

T.C.

ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TAR-YL-2013-0001

XVIII. YÜZYILDA OSMANLI İDARESİNDE RODOS ADASI

HAZIRLAYAN

Uğur ÜNEN

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Bülent ÇELİK

AYDIN-2013

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TAR-YL-2013-0001

XVIII. YÜZYILDA OSMANLI İDARESİNDE RODOS
ADASI

HAZIRLAYAN
Uğur ÜNEN

TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Bülent ÇELİK

AYDIN-2013

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Uğur ÜNEN tarafından hazırlanan XVIII. Yüzyılda Osmanlı İdaresinde Rodos Adası başlıklı tez, 29.05.2013 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

<u>Unvanı, Adı ve Soyadı</u> :	<u>Kurumu</u> :	<u>İmzası:</u>
(Başkan) Yrd. Doç. Dr. Bülent ÇELİK	Adnan Menderes Üniversitesi	
Yrd. Doç. Dr. Tanju DEMİR	Adnan Menderes Üniversitesi	
Yrd. Doç. Dr. Mustafa AKKAYA	Adnan Menderes Üniversitesi	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulununsayılı kararıyla tarihinde onaylanmıştır.

Doç. Dr. Osman PEKER
Enstitü Müdürü

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı : Uğur ÜNEN

İmza :

YAZAR ADI-SOYADI: UĞUR ÜNEN

BAŞLIK: XVIII. YÜZYILDA OSMANLI İDARESİNDE RODOS ADASI

ÖZET

Rodos Adası, XVIII. yüzyılda Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyâleti içinde donanmanın deniz seferleri için merkezi geçiş noktası olarak güçlü bir konuma sahipti. Ada, gemi yapımı ve tamiri; ayrıca sürgün edilen devlet adamlarının gönderildiği önemli bir yerdi. Doğu Akdeniz'deki güvenliğin sağlanmasında ve Osmanlı'nın yeni fetihlerinde yararlandığı bir merkezdi.

Ada, Rodos Şövalyeleri döneminde ticaret ve korsanlık için merkezi bir yerdi; Osmanlı döneminde ise bir sancak olarak varlığını sürdürdü. Ada, sefer zamanlarında donanmayla güçlü bir bağlantıya ve stratejik bir yere sahip olduğu için denizcilikten anlayanlar arasından seçilmiş olan bir sancak beyi tarafından yönetildi.

Rodos'un nüfusu, fetihten sonraki zamanlarda ve XVIII. yüzyılda da Rum çoğunluğa sahipti. Türkler ve Yahudiler sadece kalenin içindeki şehirde nüfus olarak yoğunlardı; Rumlar ise köylerde çoğunluktu.

Rodos Adası, ziraî yönden ileri olmasa da çeşitli ürün, meyve ve sebzelerin yetiştirildiği bir yerdi. Civar adaların çoğu da benzer durumdaydı. Rodos, ticari ve stratejik yönden bir geçiş yeri olması nedeniyle fetihten sonra önemini koruduysa da; Osmanlı döneminde eski hareketliliğinden ve gücünden yoksundur. XVII. yüzyıldan itibaren ticari gücü de zayıflamaya başlamıştır. Bundan sonra Osmanlı devlet adamları için bir sürgün yeri olacaktır.

Ada, Osmanlı Devleti ve Rusya arasında olan 1770'deki Çeşme Baskını'ndan ve 1798'de Napoleon'un Mısır'ı işgalinden etkilenmiştir.

Osmanlı arşiv kaynakları sayesinde adanın XVIII. yüzyılıyla ilgili eksikler giderilmiştir. Araştırma kaynakları genellikle adanın daha önceki dönemlerine ışık tutmuştur.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Osmanlı İmparatorluğu, Rodos Adası, Şövalyeler, Denizcilik, Gemi Yapımı, Sürgün

NAME and SURNAME: UĞUR ÜNEN

TITLE: RHODES ISLAND IN THE XVIIITH CENTURY IN THE OTTOMAN ADMINISTRATION

ABSTRACT

Rhodes Island had a strong location as central transit point for the maritime campaigns of the navy in the State of Cezâyir-i Bahr-i Sefid in the XVIIIth century. The island was an important place for ship building and repair; also that sent of the exiled statesmen. It was a center for the providing of security in the Eastern Mediterranean and that benefited in the Ottoman's new conquests.

The island was a central place for trade and piracy in the period of the Knights of Rhodes; whereas in the period of the Ottoman, it continued its presence as a sanjak. It was governed by a sanjak bey that selected from among people who know about marine because of the island had a strategic place and a strong connection with navy in campaign times.

The population of Rhodes had the Greek majority in times that after the conquest and in XVIIIth century too. Turks and Jews only were dense as the population in the town that inside of the castle; as for Greeks were the majority in villages.

Although Rhodes Island wasn't ahead of agricultural aspect; it was a place that grown different products, fruits and vegetables. Most of the vicinity islands had similar conditions too. Even if Rhodes protected its importance after the conquest owing to it was a transit point from trading and strategic aspects; it was devoid of former activity and power in the period of the Ottoman. Its trading power had also begun to wane from XVIIth century on. Hereafter it would be a place of the exile for the Ottoman statesmen.

It had been affected from Çeşme Raid that between the Ottoman Empire and the Russia in 1770 and from Napoleon's occupation to Egypt in 1798.

It had removed deficiencies that relevant to XVIIIth century of the island thanks to the Ottoman archival sources. The research sources had generally lit on the earlier periods of the island.

KEY WORDS

The Ottoman Empire, Rhodes Island, Knights, Marine, Shipbuilding, Exile

ÖNSÖZ

Sadece karada değil denizde de egemen güç olabilmiş Osmanlı'nın idaresinde, Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyâleti'ne bağlı bir sancak olan Rodos Adası'nın pek incelenmemiş XVIII. yüzyıldaki durumunu; Osmanlı arşivinden elde edilen birçok defter ve belge ışığında aydınlatmayı; var olan bilgilere yenisini ekleyerek konuyla ilgili yapılacak çalışmalara faydalı olabilmeyi hedeflemektedir. Çalışmamız; Rodos'un XVIII. yüzyılı yanında ilk dönemlerinden Osmanlı'nın adayı fethine kadar olan sürecini, Osmanlı'nın adayı fethini ve sonrasını, mitolojik ve coğrafi yönü gibi çeşitli yönlerini Şövalyeler dönemini de içine katarak verecektir.

Bu çalışmada adanın XVIII. yüzyılıyla ilgili olarak arşiv kaynakları dışında fazlaca bilgiye ulaşılammıştır. Çalışma'nın ana kısmını da bu arşiv kaynaklarından elde edilen bilgilerle, sayısal değerlerle oluşturduğum tablolar içerecektir. Ada'nın antik dönemlerinden Şövalye dönemine kadar olan zamanı ile Osmanlı'nın adayı fethettiği dönemle ilgili birçok eser varken; ayrıca bu çalışmada bana epey faydası dokunan, adanın XIX. yüzyılı ile ilgili de değerli ve yön verici ender çalışmalar bulunurken; sadece ya da yoğun olarak XVIII. yüzyılını içeren bir esere rastlayamadım. Bu nedenle XVIII. yüzyıl ile ilgili birkaç araştırma eseri dışında neredeyse tamamen arşiv kaynaklarının ışığıyla yolumu aydınlattım.

Büyük bir emek harcayarak, zorlukları olsa da şevkle ilerlediğim süreçte, Osmanlıca bilgisi ve rehberliğiyle her zaman yanımda büyük bir destek olan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Bülent ÇELİK'e, Yrd. Doç. Dr. Tanju DEMİR'e, Yrd. Doç. Dr. Mehmet BAŞARAN'a ve Arş. Gör. Dr. Aysun SARIBEY HAYKIRAN'a; ayrıca çalışmamda bana yöneltici bir güç veren ve eseriyle önemli bir yardım sağlayan Doç. Dr. Ali Fuat ÖRENÇ'e teşekkürlerimi sunuyorum. Bana her zaman destek olan anneme de teşekkür etmek istiyorum.

Bu çalışmanın denizcilik tarihiyle ilgilenen her araştırma gönüllüsü için faydalı bir çalışma olacağını; Rodos Adası'nın XVIII. yüzyılını en azından bir ölçüde aydınlatabildiğim düşüncesiyle belirtmek istiyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	vi
RESİMLER LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
RODOS ADASI COĞRAFI VE MİTOLOJİK ÖZELLİKLERİ	
1.1. RODOS'UN ANTİK DÖNEMİ	3
1.1.1. Rodos Adı ve Kökenleri	3
1.1.2. Rodos Heykeli	7
1.2. RODOS'UN FİZİKİ ÖZELLİKLERİ	9
İKİNCİ BÖLÜM	
RODOS ŞÖVALYELERİ	
2.1. ŞÖVALYELER DÖNEMİNE DAİR	14
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
OSMANLI'NIN RODOS'U FETHİ VE SONRASI	
3.1. FETİH ÖNCESİ VE SONRASI	21
3.1.1. Fetih Öncesine Dair	21
3.1.2. Rodos'un Fethi	25
3.1.3. Fetih Sonrası İlk Dönemler	36
3.2. XVIII. YÜZYILA KADAR ADA'YA GENEL BİR BAKIŞ	40
3.2.1. XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Rodos	40
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
XVIII. YÜZYILDA RODOS	
4.1. ASKERİ BİR ÜS VE NAKLİYAT YERİ OLARAK RODOS	52
4.2. BİR SÜRGÜN YERİ OLARAK RODOS	61
4.3. SOSYO-EKONOMİK HAYAT	76

4.3.1. Rodos'ta Demografik ve Ekonomik Yapı	76
4.3.1.1. Rodos'un Nüfusu, Mahalleleri ve Köyleri.....	76
4.3.1.2. Halk'tan Alınan Vergiler	120
4.3.1.3. Rodos'un Kalesi, Limanı ve Tersanesi	158
4.3.2. Ada'da Dini ve Kültürel Hayat.....	163
4.3.2.1. Rumlar ve Yahudiler.....	163
4.3.2.2. Türk Vakıfları	177
4.3.2.3. Câmiler, Kütüphane ve Diğer Mimari Eserler.....	193
4.3.3. Tarım ve Hayvancılık	195
4.3.3.1. Bağ-Bahçe-Bostan	195
4.3.3.2. Hayvancılık.....	236
4.3.4. Sanayi ve Ticaret	237
4.3.4.1. Gemi Yapımı	237
4.3.4.2. Doğu Akdeniz Ticaretinde Ada'nın Yeri	239
4.4. ÇEŞME OLAYI'NIN VE FRANSA'NIN MISIR'I İŞGALİNİN RODOS ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	242
SONUÇ	247
KAYNAKÇA	265
EKLER	276
ÖZGEÇMİŞ	280

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: XVIII. Yüzyılda Rodos'un ve Civar Adaların Kale, Köy (Karye) Mahalle ve Çiftlik Adları ile Nefer Sayısı.....	79
Tablo 2: 1122 Tarihli Avârız Defterine Göre Rodos Adası'nda ve Civar Adalarda Yaşayanlar (Nefer Olarak).....	90
Tablo 3: XVIII. Yüzyılda Rodos'taki Kale, Köy ve Mahallelerde Yaşayan Bazı Kişilerin Durumları, Meslekleri ve Sayıları.....	106
Tablo 4: 1711 Yılı Avârız Kayıtları.....	132
Tablo 5: 1711 Yılı Dirlik Gelirleri	144
Tablo 6: 1012 Tarihli Rodos'taki Sultan Süleyman Han Vakfı Gebrân ve Yahudiyân Cizye Gelirleri.....	170
Tablo 7: 1102 Tarihli Kadı Tasdikli Zimmî Cizye Kayıtları.....	173
Tablo 8: 1711 Yılı Evkâf Giderleri.....	179
Tablo 9: 1711 Yılında Köylerin ve Bağlı Adaların Bağ, Bahçe, Bostan ve Hasıl Durumu.....	199

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Rodos Heykeli	8
Resim 2: Piri Reis'ten Rodos.....	12
Resim 3: Adalar.....	13
Resim 4: Şövalye Arması.....	17
Resim 5: Şövalyeler Sarayı.....	20
Resim 6: Murat Reis Mezarlığı.....	63
Resim 7: Rodos Kalesi.....	161
Resim 8: Limandaki Değirmenler.....	162
Resim 9: Mandraki Limanı.....	163
Resim 10: Filerimos Manastırı.....	165
Resim 11: Tsambika Manastırı.....	166
Resim 12: Kahal Kadosh Shalom Sinagogu	169
Resim 13: Süleymaniye Câmii.....	194

KISALTMALAR

A.DVN.KLS	:	Kilise Defteri
A.DVN.MHM.d/MD	:	Mühimme Defteri
A.E. III. AHMED	:	Ali Emîrî Tasnifi III. Ahmed
age	:	Adı Geçen Eser
agm	:	Adı Geçen Makale
agt	:	Adı Geçen Tez
Ans	:	Ansiklopedi
bkz	:	Bakınız
BOA	:	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c	:	Cilt
C.ADL	:	Cevdet Tasnifi Adliye
C.AS	:	Cevdet Tasnifi Askeriye
C.BLD	:	Cevdet Tasnifi Belediye
C.HR	:	Cevdet Tasnifi Hariciye
C.ML	:	Cevdet Tasnifi Maliye
C.MTZ	:	Eyalet-i Mümtaze
C.ZB	:	Cevdet Tasnifi Zaptiye
cm	:	Santimetre
çev	:	Çeviren
DİA	:	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
D.KFM.d	:	Bab-1 Defteri Kefe Mukataası
D.MKF.d	:	Bab-1 Defteri Mevkufat Kalemî
Ed	:	Editör
GNKUR	:	Genelkurmay
H	:	Hicrî
Haz	:	Hazırlayan
Hk	:	Hüküm
Hk. Nu	:	Hüküm Numarası
HRT	:	Harita
İE.BH	:	İbnülemin Tasnifi Bahriye
İE.DH	:	İbnülemin Tasnifi Dahiliye
İE.HR	:	İbnülemin Tasnifi Hariciye
İE.ML	:	İbnülemin Tasnifi Maliye
km ²	:	Kilometrekare
m	:	Metre
M	:	Milâdî

mad	:	Madde
MAD.d	:	Maliyeden Müdevver Defter
MEB İA	:	Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi
M.Ö	:	Milâttan Önce
M.S	:	Milâttan Sonra
Nu	:	Numara
s	:	Sayfa
sa	:	Sayı
ss	:	Sayfa Sayısı
TT.d	:	Tapu Tahrir Defteri
vb	:	Ve Benzeri
vd	:	Ve Diğerleri
Yay	:	Yayınları
yy	:	Yüzyıl

GİRİŞ

Rodos Adası'nın XVIII. yüzyılının incelendiği çalışma, geçmişinden XVIII. yüzyılına dek gelerek; adanın pek incelenmemiş bu yüzyılını aydınlatma amacı taşımaktadır.

Çok eski devirlerden itibaren yerleşim yeri olan ada, her zaman mimari ve ticari yönden çağının ötesinde olarak yaşamını sürdürmüştür ve pek çok medeniyetin ele geçirmek istediği bir yer olmuştur. Roma, Pers, Bizans ve Arap etkileri ardından şövalyelerin de yaşam merkezi haline gelmiş olan ada, şövalyeler döneminde de ticari önemini korumasının yanında; şövalyelerin korsanlık faaliyetleri ve Müslümânlara zorluk çıkarmaları açısından bir merkez olarak kendini göstermiştir. Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu açısından Doğu Akdeniz'in güvenliği için alınması şart olan önemli bir ada olarak görülmüştür.

Osmanlı döneminde mimari yönden belirli bir düzeyde kalıp ticari yönden önemini korumaya XVII. yüzyıla dek devam eden ada, sıradan bir sancaktan farksız olarak görülse de diğer sancaklardan ayrı bazı özelliklere sahiptir. Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Eyâleti'nde Gelibolu'dan sonraki en önemli yerdir. Ayrıca; Osmanlı'nın Doğu Akdeniz güvenliği açısından bakıldığında donanmaya takviye yeri olan adanın sancak beyi, denizcilikten anlayan ve seferlerde önemli görevler üstlenen biri olarak farkını gösterir. Ada ve ona bağlı adalar, diğer sancaklardan farklı olarak bazı ayrıcalıklara da sahiptir. Ayrıca; XVII. ve XVIII. yüzyılda adanın Osmanlı gemi yapımı için önemli bir yer olduğunu söylemek de yanlış sayılmaz. Ada, Osmanlı devlet adamları ve önemli kişiler için bir sürgün yeri olarak da dikkat çeker. Sürgün edilenlerin bir kısmı daha sonra adadan ayrılrsa da çoğu adada vefat etmişlerdir. XVIII. yüzyılda ve öncesinde adada dikkat çeken olaylar yaşanmamıştır. Huzurlu bir yaşam sürdüğü söylenebilecek olan; özellikle Rumlardan, Türkler ve Yahudilerden oluşan halk, genele bakıldığında zengin sayılamayacak bir düzeyde hayatlarını devam ettirmiştir. Çalışmamızda halkın genel durumuna ve köylülerin yaşam şartlarına ışık tutabilecek bilgilere rastlanacaktır. Hristiyan eserleri yanında Müslümân eserleri arasında yaşayan halkın bir portresi çizilmeye çalışılacaktır. 1770 yılında yaşanan Çeşme Olayı ve XVIII. yüzyılın sonunda Fransa'nın Mısır'ı işgalinden etkilenen ada, bu yüzyılda mimari ve ticari yönden eski dönemlerine göre yetersiz ve halkının fakir sayılabilecek düzeyde yaşadığı ama olaysız bir yer olarak görülür. Osmanlı denizciliği açısından önemli bir yeri olan ada stratejik

önemini ise her zaman korumuş, XVIII. yüzyılda da donanma için nakliye ve takviye konularında üs olmuştur.

Çalışma'da adanın XVIII. yüzyılının seçilmesinin en önemli nedeni; çeşitli çalışmalarda adanın diğer yüzyıllarının incelenmiş olması, araştırma eserlerinde adayla ilgili fetih dönemi başta olmak üzere son zamanları ile ilgili pek çok bilgiye ulaşılması ama bu yüzyılının ise pek üzerinde durulmaması olmuştur. Bu yüzyılının incelenmesi, yine bu yüzyıl ile ilgilenmek isteyenler için yararlı olacaktır. Ada'nın tüm yüzyıllarının aydınlatılarak; adayla ilgili yüksek kapsamlı ve bütünleşmiş bilgilere ulaşılması için tamamlayıcı unsurlardan biri olma görevi yerine getirilecektir diye umulmaktadır. Ada'nın özellikle Osmanlı arşiv kaynakları ile XVIII. yüzyılı aydınlatılmaya çalışılırken araştırma eserlerinden faydalanarak diğer dönemlerini de ekleyip bir bütünlük içinde sunma isteği ile hareket edilmiştir. Böylece adanın XVIII. yüzyılı hakkında bilgi edinilirken öncesine de ulaşma imkânı oluşturularak daha geniş bir çerçevede adayı tanıma ve inceleme yolu açılmıştır. Ada'nın XVIII. yüzyılı, ana kaynak olan Osmanlı arşiv kaynakları sayesinde; neredeyse tamamen çeşitli defterler ve belgeler ışığında verilmiş olmakla birlikte; Doç. Dr. Ali Fuat ÖRENÇ'in doktora tezi ile eserinde ve Prof. Dr. Mehmet Akif ERDOĞRU'nun makalelerinde bu yüzyıla ilgili bulunan bilgilerin de yararlı etkisi belirtilmelidir. Ada'nın XVIII. yüzyılında tımar, çeşitli vergiler ve vakıf ile ilgili durumu yanında diğer bazı yönlerinden bilgi alınması açısından yardımları dokunmuştur.

Rodos'un seçilmesinde etkili olan diğer nedenler ise Doğu Akdeniz'deki önemi ile birlikte şövalyelerin merkezi olmuş bir ada olmasıdır. Katolik Hristiyanlar için Doğu Akdeniz'deki çok önemli bir karakol olan ve stratejik noktada bulunan adanın Müslümânlar tarafından alınması; ayrıca Hristiyan ve Müslümân inancı yanında mimarisi ile de yoğrulan adada oluşan havanın halka etkisi oldukça ilgi çekici ve araştırmaya sevk edicidir.

Çalışma, adanın antik dönemi, şövalyeler dönemi, fethi dönemi ve sonrası ile XVIII. yüzyılı olarak bölümlere ayrılarak planlanmıştır. Tez'in en hacimli ve önemli bölümü dördüncü bölümdür. Çalışma, en eski devirlerden XVIII. yüzyıla kadar düzenli bir sıra izleyerek son bölümde arşiv kaynaklarından elde edilen bilgiler ve hazırlanan tablolar ile ana konuyu ayrıntılı olarak içerir.

BİRİNCİ BÖLÜM

RODOS ADASI COĞRAFI VE MİTOLOJİK ÖZELLİKLERİ

1.1. RODOS'UN ANTİK DÖNEMİ

1.1.1. Rodos Adı ve Kökenleri

Rodos'a verilen isimler arasında Güneş'in Sevgilisi "Héliousa", Rüzgâr Adası "Aéria", Yılanlı Ada "Ophioussa", Sarmaşık Tacı (İklil-i Leblâb) "corymbia" gibi isimler sayılabilir. Rodos'un genellikle batı dilleriyle eski Rumcada gül telaffuzundan türemiş olduğu söylenirken, "rhôdes" adının "rod" olarak yazılmasıyla Fenike dilinde yılan anlamına geldiği; öyle ki Fenikelilerin Rodos'a Yılan Adası (Yılanlı Ada) anlamında "gésirath rod" (Ceziret Rod) dedikleri bilinmektedir. Daha sonra Yunanlılar gül anlamında Rados demişlerdir. Ada'nın gerçek ismi Rados'tur. Osmanlılar Rados, Fransızlar ve İngilizler Rod, İtalyanlar Rodi ve Hristiyanlar ise Rodos olarak telaffuz etmişlerdir. Ada'nın isminin gül anlamına geldiği genel kabul görmüştür. Bir rivayete göre Lindos'un temellerinde tunçtan yapılma bir gül goncası bulunması nedeniyle adaya Rados denmiştir. Aslında Rados'ta gülün fazla olduğu söylenemez; ki gülün iyisinin dışarıdan getirildiği bilinir. Güneş tanrısı Apollon ile bağlantı kurulmuş olan zakkum ağacının adada bol bulunmasına istinaden Yunancada hafifletilip söylendiğinde Rodafni "Poôdüvn" olarak Rados isminin ortaya çıktığı ve "Rodon" ismindeki gelinin yaşadığı yer olduğundan da bu ismin türemiş olduğu düşünülmüştür. Ada'nın ismi, menşei gibi konular efsanevî zamanlara kadar gittiğinden doğru bilgileri kesin olarak verebilmek zor denebilir; adanın ismi, ünü, bölgesel ve tarihsel durumu "Truva" savaşından 600 yıl sonra netleşmiştir. Bazıları, ada dünyanın yaratılışından beri vardı, arazisi bataklıktı, yakıcı güneşin etkisiyle kurudu, güneş tanrısı "Apollon" adayı dalgalar arasından çıkardı gibi rivayetler öne sürmüştür. Bu rivayetlere bakıldığında; son anlatılardan adanın volkanik patlamaların etkisiyle oluştuğu ortaya çıkar. Ada'nın asıl sakinlerine bakılacak olursa; adaya ilk önce yerleşenlerin güneşin oğulları Hilyadlar, Telkinler ve bir rivayet de Midillili Makar adındaki sömürgecinin (müsta'mirin) dört evladından biri

ve yanındakiler olduğu söylenebilir. Ada'nın ilk sakinleri olduğu düşünülen Telchinoi kavmiyle bağlantılı olarak adaya Telchinis ya da Makaria da denilmiştir.¹

Mitolojik anlatıma göre; güneş tanrısı Helios, Zeus'tan denizlerin derinliklerinden çıkarılacak ilk kara parçasını istemişti; oluşturulmuş olan kara parçasını beğenmiş ve eşi, denizlerin tanrısı Poseidon'un kızı, Rodos'un adını buraya vermiş olan Helios'un çocukları Lindos, Kamiros ve Iallisos adayı kendi aralarında pay edip adlarını verdikleri birer şehir kurmuşlardı. Rodos halkının kökeni tam olarak bilinmemektedir; en eski devirlerde, Girit ve Fenikeli etkisi göze çarpmaktadır. Giritlilerden 200 yıl kadar sonra M.Ö. 1400'lerde adaya Mikenler uğramıştır. Ada, bu dönemde Ege'nin önemli ticari dağıtım merkezlerinden birine dönüşmüştür. Ada, Ege Medeniyeti'nin ilk parlak gelişme alanı olan Girit'in etkisi altında kalmıştır denilebilir.²

M.Ö. 1000 ya da 1200'lerde Dorlar tarafından işgal edilmiştir ve uzun bir süre onların egemenliğinde kalmıştır; adada Kamiros, Laiysus (Iallisos/Ialyssos,) ve Lindos şehirlerinin kurulduğu görülür. Rodos'un bu üç yerleşim merkezinin İlyada'ya göre kurucusu Tessalya ovasından Ephyralı Tlepolemos'tu. Ada'yı Helios oğulları arasında bölüştürmüş olduğu söylenir. Bu üç eski yerleşim merkezinin üç kabileye ait olduğu ve binlerce yıl önce Rodos'un bir kabile yerleşim merkezi olduğu anlaşılır. Bu üç şehre, Kos (İstanköy), Knidos (Datça) ve Halikarnassos (Bodrum) eklenince Altı Dor Şehri (Doriki Exapolis/Dor Heksapolisi) ortaya çıkmıştır. M.Ö. 700'lerde Rodoslular, Akdeniz'de ticaret bağlantılarına girmiştir; tüccar olarak bilinmekteydiler. Pers savaşlarında, Perslerin yanında savaşmak durumunda kalmış olsalar da Rodosluların, M.Ö. 478'de Atina birliğine katılmış oldukları bilinir. Rodoslular, M.Ö. 540-470 yılları arasında Pers egemenliği altında yaşadıkten sonra Atinalıların Dellan Konfederasyonu'na (Delos Deniz İttifakı), M.Ö. 412'de de Peloponnes Birliği'ne girmiştir. M.Ö. 408'de Rodos kenti kurularak adanın merkezi haline gelmiştir. İç çatışmaların etkisiyle M.Ö. IV. yy.'da Atina, Sparta, Pers, Makedonyalılar tarafından işgaller gören ada, M.Ö. 323'te bağımsızlığa ulaştıktan sonra ticaretini geliştirerek

¹ Necati Avcı, *Tarih Süresince Rodos*, İlâhiyât Yayınları, Ankara 2007, s. 20-21; Ziver Bey, *Rodos Tarihi*, Vilayet Matbaası, Rodos 1312, s. 5-7; İslâm Ansiklopedisi, "Rodos" mad., c. 9, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1988, s. 754.

² Mehmet Bastıyalı, *Rodos ve Onikiadalar Tarihi* (özel yayın), Arkadaş Matbaacılık, İzmir 1999, s. 9-10; Melda Bağdatlı, "On İki Ada'nın Başkenti Rodos Adası", *Toplumsal Tarih*, sa. 139, Tarih Vakfı, İstanbul 2005, s. 28; MEB İA, "Rodos", s. 754.

zengin kentlerden biri haline gelmiştir. Burada sanatkârlar ve düşünürler yetişir olmuştur. M.Ö. 168’de Roma karşıtı politikası yüzünden cezalandırılan Rodos, öncü deniz gücü ve ticaret merkezi olma konumunu kaybetse de kültür ve sanat açısından gelişmeye devam etmiştir.³

“Didvaver” (Dedwaver) ismindeki zata göre Telkinler, aslen Girit ahalisindendi, Rodos’ta Yalisos şehrini kurup heykeller dikmişlerdi. Kalıntılar Telkinlere ait sanılsa da bunların Hilyadlardan başka bir topluluğa ait olabileceğini düşünenler de olmuştur. Fenikelilerin Rodos’ta sömürgeler kurmuş olmaları da tarihi efsanelerden sayılır.⁴

Rodos, asılları tam belli olamayan birçok kavmin yerleşim yeri olmuştur. Zaman tayini için, “Aumer”ın (Omer) rivayetinden yola çıkarak Rodosluların “Truva” savaşına bile 9 gemi ile katılmış oldukları bilgisi ipucu içermektedir. Ada’yı iki cepheden de savunmak gerektiğinden bir şehir inşasına karar verilmiştir; ada ticaretinin gelişmesi için önemli roller üstlenecek olan denizci Lindos, çiftçi Kamiros ve tüccar Iallisos halkı M.Ö. 408’de birleşmiş ve ortak başkent olarak Rodos şehri, Miletli mimar “Hipotam” (Hippodamos) ile inşa edilmeye başlanmıştır. Rodos’un inşasıyla buraya gelen halk nedeniyle diğer şehirlerin ahalisi azalmıştır. Her zaman burası imarda ve süslemede ön planda olmuştur ama Lindos şehrinin ününü de unutmamak gerekir. Rodos şehri, özellikle IV. yüzyıldan başlayıp II. yüzyılın ortalarına dek gelişmiştir. O zamanlarda Rodos, Akdeniz havzasının en gelişmiş yeri olarak felsefe ve edebiyatta ileri olduğunu göstermiştir. Ada’nın, deniz ticaretinde büyük gelişmeler sağlamış olduğu ve kendi adına bastırıldığı paraların Akdeniz havzasında egemen bir para birimi haline geldiği bilinmektedir. Rodos kasabası, 15 km² olan bir daire üzerine atılmış temele sahiptir. Bazı mezarlıklar, kasaba içerisinde bulunmaktadır. Mercan ve Su Safa tepeleri şehre açık bir sınır sayılır. Şehrin süslemeleri o kadar iyidir ki; heykelleri, resimleri ve bazı eserleri ün kazanıp ziyaretçi çekerek övgü almıştır. Şehir, “anfi tiyatro” şeklinde inşa edilmiş olup evler, iş yerleri ve mahalleler birbirine paralel olarak düzgün bir biçimde sıralanmıştır ve bunları çeviren burçlar ve demirle örülmüş duvarlar şehri bir yerde toplu olarak göstermiştir. Tarihçi “Pelin”, 100’ü büyük olmak üzere 3000’e yakın

³ Avcı, *age.*, s. 21-22; Ziver, *age.*, s. 7; Bastıyalı, *age.*, s.10; Bağdatlı, *agm.*, s. 28-29; MEB İA, “Rodos”, s. 754; İslâm Ansiklopedisi, “Rodos” mad., c. 35, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2008, s. 155.

⁴ Avcı, *age.*, s. 22; Ziver, *age.*, s. 7.

heykel olan şehirde sayısız tiyatro, anfi ve tribün olup yüksek binalarının dünyada eşsiz olduğunu belirtmiştir.⁵

Mora savaşlarında kararsız görünmüş olan Rodos, sonradan Büyük İskender'in yanında yer almış ve daha sonra Mısır ile yakın ilişkiler kurmuş; ayrıca başarısız bir kuşatma görmüş idi. M.Ö. 332'de Büyük İskender buraya bir Makedonya muhafız kuvveti yerleştirmiş olsa da Rodos kısa süre sonra neredeyse bağımsız yaşamış, M.Ö. 305-304 yılında Demetrios Poliorketes (Demetrius Poliocetes) tarafından kuşatılmıştır ve o çekilince Rodos'ta limanın girişine, fener vazîfesi gören Kolossos (Kolos) Heykeli dikilmiştir. Ada, sanatta ve özellikle heykeltıraşlıkta ileri duruma gelmiştir. Zengin bir tarihe sahip olan ve içinde eski medeniyetlerin kalıntılarını bulunduran Rodos'un, eskiden sokak ve meydanlarını süslemekte olan binlerce heykel, Romalıların işgalinde, Roma'ya götürülmüştür. Rodos, halkının saç şekilleri, giyimleri, yaşam şartları açısından farklı olup Roma ile aynı seviyede sayılabilecek durumdaydı.⁶

Eski dönemlerde yapılan deniz savaşlarında Rodoslular hangi tarafa gemi göndererek yardım ederse o tarafın kazandığı söylenebilir. Rodos'ta o dönemlerde de gemi inşası çalışmaları görülmüştür. Rodosluların çıkardığı deniz hukuku kanunu uzun zamanlar boyunca geçerli kalmıştır. Rumların denizcilerinin ünü için on Rodoslu on gemiye eşittir anlamında bir sözleri vardı. Rodos, neredeyse her çağda ticari ve stratejik yönden önemli olmuştur.⁷

Sismik bir bölgede bulunan Rodos'ta pek çok deprem yaşanmıştır; hatta bu yüzden eski zamanlarda bazen ekonomik zayıflamalar olduğu ve adadan göç edildiği görülmüştür. M.Ö. 1550 yılına ait olan geç dönem Minos ticaret merkezinin kalıntıları adanın doğu tarafındaki Archangelos yakınlarındadır.⁸

⁵ Avcı, *age.*, s. 22-23, 25-27; Ziver, *age.*, s. 8, 11-12; Bastıyalı, *age.*, s.10-11; Mehmet Sadi Nasuhoğlu, *Rodos (Anılar - Öyküler)*, Muğla Üniversitesi Basımevi, Muğla 2004, s. 90.

⁶ Bastıyalı, *age.*, s.11, 14; Nasuhoğlu, *age.*, s. 65, 91; MEB İA, "Rodos", s. 754; Eric Brockman, *The Two Sieges of Rhodes 1480-1522*, Printed in Great Britain for John Murray, 1969, s. 35.

⁷ Nasuhoğlu, *age.*, s. 91; Bağdatlı, *agm.*, s. 28; Brockman, *age.*, s. 35.

⁸ Nasuhoğlu, *age.*, s. 91; DİA, "Rodos", s. 155.

1.1.2. Rodos Heykeli

Dünya'nın 7 harikasından biri sayılan heykel, limanlara girecek gemilere yol gösteren bir fener görevi taşırdı. Güneş tanrısına bağlılığı gösterme isteğiyle yapılan heykele Güneş Heykeli de denir. Büyük bir ihtimal ile Rodos asıllı Lindoslu heykeltıraş “Şares” tarafından yapımına başlanmış; heykeltıraş “Lakes” tarafından ise M.Ö. 282’de tamamlanmıştı. Tunçtan yapılma, 1.475.000 frank masraflı, 12 senede tamamlanmış olan heykel, 70 veya 80 dirsek (1 dirsek = 50 cm.) yüksekliğe sahipti. Heykel’in 36 m. 96 cm.’den yüksek olduğunu söyleyen tarihçiler de olmuştur. 56 sene ayakta durabilen heykel, M.Ö. 226’da Rodos’ta meydana gelen bir deprem nedeniyle devrildi. Kalıntılarına bakıldığında, başparmağından yola çıkarak, heykelin diğer heykellerin parmaklarından büyük olduğu anlaşılır. Rodoslular ve Mısırlılar arasında yapılmış olan bir barış ve dostluk antlaşması üzerine dikilmesine karar verilen ve Şehir Yıkıcı (Poliorketes) ünvanına sahip olan Makedonya Kralı Dimitrios (Demetrios)’un başarısız fetih girişiminden kalan değerli malzemelerden elde edilen gelirle yapılan güneş tanrısı Helios adına dikilmiş olan Kolos adlı heykel, çıplak olarak ve başında zeytin yapraklarından bir taç taşıyarak ayakta duran ve sağ eli ile gözlerini güneşe karşı gölgeleyip sol eliyle pelerinini kaldırdığı ya da mahrem yerini bir bezle kapatmış olarak sırtında ok torbası ve başında güneşe benzeyen madeni bir taç taşıyarak sol elini sol bacağına dayamış ve sağ eliyle başının üstünde alevli bir meşale tutmuş şekilde durduğu söylenmiştir. Bu heykel, Rodos’u gözetken olarak düşünülmüştür. Rodoslular heykelin adayı koruduğuna inanmışlar; her yıl Helicia adlı şenlikler düzenlemişlerdir. Heykel’i Lakes adlı heykeltıraşın bitirmesinin nedeni ise; Şares’in inşaat malzemesinin tamamını kullanıp biraz daha malzeme istemesi üzerine idam edilmiş olmasıdır. Heykel’in dikildiği burç tam bilinemese de Eğri Liman adlı girişi örülmüş olan yerde olduğuna karar verilmiştir. Heykel’in liman girişinde değil de Helios ile ilgili bir kutsal alanda olduğu da söylenir. Heykel’in ayakları hâlâ var olan iki temel üzerinde yerleştirilmiştir. Heykel’in ayaklarının duruş şekliyle ilgili olarak; tarihçi “Filon”un, heykeli görmek için Rodos’a gitmiş ve Kolos’u beyaz bir mermer üzerinde oturmuş bir şekilde tasvir etmiş; ayrıca şövalyelerin başvekil müsteşarı “Kaurzen”in, heykelin iki ayağının bitişik olarak durduğunu kabul etmiş olduğunu da belirtmek gerekir. Depremden sonra ayakları üzerine kaldırılamamış ama etrafı bir sur ile çevrilmiş halde korunmak istenmiş olan heykel, M.S. 672’de adayı fethedecek olan Araplarca M.S. 654’de yapılan bir

çıkarmada görülmüş, Marmaris sahiline nakledilmiştir; 900 deve yükü tunç elde edilerek Humuslu bir Mûsevî tacirine satılmıştır. Heykel'in parçalarının nerede olduğu artık bilinmemektedir. Bazı parçaların Büyük Üstad'ın Sarayı'nda olduğu söylenir.⁹

Resim 1.1: Rodos Heykeli

Kaynak: <http://www.mailce.com/rodos-heykeli.html/rodos> (30.10.2012)

⁹ Avcı, *age.*, s. 28-31; Ziver, *age.*, s. 14-17; Bağdatlı, *agm.*, s. 29; DİA, “Rodos”, s. 155.

1.2. RODOS'UN FİZİKİ ÖZELLİKLERİ

İsporad* isimli adaların en büyüğü ve doğuya en yakını olan Rodos, 35 derece 52 dakika ile 36 derece 27 dakika kuzey yerküresinde enlem başlangıcı, gün ortası olmak üzere 25 derece 23 dakika ile 25 derece 56 dakika doğu boylamındadır. Şekli ovale benzeyen ada kuzeydoğudan güneybatıya doğru bir istikamettedir, kuzey ciheti Osmanlı'da Menteşe sancağını oluşturan “Kariya” sahilinden 12 mil mesafede bir kanal ile ayrılmış durumdadır. Uzunluğu tahmini olarak 43 İngiliz mili (70/77 kilometre) olan adanın eni Lardos Burnu'ndan Monolitoz noktasına dek 20 İngiliz milidir (32/35 kilometre). Rodos, uzunluğuyla Midilli ve Sakızdan büyüktür. Ada'nın yüzölçümü 1400 km²'dir ama bazı kaynaklarda 1341, 1404 veya 1460 olarak da yazabilir. Anadolu'dan kopmuş bir parça olan Rodos'un Anadolu'ya olan yakınlığına bakılırsa önemi anlaşılır. Kum Burnu ile Anadolu kıyısının en yakın noktası olan Marmaris İskelesi arasında 45 km. olduğu söylenebilir. Anadolu'nun güneybatı kıyılarından 17-20 km. uzaklıkta olduğu da belirtilen ada, kuzeydoğu, güneybatı yönünde Kum Burnu ile Prassonisi Burnu arasında 80 km. uzunluğa, Lardo Burnu ile Armenisti (Monolithos) Burnu arasında ise azami 38 km. genişliğe sahiptir. Yapı olarak kıyılarda girintili çıkıntılı, yüzeyi ise engebeli ve dağlık olan adanın en yüksek dağı 1215-1240 m. yükseklikteki Atairo/Ataviros (Tiros veya Arabyrion) dağıdır. Güneş tanrısı adına eski halk dağın zirvesine bir tapınak inşa etmiştir. Doğu havzasına bakan ve yüksek olan Akramiti ve İlliya (İlissa/İlya) dağları da vardır. Kuzeydoğudan güneybatıya uzanan sıradağlar görülür. Ataviros dağının eteğindeki Enbona köyünden kuzeydoğuya gidildikçe engebeli ve derinliği az olan vadiler göze çarpar. Sahil yamaçları, düzensiz yığınlar olarak ormanlardan ayrılma ya da sel etkisiyle bozulmuş gibidir. Ada'nın her tarafında görülebilecek bu değişimler yıkıcı bir yer hareketinin sonucu yaşanmış denebilir. Bir dağ eteğinden sahile inildikçe tortu, kül ve kum yığınları görülecektir.¹⁰

* Dağlık, Anadolu sahiline yakın.

¹⁰ Avcı, *age.*, s. 17-18; Ziver, *age.*, s. 1-2; Ernur Malcı, *Rodos'un Fethi*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1967, s. 2.

Yerlilerin “Sur Safa” dediği sahile giden kıvrımlı bir yolu olan, dalgaların duyulduğu, doğal güzelliğin manzarasına sahip bir tepe vardır. Buradan kuzeye doğru gidilirse, yel değirmeni kuleleri ve şato şeklinde binaları ile Kum Burnu’na varılır.¹¹

Rodos’un batısından kuzeyine üstte anlatıldığı gibi olan fiziki durum, güneyinde de aynıdır, güneybatı ve kuzeybatısında ise daha düzensiz çıkıntılar bile görülebilir. Verimli Malona-Masari ovasına doğru inen “Çambika” boğazından Arhancelos taraflarına doğru yükselen arazi verimsiz ve zor geçilebilir durumdadır. Merkezî dağlardan ayrılan bir kol buralara dikine uzanır ve sahilde Miliyanos (Milisanos) Burnu’nu oluşturur. Lindos’tan sonra adanın güneydoğusu ve Yennadi, Lahanya, Kataviya tarafları ziyadesiyle ferahdır. En güney noktadaki Kataviya ile güneybatıdaki Apolakya’ya kadarki 3-4 saat uzaklıkta bulunan yerler kumsaldır. Buralarda köy yoktur; ayrıca kışın civar dağların etkisiyle sel olur, yazın ise kuraklık söz konusudur, Rodos’un her tarafında görülebilen taflan, çınar ve servi ağaçları vardır. Apolakya köyünün manzarası hoştur. Akramiti dağının eteğindeki Siyana köyü yoluyla kuzeye doğru ilerlenirse; Güney Ataviros havzasından “İzidoros” köyüne varılır. Buradan Alayarma köyüne dek çam ağaçlarıyla çevrilmiş ve derelerle sarılmış dar bir yol izlenir. Apolonya köyüne yaklaştıkça ormanlık alanlar azalır ama geniş bir gökyüzü kendini gösterir. Rodos’un koyun ve davarlarının pek çoğu, civar otlaklardadır. İlliya dağı eteğinden akan pınar, köyün ortasındadır, buradan Enbona’ya dek akar ve sonra ekime uygun bir arazi gelir. Köylerin çoğunda olduğu gibi, bu köy çevresinde de ekim yeri fazla bulunmamaktadır. Kataviya ile Alayarma’ya doğru ilerleyen yerler güzel görünür, Profilya’dan gelindikçe beliren çam ağaçlı ormanlar Erkipolis (Arkipolis) ile Dimliye’ye dek sürer. Rodos’un büyük bir hazinesi olarak görünen ormandan uzanan iki yolun biri güneydoğuya, Malona’ya; diğeri ise Ataviros güney havzasıyla kuzeybatıdaki İlliya dağına dek ilerler.¹²

¹¹ Avcı, *age.*, s. 19; Ziver, *age.*, s. 3.

¹² Avcı, *age.*, s. 19-20; Ziver, *age.*, s. 3-5.

Oniki Ada'nın** yüzölçümü olarak en büyüğü Rodos'tur. Akdeniz'in kuzeye doğru bir uzantısı olup Boğazlar ile Akdeniz ve Karadeniz'in birleşmesini sağlayan Ege Denizi'nin doğusunda kuzey ve güney olarak iki grup halindeki sporatlar içinde Patnos, Lipsos (Lipso), Stampalia (Astropalya), Nisyros (İncirli), Mandraki, Limoniye, Piskopi (Telos), Syme (Sömbeki), Khaike (Harki) gibi Batı Anadolu kıyılarına yakın ve güneyde olanlarından Rodos ve İstanköy, coğrafi açıdan Asya kıtasına aittir. Kıtadan kopan adaların denize batıp sonra yerkabuğu hareketiyle tekrar su yüzeyine çıktığı görüşü vardır. Önceleri Anadolu Yarımadası'nı Yunanistan Yarımadası'na bağlayan Ege kara parçası sulara gömülünce deniz üzerinde birçok ada kalmıştır denilebilir. Rodos ve Oniki Ada, Anadolu'dan kopmuş birer parçaydı. Adalar'da iklim, vadi ile dağlar arasında, kıyı ile iç kesimlerde farklıdır. Genel olarak Akdeniz iklimi hâkimdir. Bu iklimin görüldüğü Rodos'ta kışları yumuşak ve yağışlı, yazları sıcaktır. Ada'da esen rüzgârlar, adanın köylerinde yoktur; sıcaklık yaz aylarında 32-36 dereceye kadar yükselir, kışın ise 5-6 dereceye kadar düşüş gösterir. Nadiren kar görülür. Dağlarda özellikle orta kısımlarda ormanlar ve makilik alanlar görülür. Ada, oldukça dağlıktır, kıyıları ise düzdür. Ada'nın ortasında, dağlık kısımdan sahillere doğru birçok dere ve çay akar. Akarsuların büyük bir kısmı yazın kurur. Kuzeydoğu güneybatı yönünde uzanmış görünen adada sebze ve meyvecilik, süngercilik yapıldığı bilinir. Turunçgiller, zeytin, üzüm, tahıl gibi ürünler yetişir.¹³

Sonuç olarak; adanın engebeli ve dağlık olduğu, alçak yerlerinin kumsal ve çıplak olduğu, dağlardan inen sularla verimliliğe ulaşan vadi ve ormanlara rastlandığı, göl, nehir gibi yerlerin görülmediği ve arazi tabiatının tarım konusunda gelişme verimliliğine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Meis ve Herke ise kayalıktır. Herke çoraktır.

** Başta Rodos olarak Oniki Adalar (Dodekanissa) ile ilgili; Sömbeki (Simi), Herke (Halki), İlyaki (Tilos), İncirli (Nisiros), İstanköy (Kos), Kilimli (Kalimnos), Leros, Patmos, Astropalya (Astipalya), Kaşot (Kasos), Kerpe (Karpathos) ve Meis (Kastellorizos) Adası sayılabilir. Konuyla ilgili olarak bkz. Mehmet Bastıyalı'nın çalışmada adı geçen eserinin 7. ve 8. sayfaları. Oniki Ada denilmesi aslında İtalyan işgâli (1912) sonrasında ve Grekçe dodeca (oniki) - nissas (adalar) kelimesinden gelir. Arapça olarak Cezâir-i isnâ-aşer adının da bir ara kullanıldığı söylenebilir. Bkz. Şerafettin Turan, "Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hâkimiyetinden Çıkışı", *Belleten*, c. XXIX, sa. 113-116, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1965, s. 77.

¹³ Malcı, *agt.*, s. 1; Ruşen Balta, "Rodos ve İstanköy'deki Türk Varlığı", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, sa. 93, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1994, s. 20; Şengül Ayoğuz, *Cezair-i Bahr-i Sefid Vilayeti*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1989, s. 10-11; Cemalettin Taşkıran, *Oniki Ada'nın Dünü ve Bu Günü*, GNKUR. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 1996, s. 3-4, 14-15, 17; Turan, *agm.*, s. 77-78.

Dağları oldukça yüksek görünür. Meis tarıma elverişli değilse de Osmanlı döneminde zeytin ve incir üretimi adada kendini göstererek halka önemli bir gelir kaynağı oluşturmuştur. Ada halkı daha çok ticaretle ilgilenmiştir. Kerpe Adası'nın sahil kesimlerinde ise Çam ormanları vardı. Ağaçlar, daha çok sandal ve kayık yapımına uygundu.¹⁴

Anadolu'ya hükmeden, burayla alakası olan her devlet, Rodos ile de ilgilenmek zorundadır. Ada, Anadolu'yu Yunanistan'a, Suriye'ye ve Mısır'a bağlayan yollar üzerinde olarak uğranılması zorunlu bir istasyon gibidir. Doğudan batıya giden büyük ticaret yollarının üzerinde yer alan ada, Akdeniz ticaretinin en önemli merkezlerindendi. Roma İmparatorluğu hâkimiyetinde uzun süre kalmış olan adaya, Araplar, Venedikliler ve Cenevizliler, Bizanslılar ile daha sonra Kudüs'ten kovulmuş olan Hospitalier şövalyeleri tarafından hükmedildi.¹⁵

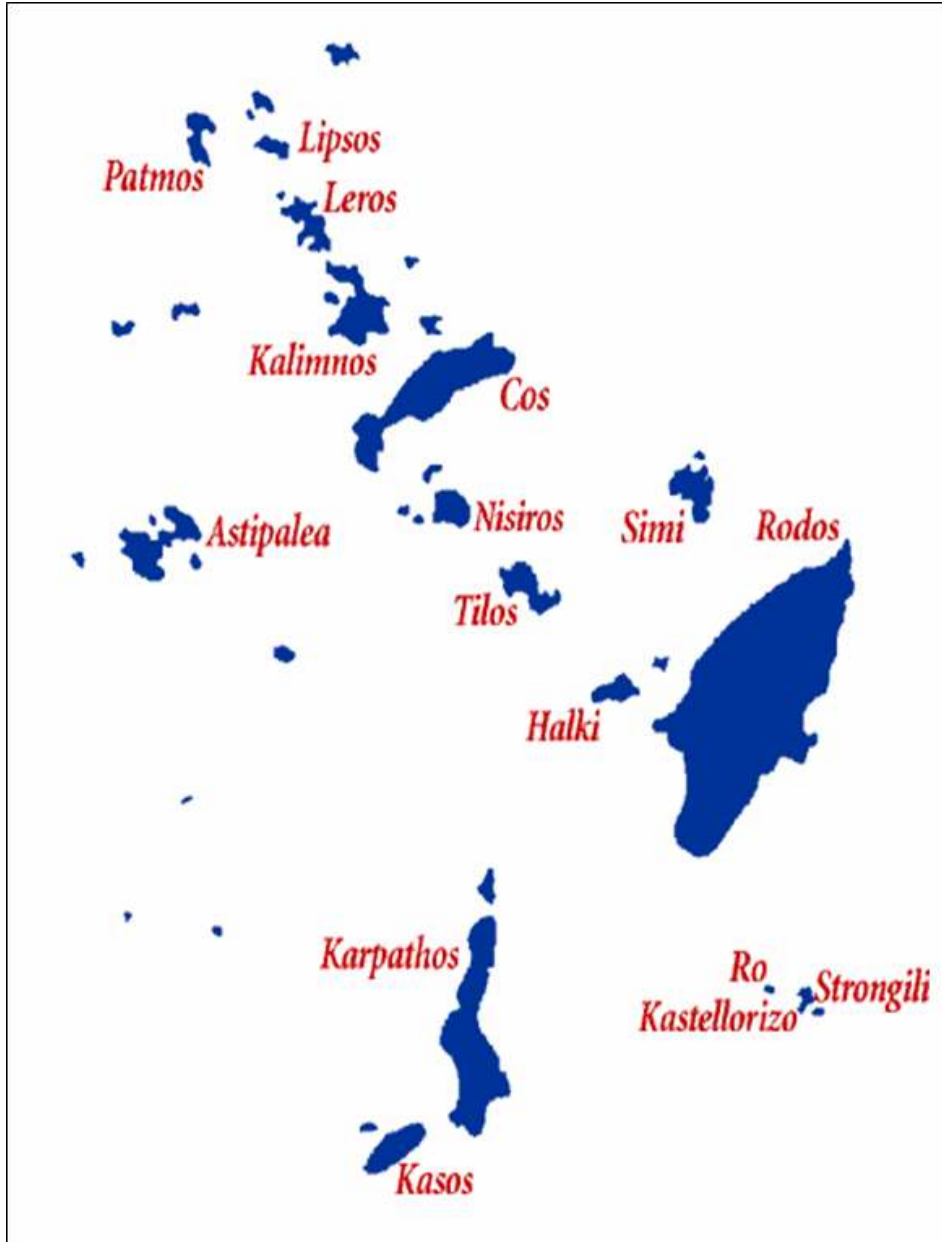

Resim 1.2: Piri Reis'ten Rodos

Kaynak: Piri Reis, *Kitab'ı Bahriyye*, Haz. Yavuz Senemoğlu, Denizcilik Kitabı, c. 1, Tercüman 1001 Temel Eser 19, Kervan Kitapçılık, İstanbul 1973, s. 224.

¹⁴ Avcı, *age.*, s. 20; Ziver, *age.*, s. 5; Taşkıran, *age.*, s. 14, 18-19; Ali Fuat Örenç, *Yakındönem Tarihimizde Rodos ve Oniki Ada*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2006, s. 498.

¹⁵ Malcı, *agt.*, s. 2.

Resim 1.3: Adalar

Kaynak: <http://www.hurrem.net/rodos-seferi/oniki-ada-sorunu.html> (30.10.2012)

İKİNCİ BÖLÜM

RODOS ŞÖVALYELERİ

2.1. ŞÖVALYELER DÖNEMİNE DAİR

M.S. 44'ten itibaren Romalılara bağlı bir yer olarak varlığına devam eden ada, M.S. 71'de İmparator Vespasianus tarafından ilhâk edilip adalar üzerinde kurulan bir eyâlete merkezlik etmiştir. M.S. II. yüzyılda artık Hıristiyanlık etkisinde olduğu görülür. M.S. 297'de Rodos ve bağlı adalar, Bizans egemenliğine girip uzun bir süre bu şekilde kalmıştır. M.S. IV. yy.'da Rodos piskoposluk merkezi olmuştur. 395'te Roma bölününce ada savunmasız kalmış ve saldırılara uğramıştır. 652'de, 654'te, 661 ve 672-673'de adaya ilerleyişi görülmüş olan Araplar, geçici olarak yerleştikleri adadan 679-680 yılında ayrılmışlardır. Büyük ihtimalle daha önce yaşanmış olan depremler nedeniyle zarar görmüş olan Kolossos Heykeli'ni, heykeldeki tunç madeninden yararlanmak amacıyla, götürmüşlerdir. Araplar gittikten sonra adada Bizans egemenliği devam etmiştir; Araplar, 717-718 yılında da görülmüştür. Abbâsî Halifesi, 807'de şehri ve adayı ele geçirip yıkmıştır. Bizanslılar adayı tekrar imar etmek için çalışmışlardır. Şehir ve köylerde bu dönemden kalma pek çok Bizans Kilisesi vardır. 1309'da Saint Jean Şövalyeleri (Hospitalier/İsbitâriyye) alana dek ada Bizanslılar, Cenevizliler ve Venedikliler arasında çekişmelerle bağlantılı durumda kalmıştır. Ada'yı Hospitalier Şövalyeleri alınca; Rodos'u güçlü bir korunma ve saldırı düzenleme amaçlı kale olarak kullanmaya başlamışlardı. Şövalyeler yıkılmış olan Rodos Şehri'ni yeniden inşa edip Ortaçağ Avrupası'nın en sağlam kalesini yapmışlardır denilebilir. Aydın'daki ve Menteşe'deki Türk beylikleriyle geçici antlaşmalar yapan şövalyeler, civar adaları da alarak güçlü kaleler ile sağlam hale getirdiler.¹⁶

Rodos Şövalyeleri'nin geçmişine bakıldığında fakir ve düşkünlere yardım amaçlı kurulmuş bir tarikat görülür. Yahya (Saint Jean Baptiste) Peygamber adına kurulmuş bu tarikatın üyeleri Saint Jean Şövalyeleri adıyla anılmışlardı. Saint Jean Baptiste'in adına Kudüs'te Gerardo Tommaso tarafından 1043'te kurulmuş olan tarikatta olanlar hastalara ilaç, fakirlere yiyecek, giyecek ve barınacak yer sağlamak için uğraşarak kendilerini

¹⁶ Bastıyalı, *age.*, s. 14-15; DİA, "Rodos", s. 155-156; MEB İA, "Rodos", s. 754.

hayır işlerine adanmışlardı. Onlara hasta bakıcılar anlamında “hospitalier” de denilirdi. I. Haçlı Seferi sonunda Kudüs Krallığı kurulunca buraya gelen Hristiyanlardan tarikata girenler olmuş; böylece Saint Jean Tarikatı üye sayısı artmış idi. Şövalyeler aslında iyi ameller işlemek üzere kurulan ve inzivâya çekilme amacı da taşıyan bir tarikat ile bağlantılıyken Haçlı Seferleri sırasında bazı şövalyeler de tarikata girince tarikatçılar arasında şövalyelik yayıldı ve savaşçı bir yön belirdi. Avrupa’nın öncü savaşçıları haline dönüştüler.¹⁷

Şövalye ileri gelenlerinden “Jan dö Vilye (Veleh)”, Anadolu sahiline yakın bir yere gönderilmişti. Bilgi edinen şövalye, Rodos’un elde edilebileceğini düşünmüştü. Provanslı Gioum dö Villart (Vellart), bu amaçla Avrupa’ya Papa’dan izin ve yardım isteği için gitmeye hazırlanırken vefat etmiştir. Ondan sonra reisliğe geçen Folk dö Villart, Rodos’u alabilerek Rodos şövalyelerinin kuruculuğunu üstlenip ilk başreisi ünvanını elde etmiştir. (1309) Rodos’un alınması için Kudüs’ü yeniden elde etme düşüncesinin etkisiyle de Avrupa’dan yardımlar gelmiştir. Kudüs’teki Saint Jean Şövalyeleri (Les Chevaliers de Saint Jean de Jérusalem), şehir Müslümânların eline geçince şehri terk etmek durumunda kaldılar. Akkâ’ya çekilen şövalyeler, burası da Müslümânlarca alınınca Kıbrıs’a geçtiler. Kral Henri II de Lusignan kendilerini kabul etti ve birkaç yıl Kıbrıs’ta bulundular. Özgürce hareket etmek isteyen şövalyeler, himayeden çıkıp İslâm’a karşı sürdürmek istedikleri savaşlarını devam ettirmeyi amaçlıyorlardı. En sonunda Fransa Kralı Güzel Filip ve Papa V. Kleman aracılığıyla Bizans’a başvurup Rodos’a yerleşmek istedilerse de olmadı. Bir Haçlı gücünün Rodos’u işgal ederek Saint Jean Şövalyeleri’ni buraya yerleştirdiği söylenebilir.¹⁸

Kudüs’ün Saint Jean (Aziz Yuhanna) Ospitalyaları, Rodos’u alarak tarikatlarını sağlamlaştırmış ve “Rodos Şövalyeleri” (Ordre des Chevaliers de Saint-Jean de Rhodes) adıyla anılır olmuşlardır. 213 yıl adayı yöneten şövalyelerin başreislere ait armaları dışında millî ve resmî bir arması da vardır. Rodos’a gelen şövalyeler yerli halkın geleneklerini umursamadan tarikatlarını kurup şehrin yıkılmış olan surlarını tamir edip

¹⁷ Mustafa Cezzar, “Rodos Şövalyeleri”, *Resimli Tarih Mecmuası*, c. 3, sa. 26, Tan Matbaası, İstanbul 1952, s. 1291-1293; Halil Halid Bey, *Fusul-ü Mütenevvia, Rodos Fethinde Sultan Süleyman’ın Tedabir-i Siyasiyesi*, İ. İsmail Hakkı Bölümü, Demirbaş No 0001088, 003 (3. Fasıl), Basılı Kitap, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, İstanbul 1326, s. 7.

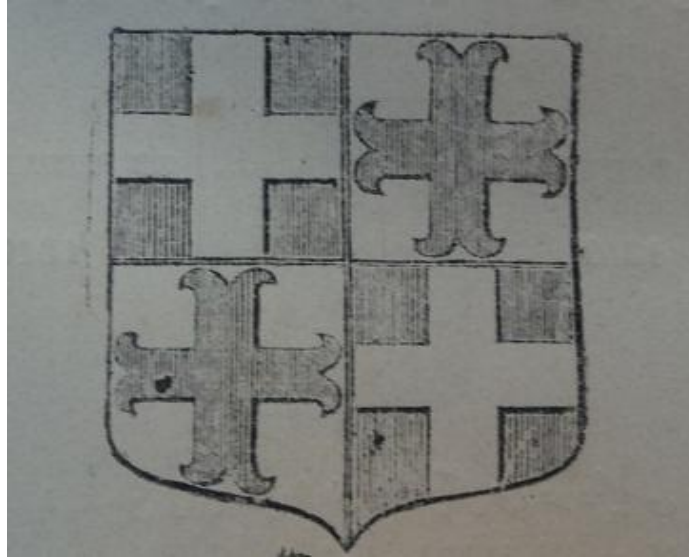
¹⁸ Avcı, *age.*, s. 59; Ziver, *age.*, s. 49; Zeki Çelikkol, *Rodos’taki Türk Eserleri ve Tarihçe*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s. 6; Cezzar, *agm.*, s. 1293.

yeni kaleler inşa ettiler. Tarikat, 8 dil (Langue) konuşan 8 devlete mensup şövalyelerin toplanmasından oluşmuştur. Güçlü bir kale duvarı ile çevrili olan Rodos Şehri'ni 8 bölgeye ayırıp Dil Bölgesi demişlerdi. Şövalyeler Fransız, Overn, Provans, İtalyan, Aragon, İngiliz, Alman ve Kastilyalı idiler. Onları yöneten Grand Maitre/Magnus Magister (Üstâd-ı Azam) denilen tarikat reisi seçimle başa gelirdi. Üstad-ı Azam'ın imtiyazları çok olsa da 54 üyeli Ruhaniler Meclisi'ne danışmak zorundaydı. En yüksek rütbe, Büyük Haç'tı. Tarikat'ın bayrağı kırmızı zemin üzerine bir beyaz haçtı. Rodos Şövalyeleri, Akdeniz'i Venediklilerin elinden alarak donanmasıyla üstün bir duruma ulaşmıştır.¹⁹

Başreisler sırasıyla; 1309/1310-1319 yılları arasında Folk dö Villart (Foulques de Villaret), 1319-1346 arasında Helion dö Villanuve (Helion de Villeneuve), 1346-1353 arasında Diyodone dö Gozon (Dieudonné de Gozon), 1354-1355 arasında Pier dö Kornelyan (Pierre de Cornelian), 1355-1365 arasında Roje dö Pen (Roger de Pins), 1365-1374 arasında Raymon Beranje (Raymond Berenger), 1374-1377 arasında Rober dö Julyak (Robert de Julliac), 1377-1396 arasında Jan Ferdinan Deredya (Ferdinand d'Heredia), 1396-1421 arasında Filiber dö Nalyak (Philibert de Naillac), 1421-1437 arasında Antuvan Flovyan (Antoine Fluvian), 1437-1454 arasında Jan Bonpar dö Lastik (Jean Bonpar de Lastic), 1454-1461 arasında Jak dö Mili (Jacques de Milly), 1461-1467 arasında Pier Raymon Zakosta (Pierre Raymond Zacosta), 1467-1476 arasında Jan Baptis de Orzen (Jean Baptiste des Ursins), 1476-1503/1505 arasında Pier Döbuson (Pierre d'Aubusson), 1503/1505-1512 arasında Emeri Dambovaz (Emery d'Amboise), 1512-1513 arasında Goy dö Blanşfor (Guy de Blanchefort), 1513-1521 arasında Fabris Kareto (Fabrice Carretto), 1521-1522 arasında ise Vilye dö lil Adam (Villiers de l'Isle Adam) idi.²⁰

¹⁹ Avcı, *age.*, s. 62-64, 105; Ziver, *age.*, s. 52, 55, 108; Malcı, *agt.*, s. 3a-3; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi M. 1513 – 1573 H. 919 – 981*, c. 2, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1948, s. 75-76; Reşat Ekrem Koçu, “Rodos'un Fethi”, *Resimli Tarih Mecmuası*, c. 7, sa. 9-81, Şehir Matbaası, İstanbul 1956, s. 537-538.

²⁰ Avcı, *age.*, s. 65, 71, 79, 83, 85-86, 88, 90, 95, 100, 103, 107, 109, 111, 113, 124, 126-127, 130; Ziver, *age.*, s. 56, 64, 73, 78, 81, 83, 86, 88, 95, 102, 105, 110, 114, 117, 120, 133, 135-136, 139; Çelikkol, *age.*, s. 6.

Resim 2.1: Şövalye Arması

Kaynak: Ziver, Rodos Tarihi, s. 55.

Rodos'a yerleştikten hemen sonra korsanlığa başlayan ve Müslümânlık aleyhindeki seferlere katılan; Papa tarafından maddi ve manevi destek alan şövalyeler Rodos civarındaki, Les ile de la Religion dedikleri, Herke, İlyaki, İncirli, İstanköy, Leryos, Sömbeki, Kalimnos, Limanya adalarını ve Bodrum Kalesi'ni de aldılar. Şövalyeler adaya ve bölgeye yerleşince, burası Latin Hıristiyanlık âleminin en önemli karakolu oldu. Rodos, Avrupa'nın ve Hıristiyanlığın en asil ailelerinden yüzlerce kişiye yer oldu ve artan zenginliği yerleşime ve savunmaya harcayan güçlü bir tarikatın merkezine dönüştü. Anadolu sahillerine dek Oniki Ada'yı birbirine kenetleyen şato ve kale ağının merkezi haline geldi. Öyle ki Şövalyeler Anadolu sahillerine gelip 1344-1403 arasında İzmir'i ellerinde tutmuşlar; Timur tarafından İzmir'den çıkartılmışlardır. Şövalyeler, Anadolu'ya ve Mısır'a düzenlenen haçlı seferlerinde; İzmir'in 1344'te alınmasında, İskenderiye'nin 1365'te yağmalanmasında ve 1396 Niğbolu Seferi'nde önemli roller edinmişlerdir. Bu nedenle; Memlûklerin Rodos'a hücum düzenledikleri görülmüştür. Şövalyeler, casusları, kuvvetli kaleleri ve savaşçılık yetenekleri sayesinde emlûkleri geri püskürtebilmişlerdir. Memlûklerin 1444'teki kuşatmasından sonra şövalyeler, yaptıkları düzenlemelerle adayı sağlam bir üs haline dönüştürmüşlerdir.²¹

²¹ Malcı, *agt.*, s. 3a; Çelikkol, *age.*, s. 6; Balta, *agm.*, s. 20; Güner Doğan, *İngiliz ve Fransız Seyyahlara Göre 17. ve 18. Yüzyıllarda Ege Adaları (Midilli, Sakız, Sisam, Rodos) ve Çevresi*, Yüksek Lisans Tezi,

Bodrum (Halikarnas)'da şövalyelere ait olan St. Pierre şatosu (Petreon ya da Château Saint-Pierre), bir Müslümân toprağında Katolikler için önemli bir yer olarak manevi anlamda tarikatın itibarını arttırmıştır. Rodos ile anakara arasında siyasi ve ticari ilişkilerin sık olmasıyla ilgili olarak St. Pierre şatosunun, sıklıkla ziyaret edilen bir yer olduğu düşünülebilir.²²

Şövalyeler, askeri ve sağlık bakım hizmeti sunuyorlardı. Bir düşkünler evini yönetmekteydiler. Siyasi anlamda görevleri de vardı ve deniz akıncılığı yapmaktaydılar. Ticaret ile de ilgileniyorlardı. Akıncılık ile ilgili bir sebep göstermeden, barışçıl yolla elde ettikleri mallar için vergi vermeyi reddeden şövalyelere karşı yakınmalar da söz konusuydu. Şövalyeler için, vergi vermeleri açısından, alınan kararlar bulunmaktaydı; bu durum ticaret yapabildiklerini göstermektedir.²³

Avrupa'nın çeşitli yerlerinde tarikat adına şövalyelerin satın aldığı şatolar, krallarca dokunulmaz sayılmıştır.²⁴

Şövalyelerin sayısının hiçbir zaman 600'ü geçmemiş; askerlerinin ise Rodos'tan, Girit'ten, Kıbrıs ve diğer adalardan toplanan paralı askerler olduğu söylenebilir.²⁵

Halk'ı şekillendirenler; St. Jean tarikatının üyeleri, Ortodoks mezhebinden olan ve zanaatkârlık, tüccarlık, duvarcılık, gemi kaptanlığı gibi mesleklere sahip olanlar olsa da; özellikle çiftçilikle uğraşan ve sahil muhafızlığı gibi askeri yükümlülükleri bulunan Rumlar, tarikata ait topraklarda yaşamını sürdüren, deniz ticareti ile ilgilenen ve şövalyelerin hizmetinde çalışan Latinler, Arap adları taşıyan ve ticaret yapan Doğu Hristiyanları, Osmanlı döneminde de varlıklarını sürdürecekt olan ve ticaretle ilgilenen Yahudiler idi. Ada'da Memlûk ve Osmanlı uyruklu Müslümânlar da bulunmaktaydı. Tüccar olarak bulunanlardan daha fazla olarak köleler vardı. Rodos, uluslararası

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, s. 117-118; Necati Avcı, "Rodos'a Karşı İki Büyük Fetih Girişimi ve Adanın Osmanlılar Tarafından Alınması", *Sosyal Bilimler Dergisi*, sa. 1, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2001, s. 16; MEB İA, "Rodos", s. 754-755; Ayoğuz, *agt.*, s. 17.

²² Nicolas Vatin, *Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar Doğu Akdeniz'de Savaş, Diplomasi ve Korsanlık, 1480-1522*, Çev. Tülin Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2004, s. 17, 21; Danişmend, *age.*, s. 75.

²³ Vatin, *age.*, s. 24-26.

²⁴ Koçu, *agm.*, s. 538.

²⁵ Nasuhoğlu, *age.*, s. 79.

ticarete önemli bir yer olduğundan, XV. ve XVI. yüzyıllarda, Katalanlar, Fransızlar, Cenevizliler, Floransalılar ve hatta Venedikliler için ikamet yeri olarak belirtilebilir haldeydi.²⁶

Fuhuş ile ilgili olarak verilen mücadelede, dikkat çeken ve ayrımcı bir tavır gibi görünen, 1483 yılına ait bir kararname, Türkler, Mağripliler ya da Yahudiler ile cinsel ilişkiye giren her Hristiyanı ölüm cezası verileceği ile ilgili olarak korkutma amacı taşıyordu.²⁷

Rumlar, daha iyi bir yer edinme arzusu içinde, oğullarını tarikata sokabilmek istediklerinde talepleri geri çevrilmiştir.²⁸

Kuşatma'da düşmana karşı uzun süre direniş gösterebilmek için yeterli tahıl stoklarına sahip olmaları gerektiğinden şövalyelere ait adalarda tarımsal yetersizlik bir sorun olarak ortaya çıkıyordu. Bu yüzden, tarikat liderleri konuyla ilgili olarak çok dikkatli hareket ediyorlardı. Başka yerlerden almakla birlikte; Osmanlı'dan ve Memlûk'ten de tarım ürünleri alındığı görülmüştür. Şövalyeler, Kıbrıs'taki büyük mülklerini korumuş olarak; orada şeker, şarap, tahıl üretimi yapıp hayvan yetiştirdikleri bilinmektedir. Kıbrıs'tan ve Girit'ten gıda maddeleri elde edilebiliyorlardı. Sicilya ve Güney İtalya'dan bakliyat, zeytinyağı, tuzlanmış et ve balık gibi ürünlerin alımları da yapılmıştır. Oniki Ada, zeytinyağı üreticisi olsa da ve şövalyelere ait topraklarda iyi şarap üretilse de bu ürünlerin dış alımları da olmuştur. Binalar ve surların yapımı, daha önemli olarak gemi inşası ya da tamiri için gerekli olan kereste, Rodos'ta, komşu adalarda ve Anadolu'da bolca elde edilmekteydi. Venedik ise maden ve madeni silah için baş kaynak olarak görünmekteydi. Rodos'ta bir tophane olsa bile ateşli silahların büyük bir bölümü dışarıdan getirtiliyordu. Şövalyeler döneminde Rodos'ta kayda değer bir tersane olmadığı bilinmektedir; tarikatın önemli gemilerinin Batı'da inşa edildiği söylenebilir. Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki; şövalyeler, özellikle büyük deniz ticaretine ve güçlü devletlerin iyi niyetine bağımlı olarak yaşamaktaydılar.²⁹

²⁶ Vatin, *age.*, s. 23, 26-30, 50-51.

²⁷ Vatin, *age.*, s. 32.

²⁸ Vatin, *age.*, s. 33.

²⁹ Vatin, *age.*, s. 36-39, 41-46.

Resim 2.2: Şövalyeler Sarayı

Kaynak: <http://www.villa-chevalier.com/travelinfo.htm> (30.10.2012)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI'NIN RODOS'U FETHİ VE SONRASI

3.1. FETHİ ÖNCESİ VE SONRASI

3.1.1. Fetih Öncesine Dair

Rodos'a yapılan ilk Türk akınları, İzmir ve çevresinde yöneten konumda olan Emir Çaka Bey döneminde olmuştur denilebilir. Çaka Bey'in 1089 ve 1093 arasında tarihlenerek diğer bazı adalarla birlikte Rodos'a akın yaptığı söylenebilse de tam bir bilgi yoktur ama Anna Komnene "Aleksiad" adlı eserinde bazı adalarla birlikte Sakız ve Rodos adalarının Türklerce ele geçirildiğini belirttiği düşünülürse akın ile ilgili bir görüş oluşabilir.³⁰

1278'den önce Rodos'a Anadolu sahillerindeki Türkmenlerce ilk akınlar düzenlenmeye başlamıştı. Türkmenler, XIII. yy.'da ve XIV. yy. başlarına dek Rodos ve civar adalara Aydınoğulları Beyliği'nin donanması liderliğinde akınlar düzenlemişlerdir.³¹

Rodos'a ilk Türk hücumu 1300'de, Menteşeoğullarından Mesud Bey tarafından yapılmıştır. Ada'nın büyük bir kısmı ele geçirilmiştir. Türkmenlerin 1300'den itibaren, özellikle 1302-3, 1303 Ağustos'unda adadaki deprem paniğinden faydalanarak 1303-4 ve 1307 yıllarında büyük çaplı yağma akınları düzenledikleri bilinmektedir. 1306'da adalı Yunanlıların ve Türkmenlerin aralarında ilk askerî işbirliğini Hospitalier Şövalyeleri'ni ortak bir tehdit unsuru olarak görmeleriyle başlattıkları söylenebilir. 1309'da ada şövalyelerin eline geçince, Mesud Bey çabalamış ama başaramamıştır. Osmanlı, 1310'da Rodos'a asker yollayıp adalarla ilgilendiğini göstermiştir.³²

³⁰ Şahap Kaşlıoğlu, *Rodos'ta Saklı Zamanlar*, Ed. Ali Fuat Örenç, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2007, s. 14; Aleksis G. K. Savvidis, "14. Yüzyılın Başlarına Kadar Rodos'a Karşı Yapılan Türk Akınları", Çev. Esin Ozansoy, *Adalya*, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yıllığı, Nu. V, Antalya 2002, s. 203-204.

³¹ Savvidis, agm., s. 204.

³² Balta, agm., s. 20; Pars Tuğlacı, *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet Tesisleri, İstanbul 1985, s. 385; Savvidis, agm., s. 205.

Şövalyelerin, Rodos, İstanköy ve Leros adalarındaki mâlikânelerin sahibi ve adayı istilâ eden Cenovalı kardeşler Andreas ve Loudovikos Moresco'nun- ki II. Andronikos özellikle Andreas'a Rodos'u ve çevresindeki adaları imtiyazlar olarak devretmişti; böylece adanın doğu kısmında bulunan ve geri dönmek için sonra çabalayacak olan Türkmenler adadan çıkarılmıştı- amcası Vignolo dei Vignoli ile işbirliği yaparak kalıcı sığınak amacı ve taburlarının serbestçe dolaşabilmeleri için askerî üs isteğiyle adada kalıcı olarak yerleşme girişimleri oldu. 1306'da Şövalyeler büyük çarpışmalar sonunda adayı ele geçirmişlerdi. 1307'de sonuçsuz bir Türkmen akını oldu. 1309 yılının sonlarındaysa Türkmenler aleyhine kesin sonuç yaklaştı. Büyük Üstad Foulques de Villaret ilk önce Mesud ile barışın korunması için çaba gösterdi. 1311'de Menteşeoğulları ile bir ticarî antlaşma yapıldı. Yine de 1311-12'de Mesud, adayı ele geçirmeyi denedi. Cenevizlilerin şövalyelerle ilişkileri de giderek gerginleşmişti. Bu nedenle Mesud'un girişimlerinde Cenovalı korsan Antonio Spinola'nın ona destek olduğu söylenebilir.³³

1318'den itibaren adaya Aydın Türkmenleri korsan akınlar düzenlediler. 1320-21 veya 1321-22'de Menteşe Türkmenleri ada ile ilgili olarak yeniden çaba gösterdiler. Kazanan şövalye tarafı olmuştur.³⁴

Osmanlı ile Rodos Şövalyeleri arasındaki ilişkilerin temeli, Niğbolu Savaşı'nda şövalyelerin Haçlılara yardımına kadar gider. Daha sonra Çelebi Mehmet döneminde İzmir'in Gavur Kalesi'ne karşılık şövalyelere Bodrum Kalesi verilerek antlaşmaya varılması belirtilebilir. Memlûkler, Rodos'a ilerlediklerinde Osmanlı ile iyi geçinmek durumunda kalan şövalyelerin, II. Murat'tan Memlûkler ile yapılan savaşlara Türklerin katılmamalarını rica ettikleri görülür. Şövalyeler, İstanbul'un Fethi'ni gecikerek tebrik etmişlerdi ve ticari ilişkilerin düzeltilmesi konusunda ise Fatih'ten, vergi vermeyi kabul etmeleri durumunda bunun olabileceğini duymuşlardı. Şövalyeler bu koşulu kabul etmediler. Başreis Jan Bonpar, çıkabilecek bir savaş için hazır olmaya çalışmıştır. Jak dö Mili döneminde de Fatih'in doğuda ve batıda ilerleyişi şövalyeleri de önlemler

³³ Savvidis, agm., s. 205-206.

³⁴ Savvidis, agm., s.207.

almaya itmiştir. Bir yandan ortaya çıkan veba salgını bir yandan da Kıbrıs ile bağlantılı olarak Cenevizlilerle yaşanan sorunlar şövalyeler arasında endişelere sebep olmuştur.³⁵

Tarikat'ın saldırılarına karşı Fatih, 1454'te 30 kadırgalık donanmayı Rodos taraflarına gönderdi, donanma Rodos kıyılarını vurup geri döndü. Şövalyelerin düşmanca tavrı devam edince 1455'te Hamza Bey kumandasında 80 gemilik donanma 15-18 bin askerle Rodos'a ilerledi. İstanköy'de bir kale tahrip edilip Rodos'ta Archangelos tarafında etkili olunabilinerek ganimetlerle geri dönüldü. 1461'de iki yıllık bir ateşkes oldu. Bu sürede şövalyeler, adalarının sağlamlaştırılması ve silahlandırılması için çaba harcadı. Fatih, Midilli'yi alarak donanmayı diğer adaların alınması için görevlendirmiş olup Başreis Pier Raymon, Rodos'un alınacağı endişesiyle donanmayı uzaklaştırmaya çabaladı. Jan Baptis döneminde de savaş için tedârike çalışıldı. İstanbul'da bulaşıcı bir hastalığın ortaya çıkması ve Mora'da Venediklilerin sorun çıkarması Rodos'a yapılacak olan ilerleyişi erteletti. Bir antlaşma yapılmış olsa da şövalyeler, Osmanlı-Venedik Savaşı'nda Venedik tarafını tutmaktan geri kalmadılar. 1479'da savaş bitince barış isteyen şövalyeler, Fatih'in istediği vergi, esirlerin bırakılması ve Anadolu sahillerine hücumları kesmek konularını reddedip meydan okumuş oldular. 1479'da Osmanlı ile şövalyeler arasında ticaret ile ilgili bir antlaşma yapılmış olmasına rağmen; şövalyeler savunma hazırlıklarına devam etmişlerdir.³⁶

Ada'ya yapılan ilk önemli sefer Fatih döneminde oldu. Menteşe sahiline yakın olan Rodos'ta Müslümânlara eziyet edenler olması nedeniyle Vezîr Mesih Paşa serdâr olup 3000 yeniçeri ve 4000 azab ve kapukulları ile 1480'de sefere çıktı. Mesih Paşa, 1480'de 160 parça gemiyle Rodos önlerindeydi. Şehre girebilen askerlerin, Mesih Paşa'nın sancağını burca dikip duvarlara merdivenler dayamaya başladığı sırada, Paşa şehrin yağma edilmeyeceğini ve bütün malların hazineye ait olacağını bir tedbir olarak ilan edip yağmayı yasaklayınca, ganimeti hakkı olarak gören askerin hevesi kırılmış olup gayreti azalmıştır; kale dışındakiler içeri girmekten vazgeçip yardıma gitmemiştir. Şövalyeler, kaleye giren düşmanın bırakıp çıkmasını mucize olarak görüp saldırılarını kuvvetlendirmişlerdir; içeridekiler birçok kayıp vererek dışarı atılmıştır. Başarısızlık,

³⁵ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Askeri Tarih Yayınları, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Dönemi III. Cilt Rodos'un Fethi 2 nci Kısım Eki (1522)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1979, s. 12-14; Avcı, *age.*, s. 105-108; Ziver, *age.*, s. 109-112.

³⁶ Malcı, *agt.*, s. 4; MEB İA, "Rodos", s. 755; Genelkurmay, *age.*, s. 14; Avcı, *age.*, s. 110-112; Ziver, *age.*, s. 115-116, 118.

9.000 şehit ve 15.000 yaralı ile kuşatmanın kaldırılmasına neden oldu. Mesih Paşa, kuşatmayı kaldırıp geri çekilmek zorunda kaldı; Bodrum Kalesi'ni de alamayınca Padişah tarafından azledildi.³⁷

1480 kuşatması ve 1481 depremleri nedeniyle zarar görmüş olan kentte, özellikle Pierre d'Aubusson döneminde yoğun olarak inşa çalışmaları yapılmıştır. Ada'da eski zamanlardan 1481'e dek ve sonrasında da birçok deprem meydana gelmiştir.³⁸

Daha sonra şövalyeler ve Osmanlılar arasında Şehzade Cem ile ilgili sorunlar yaşanmıştır. Osmanlı, Rodos'a sığınan Cem'i muhafaza etmeleri için şövalyelere her yıl 45.000 düka vermeyi bile kabul etmiştir. Sonunda; Rodos'tan alınıp Fransa ve İtalya'daki mâlikânelerde hapsedilen Sultan Cem, Papalığa gönderilmiştir. Cem'in ölümünden sonra da oğlu Murat şövalyelerce, Papa ve bazı hükümdarlarca Osmanlı'ya karşı kullanılmak istenmiştir.³⁹

Şövalyelerin korsanlık faaliyetleri arttığından; şövalyelerin saldırılarına karşı Kemâl Reis, 1504'te Rodos'a hücum etmiştir. Karaya asker çıkarıp birçok yeri talan etmiştir. 1509'da Akbaş Reis idaresinde 8 gemi ile Mısır'a doğru giden Şehzâde Korkud'un dönüşte şövalyelerin saldırısına uğrayınca zorlukla Antalya'ya ulaşabilmesi, İstanbul'da büyük bir yankıya sebep olmuştur. Rodoslulara korku salan Kemâl Reis, Şehzâde Korkud'un da teşviki ile 1511'de Rodos üzerine sefere gönderilse de fırtınada batan gemide yitip gitmiştir.⁴⁰

³⁷ Kaşlıoğlu, *age.*, s. 18; Malcı, *agt.*, s. 6-7; Avcı, *agm.*, s. 20; Danişmend, *age.*, s. 76; MEB İA, "Rodos", s. 755; Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr (Deniz Seferleri Hakkında Büyüklere Armağan)*, Haz. İdris Bostan, Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, Ankara 2008, s. 71-72; Ayoğuz, *agt.*, s.18.

³⁸ Vatin, *age.*, s. 14; Ali Fuat Örenç, *Yakındönem Tarihimizde Rodos Adası*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001, s. 389.

³⁹ Malcı, *agt.*, s. 7-8; Koçu, *agm.*, s. 538.

⁴⁰ Örenç, *age.*, s. 44; Malcı, *agt.*, s. 11-12; Genelkurmay, *age.*, s. 15.

3.1.2. Rodos'un Fethi

Kalelerinin sağlam oluşuna güvenen şövalyeler korsanlığa devam ediyor, Müslümânların yollarını kesip gemilerini alıyor ve Osmanlı sahillerinde sorun çıkarıyorlardı. 5-6 bin esir elde etmişlerdi ve onlara çeşitli işkenceler yapıyorlardı. Böyle davranmalarında, kalelerinin sağlam oluşu dışında, top, tüfek ve mühimmat bakımından hazırlıklı görünmelerinin ve ekonomik durumlarının iyi olmasının etkisi vardı.⁴¹

Şövalyeler, korsanlıkları dışında 1517'de Ridaniye Savaşı'nda Memlûklere yardım ederek dikkat çekmişlerdir. Kanunî'nin tahta çıkışından sonra Rodosluların, Suriye'de isyan eden Canberdî Gazali'ye yardım etmesi Rodos ile ilgili durumu daha da ciddileştirmiştir. Ayrıca; şövalyeler Osmanlı'nın Kuzey Afrika, İspanya ve İtalya sahillerine yapacağı her harekâta bir sorun olarak ortaya çıkacaktı.⁴²

Sultan Süleyman, 1520'de tahta çıktığında politik durum elverişliydi, batıya yönelmesi için her şey uygundu; Yavuz Sultan Selim oğluna karışıklığı olmayan bir taht bırakmış görünüyordu, iyi devlet adamları, güçlü bir ordu ve dolu bir hazine vardı. Babası Yavuz ona devletin güvenliği için Belgrad ve Rodos'u alması gerektiğini söylemişti. Belgrad ve Rodos, Hristiyan hükümdarların karada ve denizde Osmanlı'ya saldırdıkları iki kapıydı. Şövalyeler döneminde de hayati önem taşıyan buğday konusunda tedârik edici bir ambar vazîfesi gören Mısır'ın ve Suriye'nin Osmanlı'ya geçmesi ile Doğu Akdeniz sahillerinin tamamen Türk egemenliğine girmesi durumu, Anadolu ve bu alınan yerlerin arasındaki deniz ulaşımının güvenli olmasını zorunlu hale getirmişti. Öyle ki Suriye, Mısır ve İstanbul arasındaki buğday sevkiyatı önemli bir düzeye ulaşacaktı. Aralarındaki güvenliğin sağlanabilmesi için Rodos ve etrafındaki adalar alınmalıydı. Yavuz, saltanatının son yıllarında Rodos için bir donanma hazırlığına girişilmesini istemişse de vefat edince; oğlu Kanunî'nin bu yarım kalan işi tamamlaması gerekecekti. Kanunî devrinde, Suriye'ye ve Mısır'a gönderilen ve oralardan gelen gemiler, şövalyelerce sıklıkla yolları kesilince Rodos'a sefer düzenlemek gerekli hale gelmiştir. Kanunî, Rodos şövalyelerde kaldıkça Akdeniz'de deniz gücünün Hristiyan devletlerin elinde kalacağını fark etmişti. Rodos'u alıp

⁴¹ Malcı, *agt.*, s. 14.

⁴² Örenç, *age.*, s. 44-45.

Osmanlı ilerleyişini karadaki gibi denizde de genişletmek arzusunu taşıyordu. Cem'in vefatından sonra, Osmanlılara karşı, daha önce Hristiyanlığa geçmiş olan oğlu Murad'ı kullanma istekleri olanların amaçlarına ulaşmalarını engellemek amacı da Rodos'a düzenlenen seferin sebeplerinden biri olabilirdi. Belgrad'ı alan Kanunî, 1522'de Rodos'a sefer düzenleyecekti.⁴³

Atalarının alamadığı Rodos Kalesi'ni fethetmek, Rodos'taki zindanlarda çürüyüp giden Müslümânların esaretten kurtarılması, Hac ve ticaret yolunu deniz güzergâhından açıp Müslümânların ibadet ve ticaret yollarına güven temini, Rodos'u İslâm diyarı yaparak putlardan, putperestlerden ve korsan keferelerden temizlemek için Rodos'a sefer düzenlenmesine karar verildi.⁴⁴

Kanunî döneminde, Rodos'un fethi konusu görüşülen divanda, Rodos Kalesi'nin fethedilemeyeceğini ve Avrupa'nın tavrının ne olacağını düşünen bazı divan üyeleri vardı. Sefer düzenlenmesini isteyenlerin başında ise Vezîriazam Piri Paşa vardı.⁴⁵

Rodos'un Anadolu açısından stratejik öneme sahip olması, adanın Mısır, Suriye, Anadolu ve Yunanistan arasında bulunması nedeniyle ekonomik yönden önemli olması, Avrupa'nın karışık durumundan faydalanılmak istenmesi, Sultan Süleyman'ın Piri Paşa'nın ve Kurdoğlu'nun düşüncelerini kabul etmesi gibi sebeplerle Rodos'un fethine karar verilmiştir. Padişah'ın Rodos'u fetih düşüncesindeyken istihâreye yatması ve sonra vâlidisiyle Rodos hakkında bir konuşma geçtiğini de belirtmek gerekir.⁴⁶

Rodos ve ona bağlı adalar, Hristiyanlığın doğudaki koruyucularına ev sahipliği yapan ileri karakollar olarak görüldüğünden Avrupa'nın şövalyelere yardım edeceği düşünülebilirdi; ama V. Karl (Şarlken/Charles-Quint) ve I. Fransuva (François)

⁴³ M. Kâmil Dürüst, "Rodos ve Murat Reis Şehitliği", *Türk Kültürü Dergisi*, sa. 228, Yıl XX, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1982a, s. 386 (62); Genelkurmay, *age.*, s. 16; Balta, *agm.*, s. 20; Örenç, *agt.*, s. 36-37; J. Von Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c. I, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık İstanbul 2008, s. 455-456; Vatin, *age.*, s. 38-39; Şerafettin Turan, "Rodos'un Zaptından Malta Muhasarasına", *Kanunî Armağanı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1970, s. 51-53; Malcı, *agt.*, s. 13; Koçu, *agm.*, s. 537; Fernand Braudel, *II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, c. 1, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara 1993a, s. 687, 696, 697.

⁴⁴ Necati Avcı, *Tabib Ramazan, Er - Risale El - Fethiyye Er - Radosiyye Es - Süleymaniyye*, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1993, s. 67-68.

⁴⁵ Bastıyalı, *age.*, s. 40.

⁴⁶ Malcı, *agt.*, s. 15; Zeki Atçeken, *Celal Zade Mustafa Çelebi Fetih-Name-i Rodos*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1966, s. 9.

arasındaki mücadele Avrupa'yı etkisi altına almıştı; Papa X. Leon'un Reform'un etkisiyle uğraşması, batının karışık olduğunun birer göstergesiydi. Yardım edebilecek olan Venedik ise Türkler karşısında yalnız kaldığını düşünerek ve ticari yönden çıkarlarını korumak için Osmanlı ile yapılan bir anlaşmanın etkisiyle yardım etmekten; en azından yardım eden ilk devlet olmaktan kaçınmaktaydı. Papa'nın kutsal bir savaşa çağırmasının sonuç alması ise zamanla olabilecek bir durumdu.⁴⁷

Mühimmat olarak hazır bulunan toplara ek olarak bir miktar daha yapıldı. Osmanlı Donanması'na 500 kadirga, 50 mavna, 50 başarda, 100 adet kalita eklenip bunlar için Anadolu'dan 40 bin kürekçi, 25 bin azab askeri hazırlatıldı. Donanma-yı hümayûn için 40.000 kürekçi ve 5.000 azab vardı. Yeniden yapılmış olan gemiler, tersane-i amireye katıldı ve kürekçilerle azablar İstanbul'a ulaştırıldı. Kürekçilerin ve azabların sayısı toplam 50-60 bindir. Batılı tarihçiler sayıyı, donanma 700 gemi, 60 bin azab, 140 bin yeniçeri askeri olarak verirlerken Osmanlı'ya göre asker sayısı 100 bin, donanma ise 300'ü savaş 400'ü nakliye olmak üzere 700 gemi idi.* Venedikli Tiepolo'ya göre İstanbul'dan ayrılan Osmanlı Donanması'nın 300 yelkenli olup 99'u ince 70'i büyük kadirga 40'ı parandari ve 50'si futsa şeklindeydi; kalanı nakliye gemileriydi. O sırada İstanbul'da bulunan Theodoro Spandugino'ya göre 95 kadirga, 35 başarda, 60 fusta, 50 şirazi ve 150 parandari olarak 390 parça gemiydi. Bu sayının doğru olduğu düşünülebilir.⁴⁸

Akdeniz'i çok iyi bilen ve düşmanlara korku salmış olan büyük Türk denizci Kurdoğlu'na seferde önderlik yapması da emredilmiştir. Onun öncülüğünde, kumandasında ise Serdâr İkinci Vezîr Damad Mustafa Paşa olarak donanma, İstanbul'dan 4 Haziran 1522'de hareket etmiştir; Gelibolu'da donanma tamamlanmıştır ve donanmaya kaptan-ı deryâ Palak (Yaplak) Mustafa Paşa burada katılmıştır. Donanma'yı Kurdoğlu Muslihiddin Reis'in kumanda ettiği de rivayet edilmiştir.

⁴⁷ Turan, agm., *Kanunî Armağanı*, s. 54-55; Malcı, agt., s. 15.

* Bazı kaynaklarda farklılıklar gözlenmektedir. Osmanlı Donanması'ndaki gemi sayısı, Osmanlı kaynaklarında 300-700 arası belirtilir iken Batı kaynaklarında 250-300 arasındadır. 380 olarak belirten de olmuştur. Bkz. Şerafettin Turan'ın *Kanunî Armağanı*'daki adı geçen makalesinin 57-58. sayfaları.

⁴⁸ Avcı, agm., s. 22; Necati Avcı, "Osmanlıların Rodos Şövalyeleri ile İlk Temasları ve Kanuni'nin Adayı Fethi", *İslâmî Araştırmalar*, c. 13, sa. 2, Türkiye Ekonomik ve Kültürel Dayanışma Vakfı, Ankara 2000, s. 212-213; Avcı, age., s. 154; Ziver, age., s. 140-141; Danişmend, age., s. 77; Ali Emiri Tarih Bölümü, *Feth-i Rodos*, Demirbaş No 0000289, 50 yk., (Külliyatlar, Konu Başlıkları) Millet Genel Kütüphanesi, A.E. Tarih 289, Mikrofilm Arşivi Nu 752, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, İstanbul, s. 5-6.

Donanma, Sakız Adası'na varmıştır. Birkaç gün sonra tekrar yola çıkmıştır. Beylerbeyi Ayas Paşa'nın başında bulunduğu Rumeli askeri ve Anadolu Beylerbeyi Kasım Paşa da ordusu ile ilerlemekteydi. Ferhat Paşa da Rodos'a doğru yola çıkmıştı. Kara Mahmut Reis adlı Türk denizci ise birkaç gemi verilerek Herke Kalesi'ni alması için görevlendirilmişti. Rodos'a yakınlığı nedeniyle önce Herke Adası'nın alınması gerekiyordu. Burası bir günde alındı.⁴⁹

Osmanlıların üzerlerine geleceğini anlayan şövalyeler, şehrin en zayıf kısmı ve Osmanlı Donanması'nın ilerlemesine uygun olan Kadırga Limanı'nın ağzına küçük gemiler dizip araya kayalarla doldurarak ve Ticaret (Mandracchio) Limanı'nı ise kalın bir zincirle kapatmışlardı. Rodos limanının ağzına çifte zincir gerip birçok gemi batırarak liman girişini tıkamışlardı.⁵⁰

Ada'ya varma tarihi Saint Jean Baptiste yortusu zamanı 24 Haziran Salı günüdür. Donanma, kuzeybatıdaki Villanova sahiline gelmiştir. Mustafa Paşa, Yerboğaz denilen boğazdan geçip Bahce-i Cem (Cem Bahçesi) adlı yerin karşısına demir atılmasını emretti. Yerboğaz, Rodos ile bağlantı kurmak için önemli bir yerdi. Öyle ki; demir atıldıktan sonra toplanan mecliste, düşmanın bir hücumu olabileceği veya dışarıdan adaya yardım yapılabileceği düşüncesiyle, bir miktar geminin burada bırakılması kararı alındı. Donanma ise kale önünden geçerek Öküz Burnu (Cavo-Bovo) açıklarında demir atmıştır. Böylece ikinci köprübaşı da tutulmuştur. Asker, açıkta olduğundan, düşmandan atılacak toplara hedef olacağını düşünüp manevi anlamda huzursuzluk yaşamıştır. Zindan'dan kaçan biri büyük bir topun, donanma kale önünden geçerken topa tutulmak istendiğinde, çatladığını anlatınca askerler sevinmiştir. Morali yerine gelen askerin karaya çıkarılmasına; Anadolu ve Rumeli askerlerinin de sahile varıp Marmaris iskelesinden adaya geçmelerine başlanmıştır. Kürekçiler ve mürettebat hariç gemilerde savaşçılar 50-60 bin arasındaydı. Adaya ilk çıkarılacak asker bu kadardı. Kurdoğlu Muslihiddin Reis büyük bir başarıyla filoyu kalenin önünden neredeyse hiç zarara uğratmadan geçirebilmiştir. Saint-Nicolas (Mendirek) ve Saint-Jean (Kızıl-Kapu) istihkâmlarından açılan ateşler karşısında zarara uğramadan geçilebilmesi, sıra halinde

⁴⁹ Malcı, *agt.*, s.18-20; Tayyib Gökbilgin, "Süleyman I", *Türkler*, c. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 524; Danişmend, *age.*, s. 77.

⁵⁰ Turan, *agm.*, *Kanunî Armağanı*, s. 59; Danişmend, *age.*, s. 83.

ilerletilen gemilerin kalenin dibinden ve top altından, ölü açıdan, geçirtilerek ateşten korunması sağlanmış olmasındandır denilebilir.⁵¹

Metrisler kazılıp toplar yerleştirilerek ordugâh kuruldu. Serdâr, civar köylere kasabalara ulaklar gönderip Rodos ahalisinin artık Padişah’a bağlı olduklarını, can ve mal güvenliklerinin bulunduğunu, Türklerin sadece korsanlarla savaşılmaya geldiklerini, herkesin işiyle ilgilenmesini duyurdu. Herkes ibadetinde serbestti. Ordu için erzak ve yem gerekirse parası peşin ve altın olarak ödenecekti. Türkler, Rodos köylerinde eli silah tutabilecek durumda olan gençleri hiç göremedi; çünkü şövalyeler hepsini kalelere götürmüşlerdi. Şövalyelerin teslim teklifini reddettiklerini ve Rodos’u uzlaşarak alabilme ihtimalinin olmadığını bildiren Serdâr Mustafa Paşa, Padişah’tan daha çabuk bir şekilde gelmesini dilemeyi unutmamıştı.⁵²

Pâdişah, Üsküdar’da 18 Haziran’da otağını kurup buradan Marmaris körfezine doğru kara yoluyla ilerledi. Kanunî’nin sefere bizzat gitmesini Fatih gitmediği için kalenin alınamamış olmasıyla açıklayan kaynaklar da olmuştur. Kanunî’nin kumandasında Rodos’a giden ordunun sayısı 100.000 kadardı. Kanunî, Marmaris’ten 28 Temmuz’da Rodos’a vardığında büyük bir karşılama töreni yapılmıştır; top ve tüfeklerin sesi bir savaş oluyormuş hissi vererek düşmanı endişelendirmiştir. Gemilerden birbiri ardınca toplar atılarak bir şenlik havasına girilmiştir. 28 Temmuz 1522’de kuşatma başlamıştır. Kanunî’nin yaptığı itaat teklifi kabul edilmeyince 5 Ramazan/29 Temmuz’da topların atılması ile Türk hücumu başlamış oldu. Bazı mevzî çatışmaları olsa da; Rumeli Beylerbeyi Ayas Paşa’nın, 1 Ağustos’ta San Giorgio Kulesi ile Amboise Kapısı (Eğri Kapı) arasındaki bölgeye hücum etmesiyle asıl savaş başlamıştır. Alman şövalyeleri üzerine yürünüp 21 top Alman burcuna 22 top S. Nikola kulesine atıldı. Her biri 3 toptan oluşan 14 batarya İspanya ve İngiltere burçları üzerine yöneltilmiş haldeydi. Ağustos ayı kuşatanlar ve kuşatılanların karşılıklı olarak lâğım açma ve kapamaları ile geçmişti denilebilir.⁵³

⁵¹ Malcı, *agt.*, s. 21-22; Danişmend, *age.*, s. 78; Koçu, *agm.*, s. 539.

⁵² Koçu, *agm.*, s. 539; Turan, *agm.*, *Kanunî Armağanı*, s. 59-60.

⁵³ Gökbilgin, *agm.*, s. 524; Danişmend, *age.*, s. 77, 79; Avcı, *age.*, s. 156; Ziver, *age.*, s. 143; M. Akif Erdoğan, “Kanuni Sultan Süleyman’ın Rodos Seferi Ruznamesi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c. XIX, sa. 1, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir 2004, s. 60; İffet Çakan, *Osmanlılar Devrinde Rodos*, Mezuniyet Tezi, İstanbul 1965, s. 5; Turan, *agm.*, *Kanunî Armağanı*, s. 60; Malcı, *agt.*, s. 24; Hammer, *age.*, s. 457-458.

Sefer'in komutanlığında İkinci Vezîr Çoban Mustafa Paşa (Merkez komutanı) bulunuyordu. Sefer'e Vezîriazam Piri Mehmet Paşa, Anadolu ordusu komutanı Güzelce Kasım Paşa, Üçüncü Vezîr Ahmet Paşa, Rumeli ordusu komutanı Ayas Paşa, Yeniçeri Ağası Bali Ağa katılmıştı. Deniz kuvvetleri ikinci vezîr komutasındaydı ve yardımcılığı için Palak Mustafa Paşa ile Kurdoğlu Muslihiddin Reis vardı. Padişah Kızıl Tepe'de (Saint-Cosme et Saint-Damien tepesi), Sadrazam Pirî Mehmed Paşa Kızıl Kapı'da (Kara Cephesi sağ kanat komutanı), bu noktanın sol tarafında Güzelce Kasım Paşa, daha solunda Mustafa Paşa ve Eğri Kapı'da İnad Ahmed Paşa ile Yeniçeri Ağası Bali Ağa (Sol kanat), 5 noktadan savaşı yönetecek şekilde hareket edeceklerdi. Düşman ise 140'ı Fransız, 88'i İspanyol ve Portekizli, 47'si İtalyan ve 17'si İngiliz ve Alman şövalyeye ve 4.500 muhafız askerine sahipti. Girit'ten 5 gönüllü ile Kandiyeli ünlü bir mühendis olan Bresan Gabriyel Martinengo da getirtilmişti. Mühendis, kalenin zayıf noktalarını güçlendirmiştir ve yeraltı kanalları yaptırmıştır. Her fırkaya ünlü şövalyeler yardım etmiş ve Muhafız askerleri de 4 fırkaya ayrılmış olarak Andre Damaral, Jan Bork, Pier dö Kalvi (Kılı) ve Gabriyel dö Poyerol gibi ünlü reislerle, riskli yerleri gözetmiştir.⁵⁴

Şövalye tarafında, surlar şövalyelerin dillerine göre Fransız, Alman, Overniya, Aragonyalı, İngiliz, Provans, İtalyan ve Kastilyalıları olarak 8 mıntıkaya ayrılmıştı ve her birine farklı kumandanlar yerleştirilmişti. Rodos savunması için 600 şövalye, 4500 asker ve 1500 Rum yardımcı vardı. Batı kaynaklarında 6-12 bin arasında belirtilen sayıya, surlara yakın olan köy halkının surların savunulması için görevlendirildiği düşünülürse, en az 15000; yaklaşık olarak 16000 denilebilir. Başreis Villiers de L'ille Adam, şatonun mahzenlerini yiyecek ve cephaneye ile doldurmuş görünmekteydi. Etrafında 300 şövalye ve paralı asker bulunuyordu. 6000 kişi surlar içine sığınmış durumdaydı. Civar köyleri ateşe verip halkını kale içine alan Üstad-ı Azam, toprakların oluşturduğu hasarı Martinengo kontrolünde halka tamir ettirmektedir. Ayrıca; davul derisinden yaptığı bir aletle titreşimleri tespit eden Martinengo, yeraltından girmek isteyen Türklere engel oluyordu. Karşılıklı top ateşleri, hücumlar ve lağımlar bir sona varamadan devam ediyordu. Kale'nin yapılış tarzı, onun topla yıkılmasına bir engel teşkil ediyordu. Ülkesine ihanet eden iki kişi, adanın başkent zahiresinin azlığını ve kalede gedikleri söyleyerek Rodos'a hücum için uygun bir zaman olduğunu

⁵⁴ Genelkurmay, *age.*, s. 33, 53-54; Avcı, *age.*, s. 156-157; Ziver, *age.*, s. 143-144, 146; Danişmend, *age.*, s. 83.

belirtmişlerdir. Ayrıca; Osmanlılar ile ilişkili olan Yahudi doktor, bir ok ile Türklere mektup atacağı sırada yakalanıp parçalanarak öldürülmüştür. Başka kaynaklara göre; Osmanlı tarafında askerlerden bir kısmı, sonuç alınamayan çabaların etkisiyle İstanbul'a dönmeyi düşünmeye başladığı sırada hisardan kaçarak Padişah'ın huzurunda düşmanın durumunu belirtip bazı zayıf noktaları göstererek her taraftan hücum edilmesini önermiştir.⁵⁵

Mustafa Paşa hendek kazdırıp hücumla başlamıştı, düşman da buna, kaleden top ateşleriyle ve bir çıkış hareketiyle karşılık vermişti. Bu sırada Kara Mahmut, İlek Kalesi'ni ve böylece İncirli Kalesi'nin anahtarlarını da almıştı. 24 Eylül'de tüm istihkâm hatları boyunca uzayacak olan genel bir hücum yapılmasına karar verildi. Padişah, daha önce Mesih Paşa'nın kuşatmasındaki hatayı bilerek yağmayı serbest bıraktı. Asker'e teşvik edici nutukların atılmasının ardından kuşatma topları ateşe verilmişti. 3000 kadar şövalye fedaisi zırhlarını giyip savaşmak için Eğri Kapı'dan çıkmışlardı. Osmanlılar ise; şövalye fedailerinden 500 kadarını etkisiz hale getirmiş ve esir alınanları Padişah'ın otağına göndermişti. Genel hücumdan da istenen elde edilememişti. Padişah, bütün kumandanların yer alacağı büyük bir savaş divanı kurdu. Piri Paşa eski düşüncesini yeniden öne atarak kalenin topla alınamayacağını; yığma tepeler yapılmasını ve bu tepelerin üzerine tüfekçiler yerleştirilerek hisardan Türk askerini ateşe tutanların uzaklaştırılabileceğini; hendeklere asker indirilip kale duvarlarında gedik açılabilceğini dile getirmiştir. Yığma tepeler denince daha iyi sonuçlar alındı ama hendeklere inilip açılan gedikler hızla tamir ediliyordu. Sayıları 1500-3000 arasında olan Osmanlı esirleri, kalenin gediklerini tamir etmede çalıştırılıyorlardı. Esirler arasında Türk kadınlar da vardı.⁵⁶

Şövalyeler kışın Osmanlıların kuşatmayı kaldıracaklarını düşünerek hareket ediyorlardı. Onlar çekilince yıkılan yerleri yeniden ve daha sağlam bir şekilde yapacaklardı ve donanmalarını da güçlendireceklerdi ama Osmanlılar Rodos'ta kışlayıp kuşatmaya devam etmeye karar vermişlerdi. 3-4 aydır kuşatılmış halde olan ve kaleyi, dışarıdan getirtilebilenlerle yetinmek zorunda kalıp mevcut kuvvetleriyle savunan

⁵⁵ Malcı, *agt.*, s. 23; Genelkurmay, *age.*, s. 37, 51; Avcı, *agm.*, *İslâmî Araştırmalar*, s. 213; Malcı, *agt.*, s. 25; Hammer, *age.*, s. 456, 458; Vatin, *age.*, s. 335; Avcı, *age.*, s. 161; Ziver, *age.*, s. 152.

⁵⁶ Avcı, *age.*, s. 157, 159-160; Ziver, *age.*, s. 146, 149-150; Malcı, *agt.*, s. 26-27; Çakan, *agt.*, s. 6; Avcı, *agm.*, *İslâmî Araştırmalar*, s. 215; Hammer, *age.*, s. 458; Örenç, *agt.*, s. 40.

şövalyeler ümitsizliğe kapılmaya başlamışlardı. Şehirde mühimmat ve yiyecek sıkıntısının doğması ve Türklerin açtıkları gedikleri tamirde zorlanmaya başlama, şövalyeleri Osmanlı'nın teklifini kabul etmeye doğru yönlendiriyordu. Sainte Andre yortusu günü (30 Kasım), şiddetli bir yağmur varken hücum eden Türkler, İspanyol ve İtalyan burçlarını alarak surların diğer kesimlerinden de girip şövalyeleri iç kaleye çekilmeye zorladı. Kale burçlarına Türk bayrakları dikildi. Türkler, kuşatmayı daraltmaya devam ederek şehri son bir hücumla alınabilecek hale getirmişlerdi. Durum bu iken; Yahudi mahallesindeki Saint Mari Kilisesi'nin çan kulesine bir bayrak asarak şövalyeleri konuşmaya davet ettiler. Şövalyeler de değirmenler üzerinden bir bayrak sarkıtarak bunu kabul ettiklerini gösterdiler ama savaş bitmedi. Daha sonra şövalyeler, iki kişiyi barış için gönderdi. Padişah, şehri üç gün içinde teslim etmelerini; yoksa hücumla geçileceğini söyledi. Tarikat meclisinde kesin karar çıkamadı. Zaman istendi. Rodos halkının Rum ve Latin olması nedeniyle kendi aralarındaki görüşmelerin zorluğu dile getirildi. Bu sırada düşman tarafından bir kalyonun uygun bir rüzgâr ile limana ve şehre girmesi şövalyeleri ümitlendirince sözlerini unutup yeniden mücadeleye giriştiler. Yenilip yine iç kaleye çekildiler ve tekrar müzâkare taleplerini ilettiler. Bir ara L'Isle Adam, II. Bayezid'in d'Aubusson'a verdiği ahidnâme'yi yeni Serdâr Ahmed Paşa'ya göndererek Kanunî'nin şehrin teslim edilmesini istemesinin buna uymadığını göstermek istese de Ahmed Paşa mektubu yırtıp atmıştır. Mısır Valisi Hayrbay'ın öldüğü haberi gelince serdâr ikinci vezîr, Mısır Valiliği'ne atanmış; yerine Üçüncü Vezîr Ahmet Paşa ikinci vezîrlikle serdârlığa getirilmişti.⁵⁷

Ada'nın yerlileri olan Ortodoks Rumlar politik bir güce sahip değillerdi ve daha servetli tüccarlar arasında nadiren varlardı. Rumlar ve Latinler arasında açıkça yapılan bir hizipleşme olduğu söylenemezdi ama Latin piskoposluk tacı yerine sarığı tercih eden bazı Rodoslular da yok değildi. Rodoslu Rumların, Katolik şövalyelerden mezhep farkı nedeniyle çok hoşnut olmadıkları söylenebilir.⁵⁸

⁵⁷ Avcı, *age.*, s. 160; Ziver, *age.*, s. 150; Malcı, *agt.*, s. 28-31; Hammer, *age.*, s. 458-459; Dominique Bouhours, *The Life of The Renowned Peter D'Aubusson, Grand Master of Rhodes*, Printed for G. Wells, and S. Carr, London 1679, s. 502; Turan, *agm.*, *Kanunî Armağanı*, s. 64, 66; Koçu, *agm.*, s. 542; Örenç, *agt.*, s. 40; Avcı, *agt.*, s. 74.

⁵⁸ Danişmend, *age.*, s. 79; Brockman, *age.*, s. 36-37.

Avrupa'dan büyük bir yardım gelemeydi. İngiltere'den yardım için bir iki gemi gönderilmişse de İspanya sularında kaza geçirmişlerdi. İngilizler, o sırada Türkler ile değil Fransızlar ile uğraştığından, İngiltere'den iki gemi gönderildiği ama kaza olduğundan ulaşamadığı ile ilgili olan rivayetlerden yola çıkarak bu gibi bazı yardımların ferdî olarak yapıldığı belirtilebilir. Rodos'a yakın ve yardım edebilecek durumdaki Venedik ise şövalyeler daha önce onların ticaret gemilerine saldırmış oldukları için geri duruyordu; hatta kendilerinden Rodos Şövalyelerine erzak ve mühimmat yardımında bulunmak isteyenleri uzaklaştırıp sürgün etmiş olan Venedikliler için Türklerden daha Türk olduklarıyla ilgili bir söz bile söylenmiş olsa da; Alfonso Spagnuolo komutasında bir Venedik gemisinin Osmanlı Donanması'nı aşarak limana girip 100 Latin asker ile şarap ve yiyecek getirmesi, şövalyeleri Avrupa'dan yardım geleceği ile ilgili olarak tekrar umutlandırmıştı ve savaş yeniden başlamıştı. Papa'nın, 3 kalyon ve Fransa Kralı'nın, ufak çaplı 17 savaş gemisi göndermiş olduğu da belirtilebilir. Avrupa'dan 15 parçalı bir filo ile asker ve cephane kaleye getirilebilmişti ve Osmanlılarda zâyîâta yol açmışlardı. Padişah, ümitsizliğe düştüğü bir anda eşyasının bir kısmını Ferhad Paşa ile İstanbul'a göndermek istemişse de Piri Mehmed Paşa bu duruma engel olabilmişti. Ayrıca; Osmanlı'ya yardım etmek için Mısır Valisi Hayrbay'ın oğlu Kaytbay, 24 gemi ile Rodos'a gelmişti. Peygamber'in kutsal emaneti olan Ukaab sancağını da getirmişti. Sancak-ı Şerif'in (Livâ-yı Saadet), Türk ordusuyla savaşlara götürülmesi geleneği böylece Rodos'ta başlamış oldu. Kutsal sancak, Türk askerinin maneviyatını güçlendirmiştir. Mısır askeri de Rodos'ta yararlı olmuştur. Bazı tarihçilere göre Mısırlılar, savaştan sonra gelmişlerdir. Rodos Seferi'nde beş yük petrol ile Şirvan'dan da yardım gelmiştir.⁵⁹

Rodos'un ve diğer adaların yardım alabileceği Hristiyan devletlerin Osmanlı topraklarından daha uzakta olması Osmanlı'ya harekâtı etkili biçimde sürdürmek için faydalı bir durum oluşturmuştur. Anadolu kıyısındaki uygun limanlardan Osmanlı Donanması, kuşatma sırasında lojistik destek açısından faydalanmıştır. 5 ay kadar süren savaşta, önceki savaşlar ve adadaki hazırlıklar düşünüldükçe Menteşe bölgesinde depo

⁵⁹ Malcı, *agt.*, s. 31; Avcı, *agm.*, *İslâmî Araştırmalar*, s. 212; Avcı, *agm.*, s. 26-27; Kaşlıoğlu, *age.*, s. 24; Halil Halid, *age.*, s. 5, 7; Turan, *agm.*, *Kanunî Armağanı*, s. 65-66; Koçu, *agm.*, s. 542; Danişmend, *age.*, s. 88; Şahabettin Tekindağ, "Rodos'un Fethi", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Mayıs, Menteş Matbaası, İstanbul 1968, s. 64; Bastıyalı, *age.*, s. 45.

edilmiş olan ve ihtiyaç duyulan maddeler gemilerle adaya ulaştırılmıştır. İhtiyaç maddelerinin bazen İstanbul'dan da getirtildiği bilinmektedir.⁶⁰

Aylarca süren kuşatmada, Osmanlı pek çok kayıp vermiş, liman ağzına gerilmiş olan zincir kırılmamış, donanmanın büyük kısmı kışın barınacak yer bulamama nedeniyle Marmaris'e çekilmiş, devriye gezen bazı gemiler fırtınalar yüzünden batmış, ada abluka altına tam alınamamış, İstanbul'dan orduya yiyecek getiren gemilerden bazıları şövalyelerce zapt edilmiş, adanın Avrupa ile bağlantısı tamamen kesilememiş idi. Bu durumların da etkisi ile savaşı bitirecek şartlar konusunda anlaşmaya varılabilmektedir. 11 Aralık'ta ise şövalyeler kale teslimine karar vermiştir. Padişah teslimi kabulü, Rodos zindanlarında ve limandaki Türk esirlerinin serbest bırakılmasına bağlamıştır. Kaptan Behram Bey de birkaç kadirga ile Tahtalı Kalesi'nin fethi için ilerlemiştir. Behram Bey, tarıkata ait diğer yerleri ele geçirmek üzere gönderilmiş olup kalelerde bulunan silah, mühimmat ve erzak dökümünü çıkararak Ahmed Paşa'ya rapor olarak sunmuştur.⁶¹

Donanma'daki malzemeler arasında zırhlar, miğferler, kalkanlar, mızraklar, toplar, tüfekler, yaylar ve oklar, kükürt, güherçile, kömür ve zift sayılabilir. Savaş'ta her iki tarafta da ateşli silahların çok kullanıldığı bilinmektedir. Türkler, o yüzyıl için yeni bir silah olan kumbarayı ilk kez Rodos'ta kullanmışlardır. Rodos kuşatması, modern savaş tarihinde Türklerin ilk kez kullanmış oldukları bombaların ve lâğıma karşı lâğımların icadı açısından önem taşımaktadır denilebilir.⁶²

Yapılan anlaşmada; şövalyelerin yanlarında bulunan kılıçları, kutsal emanetleri ve yazılı evrakları götürebilme izni, kalelerin 12 günde tahliye edileceği, ahalinin hemen ya da 3 sene içinde adayı mallarını alarak terk edebileceği, kalanların çocuklarının Yeniçeri Ocağı'na yazılmayacağı, eski kiliselerin tamir edilmesi ve ihtiyaç halinde yeni kiliselerin yapımına izin verilmesi, Latin ve Rum halkın dinlerini, dillerini koruyabilmesi, silahlı donanmanın şövalyelerde kalması, halkın mallarının kendilerinde kalıp 5 yıl vergiden muaf tutulmaları, şövalyelerle gitmek isteyenlerin taşınabilen

⁶⁰ Genelkurmay, *age.*, s. 25-26, 36, 38.

⁶¹ Turan, agm., *Kanunî Armağanı*, s. 67-68; Çakan, *agt.*, s. 6-7; Vatin, *age.*, s. 348.

⁶² Vatin, *age.*, s. 330; Koçu, agm., s. 542; Hammer, *age.*, s. 461; Lütfü Güvenç ve Rıza Bozkurt, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III ncü Cilt 2 nci Kısım (1451-1566)*, Haz. Rahmi Egemen, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Harp Tarihi Yayınları, Gnkur. Basımevi, Ankara 1977, s. 634.

mallarını götürebilmesi, eşyalar ve insanların naklinde yetişilemezse Türklerin de donanmalarından gemi vermeleri, Türk ordusunun büyük kısmının birkaç millik mesafeye çekilmesi ve 12 günlük süre içinde adayı terk edecek olan şövalyelerin gidişine kadar şehirde azami 4000 yeniçerinin olduğu bir garnizonun bulunması; ayrıca 25'i şövalyelerden 25'i de yerli halktan olmak üzere 50 kişinin Türklere bir süreliğine rehin gönderilmesi konularında anlaşıldıktan sonra 25 Aralık 1522'de imzalar atılmıştır. Padişah, İspanya burcunu ve Saint Nikola Kulesi'ni gezip Üstad-ı Azam'ın sarayını ziyaret etmiştir. Daha sonra Padişah'ı ziyaret eden ve ona 4 altın vazoyu ve altın bir sofrta takımını hediye olarak veren Üstad-ı Azam'ın omuzlarına değerli bir hil'at konulmuştur. L'Isle Adam, Padişah'ın huzuruna çıktığında Osmanlı hizmetinde kalması teklifini duyunca yenilmiş olarak anılmayı tercih ettiğini belirtmiştir.⁶³

Sefer'de bulunan Haydar Çelebi'ye göre öğle vakti, Otağ-ı Hümâyûn'dan gülbank ve tekbir çekilip tabıl ve nekkare çalınarak getirilen Yeniçerilerin kızılı ve sarılı sancağı dikilmiş, mehter çalmış, Arab Kulesi'nde Hünkâr müezzinleri, Padişah adına ezân okumuş idi. Fetih'ten sonra at üzerinde Kızıl Kapı'dan içeri giren Padişah, ilk Cuma namazını, câmiye çevrilen Saint Jean Kilisesi'nde kılmıştır. Rodos'un fethi, Noel yortusu sabahı olmuştur. Rodos Adası'nın düşmesi, ona bağlı adaların da ele geçirilmesi için kapı açmıştır. Rodos alındıktan sonra divan toplantısı yapılmıştır ve Rodos'a bağlı diğer kalelere fetihnameler gönderilmiştir. Rodos halkına tanınan aman ve şartlarla teslim olmaları talep edilmiştir. Rodos'a bağlı Bodrum, İstanköy ve Tahtalı gibi kaleler teslim olmayı kabul etmişlerdir. Bu kalelerin halkına da aman verilmiştir; malları ve canlarına dokunulmadan kaleleri teslim alınmıştır.⁶⁴

Türk ordusundan 50.000 askerin şehit düştüğü savaştan sonra 1 Ocak 1523'te şövalyeler Rodos limanından Kandiye'ye doğru ilerlediler. Üstad-ı Azam'ın bindiği gemi, tarikat sancağı yerine kalbi kılıçla delinmiş Meryem'i temsil eden bir bandıra ile Rodos'tan uzaklaştı. Gemilere, tarikatın bayrağı yerine, üzerinde çarmıhtan indirilmiş Hz. İsa'yı kucağında tutan Meryem Ana tasviri olan siyah bayrak çekilmiştir. Gemiler, şövalyelerle birlikte 5.000 kadar Rodosluyu da taşıyordu. Bir kısmı Kandiye de kaldı,

⁶³ Malcı, *agt.*, s. 32; Bastıyalı, *age.*, s. 52-53; Koçu, *agm.*, s. 543; Çakan, *agt.*, s. 7; Turan, *agm.*, *Kanunî Armağanı*, s. 69.

⁶⁴ Tekindağ, *agm.*, s. 59; Hammer, *age.*, s. 460-461; Avcı, *agt.*, s. 76; Çakan, *agt.*, s. 7; Avcı, *age.*, s. 164.

bir kısmı İtalya'ya ve Sicilya'ya gitti, 100 kadar aile ise şövalyelerle birlikte Malta'ya gidip yerleşti.⁶⁵

Şövalye kıyafeti giyerek kaçmak isteyen Şehzade Cem'in oğlu Murat ve onun erkek çocukları yakalanıp öldürüldü; karısı ve kızları ise İstanbul'a götürüldü. Sultan Cem Rodos'tayken Osmanlı'dan alınan paralarla yapılmış olan Saint Jean Kilisesi (Sencovan) câmiye dönüştürüldü.⁶⁶

Rodos'un tamiri ve temizlenmesi için tayin edilenler; Menteşe Sancak beyi İskender Bey, Karesi beyi Sinan Bey, Aydın Sancak beyi Lütfi Bey ve Saruhan Sancak beyi Ferhat Bey olarak dört sancak beyidir. Rodos'ta kurulacak olan dini müesseselerin düzenlenmesi için de fetihten sonra kılınan Cuma namazında imamlık ve hatiplik yapan Ali Cemali Efendi (Müfti Şeyh Ali) görevlendirilmiştir. Kale'nin muhafazası için 500 hisar eri ile 500 yeniçeri ve 20 Kadirga da limanda nöbet için bırakılmış, sancak beyinin emrine de 4 kadirga ile 5 kayık ayrılmıştır.⁶⁷

Kanunî, Rodos'a gelirken de binmiş olduğu, şehid olan Kara Mahmut Reis'in Yeşil Melek Kadirgası ile adadan ayrılmıştır. Kanunî, adadan ayrılırken adalet ve eşitlikle idare edilmesini istemiştir ve Rodos'un imarı için bir emirname yayınlamıştır.⁶⁸

Şövalyelerin güçlü kalelerinin alınmasıyla; artık Doğu Akdeniz, Osmanlı'ya tamamen açılmıştır.⁶⁹

3.1.3. Fetih Sonrası İlk Dönemler

Rodos ve adaların idaresi, ilk önce Kurdoğlu Muslihiddin Reis'e bırakılmıştır. Sonra adanın imar çalışmalarının aksamadan daha düzenli ilerlemesi için Rodos, Midilli sancağına bağlanmıştır. Ada'nın idaresi Midilli Sancak beyi Dizdârzâde Mehmet Çelebi'ye verilmiş; ayrıca adaya kadı, levâzım müdürü ve kaleye muhafızlar tayin edilmiştir. Ada sonra bağımsız bir sancak statüsüne ulaşmıştır. Fetih sonrası güvenlik için düzenlemeler yapılırken adanın gelirleri savaşa katılmış askerler arasında bölünüp

⁶⁵ Malcı, *agt.*, s. 34; Koçu, *agm.*, s. 542-543.

⁶⁶ Malcı, *agt.*, s. 34-35; Erdoğan, *agm.*, s. 67-68.

⁶⁷ Malcı, *agt.*, s. 35-36; Erdoğan, *agm.*, s. 68; Turan, *agm.*, *Kanunî Armağanı*, s. 71; Çakan, *agt.*, s. 8.

⁶⁸ Malcı, *agt.*, s. 36; Çakan, *agt.*, s. 7; Örenç, *agt.*, s. 42; Dürüst, *agm.*, s. 386.

⁶⁹ Fernand Braudel, *II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, c. 2, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara 1994, s. 26.

paylaştırılmıştır. Mülk ve vakıflar dışında kalan mahsulâtın önemli bir kısmı Tımar sistemine göre Padişah, Adalar Beylerbeyi, Rodos Sancak beyi ve kaledeki sipâhi askerine ayrılmıştır. Rodos tımarları Deryâ Kalemi'ne bağlı olup işleyiş ve denetimi alay beyi aracılığıyla Kaptanpaşa tarafından yapılmıştır. Tımarlar, babadan oğula geçer; vâris yoksa uygun birine verilirdi.⁷⁰

Rodos'un fethi, Hristiyan devletlere resmen tebliğ olunduğunda; sadece Venedik memnuniyetini belirtmiştir. Rodos'un alınmasıyla Anadolu sahillerinde güvenlik sağlanmış ve Müslümânlar için ticaret yolları kontrol altına alınmıştır. Papa VI. Andriyan Rodos'un fethedilmesinden sonra Hristiyan devletlere mektup gönderip Türklere karşı birleşmeye çağırmıştır.⁷¹

Yerli halktan büyük bir çoğunluk, özellikle köylüler, uygun şartlar içeren anlaşma etkisiyle adada kaldı. Gemilerde ve zindanlarda esir olan yaklaşık 3218 Türk serbest bırakıldı ve bir kısmı Rodos'a yerleşti. Askerlerden isteyen adada kaldı. Anadolu ve Rumeli'den ahali Rodos'a gönderildi. Ada'da kalanlar kayıt altına alınıp bazı vergilerden muaf tutuldu ve onlara toprak dağıtıldı. Padişah, önce surları tamire ve adayı Türkleştirmeye çalıştı. Bununla bağlantılı olarak Sancak beylerine fermânlar gönderildi. Tamirat için 12 marangoz ve 2 demirci tayin edildi. Bazı kilise ve şapeller mimari yönden tahrip edilmeden Müslümânlar için câmi ve mescit olarak çevrildi. Yeni mescitler, medrese, darülhâdis, imâret inşa edildi, vakıfları ve levazımları tespit edildi. Kale mahzenleri de buğday deposu olarak iş gördü. Kale'nin cephanesi eksikliği giderildi. Yıkılan yerler onarıldı. Küçük çaplı topraklar bir yerde depolandı, büyük topraklar ise kente karşı kullanılamayacak şekilde yerleştirilmiş görülüyordu. Toprakların esas bölümü de İstanbul'a gönderilecekti. Diğer güvenlik önlemi ise sur içindeki mahalle sakinlerinin toplu olarak dış mahallelere taşınmasıydı. Diğer yandan, çevreyi düzenleme amacıyla ordu tarafından hendekler doldurulmaya başlanmış; yıkılan surların tamiri için duvarcı ve malzeme ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştı. Varlığı yararlı bulunan bazı kişilerin, tüccarların bulundukları yerde kalmaları için çaba harcandı. Türkler, adada köklü değişiklikler yapmamış olsa da Ortaçağ evlerini, Müslümân evlerine dönüştürmeye çalıştılar. Surların tamiri, adayı idare ettikleri dönem boyunca sürdü. Rodos'un

⁷⁰ Çakan, *agt.*, s. 8; Çelikkol, *age.*, s. 19; Kaşhoğlu, *age.*, s. 35; Örenç, *agt.*, s. 49, 411-412.

⁷¹ Malcı, *agt.*, s. 36-37.

görünümünü değiştiren kubbe ve minarelere sahip câmiler inşa ettirdiler. Ada'nın Kanunî'nin vakfı haline getirilmesi çalışmaları tamamlanıp imâretin inşasına başlandı.⁷²

Rodos'un alınması, Osmanlı'nın Akdeniz siyaseti için belirleyici oldu. Osmanlı deniz gücüne daha fazla önem verildi. Barbaros Hayreddin Paşa'nın beylerbeyi olarak kaptan-ı deryâlık elde etmesinden sonra Akdeniz'de büyük bir harekâta girişildi. Doğu Akdeniz'de yeni ve uzun süreli bir güç kendini göstermiş oldu.⁷³

Osmanlı, fetihten sonra adayla ilgili olarak özel planlar kurmamış olup adada hazır bulduğu ticari durumun devamını sürdürmeye çabalamıştır. Şövalyelerin gidişi ile ada, tarikatın Avrupa'dan elde ettikleri kazançtan yoksun kalmıştır. Rodos, 200 yıl öncesindeki gibi, güçlü bir imparatorluğun elinde az nüfuslu küçük bir ada haline gelerek imparatorluğa bağlı diğer yerlerden ne daha mutlu ne de daha mutsuz bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Osmanlı, Rodos'u ve onun etrafındaki adacıkları birleştirip bir sancak olarak düzenlemiştir. Rodos ve Oniki Ada, daha sonra Kaptanpaşalığa bağlanmıştır; Rodos, en sonunda 1534'te deniz eyâleti şeklindeki Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Eyâleti'ne bağlı bir sancak olmuştur. Saruca Paşa'dan itibaren Rumeli için kilit rol üstlenmiş olan Gelibolu'dan sonra, en önemli deniz üssü haline gelmiştir. Donanma'nın sıklıkla uğrak yeri olan limanları sayesinde önem kazanan adanın, limanlarda bekçi gemileri bulundurulduğundan ve bu gemilerin sürekli olarak keresteye ihtiyaç duyuyor olmasından dolayı, ormanları zenginliğini yitirmiştir.⁷⁴

Şövalyeler adayı geri istediklerinden, hızlı şekilde tamir etmeler oldukça yerinde görünmekteydi. 1523'ten 1530'a dek İtalya'da bulundukları ve sonra Malta'ya yerleştikleri zamanlarda adayı tekrar elde etmek hayalleri sürüyordu. Öyle ki; Antonio Bosio tarafından düzenlenen Modone girişimi, Rodos'a bir vuruş amacı taşıyordu. Şövalyelerin geri dönmeleri için Rodos'ta yürütülen komplolarda Rumların etkisi vardı. 1529'daki girişim sonrası Osmanlı, adadaki yabancılara karşı sert önlemler aldı. Daha sonra XVI. yy. ortalarında, adada esaret yaşamış olan kaptan Giovanni Cornaro Venedik'e yazdığı mektubunda Rodos'u almaya çağırmıştır. Osmanlılar, Oniki

⁷² Çakan, *agt.*, s. 8-9; Vatin, *age.*, s. 348, 350; Çelikkol, *age.*, s. 22; Örenç, *agt.*, s. 42.

⁷³ Doğan, *agt.*, s. 120; Örenç, *agt.*, s. 44.

⁷⁴ Çelikkol, *age.*, s. 19; Vatin, *age.*, 355-356, 358; Kaşlıoğlu, *age.*, s. 36; Hermes Balducci, *Rodos'ta Türk Mimarîsi*, Çev. Celâlettin Rodoslu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, s. 8-9; Bastıyalı, *age.*, s. 57; Doğan, *agt.*, s. 125; Malcı, *agt.*, s. 37; Örenç, *agt.* s. 46.

Ada'daki Rumlara uzun süre büyük güvensizlik duymuşlardır; öyle ki yüzyıllarca surların içinde yerleşmeleri yasak olarak kaldı.⁷⁵

Osmanlı döneminde adalar, halkın seçtiği ve genellikle 12 üyeden oluşan bir nevi ihtiyar heyeti denilebilecek Demogerondia adlı yerel bir meclisçe idare edildi. Bu meclisin başında Şehir Kethüdası bulunurdu. Adaların dağınkılığı ve gelir seviyelerinin azlığı önemsenerek her adaya gelirlerine uygun yıllık bir vergi konulmuştu. Maktû adındaki bu vergiyi, ada idaresi toplayıp her yıl adaya gelen hazine memurlarına verirlerdi. Vergi, Kanunî'nin Rodos'ta câmi, imâret ve medreseden oluşan vakfına ayrılmıştı. Yıllık tutarı 584.161 akçe idi. Dağılımına bakıldığında; Rodos şehri 345.881, Rodos nahiyesi 14.280, İstanköy ve ona tabi Kalimnos ve Keçi Adası 30.000, Leros Adası ve Archangelos köyü 32.000, Herke Adası 12.000, Sömbeki Adası 60.000, İncirli Adası 60.000 ve İlyaki Adası 30.000 şeklindedir.⁷⁶

Taninan ayrıcalıklar ve uygulanan ılımlı politika, bölge nüfusunu kısa zamanda fetih öncesindeki haline ulaştırabilmiştir. Osmanlı, her fetihten sonra yapmış olduğu üzere fethedilmiş bölgenin şenlendirilmesi politikasını Rodos'ta da uygulamıştır. Şehir ve etraftaki karyeler gözetilmiştir, zulüm eden uyarılmıştır, şehir ve etrafı güvendedir, hisardan dışarı kesilen hendekler ve kazılan topraklar doldurulmuştur. İstanköy'de ve Bodrum'da esir Müslümânlardan, kadın ve erkekten, 80 kişi bulunarak gemiyle Anadolu'ya götürülmüştür. Ada'ya, iskân amaçlı olarak Anadolu köy ve şehirlerinden; özellikle Teke ve Hamid livalarından, Türk asıllı kişiler gönderilmiştir. Nüfus ve vergi politikası ile birlikte Rodos'un imarına yönelik çalışmalar da bölgenin şenlendirilmesinin bir parçası olarak belirtilmelidir. Rodos, Osmanlı idaresinde kaldığı sürece arkeolojik kalıntılar ve şövalye dönemi eserlerin birçoğu varlığını devam ettirebilmiştir.⁷⁷

Fetih'ten 16 yıl sonra Barbaros Hayreddin Paşa, Kerpe ve Kaşot adalarını almıştır.⁷⁸

⁷⁵ Vatin, *age.*, s. 353, 355; Balducci, *age.*, s. 11-12.

⁷⁶ Çelikkol, *age.*, s. 20; Bastıyalı, *age.*, s. 58-59; Turan, *agm.*, s. 79-80; Ayhan Afşın Ünal, "XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Cezayir-i Bahr-i Sefid (Akdeniz-Ege Adaları ya da Kapudan Paşa Eyaleti)", *Türkler*, c. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 616.

⁷⁷ Örenç, *agt.*, s. 200; Doğan, *agt.*, s. 123-124; Tekindağ, *agm.*, s. 60-61.

⁷⁸ MEB İA, "Rodos", s. 756.

Şövalyeler zamanında mülkiyet hakkından yoksun olduğu belirtilen yerli halkın, uzun yıllar cahil bırakılmış ve köylerde ise yalnızca papazların okuma yazma bilebilir olduğu söylenebilir. Osmanlı döneminde ise Hüccet denen tapu senetleri ile yerli halka mülkiyet hakkı tanınmış olduğu belirtilir. Ayrıca ada halkı bazı vergileri vermekten muaf tutulup Gayrimüslim olanlar asker olarak alınmamıştır.⁷⁹

Kanunî'nin Akdeniz'de Türk egemenliği kurma mücadelesinde ilk dönem Rodos, son dönem ise Malta Seferi olmuştur. 1565'te Malta'da, Osmanlı'nın karşısına yeni adları Malta Şövalyeleri olarak aynı şövalyeler çıkmıştır.⁸⁰

3.2. XVIII. YÜZYILA KADAR ADA'YA GENEL BİR BAKIŞ

3.2.1. XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Rodos

Osmanlı Devleti, Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Eyâleti'ni Ege Adaları'ndan oluşan bir idari birim olarak düzenlediği zaman, Rodos'un eyâlet merkezi yapıldığı ve ele geçirilen diğer adaların, sonra buraya bağlandığı görülmüştür. Bu eyâletin kuruluşu Barbaros Hayreddin Paşa'nın resmen Osmanlı'nın hizmetine girmesi ile başlamıştır ve eyâletin adını Akdeniz'deki (Bugünkü Ege denizi) adalara verilen genel bir ad olan "Cezayir" den almış olduğu bilinmektedir; "Kapudâni" adının eklenmesi ile "Cezâyir-i Bahr-i Sefîd ve Kapudâni" olarak birleştirilerek eyâletin denizlerle ilgisi gösterilmiştir. Eyâlet'in kuruluşunda Barbaros'a Rodos, paşa sancağı olarak verilse de sonra yine Gelibolu eyâletin merkezidir. Cezâyir-i Bahr-i Sefîd veya Kaptanpaşa Eyâleti, daha sonra haslı ve salyâneli olarak Rodos, Midilli, Eğriboz, İnebahtı, Sığacık, Kocaeli, Karlılı, Biga, Mezistre, Sakız, Nakşa ve Mehdiye sancaklarını kapsamış olduğu bilinmektedir. 1568-1574 tarihli listelerde eyâletin 7 idari birime ayrılmış olduğu görülmektedir. Bu birimler; Gelibolu, Eğriboz, Karlılı, İnebahtı, Rodos, Midilli ve Cezayir-i Mağrib idi. Daha sonraki listelerde çeşitli değişiklikler olmuştur. Evliya Çelebi'ye göre eyâletin zeamet ve tımar dağılımına bakıldığında Rodos için, zeamet 5 tımar 78 olarak görülür. XVII. yy.'da I. Ahmet döneminde eyâlet içinde en az gelire sahip olarak Rodos'un zeameti 43.260, tımarı 197.460, toplam geliri 240.720 ve toplam gelirden payı %1.35 idi. Eyâlet'in toplam geliri ise 17.851.315'ti. XVII. yüzyılda, 3'ü

⁷⁹ Nasuhoğlu, *age.*, s. 14.

⁸⁰ Turan, *agm.*, *Kanunî Armağanı*, s. 47-48.

salyâneli diğerleri tımarlı 13 livaya sahip eyâletin yıllık gelirinin 3.525.600 ve cebelü sayısının 705 olarak görüldüğü de olmuştur.⁸¹

XVI. yüzyılda Rodos'ta 18 Müslümân mahallesi, 571 Müslümân evi, 38 Hristiyan ve 273 Yahudi hanesi vardı. Ayrıca; Rodos ve ona bağlı yerlerde 3.339 vergi mükellefi bulunmaktaydı. Bu yüzyılda, Rodos'ta 2 câmi, 14 mescit, 10 imam, 2 hatip ve 8 müezzin görülmekteydi. Rodos, İstanköy ve buraya bağlı Kalimnos ve Leros (Leryoz) adalarında asker cemaatlerine ait olanlar genel olarak 2 câmi, 23 mescit, 3 hamam, 4237 dükkân ve 1 mektep idi. XVI. yüzyılda Menteşe livası ile bağlantılı olarak değirmen gelirlerinin tasarruf edilişiyle ilgili dağılımın bir tablosuna bakıldığında Midilli ve Rodos Beylerbeyi hassasının değirmen bab sayısı 30, yüzdesi % 3.79 olarak görülmektedir. Kazalara göre dağılımda; Kaza-i Köyceğiz'de tasarruf edenler olarak Midilli ve Rodos Beylerbeyi hassı, değirmen bab sayısı 9, kaza-i Pınaz'da 21 idi.⁸²

XVI. yy.'da 24 mahalle, 740 sokak ve 4200 hane vardı; 4'ü Rum 2'si Yahudi mahallesiydi, diğerlerinde Türkler yaşıyordu. Kalabalık Türk mahalleleri; Yuva, Dokuz Sokak, Gani Ahmet, Boynu Kara, Sünbüllü Tepesi, Mercan Tepesi, Kızıltoprak ve Kumluk idi. Çayır, Arnita, Salakoz, İstiryo, Kataviya ve Kalamina mahallelerinde de Türkler çoğunlukta idi. Türk beylerine ve ağalarına ait zeametler olarak; Kirmasti, Triyanda, Yılanlıova, Bastiya, Kalavarda ve Keşkinöz gibi büyük köyler vardı. Sonra Girit'ten gelen göçmenler ise Osmaniye ve Süleymaniye-i Cedid adlı mahalleleri oluşturmuşlardır. Karye-i Uluova, 70 haneli bir Rum köyü olsa da Müslümânlar da görülür. Cem Sultan, Rodos şövalyelerinin yanına geldiği zaman burada kalmıştır. Afandoz ve Tahtalı gibi Süleyman Han evkâfından olan Rum köyleri de vardır. Bir Türk köyü olarak da bağlı ve bahçeli Karye-i Özkur (Uzgur) belirtilebilir. Bu köylerden en önemlisine Karye-i Lindos denilebilir. Rodos şehrinin kuzeyinde, hepsi 258 haraç olarak mütevellîye birer altın haraç vermeleri hariç cümle reâyâsı muaf müsellemler olan bu köyde 5.000 Hristiyan vardır. Şehrin aşağı kısmında ise 200 hane vardır ve Müslümânlar için bir mescit, Hristiyanlar için de kiliseler bulunur. Aşağı Lindos 40

⁸¹ Doğan, *agt.*, s. 52, 56; Ayoğuz, *agt.*, s. 25, 27; İdris Bostan, "Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin Kuruluşu (1534)", *Tarih Dergisi*, sa. 38, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 2003, s. 75; Ünal, *agm.*, s. 615-616; İdris Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınevi: İstanbul 2011, s. 57.

⁸² Çakan, *agt.*, s. 20; Ahmet Yiğit, "XIV-XVI. Yüzyıllarda Menteşe Livasında Değirmenler", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, sa. 18, Muğla Üniversitesi, 2007, s. 119-120, 122.

hanedir. Burada kale dizdarı ve 20 kale muhafızı vardır. Köy’de Süleyman Han’ın bir mescidi, buğday ambarları ve su sarnıçları görülür. 37 tane bağı vardır. Mütevellî öşür-ü sultanî alır.⁸³

Rodos’u çevreleyen dış kale, kuşatma esnasında yıkılmıştı; burası XVI. yy.’da bağ ve bahçe olarak kullanıldı. Fetih sonrası dış kalenin doğusuna bir iç kale yapılmıştı. İç kalenin etrafı sarp ve kayalık olduğu için bir hendek gibi iş görür.⁸⁴

Eski Rodos (Kale içi) ve Yeni Rodos (Kale dışı) olarak iki kısma ayrılabilir. Şehirde eski kısım Türk ve Yahudi mahallelerini barındıran surlarla çevrilidir; şehirdeki semtlerin en eskisi ve büyüğü kale içindeki eski şehirdir, kale içindeki semtlerin adı o civarda bulunan câmilerin adlarıdır. Yeni kısımda ise Rum mahalleleri bulunur. Kasaba nüfusunun artışı ve köylerden gelen göç nedeniyle surların dışında Varoş adlı yerleşim alanları ortaya çıkmıştır. Yeni Varoş’ta, Türkler ve az olarak Yahudiler yaşamaktaydı. Rumların çoğunlukta olduğu diğer varoşlara yerli halk Maras (Maraş) demekteydi. O semtte bulunan kilise isimleriyle adlandırılırlardı.⁸⁵

Rodos’un Cezâyir-i Bahr-î Sefid Eyâleti’nin merkezi olduğu dönemlerde, eyâletin diğer sancaklarına ait büyük davalar ve ilgili mahallerdeki küçük davaların temyizinin adada yapıldığı bilinmektedir. Rodos’taki Türklerin, Rumların ve Yahudilerin birbirleri arasındaki davalar, İslâm hukuku çerçevesinde çözüm bulurdu.⁸⁶

XVI. yüzyılın sonlarında adanın tüm nüfusu, yaklaşık 30.000 kadar idi. Ada gelirlerinin büyük kısmı, Kanunî Sultan Süleyman’ın Rodos şehrindeki evkâfına ayrılmıştı. Kanunî, Rodos ve Marmaris kalelerini şenlendirenleri ve Rodos Kalesi’nde ikamet eden Müslümânları avâriz, rüsûm ve nüzûldan muaf tutmuştu.⁸⁷

Rodos’u alan Türklerin ilk yaptıkları binalar, diğer yerlerde olduğu gibi, hamamlardı. XVI. yy.’da Hamam-ı Atik ve Hamam-ı Cedit adlarında iki hamam vardır.

⁸³ Çakan, *agt.*, s. 26; Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Haz. Mümin Çevik, c. 9, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1984, s. 109.

⁸⁴ Çakan, *agt.*, s. 20.

⁸⁵ Çakan, *agt.*, s. 26; Örenç, *age.*, s. 182; Nasuhoğlu, *age.*, s. 62-63.

⁸⁶ Örenç, *age.*, s. 311.

⁸⁷ M. Akif Erdoğan, “Rodos Adası’nda 1711 Yılında Timarlar ve Timarlılar”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c. XIII, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir 1998, s. 25.

XVII. yy.'da Sünbüllü ve Saray adlarıyla iki hamam yapılmıştır. Şehir'de 70 çeşme vardır ve en önemlisi 1622'de yapılmış olan Bekir Paşa çeşmesidir. Hünkâr suyu ve Sünbüllü su da sayılmalıdır. Evliya Çelebi, Rodos'ta çarşı hamamı, eski hamam, küçük hamam ve 20 kadar saray hamamından bahsetmiştir. Kadırga Limanı yakınında Murad Reis Tekkesi ve 4 hamamı olduğunu belirtmiştir.⁸⁸

Birçok Osmanlı adasında olduğu gibi Rodos'ta da sosyal hayatta vakıf sisteminin önemli bir etkisi vardı. Rodos, adadaki Müslümânların sosyal ihtiyaçlarından doğmuş olan vakıf müesseseleri yönünden oldukça iyi bir durumdaydı. Sosyal müesseselerin çoğunun bir vakfı ile vakfın ihtiyaçlarını karşılayacak kadar geliri vardı. İlk dönemden itibaren adada vakıf eseri yapılanması görülmüştür. Rodos'un etrafında bulunan küçük adaların tamamının maktu vergi gelirleri Kanuni Vakfı'na ayrılmıştı. İlk döneme bakıldığında Padişah hassı olarak köylerin, 11 kulenin ve 7 çiftliğin vakfa kaydedildiği görülür. Vakıf için gelir amacıyla Rodos şehrinde birçok dükkânın da inşa edildiği bilinmektedir. Evliya Çelebi, adadaki 400 dükkândan 300'ünün vakfa ait olduğunu belirtmiştir. Süleymaniye'nin ve diğer vakıfların işlemleri, ilk dönemlerde, kadı veya nâib denetiminde mütevellî heyeti aracılığıyla yürütülmüştür. Doğrudan devlet, hayırseverler ve sürgündekilerin vakıf eserleri de vardır.⁸⁹

Fetih'ten sonra vakıf çalışmalarının tamamlanması ile ilk medrese 1549'da açılarak Süleymaniye Külliyesi bünyesinde eğitime başlamış oldu. Ayrıca; dârülhadis inşaatının da başlatıldığı bilinmektedir. Evliya Çelebi, dârülhadisin faaliyette olduğunu belirtmiştir; 1671'de daha çok Kur'ân ağırlıklı eğitimin verildiği 17 yer saptamıştır. XVII. yy.'da Rodos'ta Hurmalı, Demirli (Timurlu) ve İbrahim Paşa adlarıyla 3 medrese ve Ak mihrap, Teke kapısı, Gazi, Buk'a, Yeniçeri, Kavaklı ve Liman adlarında olanların da bulunduğu 24 mescit vardı. 1 dârülkurrâ, 1 dârülhadis, 17 sıbyân mektebi ve 4 tekke de bulunmaktaydı. Evliya Çelebi, Süleymaniye Câmii evkâfı 300 diğer dükkânlar 400 diye belirtmiştir. Bu dönemde şehirde 18 fırın ve 8 kahvehane, iskele başında gümrük ve bir tüccar hanı, 3 adet gelip geçen hanı olduğu görülmektedir.⁹⁰

⁸⁸ Çakan, *agt.*, s. 24, 27; M. Kâmil Dürüst, "Rodos'ta Türk Mimarîsi", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, sa. 3, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara 1982b, s. 10; Nasuhoğlu, *age.*, s. 69; Evliya Çelebi, *age.*, s. 107.

⁸⁹ Örenç, *agt.*, s. 349-351; Örenç, *age.*, s. 353.

⁹⁰ Çakan, *agt.*, s. 27; Örenç, *agt.*, s. 271; Evliya Çelebi, *age.*, s. 106-107.

Evliya Çelebi, Rodos seferinin ardından bağlı adalarla birlikte 70 kalenin Osmanlı'ya geçtiğini ve sayımları yapıp Rodos'taki Kanunî Vakfı'na bağlandığını yazmıştır.⁹¹

Osmanlı, din ve dil özgürlüğü tanıdığından adadaki halkta Yunanca konuşulmaya devam edilmiştir. Buralarda sistemli bir iskân politikası uygulanmamıştır. 1671'de Rodos'a gelen Evliya Çelebi, şehirdeki 24 mahalleden 4'ünün Rumlara, 2'sinin Yahudilere ve 18'inin Türklere ait olduğunu; adanın kasaba ve köylerinde çoğunlukla yerli halkın bulunduğunu belirtmiştir. Raymond Matton, adaya göçün az olmasından dolayı nüfusun çoğunluğunu Rumların oluşturduğunu, 1621'de 1200 Türk ve 200 Yahudi bulunan şehirde, 1631'de 3000 Türk ve 500 Yahudi bulunduğunu söylemiştir.⁹²

Türklerin diğer yerlerde olduğu gibi Rodos'ta da ilk işleri kendi kültürlerine, yaşantılarına uygun askerî, dinî ve sivil mimarî binaları oluşturmaktı. İmar işlerinde eski yapılardan da faydalanmışlardı. Böylece; hem daha az masrafa girmiş hem de eski mabetleri, önemli binaları tamir etmişlerdi. Şövalyeler Sarayı'nın salonlarında gerçek ve kaliteli mozaikler vardı; diğer binalarda, avlularda küçük çakıl taşları ile bir çeşit mozaik görünümü kazandırılmıştı. Binalardaki bu özellik, Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Caddeler ve sokaklar ise büyük çakıl taşlarıyla süslüydü. Rodos şehrinin sokakları kemerlerle birbirine bağlı görünmekteydi; ki bu durum depremlerde yararlı oluyordu. İçkale'nin en önemli caddesi, Avrupa'da bile benzerine az rastlanan bir yapı olarak çakıl taşı döşeli kaldırımlarıyla XV. yüzyıldan itibaren temel özelliğini korumuş geniş bir cadde olan Şövalyeler Caddesi'ydi. Evler, Ortaçağ usulü sivri kemerli kapılara sahipti.⁹³

Rodos'taki Müslümân ev tiplerinin, genellikle yerli Ortaçağ evlerinden uyarlandığı görülmüştür. Ada'ya yerleşen Türkler, yerli halkla kaynaşıp onların geleneklerini hoş görünce iki taraf arasında samimiyet oluşmuştur. Böylece; yeni gelenler, eski evlere daha kolay alışabilmiştir. İlk inşasından itibaren şehirde evlerin önemli bir bölümü betondan yapılma ve tek katlı idi. Binaların hemen hepsi beyaz renkti. Suriçi'nde geniş yollar açılmış durumdaydı. Ada'dan ayrılan Latinler ile adaya

⁹¹ Kaşlıoğlu, *age.*, s. 31.

⁹² Çelikkol, *age.*, s. 23.

⁹³ Dürüst, *agm.*, *Rölöve...*, s. 9; Bastıyalı, *age.*, s. 23; Örenç, *agt.*, s. 205; Kaşlıoğlu, *age.*, s. 71.

yerleşen Türkler sayı olarak benzerdi, bu nedenle ev inşasına çok gerek kalınmadı. Zaten Suriçi'ndeki yerleşim alanı daha fazla gelişmek için uygun görünmüyordu. Eski binalarda bazı değişiklikler yapılarak balkonlarla taraçalar eklenmiştir; tavan arası, sofa ve tahta bölmeler ile katlar, odalar arttırılmıştır. Ev, iki bölümden oluşur; aile hayatının geçtiği harem ve kabul salonu olarak selamlık. Evin en küçük kısmını içeren ve tahta bir merdivenle çıkılan özel bir girişe sahip olabilen haremde sadelik dikkat çeker. Rodos'ta Türk evi, sokağa bakan evler ile kendi avlusuna bakan evler olarak ikiye ayrılabilir. Ada'da yapı taşı olarak ponzanın özel bir türü kullanılırdı. Bu taş, ocağından ilk çıkarıldığında bir dereceye kadar yumuşak ve hafif idi. Bu sayede kolaylıkla işlenebilirdi. Zamanla iklim koşullarından etkilenip sertleşirdi. Kale içindeki eski binaların çatısı geren denen bir maddedendir. Arangelos köyündeki bir dağdan toplanıp gerenci adı verilen kişilerce çatıdaki iş halledilirdi. Yazın serin kışın sıcak tutar ve ısı geçirmez idi. Her iki yılda bir yeniden geren konan damlarda, yağmur ile eriyen bu madde sayesinde, yağmur sularının içeriye akması engellenmiş olurdu. Kale içindeki evlerde açılan kuyularla evlerin su ihtiyacı karşılanmaya çalışılırdı. Kale içindeki evler, taş, toprak veya kum ve kireç ile yapılmıştır. Sokaklar ise iki karşı binanın duvarlarının birbirine destek olması için kemerlidir. Binalarda adanın bazı dağlarından elde edilen küçük delikli bir taş kullanılabiliyor; bu sayede binalar dış etkenlere karşı dayanıklı olabiliyordu. Evliya Çelebi, şehirde gerz toprağı adı verilen ve yağmurdan etkilenmeyen kireçle sıvanmış kiremitli evlerin bahçesinde kuyu olduğunu, herkesin kendi evinin ve dükkânının önünü temiz tuttuğunu ve çöp atmanın cezasının olduğunu belirtir. Ayrıca; Rodos'ta yaşayanların Anadolu'dakiler gibi namusuna düşkün ve misafirperver olduklarını dile getirir. Şehir'de az da olsa Ermeni ve Çingene yaşadığından, hareketli bir pazar, 8 kahvehane, 3 bezirgân hanı, 70 çeşme ve 1 şadırvan varlığından ve dericilerin kasaba dışında çalıştığından bahseder. Şehir içinde 70 âyan sarayını görülebilir olarak belirtmiştir. Ali Paşa Sarayı görkemlidir. Şehir'de 740 sokak bulunur ve kaldırım döşelidir. Kaldırımlar içinde, renkli taşlarla süslenmiş olanlar göze çarpabilir. Şehir'de eski dönemde buğday dolu olan 366 mahzen vardır. Ada'da 44 köy olduğunu belirtir. 1711'de Rodos halkının talebiyle gerçekleştirilen sayımda bu durum değişmemiş görünmektedir.⁹⁴

⁹⁴ Balducci, *age.*, s. 12-16; Örenç, *agt.*, s. 204-207, 213; Nasuhoğlu, *age.*, s. 62-63, 78-79; Örenç, *age.*, 476; Evliya Çelebi, *age.*, s. 101, 107.

Evliya Çelebi, kalede 36 değirmen olduğunu belirtir. Ayrıca; adanın rüzgâr alan köylerinde yel ve su değirmenleri işletilirdi. Değirmen fiyatları, yel ve su ile çalışmalarına göre değişirdi. Rodos iskelesinin çevresindeki 2 yel değirmeni harap olduğu için geliri giderini karşılayamadığından mütevellisince satılmasının vakfa daha yararlı olacağı düşünülmüş; 1553'te bu durum incelendikten sonra tamiri veya satışı hakkında Rodos kadısı görevlendirilmiş idi.⁹⁵

1571'deki İnebahtı Deniz Savaşı korsanlık için bir dönüm noktası olmuştur; öyle ki, önceleri Hristiyan güçler ile Müslümân güçlerin birbirlerine karşı hareketleri olarak görülen, siyasi olarak kullanılıp devletçe yönlendirilebilen korsanlık, yaygınlaşıp kontrol altında tutulamayan bir soygunculuk şeklinde bir nevi meslek haline gelerek denizde eşkıyâlığa dönüşmüştür. Korsanlığın denizlerdeki ticaret hacmini de arttırdığı da söylenebilir. Korsanların Ege Denizi'nde etkin olmalarında, burada ticari limanların, barınak olabilecek yerlerin, önemli bir nüfusun ve ticaret hareketliliğinin; ayrıca hac seyahatlerinin olması nedenleri sayılabilir. Ege'deki adalarda varlıklı korsanlar görülmüştür. Bu korsanların askerleri, evleri, tersaneleri ve ganimetlerini satabilecekleri pazarları bile vardı denilebilir.⁹⁶

Adalar ve Anadolu arasında yapılan ticaret, kültür etkileşiminde etkili bir role sahipti. Bu durum mimariye de yansımıştır. Yapı ustaları, Ege adaları ve Batı Anadolu kıyı yerleşimlerinde çalışmıştır. Ege kıyılarından adalara yapı malzemesi de taşınmıştır. Anadolu ile adalar arasında bağlantı bulunmaktaydı. Örneğin; Kale muhafızları Rodos ve civar adalarda görev yaptıklarında, onlara verilen maaş yine adaların kaynaklarından elde ediliyordu. Kalelerde azaplar, topçular ve gemiciler görev alırdı. Ada halkından muhafızlık hizmetiyle yükümlü olanların vergi muafiyeti olup müselleme adını taşırlardı. Meis Adası, Rodos'a bağlı olarak muhafızların bulunduğu yerlerden biriydi. Meis'in tımarları Teke ve Alâiye (Alanya) sancaklarından karşılanıyordu, adanın Anadolu ile güçlü bir bağlantısı vardı. Adaların kendi kendine yetememeleri bu durumu oluşturunuyordu. Bu durum, özellikle XVII. yüzyılda daha belirgindi. Eski ticaret yolları değişince, ilerleyen süreçte, Ege'deki birçok ada zor durumda kaldı. Meis Adası ve etrafındaki ada halkları, fakirleşti ve onları yeni kaynaklar bulmaya itti. Bu kaynakların

⁹⁵ Örenç, *age.*, s. 498-499.

⁹⁶ Doğan, *agt.*, s. 60-62.

bulunacağı yer, tahmin edilebileceği üzere Ege kıyıları, Anadolu idi. Ayrıca; adaların nüfusu da Anadolu ve ada bağlantısını gösteren etkenlerdendir. Örneğin; Rodos'a İzmir, Denizli, Bandırma ve Akşehir'den gelenler olduğu gibi Rodos'tan da İzmir, Aydın, İskenderiye, Köyceğiz, Bergama, Alaşehir, Nazilli ve Isparta'ya gidip yerleşenler olduğu görülmüştür. Fetih'ten itibaren Rodos'a, özellikle olağanüstü durumlarda, Menteşe, Saruhan ve Teke sancaklarından süvâri ve piyâde asker de temin edilmiştir.⁹⁷

1592'de Rodos'a gelen Âşık Mehmed b. Ömer, adanın iki sağlam kalesi bulunduğunu; birinin Lindos, diğerinin Rodos Şehri'nde olduğunu belirtmiştir. XVII. yüzyılın başında Rodos'a gelen seyyah Thomas Dallam, adadaki Türkler ile yaşadığı iletişim sorunları yüzünden hapisanelere bile düşmüş biri olarak ada için olumlu izlenimler edinmiştir. Ada'da kısa bir süre kalmış olsa da Rodos'u hayatı boyunca gördüğü en güzel ada olarak göstermiştir. Buna benzeyen düşünceler, adayı ziyarete gelen diğer seyyahların çoğunda oluşmuştur. Seyyah Bernard Randolph, Osmanlılar adayı aldıktan sonra ada halkının çoğunun orayı terk ettiğini, kiminin İtalya'ya kiminin de Girit'e; özellikle Kandiye'ye gittiklerini, Osmanlı'nın halka gösterdiği hoşgörü ve adadan ayrılanlara ayrıcalık ve haklar tanıması üzerine adanın kısa sürede, adayı terk etmiş olan Rumlarca doldurulduğunu, XVII. yüzyılda adayla ilgili gözlemlerinde Rumların sayıca fazla olduğunu; Evliya Çelebi, seyahatnamesinde, bölgeden elde edilen bütün haracın Süleyman Han Câmîi evkâfı ve Rodos'un kuzeyinde bir burunda deniz kıyısında beşgen şeklinde ana kale duvarı üzerinde etrafı 5700 adımlık kalenin dokuz ülkede gördüğü kalelerin en görkemlilerinden birisi olduğunu; seyyah Tournefort, Ege adaları arasındaki ticareti dile getirirken Rodos ve Sakız adaları arasındaki ticarete vurgu yaparak Rodos'un Sakız'da üretilen şarabın önemli alıcılarından olduğunu belirtmiştir.⁹⁸

Rodos şehrine giriş olarak kalenin bazı noktalarında kapılar bulunmaktaydı. Evliya Çelebi'ye göre, her hisarın arası bir hendekle çevriliydi ve bu hisarlarda, 4 açık ve 2 kapalı, toplam 6 kapı vardı. Kale içinde büyük bir kışla, cephane, askeri bir depo, hastane, hapisane ve rüsumat dairesi bulunmaktaydı. Evliya Çelebi, işlek halde bulunan 41 kapı bulunduğunu ve 4 kapının demir kaplama olduğunu belirtir. Kapıların

⁹⁷ Doğan, *agt.*, s. 49-50; Örenç, *agt.*, s. 411; Örenç, *age.*, s. 416.

⁹⁸ Doğan, *agt.*, s. 116, 123-125; Örenç, *agt.*, s. 412-413; Evliya Çelebi, *age.*, s. 101.

önemli bir kısmının şövalyeler döneminde yapılmış ve gotik tarzda olduğu bilinmektedir. O dönemde şehre giriş olan kapılar; St. Anthony (Bâb-ı Mesdûd, St. Mary Kulesi bölgesinde, kapalı), St. Katharina, St. John (Koskino/Kızılkapı, Padişah'ın şehre girerken kullandığı, vakfı var), St. George (Eğrikapı, St. George kulesi yönünde, İçkale'ye girilir, vakfı var), St. Paul (Damlakapı, Tersane Limanı yönünde), St. Peter ve Deniz Kapısı (Tersane Limanı girişinde) idi. Liman'da, St. Angolo Kulesi yönünde Muslukkapi ve Arap Kulesi yönünde Zafer Kapısı vardır. Özellikle İçkale kapılarının, şövalyeler döneminde, düzenlenen festivallerde kapatıldığı bilinmektedir. Türk egemenliğinde de güvenlik nedeniyle bu durum sürmüştür. Cuma namazının, Bayram namazlarının vakti gelince ve akşamları da belirli bir saatten sonra şehrin kapıları kapatılmıştır. Kapıların erken kapatılması limana geç gelen gemilerdeki yolcuların şehre girişine engel çıkardığından, şikâyetler üzerine, gerekli düzenlemeler yapılmış; güvenlik sorunu çıkmamış ise Cuma namazı saatlerinde kapının kapatılmaması ve iskeledeki kapının gece saat 3'e dek açık tutulması durumu ortaya çıkmıştır.⁹⁹

Rodos'taki Müslümânlar, denizcilikle ilgili işler dışında demircilik, tornacılık, dericilik, berberlik, fırıncılık, kasaplık, ayakkabıcılık, nalıncılık, boyacılık, basmacılık, kalaycılık, yağcılık, yoğurtçuluk ve helvacılık gibi çeşitli işlerde görülürlerdi. Rodos Şehri'nde ikamet eden Müslümânların, ilk dönemden itibaren topçu ve sipahi olarak kalede hizmetleri olurdu.¹⁰⁰

XVI. yüzyılın ilk yarısında kanûnnâmelerden yola çıkarak denilebilir ki; Osmanlı'da temel geçim kaynaklarında hayvancılık ön plandaydı. Et, süt ve yün için koyun, keçi ve inek; taşımacılık için beygir, at; ziraat için öküz beslenirdi. Gayrimüslimlerin domuz beslediği de görülürdü. Rodoslular genellikle koyun ve domuz beslerdi. Ada'ya dışarıdan at, sığır, katır, eşek gibi yük hayvanlarının getirildiği de bilinmektedir. İспенç vaktinde ev başına adada beslenen kümes hayvanı olarak tavuk birer adet alınırdı. Rodos'ta balıkçılıkla da uğraşıldı. Halk'ın diğer temel geçim kaynağı tarımdı. Rodos'ta ve İstanköy'de yetersiz de olsa buğday üretimi vardı. Rodos'ta bağcılığın yaygın olduğu söylenebilir. Ada'da hubûbât tarımı yapıldığından bostanlardan ve bahçelerden söz edilebilir. Osmanlı döneminde, İstanköy'de meyve

⁹⁹ Örenç, *agt.*, s. 207-209; Ayoğuz, *agt.*, s. 45-46; Evliya Çelebi, *age.*, s. 102.

¹⁰⁰ Örenç, *age.*, s. 417, 469.

üretimi belirli bir oranda gelişme kaydetmiştir. Chalki'nin incirleri de isim yapmıştı. XV. ve XVI. yüzyıllarda yerel üretim için zeytin, badem, susam ve şarap sayılabilir. Rodos, şeker imalatı yapardı. Her şeye rağmen tarımsal üretimin yerel tüketim için yetersiz kaldığı söylenebilir. Kanunî dönemine ait kanûnnâmelerde, bağ ve sebze ürünleri, meyve ve peynir, büyükbaş hayvan, ipekböceği kozaları ve balıkçılık konularından bahsedilir. Halk ticaretle de ilgilenirdi. Halk'ın, peynir, un, meyve gibi bazı gıda maddelerini sur içine getirerek sattığı görülmüştü. Ada'da esir satışı da yapılırdı. Sanayi açısından dokuma ve sabun üretimi belirtilebilir. İncirli'de de kükürt üretimi vardı.¹⁰¹

Osmanlı'da halktan alınan başlıca vergiler arasında çift, ispenç, arusiye, kovan, ganem, otlak, bennak, asiyab, deştbanlık, dönüm, öşür, bac ve gümrük belirtilebilir. 1530 tarihli Rodos Kanûnnâmesi'nde çift resmi ile ilgili bir kaydın olmamasının sebeplerinden biri olarak o zamanlarda adada Müslümân halkın sayısının azlığı; diğer ve daha önemli sebep olarak ise saldırılara açık konumdaki ada halklarının bazı görevler karşılığında çift veya ispenç vergisinden kısmen ya da tamamen muaf tutulmasıdır denilebilir. Rodos'ta o dönemde ispenç alınmadığı; sadece bir tavuk veya onun bedeli olan 3 akçe alındığı söylenebilir. Rodos Kanûnnâmesi'ndeki vigile beklemek konusu, ispençten muaf tutulmayı açıklamaktadır. Vigile, kıyıda köylerin yüksek yerlerinde saldırıyı haber vermek için tutulan bir nöbet olarak belirtilebilir. Rodos'ta arusiye vergisi, Müslümân veya Gayrimüslim dul kadınlardan 30, bakire kızlardan 60 akçe olarak alınırdı. Ganem (Ağnâm) için, büyükbaş hayvanlarla ilgili bir vergi oranı belirtilmemesi, o zamanlarda büyükbaş hayvancılığın yaygın olmamasındandır diye söylenebilir. Dönüm resmi, Rodos'ta dönüm başına 4 akçeydi. Rodos'taki Gayrimüslimlerden alınan hubûbât öşrünün o dönemde on beşte iki olarak düşük oranda alınmasının vigile bekleme konusuyla ilgili olduğu dile getirilebilir. Bağ, bahçe ve bostan ürünlerinden alınan öşrün oranı beşte birdi. Bu oran, Müslümânların Gayrimüslimlerden almış oldukları işlenmiş bağlar ve bahçeler için de geçerli görünmekteydi. Müslümânların bostanları için dönüm başına on birer akçe alınması ve Müslümânların bağları, tapulu yerleriyse veya kendileri canlandırıp çok iyi duruma

¹⁰¹ Murat Yıldız, "Sancak Kanunnamalarına Göre Osmanlı Toplumunda Ekonomik Yapı (İnebahtı, Rodos ve Diyarbakır Örnekleri)", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sa. 181, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2009, s. 112-114; Vatin, *age.*, s. 34-35.

getirmişse; dönüm resmi dışında ayrıca öşür alınmasıyla ilgili bir ifade olmadığı belirtilebilir. Ada'daki hassa bağlarından da 1/3 oranında öşür alınırdı. Kale dışından atla getirilen gıda yükünden alınan bac vergisi 2, esir satışında dördü alandan dördü satandan 8 akçeydi. Balıkçılar, iskelede satış yaptıklarında %4'lük vergi verirlerdi. Gümrük'te, Müslümânlar getirdikleri veya götürdükleri mal ve gıda için %2, Zimmîler %3, Osmanlı halkından olmayan Gayrimüslimler ise, %4 vergi verirdi. İnsan'dan 1 akçe gümrük vergisi alınırdı. Bunlar dışında; bir kovandan elde edilecek balın değerinin o dönemde 10, 1500 dirhem tuzun 1 akçe olduğu da belirtilebilir. O dönemde kanûnnâmede, adada gemi yapımıyla ve tuzcularla ilgili yasak bulunduğundan yola çıkılarak yeni gemi yapanlara izin ve tuz işleyenlere tuz verilmediği dile getirilebilir. Ambar'a teslim edilen işlenmiş tuzun her kilesine devletçe dörder akçe verilir, tuzcular sadece belirlenmiş olan memlahayı işletebilir ve tuza ihtiyaçları olduğu zaman memlahadan değil kaledeki beylik ambarından herkese satılan fiyattan alabilirler idi.¹⁰²

Rodos şehri sur içinde 1524'te 3.000 civarında olan Müslümân nüfus, 1592'de 5.600 civarıydı. Almanya'dan, İspanya'dan, Sicilya'dan, İtalya'dan gelmiş olan Yahudiler, 1524'te sayı olarak 720 iken 1592 yılına bakıldığında 1.420'ydî. Şehrin Rum nüfusu 1524'te 630, 1592'de 2.000'di. Rum nüfus, 1711'de 3.100'e ulaşmış durumdaydı. İlk başta Hristiyanların oturduğu 46 köy, 1524'te 6.700, 1592'de 15.400, 1604'te 16.800 nüfusluydu. 1524'te adada toplam nüfus 18.400'dü, 1592'de 27.000'di denilebilir. 1524'teki kayıtlar, adada 18 kilise belirtir, 1592'de 46 kilise ve 19 manastır vardır. Büyük köylerin bazılarında ise birkaç kilise görülmüştür. Triada'da 4 kilise 1 manastır, Archangelos'ta 2 kilise ve 3 manastır vardı. Yahudi cemaatlerinin de kendi sinagogları bulunurdu. 1524'te surlarla çevrili olan Rodos şehrinde 16 mescid ve 2 Cuma câmisi; 1711'de 4 câmi ve 18 mescid vardı. Patrik sekreteri Zygomalas'a ait Rum kaynağında 1577'de 4.000 Türk, 15.000 Yunan, 1.000 Yahudi görülür. Bu sayılar, Osmanlı tahrirlerindekiyle benzerdir.¹⁰³

XVII. yy.'ın son yılları ile XVIII. yy.'ın ilk yarısında Rodos şehri ve köyler, gerilemeye başladı. Şehrin sivil Müslümân nüfusu XVI. yy.'ın sonlarındaki sayının yarısına indi, askerî güçte de azalma oldu; öyle ki 1524'te 1.378 iken 1711'de 816 idi.

¹⁰² Yıldız, agm., s. 114-118, 122, 125, 127-131.

¹⁰³ DİA, "Rodos", s. 156.

Yahudilerin sayısı da düştü. Köylerdeki Rumların nüfusunda da düşüşler oldu. Büyük Archangelos köyünün nüfusunun 1605'te 303 haneden 1711'de 54 haneye, Lindos'un 502 haneden 107 haneye düştüğü görülmüştür. Bu düşüşün nedeni olarak 1645'te başlayan Girit Savaşı sırasında Venedik Donanması'nın etkisinin ada hayatını güvensizleştirmesi verilebilir. Venedik ve birleşik Hıristiyan güçlerce yapılmış, ticareti ve deniz taşımacılığını engellemiş olan 1683-1699 arasında süren savaşlar, veba, kuraklık ve depremler sonucunda nüfusun düşüşü hızlanmıştır. Rodos'un kendini toparlaması uzun sürmüştür. Bu arada nüfusun azalmış olmasının genel anlamda bir geri kalmışlığı veya fakirliği göstermediği söylenebilir. Ada'nın nüfusu, Rodos'a bağlı küçük adalara geçmeye başladı. Özellikle Sömbeki, Herke, İlyaki ve Kalimnos düşük vergilerin etkisiyle büyüdü.¹⁰⁴

Osmanlı bürokrasisi, Rodos ile her zaman ilgilenmiştir. Ada'nın siyasi ve ekonomik durumu ile ilgili olarak raporlar tutulduğu görülmüştür.¹⁰⁵

İzmir, Doğu Akdeniz'de ticaretle ilgili olarak gelişince XVII. yy.'dan itibaren Rodos'un ticari hareketliliği azalma göstermiştir. Ada'nın, gemi bakım ve yapım tezgâhları ile Osmanlı Donanması'nın önemli bir uğrak yeri olduğu gözlenmiştir. Rodos İskele Gümrüğü'nün de dış ticarete açık bir halde önemli bir gelir kaynağı olduğu belirtilmelidir.¹⁰⁶

¹⁰⁴ DİA, "Rodos", s. 156-157.

¹⁰⁵ Metin Tuncel ve İdris Bostan, "Dünden Günümüze Ege Adaları", *Coğrafya Dergisi*, sa. 6, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1998, s. 32.

¹⁰⁶ DİA, "Rodos", s. 156.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

XVIII. YÜZYILDA RODOS

4.1. ASKERİ BİR ÜS VE NAKLİYAT YERİ OLARAK RODOS

Rodos, fethedilmeden önce Hıristiyanlar için Akdeniz’de bir ileri karakol olma görevini Osmanlılar için de sürdürmüştür ve imparatorluğun en önemli deniz üslerinden biri haline gelmiştir; öyle ki Kaptanpaşa Eyâleti’ne bağlı sancaklar arasında Gelibolu’dan sonraki en önemli yerdir. Rodos Sancak beyi, deniz seferleri için ölü mevsim sayılan Kasım’dan Nisan’a dek Akdeniz’de kaptan-ı deryânın vekili sıfatındaydı. Rütbesi, kaptan-ı deryâdan sonra gelirdi. Kaptan-ı deryâ İstanbul’dayken donanmanın kaptanlığı görevini alırdı. Sadece Rodos beyinin kaptan-ı deryâlığa seçilebildiği; birçok kez eski kaptan-ı deryâların da Rodos beyi olduğu söylenebilir. Rodos beyi, 6-8 gemilik 2 filodan sorumluydu. Osmanlı denizciliğinde Rodos beyleri önemli bir yerdedirler; görevlerinde genellikle 1-2 yıl kalabilmişlerdir.¹⁰⁷

Sefer’e çıkan donanma çoğu kez Rodos’a uğrardı ve burada diğer yerlerden gelen gemilerle birleşirdi. Sefer’e çıkılmasından bir süre önce Rodos Sancak beyine haber gönderilir ve sancağındaki alay beylerine, zeamet ve tımar sahiplerine haber verip askerlerini hazırlaması, gemilerini donatıp kaptan-ı deryânın belirleyeceği iskelelerden birinde olması emredilirdi. Geç kalınırsa ya da eksikler varsa mazeret kabul edilmezdi, dirlikler alınır ve ceza verilir. Sancak beyinin en önemli görevlerinden biri seferde donanma-yı hümayûna katılmak ve barış döneminde ise Akdeniz güvenliğini sağlamaktır. Sancak beyi bazen böyle bir görevdeyken ada muhafazasına; özellikle Aydın ve Menteşe beyleri ile Mısır kaptanlarından başka bir sancak beyi tayin edilebilirdi. Sefer’e katılan sancak beyi kaledeki kuvvetlerin bir kısmını ada muhafazasında bırakırdı. Menteşe sancağından da ada muhafazası için her yıl 200 sipahi verilirdi. Sancak beyi, beraber götürdüğü sipahiyi merkeze bildirirdi, kalede olan mustahfiz ve neferatı yoklardı, kalenin top ve mühimmatını kontrol ederdi ve durumu

¹⁰⁷ Çakan, *agt.*, s. 15; John Robert Barnes, “Murat Re’is Tekkesi (Rodos)”, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler, Kaynaklar-Doktrin-Ayin ve Erkân-Tarikatlar-Edebiyat-Mimari-Güzel Sanatlar-Modernizm*, Haz. Ahmet Yaşar Ocak, XXX. Dizi, sa. 3, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2005, s. 398-399, 403.

İstanbul'a iletirdi, kaleye gereken zahire ve mühimmatı temin etmeyle görevliydi. Sancak beyi seferde, Akdeniz'de gözcülük yaparak düşman donanmasının durumunu kontrol ederdi. Barış'ta da gemileriyle Akdeniz kıyılarında dolaşarak düşmanın durumunu ve donanmasını incelerdi. Her zaman emrindeki 3 kadırgası ile deniz seferlerine katılırdı. Bu sayı, ihtiyaç halinde artış gösterirdi.¹⁰⁸

Rodos Kalesi Dizdarlığı (kale muhafızlığı) adadaki önemli bir askerî mevkidir. Dizdarlar merkezden tayin edilirdi. Dizdar, sadece kale güvenliğine bakmakla kalmazdı; komşu sancaklardaki isyanların bastırılmasına da yardım ederdi. Rodos'a yeni bir muhafız tayini yapıldığı zaman devir-teslim işlemleri için veya kanunu gereği çeşitli tarihlerde asker mevcudu gibi kaledeki mühimmatın yoklaması yapıp defterinin Tophâne-i Amire'ye gönderildiği bilinmektedir.¹⁰⁹ Evâsıt Rebûlevvel 1098/Ocak sonu Şubat başı 1687'de Kahire'den 1097 yılına ait olmak üzere 1000 rûmî kantârın satın alınması ve 2000 mısırî kantârı ocaklık olan siyah barutun Rodos Kalesi'ne gönderilmesi ve teslim edilmesi için Mısır valisine hüküm verilmiştir. Aynı tarihte Menteşe sancağı mütesellimine ve âyân ve iş erlerine hüküm verilerek Akdeniz'deki Rodos Adası'nın muhafazası çok önemli olduğu için o seneki sefer-i hümâyûn mühimmatı için Menteşe'den fermân olan beldar bedeli reâyânın hallerine merhamet edilerek kaldırılmıştı ve karşılığında 3600 nüzûl hanesinden 3 haneye 1 nefer adam olmak üzere 6 ay süreyle Rodos Kalesi muhafazasına kendilerine yetecek zahireyle görevlendirilmişlerdi. Savaş için güçlü ve iyi tüfek kullanan 1200 kişinin adaya gönderilmesine hükmedilmişti. Aynı gerekçeyle Teke sancağı 1140 nüzûl hanesinden 380 nefer istenmişti.¹¹⁰

H. 23 Rebûlevvel 984/M. 21 Haziran 1576 yılında Malta şövalyelerinden Rodos ve İskenderiye arası bölgede gemileri korumakla Mısır Beylerbeyi'nin görevlendirildiğini, 13 Ramazan 984/11 Haziran 1576 yılında İstanbul ve Mısır'ın İskenderiye limanı arasındaki gemi seyrüseferinde Rodos'un bir durak olduğunu, gemilerin gidiş gelişleri sırasında güvenli bir biçimde İskenderiye'ye ulaştırılması için savaş gemileri donatılıp donanımlarının ve personelin sağlanmasından Rodos beyinin

¹⁰⁸ Çakan, *agt.*, s. 10, 13-16; Tuncel vd., *agm.*, s. 29.

¹⁰⁹ Çakan, *agt.*, s. 11-12; Örenç, *agt.*, s. 425.

¹¹⁰ Mesut Demir, *1686-1687 (h. 1097-1098) Tarihli Atık Şikâyet Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, s. 154/Hk. 588, s. 155/Hk. 592, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010, s. 412-414.

görevlendirildiğini, aynı tarihte İskenderiye'den yüklenen gemilerin sağ salim Rodos'a ulaştırılması için İskenderiye beyine gönderilmiş bir hüküm olduğunu, 7 Rebîülâhır 984/4 Temmuz 1576 yılında Mısır Beylerbeyi Mesih'in ve Dimyat beyi Mahmut'un 8 parça gemilerini hacıları taşımak için değil, donanma-yı hümayûn gemilerinden kalan barutu Rodos'a taşımak için kullanmalarına dair hüküm bulunduğunu, 22 Rebîülâhır 984/19 Temmuz 1576 yılında Medine kadısı Mevlana Muhyiddin'in geciktirilmeden İskenderiye'ye ulaştırılması için Rodos beyine olan hükmü, 27 Rebîülâhır 984/24 Temmuz 1576 yılında Rodos beyine verilen hükümde Mekke kadısı Perviz'in güvenli bir şekilde yanında kadirga da koşarak Mısır'a gönderilmesini, 25 Receb 984/18 Ekim 1576 yılında 728 kantar barutun Rodos dizdarına teslim edildiğini gösteren belgeler vardır. Selh-i (29) Rebîülevvel 984/27 Haziran 1576 yılında Şam Beylerbeyi Cafer'in İstanbul'a gönderdiği mektupta; Safed sancağına bağlı Akka ve Sur iskelelerine İstanbul'dan buğday alıp gitmek için 10 adet gemi geldiği, bu gemilerden birine düşmanın 4 kadirgasının saldırdığı, geminin karaya yakın olması sebebiyle içindeki adamların karaya çıktığı ve geminin düşmanlar tarafından yağmalandığı bildirilmişti. Düşmanlar gemiyi eski sahiplerine 800 floriye satmışlardı. Bu olaydan 4-5 gün sonra yine görünen bir düşman kadirgasının iskelelerde bulunan gemileri yağmalamak amacıyla bölgede olduğu anlaşılmıştı. Bu gemilerin güvenliği için mîrî kadirgaların bölgeye gönderilmesi İskenderiye beyi, Dimyat beyi, Sığacık beyi ve Rodos beyinden isteniyordu. Görülmektedir ki; Rodos bir güzergâh, bir duraktır. Rodos ve İskenderiye arası, trafiği yoğun olan güzergâhlardır. Rodos, Mısır ve İskenderiye tarafından her zaman desteklenen askeri bir üs konumundaydı; özellikle barut gibi stratejik ürünler Mısır'dan Rodos'a zaman zaman gönderiliyordu.¹¹¹

Rodos, önemli bir deniz üssü olduğundan gemi inşasına önem verilmiştir. Burada yapılan gemiler savaş zamanında savaş gemisi barış zamanında ticaret ve nakliye gemisi olarak kullanılmıştı. Sancak beyinin kendi gemileri ise reislerin idaresine verilir; gerekirse biri diğerlerine başbuğ tayin edilirdi. Bu gemilere ek olarak tersaneden 15 kadirga, sancak beyinin hizmetine verilebilirdi. Sefer emri gelirse, bu durum halka

¹¹¹ Osman Karataş, *3 Numaralı Mühimme Zeyli Rebîülevvel-Cemâziyelevvel 984 / Haziran-Ağustos 1576* (s.176-351), Hk. 63/Hk. 2, s. 224/Hk. 573, s. 224/Hk. 574, s. 254/Hk. 642, Hk. 665, Hk. 696, Hk. 801, Hk. 845, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010, s. 58-59, 87-88, 93, 105, 120, 162, 182-183.

duyurulurdu ve isteyenin gemi yapmasına izin verilirdi. Rodos'ta sadece gemi inşa edilmesi ile kalınmamıştır; Antalya ve Alanya'da inşa edilen gemilere de yardımda bulunulmuştur. Sancak beyi, civar kalelerin tamirine de yardım olarak kadirgalar ve taş gemileri göndermiştir.¹¹² 24 Receb 1040/26 Şubat 1631'de Rodos'ta 7-8 parça kadirganın olduğunu ve bu kadirgaların bölgedeki güvenliği sağlama görevinde kullanıldığını, bu görev karşılığında Rodos mutasarrıflığı verildiğini, 7-8 parça kadirgayla Kıbrıs'a gidilip tahsildar Hasan'ın ve tahsil ettiği parasının refakat edilerek Boğazhisar'a getirilmesinin Rodos mutasarrıfına emir olarak verildiğini gösteren bir hüküm vardır. Bu hükümden yola çıkılarak Rodos'ta güvenliği sağlamak için her an 7-8 parça kadirga bulunduğu söylenebilir.¹¹³

Rodos gemileri, gerektiğinde nakliye işlerinde veya nakliye gemilerinin korunmasında kullanılarak ulaştırma hizmetinde de bulunmuştur. Nakliyat, asker ve malzeme nakli olarak belirtilebilir. Asker nakliyatı, özellikle İstanbul ile Mısır ve Trablus arasında olurdu. İstanbul'dan gönderilmiş olan asker, Rodos gemileriyle Mısır'a ulaştırılırdı. Ordu ve donanmaya gereken tüfekçi ve kavvâs nakli de bu gemilerle yapılırdı. İstanbul'dan Mısır'a, Süveyş'e ya da Suriye'ye tayin edilmiş olan memurlar veya yabancı elçiler gemilerle Rodos'a gelirdi; sancak beyi de onların güvenliğini sağlayıp istenilen yere götürürdü. Örneğin Süveyş'e ya da Yemen'e gönderilecekler, Rodos gemileriyle İskenderiye'ye ulaştırılırdı. Sancak beyi, önemli kişiler hariç diğerlerinin naklini reislere bırakırdı. Gemiler, İskenderiye'deki gemilere gereken mühimmatı da götürürlerdi. Rodos gemileri yetmezse İstanbul'dan da gemiler gelirdi. Mısır'dan ve Kıbrıs'tan İstanbul'a götürülecek olan malzemeler, Rodos gemileriyle alınıp İstanbul'dan gelen gemilere yüklenerek yollanırdı.¹¹⁴ 19 Rebûlevvel 1040/25 Ekim 1630'da Rodos'un konumuna ve menzil yerine dair bilgiler içeren, İstanbul ve Mısır arasında önemli bir durak olduğunu gösteren bir hüküm bulunmaktadır.¹¹⁵ Rodos'un nakliyat yeri olduğunu gösteren bazı belgeler mevcuttur. Örneğin; Kalyon yüklemesiyle ilgili olarak Kapudan Menteşeli Ali Paşa imzalı olup Rodos'a irsali

¹¹² Çakan, *agt.*, s. 12-13.

¹¹³ Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *85 Numaralı Mühimme Defteri (1040-1041 (1042)/ 1630-1631 (1632)) <Özet - Transkripsiyon - İndeks>*, Hk. 644/61, Dîvan-ı Hümâyûn Sicilleri Dizisi: VIII, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2002, s. 397.

¹¹⁴ Çakan, *agt.*, s. 14-15.

¹¹⁵ Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, MD 85, Hk. 123/559, s. 78-79.

fermân olunan 10 adet şahî topun gönderilmesi ve Akdeniz'e gidecek mîrî kalyonlara teslimine dair kapudanlardan temessük alınması istenmiştir.¹¹⁶

24 Rebûlevvel 1098/7 Şubat 1687'de Rodos kadısı Rodos'taki neferat, zahire top ve cebehane mühimmatının teftiş edilmesini istiyordu.¹¹⁷ 2 Şaban 1099/1 Haziran 1688 yılında Osmanlı Donanması'ndaki kadirgalara yan topları gerektiğinden Rodos Kalesi'nde ne kadar işe yarar top var ise defter edip bunların yüklenmesi için Rodos Sancak beyine ve kadısına yazılan bir hüküm vardır. 12 Ramazan 1099/10 Temmuz 1688 yılında Rodos beyine ve kadısına hüküm olarak Mısır'dan İstanbul'a zahire ile gelen kalyonun Rodos'ta karaya oturmasından sonra içinde bulunan malların ve zahirelerin başka gemilere yüklenerek İstanbul'a gönderilmesi istendiği görülmüştür.¹¹⁸ Aynı konuda başka hükümler de bulunmaktadır.* Evâil Şaban 1155/Eylül sonu Ekim başı 1742'de Kaptan-ı Deryâ Vezîr Mustafa Paşa'ya olan hükümde; Kudüs şehrinde yapılacak bazı tamiratlar için gereken kereste cinslerinin ve diğer edevatın İnebolu taraflarında bulunup 3 direkli tüccar gemisine yüklenmiş olduğu, bu geminin Yafa iskelesine yanaştığı ve yükünü tamamen ve güvenli bir biçimde boşalttığı, bu geminin güvenli bir şekilde geri gelmesi için yanına donanma-yı hümayûndan bir kalyon tayin edilmesi düşünüldüğü ve bu kalyonun Rodos'tan Yafa iskelesine gönderilmesi istendiği belirtilmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki; Rodos XVIII. yüzyılda da askeri üs olma görevini devam ettiriyordu. Rodos'ta 3 direkli tüccar gemileri demirliydi, koşullanıyorlardı. Evail Rebûlevvel 1156/Nisan sonu Mayıs başı 1743 yılında deryâ ümerâsından Rodos sancağı mutasarrıfı Mustafa ve Özi Kalesi'nin tamiri için görevlendirilmiş diğer deryâ ümerâsına verilen hükümde ise Özi Kalesi inşaatı için tayin olunan ve gönderilen çektiri gemilerine başbuğ tayin edilen kişilerin maiyyetleriyle birlikte bir an önce hareket etmeleri istenmiştir.¹¹⁹

¹¹⁶ BOA, İE.BH, Nu. 167 (7 Cemâziyelevvel 1098/21 Mart 1687).

¹¹⁷ Demir, *agt.*, s. 160/Hk. 612, s. 423.

¹¹⁸ Harun Bingül, *Mühimme Zeyli Kataloğu'ndaki 5 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, s. 47/Hk. 170, s. 78/Hk. 240, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2002, s. 62, 86.

* Bkz. Bingül, *agt.*, s. 79/Hk. 238, s. 79/Hk. 239, s. 86-87.

¹¹⁹ Yahya Koç, *149 Numaralı Mühimme Defteri (1155-1156/1742-1743), İnceleme-Çeviriyazı-Dizin*, Hk. 235, s. 159/Hk. 548, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011, s. 346, 624-625.

Rodos, Akdeniz adalarının fethinde önemli bir role sahipti. Rodos'un, Osmanlıların Kıbrıs ve Girit seferleri gibi önemli deniz seferleri için deniz üssü olarak kullanıldığı bilinmektedir. Rodos'un stratejik konumu Kıbrıs'ın alınmasında önemli bir etken olmuştur. Kıbrıs fethedilirken Rodos, donanma için en önemli üs görevindeydi. Rodos konumu sayesinde Kıbrıs'ın alınmasında, Venedikliler tarafından Kıbrıs'a yapılacak yardımların önlenip bölgede donanma hareketlerinin kontrol edilmesinde aldığı görevle ve donanma takviye çalışmalarının Rodos'tan yürütülmesiyle etkili oldu. Bodrum ve Rodos'a, Akdeniz adaları için karakol görevi yüklenmiştir; öyle ki 17 Muharrem 1190/8 Mart 1776 tarihli hükümle yeni gemilere kurşun takviyesi yapıldığı anlaşılır. Çeşme baskınından sonra, Rodos'ta gemi yapıldığı görülür. Batan gemilerin enkazı denizden çıkarılıp gemi yapım bölgelerine sevk edilmiştir. Bunlardan biri de Rodos'tur. Ada'da gemi yapmak için malzemeler Bodrum'a getirilir ve buradan Rodos'a sevk edilirdi. 1799 başlarında Mısır'daki Napoléon Bonaparte'a karşı sevk edilmiş olan Osmanlı Donanması'nın, Rodos'ta toplanmış olduğu da bilinmektedir. Rodos, özellikle Fransa'nın Mısır'ı işgal ettiği zaman lojistik anlamda değerlendirilmiştir. Asker, mühimmat ve erzak depolanması için Rodos yöneticileri büyük çaba sarf etmiştir. Rodos'a doğru gelen İngiliz Donanması için Padişah'ın emriyle İstanbul'dan ve diğer yerlerden Gümrükçü Hasan Ağa aracılığıyla erzak hazırlığı başlatılmıştı. Satın alınan erzakın bedeli, öğütme, pişirme ve nakil ücretleri 1800 yılında şöyle görünmektedir; hinta 25.000 kile, peksimed 10.000 kantar, bahası 38.250 kuruş, navlu 3.000 kuruş, toplam 41.250 kuruş, öğütme ve pişirme ücreti Rodos'a 1.835 kuruş, toplam gider ise 130.050 kuruş.¹²⁰

Rodos sancak olarak belirlendikten sonra, Rodos'a yapılmış olan atamalarda bilgili ve yüksek mevkili kişiler tercih edilmiştir. Örneğin; Mezomorta Hüseyin Paşa'nın, 1691'de kaptan-ı deryâlıktan azledildikten bir yıl sonra Rodos'u yönetmiş olduğu bilinmektedir. 1740'da Rodos, eski kaptan-ı deryâ Süleyman Paşa'nın oğlu ümerâ-yı deryâdan Mustafa Paşa'ya 8 yük salyane karşılığı verilmiştir. Rodos sancağı mutasarrıflığında ve adada özellikle gemi inşası konusunda hizmetleri olan Cafer Paşa'nın ise, bölgeyi iyi bildiğinden, daha sonra kaptan-ı deryâlığa ulaşmış olduğu

¹²⁰ Çakan, *agt.*, s. 16; Avcı, *age.*, s. 167; Kaşlıoğlu, *age.*, s. 34; Örenç, *agt.*, s. 45, 422-424; Tuncel vd., *agm.*, s. 29; Ahmet Yiğit, "165 Nolu Bodrum Şer'iyye Sicilinde Bulunan Denizcilğe Dair Kayıtlar", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, sa. 22, Muğla Üniversitesi, 2009, s. 120-121; MEB İA, "Rodos", s. 756; Bastıyalı, *age.*, s. 65.

görülür. Ondan sonra da Rodos, arpalık olarak 1770’de Cezâyirli Hasan Paşa’ya geçmiştir. Rodos’a yapılan tayinlerde donanma ve tersane çıkışlı kimselerin tercih edilmesindeki en önemli nedenlerden biri ise adada Osmanlı Donanması için savaş gemisi inşa edilen büyük bir gemi tezgâhının bulunmasıydı. Mutasarrıfların bir görevi de Rodos’ta inşa edilecek olan savaş ve ticaret gemileriyle, her yönüyle ilgilenilmesi sorumluluğuydu. Doğu Akdeniz ile ilgili bir sefer zamanında adadaki mutasarrıfların işlerinde artış gözlenirdi. 1798’de Fransa Mısır’ı işgal ettiğinde Mutasarrıf Hasan Paşa’dan en kısa sürede imkân dâhilindeki tüm gücünü donanmaya geçirmesinin istendiği; bunun üzerine mutasarrıfın ada yönetimine mütesellimi vekil olarak bırakıp kuvvetleriyle donanmaya katıldığı bilinmektedir. Rodos, savaş sırasında sadece Osmanlılar için değil müttefik olan İngilizler için de bir lojistik destek üssü görevindeydi. Rodos şehrinin dışında bulunan Mercantepe’de düşman gemilerini kontrol etmek amacıyla İngiliz Amiral Sidney Smith için köşk inşa edildiği de bilinmektedir. Savaş süresince bölgedeki gelişmeler Rodos’tan merkeze ulaştırılmıştır. Savaş sonrasında Fransızların gönderilmesinde de Rodos mutasarrıflığından düzen sağlayıcı olması istenmiştir.¹²¹

Ada’da mutasarrıfların, ticarete önemli bir nokta ve özellikle mîrî gemilerin uğrak yeri olmasından dolayı adanın erzak stoklarını her zaman kontrol edip eksiklerini gidermek için çalıştıkları bilinmektedir. Devlet’ten gelen emirler doğrultusunda; Mısır ve İstanbul arasında yolculuk eden önemli kişiler ve çeşitli sebeplerle adaya uğrayan görevliler olursa onları ağırlayıp ihtiyaçlarını gidermek mecburiyetinde kalabilirlerdi. Ayrıca; Rodos’un Akdeniz’in kilit adası olarak görülmesinin ve adayı yönetenlerin bölgeyi iyi bilen kişiler olmalarının etkisiyle bölgede ortaya çıkan sorunların çözüme ulaştırılmasında adayı yönetenler ön plana çıkıyordu. Normal şartlarda ise mutasarrıflar, güvenliği, idari düzeni ve adaleti sağlamak yükümlülüğünü taşıyorlardı. Rodos ve bağlı adalarda vergilerin toplanıp hazineye teslim edilmesi için gerekli olan tedbirleri alırlardı. Ayrıca; suçluların yakalanıp merkeze gönderilmesi, Rodos Kalesi ile dini kurumlar başta olmak üzere her türlü inşa ve tamir çalışmalarının kontrolü, zahîre

¹²¹ Örenç, *agt.*, s. 77-79, 81-82; Ziver, *age.*, s. 35.

temini, bağlı adaların Anadolu sahilleri ve İstanbul ile olan ticari faaliyetlerinde sorun çıkarsa çözümü konularında da sorumluluk sahibiydiler.¹²²

Mutasarrıfların salyaneleri hakkında elimizde bazı belgeler bulunmaktadır; örneğin 7 Zilkade 1076-19 Zilkade 1077/12 Mayıs 1666-13 Mayıs 1667 arasında Dimyat mutasarrıfı Hüsam'ın salyanesi için Rodos'tan 220.000 akçe ayrılmıştır.¹²³ Ümerâ-yı deryânın 1080 (1669/1670)'e ait salyane defterinde Rodos mutasarrıfı Abdülkadir Paşa'nın İzmir gümrüğünden salyane payının 500.000 akçe olduğu görülmektedir. Mutasarrıf'ın İzmir gümrüğü ve ona bağlı yerler, Sakız cizyesi ve Rodos cizyesinden 3 kalem geliri vardır. Sakız'dan payı 1.000.000, Rodos'tan ise 220.000 akçedir.** Abdülkadir Paşa'nın 1 yıllık gelirinin toplamı 1.720.000 akçedir. Tarih olarak; gurre-i Safer 1080-12 Safer 1081/30 Haziran 1669-30 Haziran 1670 arasındır. Gümrük emini Mustafa Ağa aracılığıyla evâsıt Zilkade 1080/Nisan başı 1670'de bu meblağın 500.000'inin geldiği, 700.000'inin gönderildiği, geriye kalan 520.000'i ise alacak olarak kaydedildiği görünmektedir.¹²⁴ Rodos ve Sakız mutasarrıfı Mustafa Paşa'nın 19 Zilhicce 1084-Selh Zilhicce 1085/27 Mart 1674-26 Şubat 1675 arası 2 kıt'a salyanesi toplam 1.500.000 akçedir. İzmir gümrüğünden ve ona bağlı olan yerlerden 500.000, Anadolu'nun avâriz malından 1.000.000 akçe olarak görülmektedir. 500.000 akçe teslim edilmiştir. 1084'te 5 yük akçe makbuzu yeni baştan yazılan deftere kaydedilmiştir. 2 Şevval 1084-13 Şevval 1085/9 Ocak 1674-10 Ocak 1675 yılları arasında Mehmed Paşa'nın 1.200.000'lik salyanesinin Rodos'un avâriz malından 345.780, Rodos cizyesi malından 154.220, Sakız cizyesinden 600.000, İzmir gümrüğünden ve ona bağlı yerlerden 100.000 akçe olduğu ortaya çıkmaktadır. 12 Şevval 1084/19 Ocak 1674'te Rodos ve Sakız cizyesi ile ilgili 294.220 akçe olarak senet hududundan bahsedilmiştir. 10 Receb 1086/30 Eylül 1675 yılında 345.780 akçe ile ilgili olarak Rodos'un avâriz malına cizye dâhil etme durumu belirtilmiştir. Bunlardan anlaşılmaktadır ki; ümerâ-yı deryâdan olanların toprağı olmayıp masrafı için adadan toplanan gelirlerden pay ayrılmaktaydı.¹²⁵

¹²² Örenç, *agt.*, s. 82-85.

¹²³ BOA, MAD.d, Nu. 199, s. 12 (1076-1077/1666-1667).

** Bundan yola çıkarak Sakız'ın Rodos'tan daha kalabalık veya daha zengin bir ada olduğu söylenebilir.

¹²⁴ BOA, MAD.d, Nu. 175, s. 4 (1080-1081/1669-1670).

¹²⁵ BOA, MAD.d, Nu. 187, s. 5, 7 (1084-1085/1674-1675).

Rodos'un konumu ve kendine bağlı adacıkların güvenlik sorunlarının çözümünde yetkili olması nedeniyle her zaman belirli oranda asker ve mühimmat bulundurulması gerekli olmuştur. Stratejik konumu nedeniyle Rodos Kalesi'nin mühimmat ve zahire ihtiyacının giderilmesinde tedbirli olunmuştur. 1761'de Rodos Kalesi cephaneliğine tedbir veya gerektiğinde kullanmak için önemli miktarda mühimmat sevkiyatının yapıldığı görülmüştür. Teslim edilen malzemeler arasında 200 kantar siyah barut, 10 kantar fitil-i mısırî, 200 adet demir, 300 adet kabza, 400 adet ağaç kürek, 80 kantar ham demir, 350 adet kundak, 150 adet demir kürek, 30 adet odun balta, 30 adet balta kabzası, 30 adet keser, 30 adet keser kabzası, 30 adet çeşitli burgu, 300 adet İstanbul tabancası vardı. 1771'de yapılan sevkiyatla kaledeki barutun 180 kantarı kullanılabilir halde, 700 kantar eskiden kalma siyah barutun ise kale mahzenlerinde ıslak halde olduğu ortaya çıkmıştır. Islak barutu kullanılabilir hale getirmek için gerekli temizlik yapılmıştır. Çeşme olayından sonra ada cephanesindeki malzemenin tespitiyle görülen eksiklikler Gelibolu Baruthanesi'nden giderilmiş olup 1784'te de enderûn-ı hümayûn tertîbâtından kaleye 100 kantar barut gönderilmiştir.¹²⁶

Korsanlar, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Ege adalarında ve çevresinde, açık denizlerde olduğu gibi, hareket halinde idiler. Osmanlı, korsanlardan kendini korumak ve korsanların çıkardığı olaylara daha etkili bir biçimde müdahale edebilmek için adalarda gözetleme alanları meydana getirmişlerdi. Örneğin Rodos, korsanları gözetlemek için Osmanlı'nın merkezi bir yeri olarak kendini göstermekteydi. Yine de adaların korsanlardan kaçıp korunmak için güvenli yerler olmadığı anlaşılmaktadır; adalar korsanlar için birer yağma alanıdır.¹²⁷ Rodos'ta Miralay İbrahim Bey'in korsanlar ve eşkıyalarla ilgili bir emri vardır. Gözcülerin kıyıda gördüklerini haber vermeleriyle, görev nedeniyle avârız-ı dîvâniyye ve nüzûlden muaf olunması gerekirken vergi alınmasıyla bağlantılı olarak gözcülerin şikâyet ettiği mütesellimle, korsanların bazı köylerde malları yağma ve bazı kişileri esir etmeleriyle ilgilidir.¹²⁸

XVIII. yüzyılda eyâletin durumuna bakılırsa; XVII. yüzyılın ortalarında sınırları oldukça genişlemiş olan eyâletin, XVII. yüzyılın sonu ve XVIII. yüzyılın başlarındaki gelişmelere bakıldığında, yapısında bazı önemli düzenlemelere gidildiği görülür.

¹²⁶ Örenç, *agt.*, s. 413, 421-422.

¹²⁷ Doğan, *agt.*, s. 35-36.

¹²⁸ BOA, C.ZB, Nu. 116 (6 Muharrem 1173/29 Ağustos 1759).

Sancak sayılarında ve bağlı sancakların durumlarında farklılıklar ile Kaptanpaşa'nın yetkileri ve tayin olunan sancak beyinin imtiyazları göze çarpar. XVIII. yüzyılın başlarında Rodos, Midilli, Dimyat, İskenderiye sancakları salyaneli statüde ele alınmış, Midilli dışındakiler Mora Yarımadası'nda Anabolu (Neuplia) Kaptanlığı yetki alanına alınmıştır. Eyâlet'in kuruluşundan itibaren sınırları şartlara göre esneklik göstermiştir ve sınırlarında değişimler yaşanmıştır. XVIII. yy.'ın başında eyâlet, Ege adaları ile Anadolu ve Rumeli sahilindeki bazı sancakları kapsamıştır. Bu bölgeler bazen yerli âsî Rumlar veya istilacılarca olumsuz etkiye maruz kalabilmiştir. XVIII. yy.'ın sonlarına doğru eyâletin idari yapısı neredeyse şekillenmiştir.¹²⁹

Osmanlı egemenliği döneminde Rodos'ta önemli olaylar yaşanmamıştır. Rumların isyanında da Rodos, önemli bir muhafız gücüne sahip ve şehri Türk şehri görünümünde olduğundan olayların dışında kalacaktır.¹³⁰

4.2. BİR SÜRGÜN YERİ OLARAK RODOS

Osmanlı'nın özellikle son yıllarında Rodos, bir sürgün yeri olarak görülebilir. Ada'ya ziyaret, sığınma ve memuriyet gibi nedenlerle gelerek ikamet etmiş kişilerden bir kısmı ölene dek adada ikamete mahkûm edilmiş olarak, bir kısmı da doğal nedenlerle ölerken Rodos'ta gömülüdür. Bu kişilerin büyük bir kısmı Murad Reis Mezarlığı'ndadır. Özellikle, isyan çıkarmış olan paşaların Rodos'a sürülüp cellatlar tarafından başları gövdelerinden ayrılarak başların Padişah'a götürülmesi zorunluluğu bulunmaktaydı. Bu yüzden, onların başlıklı mezar taşı olmayan mezarlarında sadece başsız bedenleri vardır. Mezar'da başlıklı mezar taşı varsa ecel nedeniyle öldüğü anlaşılabılır.¹³¹

Murad Reis Mezarlığı, memurların ve onların ailelerinin gömüldüğü yerd. Murad Reis yalnızca bir mezarlık değil; aynı zamanda bir tekkedir. Tekke'nin bir şeyhin orada yaşaması için yaptırıldığı söylenebilir. Mezar'a tekke sonra, bir şeyh ve türbedar tarafından da kurulmuş olabilir. Tekke, dervişlerin yeri olmaktan çok ziyarete gelen önemli din adamları için bir misafirhane görevindeydi. Valilik, komutanlık, sancak

¹²⁹ Örenç, *agt.*, s. 52-53; Ünal, *agm.*, s. 616; Örenç, *age.*, s. 54; Doğan, *agt.*, s. 56-57.

¹³⁰ Tuncel vd., *agm.*, s. 29; Bastıyalı, *age.*, s. 65.

¹³¹ Bastıyalı, *age.*, s. 73.

beyliği yapmış; Kıbrıs'ta ağır yaralanmış ya da vefat etmiş olup oradan Rodos'a getirilmiş olan; halkın, onun mezarını türbe gibi görerek, saygı duyduğu ünlü denizci Murat Reis'in, mezarlığı sağlığında yaptırıp bakımını da kendi kurduğu dini vakfın geliriyle sağladığı olasıdır. Bu mezarlıkta, Kırım hanlarının, vezîriazamların ve paşaların mezarları vardır. Murat Reis'in gömülü olduğu bu mezarlığa Cezâyir-i Bahr-i Sefîd'e hizmet etmiş ya da Rodos'un yönetiminde bulunmuş memurlar ve din adamları da gömülmüştür. Bu mezarlık, Osmanlı'nın dini, sivil ve askeri yöneticilerine ayrılmış bir yerdir. Bazıları, sürgüne yollanmıştır ya da idam edilmiştir. Belli bir süre kalarak sonra görevlerine geri dönenler de olmuştur. Gazi ve mücahit olan Memi Paşa'nın revaklı girişe sahip türbesi, mezarlığın en batı ucundadır. Olasılıkla 1636'da Rodos beyi olan Ebu Bekir Paşa, aynı yıl Murat Reis'e bir câmi yaptırmıştır. 1781'de Rodos beyi olduğu olası görülerek, ünvanını uzun süre tutabildiği bilinen Murabitzade Hasan Bey, 1797'de Murat Reis'teki câminin de neredeyse tamamen onarılıp yenilenmesini sağlamıştır. Murat Reis Câmii, mektep, medrese, tekke, türbe, hazîre ve çeşme yapılarıyla geniş bir arazide yayılarak bir külliye oluştururdu. Mezarlık'ta, binaları birleştiren duvarlar hem çit hem de giriş yolu işlevindeydi. Türbe ile şadırvan arasında bulunan ve kapısız olan kemerli giriş, mezarlığa açıktı. Bir zamanlar gemilerin, Rodos önünden geçerlerken Murat Reis Türbesi'ni top atarak ve sancak çekerek selâmladıkları söylenir. Murat Reis'in hem Müslümânlar hem de Gayrimüslimler tarafından kerâmetli bir ermiş olarak görüldüğü belirtilebilir.¹³²

¹³² Barnes, agm., s. 375-376, 379, 385-388, 390, 393-395, 400, 403; Mehmet Z. İbrahimgil, "Girit ve Rodos Adalarındaki Osmanlı Dönemi Eserleri Üzerine Bir Değerlendirme", *X. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Prof. Dr. H. Örcün Barışta'ya Armağan (3-6 Mayıs 2006) Bildiriler*, Haz. Muhammet Görür, Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Ankara 2009, s. 403-404; Dürüst, agm., s. 387-389.

Resim 4.1: Murat Reis Mezarlığı

Kaynak: http://www.yunanistandaosmanlieserleri.com/index.php?c_id=59 (19.12.2012)

Rodos'ta gömülü olan tarihi simalar arasında 1603'te vefat eden Kanunî devrinde ünlü bir Türk denizcisi olan Murat Reis ve 1717'de vefat eden büyük savaşlara katılmış, halk arasında Zincirli Dede adıyla tanınmış olan Rodoslu Memi Paşa sayılabilir. Ayrıca; Safevî hanedanından Şah Hüseyin'in oğlu olan İran Şahı 2. Safî Mirza, Nadir Şah idareyi ele alınca Osmanlılara sığınmış olup 1753'te Rodos'ta vefat etmiştir. Şair ve siyaset adamı olan Sadrazam Mehmet Rami Paşa, sürgün edilmiş olarak XVIII. yy. başlarında Rodos'ta vefat etmiştir. Sadrazam Gürcü Yusuf Paşa, XVIII. yy. başlarında Rodos'ta idam edilmiştir. İsmail Paşa, 1735'te vefat etmiştir. Şâir, Heccâv Haşmet, XVIII. yy. sonlarına doğru vefat etmiştir. Memi Paşa Türbesi, İbşir Hüseyin Paşa'nın mezarı, Sadrazam Abaza Süleyman Paşa'nın mezarı, Sadrazam Kara İbrahim Paşa'nın mezarı, Sadrazam Arabacı Ali Paşa'nın mezarı ve diğer bazı türbe ve mezarlar da mevcuttur.¹³³

¹³³ Çakan, *agt.*, s. 29-30; Bastıyalı, *age.*, s. 74-75, 79, 82; Dürüst, *agm.*, s. 395.

Siyasi nedenlerle Kırım hanlarının birçoğu Rodos'a sürülmüştür. Sürülen 9 handan 3'ü eceliyle 2'si idam yoluyla ölmüştür; diğerleri ise affedilmiştir. Canbek Giray ve Fetih Giray (Birinci), ecelleriyle ölmüşlerdir. Fetih Giray 1641/1642'de kalgay* olup 1644/1645'te azledilerek Rodos'a götürülmüştür. Şahin Giray (Birinci), idam edilmiştir. IV. Mehmed Giray ve III. İslâm Giray, Rodos'ta bulunmuş olup biri adadan getirtildiğinde diğeri adaya gönderilmiştir. Âdil Giray, II. Saadet Giray, Safa Giray, II. Devlet Giray, III. Gazi Giray, Kaplan Giray, II. Mengli Giray, II. Selâmet Giray, Arslan Giray ve Kırım Giray da Rodos'ta bulunmuştur. Kırım hanlarının isteği ile de Rodos'ta ikamet etmek durumunda kalanlar olmuştur. Azledilerek Rodos'a sürgün edilenlerden bir kısmının adadan getirtilerek tekrar Kırım hanı yapıldıkları ya da adadan alınıp başka bir yere gönderildikleri de görülmüştür. Hacı Giray, 1683'te Kırım hanı olarak atanmışsa da 1684'te azledilerek Rodos'a gönderilmiş olup 1689'da ölmüştür. Beyzade Sultan, eşi Selim Giray'ın sürgünde bulunmuş olduğu Rodos'ta 1713'te ölmüştür. Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım'a, Rusların lehine olarak bağımsızlık verilmiştir. Şahin Giray (İkinci), reformlar yaparak batılılaşmayı istemiştir; halkı ise ona yabancılaşmıştır. 1783'te Ruslar, Kırım'ı almıştır. 1787'de Osmanlılara sığınan Şahin Giray, Rodos'a gönderilmiştir. Rodos'a varmadan idamının gerçekleşmesi istense de sonuç alınamamıştır; adaya vardığında da hemen idam edilememiştir. Rodos'tan kaçmaya çabalamışsa da Ağustos 1787'de idam edilmiştir.¹³⁴

Evâsıt Zilkade 1120/Ocak sonu 1709 yılında İstanbul kaymakamına yazılan hükümde eski Kırım hanı olan Devlet Giray Han'ın oğlu Bahadır Giray Sultan'ın Nogaylı taifesinde karışıklığa yol açıp o bölgeden gizlice firar ederek Silivri yakınlarındaki Kara Murat köyündeki çiftliklerin öşrünü toplamaya çalıştığı; halen Kırım hanı olan Kaplan Giray Han tarafından bildirilmiştir. Hüküm, İstanbul kaymakamından Bahadır Giray Sultan'ın yanına çavuş tayin edilerek Rodos'a babasının

* Kırım Hanlığı'nda veliaht.

¹³⁴ Çakan, *agt.*, s. 28; Bastıyalı, *age.*, s. 78-79; Barnes, *agm.*, s. 401-403; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, Haz. Nuri Akbayan, Eski Yazıdan Aktaran Seyit Ali Kahraman, c. 2, 3, 5, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 524, 552, 810, 867, 1430, 1489, 1561; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, Karlofça Anlaşmasından XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar*, c. IV, 1. Bölüm, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1978, s. 495-497; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar*, c. III, 2. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1977, s. 11-12, 16-20, 22, 24-25; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, XVIII. Yüzyıl*, c. IV, 2. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1983, s. 2, 4-7, 15, 17, 19-20, 24, 26.

yanına ikamet etmek üzere gönderilmesini emretmektedir.¹³⁵ Devlet Giray Sultan'ın oğullarından Hacı Giray Sultan'ın Rodos Kalesi'ne gönderilmesi, kale içinde ikamet ettirilmesi ve kale içinden çıkmamasına özen gösterilmesi hakkında bir hüküm bulunmaktadır.¹³⁶ Eski Kırım hanı olup Rodos'ta ikameti fermân olan Selim Giray Han'ın baş ağalığı hizmetinde olan Elhac Er Mirza'nın da han ile birlikte Rodos'ta ikameti, söz konusu kişinin Rodos'a gönderilmesi ve buradan dışarı bir yere gitmemesi konusunda çavuş başı ağaya, Rodos naibi ve zabıtine hüküm verilmiştir.¹³⁷

Fetih'ten itibaren Osmanlı, Rodos'taki Türklerin sayıca belirli bir oranın altına inmemesi için dikkatli hareket etmiştir. Ada'nın fethinden sonra çeşitli gerekçelerle mevkili devlet adamları başta olmak üzere devletin çeşitli bölgelerinde soruna yol açan aşiretlerin ve diğer bazı unsurların Rodos ile diğer Ege adalarına gönderilmesinin bu yerlerdeki Türk nüfusunun devir daimi açısından faydalı olduğu belirtilebilir. Menteşe, Saruhan, Aydın, Bolu, Kastamonu ve Karesi gibi yerlerin sancak beyleri görevli olup çoğunlukla Anadolu'dan olmak üzere Türkmenleri adaya göç ettirmek için yoğun çaba göstermişlerdir. Batı Anadolu'dan bazı kentler ise güvenlik kaygıları yüzünden adaya sürgünden muaf tutulmuşlardır. Bu konuda, Sultan II. Bayezid ile I. Selim döneminde verilmiş olan hükümler neticesinde ayrı bir statüde ve deniz kıyısında tehlikeli bir noktada olan Ayasaluğ (Selçuk) kasabası örnek verilebilir. İskân konusunda aceleci hareketler yerleşimci naklinde zor kullanmalarla ilgili sorunlara yol açabilmiştir. Ada'ya göçü cazip hale getirmek için gelecek olanların tekâlif-i örfiyye ve seferiyye gibi vergilerden ayrı tutulacaklarının ilan edildiği bilinmektedir. Osmanlı'nın uyguladığı sürgün politikası 1600'lerde hız kazanmıştır. Özellikle göçerlerin yerleştirilmesi için çaba harcanmıştır. Boz-ulus Türkmenlerine bağlı olan boy ve oymakların Rodos ve İstanköy'e de yerleştirilmiş oldukları bilinmektedir. Göç edenlere ve adada bulunanlara toprak dağıtılmıştır. Ada'ya Yahudi iskânı da yapılmıştır.¹³⁸

Rodos'ta olup buradan uzaklaştırılmaları için karar çıkan kişiler ise diğer adalara, yer varsa öncelikle Kıbrıs'a sürülmüştür. Bir sürgün, bir kaçış yeri olarak adalar, gözden

¹³⁵ BOA, C.HR, Nu. 1054 (Evâsıt Zilkade 1120/Ocak sonu 1709).

¹³⁶ BOA, A.DVN.MHM.d, Nu. 128, s. 36, Hk. Nu. 151 (Evâil-i Ramazan 1130/Temmuz sonu Ağustos başı 1718).

¹³⁷ BOA, C.MTZ, Nu. 39 (Evâhir Şevval 1156/Aralık sonu 1743).

¹³⁸ Örenç, *agt.*, s. 246-249, 254.

düşmüş denilebilecek devlet adamlarının sığınma yerleridir. Cem Sultan ve Mustafa Çelebi de birer sığınmacı olarak gösterilebilir.¹³⁹

3 Cemâziyelâhır 984/27 Ağustos 1576 yılında Mısır'da isyan eden emirlerden, bazı yöneticilerden ve onlara bağlı olan kişilerden kan dökmeyenlerin Rodos'a gönderilip küreğe konması istenmiştir. 3 Rebûlevvel 984/1 Haziran 1576 yılında aşiret şeyhlerinden Ömer, Mısır'dan Rodos'a sürgün edilmiştir.¹⁴⁰ Osmanlı'nın çeşitli bölgelerinden Rodos'a sürgün edilenler olmuştur; bununla ilgili olarak; evâsıt Cemâziyelâhır 1040/Ocak ortası 1631, 12 Rebûlâhır 1040/17 Kasım 1630 ve 21 Ramazan 1040/23 Nisan 1631 olarak tarihlendirilmiş birkaç hükümden elde edilen bilgilerle Mora, Anabolu, Trabolice, Eflak ve İstanbul örnek olarak verilebilir. Sürgün nedenleri arasında yaralama, kargaşa çıkarma ve sahtekârlık vardır. Rodos'ta sürgündeki suçluların affedildikleri de görülmüştür.¹⁴¹ Evâhir Receb 1205/Mart sonu Nisan başı 1791'de Rodos'a sürülen Yiroz Serdârı Ali, yeniçeri ocağına tekrar alınmamak şartıyla affedilmiştir.¹⁴²

Şarap ve rakı gibi içkilerin içilmemesi için Padişah hatt-ı hümayûn yayınlamıştır; meyhanelerde İslam dininden olanlara şarap satılmaması yönünde karar alınmıştır. Bu konuda aykırı davranıp pek çok yerdeki meyhanelere ruhsat verdiği için eski hassa bostancıbaşı Rodos'a sürgün edilmiştir.¹⁴³ Evâil Zilkade 1205/Temmuz başı 1791'de de İstanbul'da kullanımı ve nakli yasaklanan alkollü içecekleri satan, nakleden veya kullanan kişilere göz yuman eski hassa bostancıbaşı Ebubekir'in Rodos'a sürgünü hakkında bir hüküm bulunmaktadır.¹⁴⁴

23 Zilkade 1026/22 Kasım 1617 yılında Milas şehri sakinlerinden Ömer Çavuş'tan şikâyet eden ayân, ulemâ ve sulehânın arzlarında bu kişinin Peçin kazasında yaptığı eşkıyalık hareketleri belirtilerek kendisinin yakalanıp yargılanması için Menteşe

¹³⁹ Örenç, *agt.*, s. 254; Doğan, *agt.*, s. 36-37.

¹⁴⁰ Karataş, *agt.*, s. 202/Hk. 523, s. 232/Hk. 595, s. 33-34, 67-68.

¹⁴¹ Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, MD 85, Hk. 254/432, Hk. 328/356, Hk. 329/357, Hk. 537/154, s. 156-157, 200-201, 328.

¹⁴² Suha Oğuz Baytimur, *25 Numaralı Kal'abend Defteri (1/61-a.Sayfa) (H. 1205 / M. 1790-1791)*, s. 32/120, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2005, s. 146-147.

¹⁴³ BOA, C.BLD, Nu. 1067 (4 Ramazan 1205/8 Mayıs 1791).

¹⁴⁴ Baytimur, *agt.*, s. 52/216, s. 217-218.

beyi, Rodos müftüsü Abdülaziz, Peçin ve Karaova kadılarına hükümler yazılmıştır.¹⁴⁵ 6 Muharrem 1027/3 Ocak 1618'de Rodos beyi kethüdası Murat'ın; yine Rodos'ta yaşayan Ali adlı kişinin kölesini 500 altınıyla kendi yanına çektiği hakkında yapılan şikâyet üzerine Rodos'ta yargılanması hakkında hüküm vardır.¹⁴⁶ Evâil Zilkade 1047/Mart ortası 1638'de Seferihisar kazasında açtıkları kahvanede kahve ve tütün içerek eşkiyalık yapmış olan iki kişinin yakalanıp cezalandırılması için Rodos sancağı mutasarrıfı Ebubekir Paşa'ya ve Rodos kadısına hüküm verilmiştir.¹⁴⁷ Evâil Safer 1075/Ağustos sonu 1664 yılında demirci başı Todori adındaki Gayrimüslimin dükkanında hizmetkar olan Yorgi adlı Gayrimüslimin, Todori'nin sermayesini ve bazı kimselerin akçelerini çalarak Rodos taraflarına firar ettiği; Rodos ve Sakız mollalarına ve iskele eminlerine yazılan hükümde bu kişinin hangi gemide ve iskelede bulunursa yakalanıp yanında bulunan akçelerle İstanbul'a gönderilmesinin beklendiği belirtilmiştir.¹⁴⁸ Evâil Ramazan 1075/Mart sonu 1665'te hassa bostancıbaşı Yusuf'un arzı üzerine Üsküdar ve Rodos kadılarına yazılan hükümde, buralarda bulunan korular uzun zaman öncesinden beri korunagelmiş iken bazı kimseler eski uygulamalara aykırı olarak büyük miktarlarda odun ve kereste kesmişlerdir ve bu dağlarda yangın çıkarmışlardır; bunun dışında tüfekle gezip eşkiyalık da yaptıkları ortaya konmuştur. Böyle davrananların engellenmesi ve cezalandırılması istenmiştir.¹⁴⁹

18 Receb 1099/18 Mayıs 1688 yılında eski Eflak voyvodası Radul'un Rodos'a sürgün ettirilmesi için Rodos beyine ve dizdarına gönderilmiş bir hüküm bulunmaktadır.¹⁵⁰

Evâhir Ramazan 1101/Haziran sonu Temmuz başı 1690 yılında Kaptan Vezîr İbrahim Paşa'ya ve Rodos kazası naibine yazılan bir hükümde, kazada Samir Musa adlı bir Yahudi'den şikâyet eden ahalinin arzına değinilmektedir; buna göre bu Yahudi,

¹⁴⁵ Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 82 Numaralı Mühimme Defteri (1026-1027 / 1617-1618) <Özet - Transkripsiyon - İndeks ve Tıpkıbasım>, Hk. 39/328, Dîvan-ı Hümâyûn Sicilleri Dizisi: VI, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2000, s. 26-27.

¹⁴⁶ Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, MD 82, Hk. 297/76, s. 198.

¹⁴⁷ Murat Ateş, 88 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi 1637 – 1638 (H 1046 – 1048), Hk. 324, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2008, s. 279.

¹⁴⁸ Ercan Alan, 95 Numaralı Mühimme Defteri (Tahlil, Transkripsiyon ve Özet), Hk. 59, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2008, s. 24.

¹⁴⁹ Alan, *agt.*, Hk. 353, s. 128-129.

¹⁵⁰ Bingöl, *agt.*, s. 28/Hk. 122, s. 48.

bilgisi olmadığı halde vilayet işlerine karışıp ehl-i örf taifesine dayanarak halka baskı yaptığı, her birinin akçelerini aldığı ileri gelen fakirleri kendisine müracaat ettirip ehl-i İslâm'ı küçük düşürdüğü gibi suçlamalarla karşı karşıyadır. Bu suçlamalar üzerine başka bir yere sürgün edilmesi gerekliyse ve suçlamalar da doğruysa paşanın onu sürgün etmesi istenmiştir. Bir sürgün yerinden başka bir sürgün yerine göndermeler ve çok uzak yerlerden olduğu gibi Bodrum gibi yakın yerlerden de adaya sürgün edilenler olmuştur. Evâhir Cemâziyelevvel 1102/Şubat sonu 1691'de Bodrum'da işlenen bir cinayetin faili sulhe de yanaşmadığından Rodos'a sürülmüştür.¹⁵¹

Rodos'a gönderilmeleri için Gence Muhafızı Vezîr Mustafa Paşa'ya yazılan hükümde Dağıstan'da Şirvan hanı olup hâlâ Gence'de ikamet eden Elhac Davud Han'ın bütün oğulları, kardeş ve aileleri ile Rodos'ta ikameti fermân olunmuştur. Evâil Rebiülevvel 1141/Ekim başı 1728'de bizzat Davud Han'a yazılan bir hüküm de vardır. Aynı tarihte Rodos sancağı mutasarrıfı, kadısı, dizdari ve yeniçeri zabiti muhatab kabul edilerek; Elhac Davud Han'ın 4 nefer oğlu 2 nefer kardeşi ve onların aileleriyle Rodos'a gelecekleri bildirilmiştir.¹⁵² Gence'den Rodos'a varıncaya dek yol üzerinde bulunan yetkili kişilere Elhac Davud Han'ın oğulları, kardeşleri ve onların ailelerinin güvenli yerlerde tutulması, yeterli sayıda adamla özenle korunmaları, emnen ve salimen Rodos'a gönderilmeleri; Rodos sancağı mutasarrıfından, kadısından, dizdarından ve yeniçeri zabitinden bütün ailenin Rodos'a geldiğinde korunaklı bir yerde ikamet ettirilmesi, emir gelmedikçe onlardan birini başka bir yere salıverme, kaybetme durumlarından ve birinin firar etmesinden sakınmaları istenmiştir. Bu hüküm, bir ailenin naklindeki kuralları ve korunma şartlarını göstermesi bakımından önemlidir.¹⁵³ Evâsıt Zilkade 1142/Mayıs sonu Haziran başı 1730 tarihli başka bir hükümde; Davud Han'ın oğulları ve kardeşleri ile Rodos'a geldiği öğrenilmektedir. Davud Han adadan

¹⁵¹ Muzaffer Fehmi Şakar, *1101/1102 (1690/1691) Tarihli 100 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi [s. 1-145]*, Hk. 108, Hk. 503, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2007, s. 61, 242-243.

¹⁵² Zeynep Kurt, *13 Numaralı ve 1727-1730 Tarihli Mühimme Zeyli Defteri (Değerlendirme-Transkripsiyon- Dizin)*, Hk. 161, Hk. 162, Hk. 164, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2005, s. 158-160.

¹⁵³ BOA, C.ZB, Nu. 571 (Evâil Rebiülevvel 1141/Ekim başı 1728).

dışarı çıkmamak koşuluyla ve yanında kale muhafızlarından yeterli adamlarla Rodos'ta dilediği yere gitmesi için izin verilmiştir.¹⁵⁴

Rodos kadısı ve Rodos Kalesi dizdarına hüküm verilerek eski Vezîriazam İsmail Paşa'nın Sakız'dan Rodos'a nakli, orada ikameti ve Rodos Kalesi'nde kalebend olarak hapsedilmesinin önemle istendiği görülmüştür.¹⁵⁵

Rodos, coğrafi konumunun etkisiyle Osmanlı döneminden çok önceki dönemlerde de bir sürgün yeri olarak görülebilmektedir. Bizans'ta taht mücadelelerini kaybedenler Rodos'a yollanabilmektedir. Osmanlı'da, siyasi nedenlerle adaya sürülenler arasında İran şehzâdeleri, Eflâk boyarları, Kırım girayları, Dağıstan hanları, Anadolu ve Arabistan'dan konar-geçer aşiretler, Yemen tarafından Müslümân unsurlar, gözden düşmüş ve merkezden uzaklaştırılmak istenen üst düzey devlet adamları ve yazarlar, görevini kötüye kullanmış olan memurlar ile şeyh, suhte gibi kimseler vardır. Ada'ya sürgün edilen kişilerin, nüfus yönünden faydalı oldukları söylenebilir. Bu sürgünlerden ayrı olarak; cinayet ve benzeri bir suçtan mahkûm edilenler için de Rodos önemli bir yerdir. Akdeniz adalarında kapasitesi en geniş olan hapisane Rodos'ta bulunmaktaydı.¹⁵⁶

Ada'da genellikle geçici olan sürgünler dışında; satılmak üzere adaya getirilen zencî Afrikalı köleler belirtilmelidir. Rodos, konumu nedeniyle, Osmanlı sınırlarında yapılmış olan köle ticaretinin önemli duraklarından biri olarak görülmüştür.¹⁵⁷

XVIII. yüzyılda Rodos'ta sürgün yaşamış, vefat etmiş ya da Rodoslu olan tanınmış kişiler kronolojik bir sırayla aşağıda verilmiştir;

Abdülkadir Paşa: Bahriye emirlerinden olup babasının vefatında (1661) kaptan-ı deryâ oldu. İki ay sonra azledilerek Rodos Beylerbeyi ve 1074'te (1663/1664) Sivas valisi oldu. Sonra yine deniz hizmetlerinde bulunarak 1089'da (1678) Rodos valiliğiyle Karadeniz'e çıkarıldı. 1091'de (1680) tekrar Rodos valisi oldu.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Kurt, *agt.*, Hk. 248, s. 223.

¹⁵⁵ BOA, A.DVN.MHM.d, Nu. 141, s. 79, Hk. Nu. 296 (Evâsıt-ı Zilkade 1149/Mart ortası 1737).

¹⁵⁶ Örenç, *agt.*, s. 254-255.

¹⁵⁷ Örenç, *agt.*, s. 268.

¹⁵⁸ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 1, s. 118.

Ahmed Efendi: Rodosludur. Müderris olup 1095'te (1684) vefat etti.¹⁵⁹

İbrahim Paşa (Kara): Kethüdâlık, mîrâhûr-ı sânilik, mîrâhûr-ı evvellik, kaptan-ı deryâlık, rikâb-ı hümayûn kaymakamlığı, kubbe vezîrligi yaptı. 1095'te (1683) sadrazam oldu. 1097'de azledilip Rodos'a gönderildi. 1098'de katledildi.¹⁶⁰ Paşa'nın terekesinde; 1678 adet şerhai? ve engurus altını, 975 adet kargı? altını, 760 adet esedi kuruş, 1700 adet esedi para ve İbrahim ismine 1 adet zikr-i hatim; ayrıca pirinç kıyye kalan 168, revgan-ı sade kile 179, asel kile 86 ve kahve kile 16 olarak vardı.¹⁶¹

Hâmid Efendi: Müderris, molla, kadı ve kazasker oldu. 1098'de savaş görüşmesinde kaymakama sert konuştuğundan Rodos'a gönderildi. Sonra Kıbrıs'a çevrildi. 1098'de (1687) vefat etti.¹⁶²

Ali Efendi: Müderris, Selanik ve Girit seferlerinde ordu kadısı oldu. Sonra Mısır mollası olup yoldayken davet olunarak 1081'de (1671) Rumeli kazaskeri oldu. 1084'te şeyhülislâm oldu. Sonra 1097'de ayrılıp Bursa'ya ardından Rodos'a gönderildi. 1099'da tekrar Bursa'ya getirildi. 1101'de affedilerek İstanbul'a geldi. 1103'te (1692) şeyhülislâm oldu, aynı yıl vefat etti.¹⁶³

Ali Paşa (Arab): Enderûn'da kilercibaşı olup 1091'de (1680) azledilerek Rodos, sonra paşalıkla Hamid mutasarrıfı oldu. 1097'de Musul Beylerbeyi oldu. 1103'te Kırkkilise mutasarrıfı olup sonra vefat etti.¹⁶⁴

Ali Paşa (Arabacı): İmamlık, kadılık, defterdarlık, kethüdâlık, yeniçeri ağalığı, vezîrlük, kaymakamlık yaptı. 1102'de (1691) sadrazam oldu. 1103'te azledilerek Gelibolu'ya, ardından Rodos'a gönderildi, aynı yıl vefat etti.¹⁶⁵

Niyâzî Mehmed Efendi (Mısırî): Şeyh'tir. Cifr'e dair sözleri nedeniyle Rodos'a gönderildi. Sonra Bursa'ya dönmesine emir verildi. Vâizlik'te yine cifrden bahsedince

¹⁵⁹ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 1, s. 164.

¹⁶⁰ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 3, s. 783.

¹⁶¹ BOA, C.ML, Nu. 15304 (1098/1686-1687).

¹⁶² Mehmed Süreyya, *age.*, c. 2, s. 597.

¹⁶³ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 1, s. 252-253.

¹⁶⁴ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 1, s. 279.

¹⁶⁵ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 1, s. 280.

1088'de (1677) Limni'ye gönderildi. 1100'de affedildi, sonra tekrar benzer durumlar yaşandı. 1105'te vefat etti.¹⁶⁶

Ali Paşa: Rodosludur. Gedikli müteferrikalardandır. 1107'de (1696) Karesi sancağıyla Azak muhafızı olup oralarda vefat etti.¹⁶⁷

Rıfkî Mehmed Efendi: Müderrislik ve mollalık yaptı. Azledilip Rodos'a sürüldü. Bırakıldıktan sonra kadılık da yaptı. 1111'de (1700) vefat etti.¹⁶⁸

Hasan Paşa (Mollacık): Baltacı Ocağı'ndan yetişip çıkarak hâcegânlıkla Haremeyn muhasebecisi oldu. Kethüdâlık, vezîrlük, valilik yaptı. 1107'de (1695/1696) Rodos muhafızı iken emekli oldu. 1112'de vefat etti.¹⁶⁹

Hüseyin Paşa (Mezemorta) (Hacı): Kalyonlar kaptanlığı, beylerbeyilik ve kaptan-ı deryâlık yaptı. 1102'de (1690/1691) mîrî kalyonlarına kaptan olup Rodos sancağı verildi. 1107'de ikinci defa kaptan-ı deryâ oldu. 1113'te vefat etti.¹⁷⁰

Hamdî Efendi: Maliye memurlarından olup başmuhasebeci oldu. 1109'da (1697/1698) Almanya nezdinde sefarete tayin olunduğunda istifa edince Rodos'a sürüldü. 1115'te vefat etti.¹⁷¹

Hasan Ağa: Yeniçeri'dir. 1114'de (1702/1703) yeniçeri ağası oldu. 1115'te eşkıya zorlamasıyla azledildi ve Rodos'a sürüldü. Sonra vefat etti.¹⁷²

Hüseyin Paşa (Dizveren) (Sarı): Beylerbeyilik, valilik, vezîrlük, kaymakamlık, muhafızlık yaptı. 1110'da (1698) azledilip vezîrliği kaldırılarak Rodos Kalesi'nde kalebend oldu. Daha sonra affedildi ve tekrar valilik yaptı. 1117'de vefat etti.¹⁷³

¹⁶⁶ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 4, s. 1258.

¹⁶⁷ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 1, s. 273.

¹⁶⁸ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 5, s. 1388.

¹⁶⁹ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 2, s. 642.

¹⁷⁰ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 3, s. 725.

¹⁷¹ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 2, s. 592.

¹⁷² Mehmed Süreyya, *age.*, c. 2, s. 607.

¹⁷³ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 3, s. 721.

Mustafa Ağa: Akağalardandır, saray kethüdâlığı ve hasodabaşılık yaptı. 1117'de (1705) Rodos'a gönderildi, orada vefat etti.¹⁷⁴

Mustafa Ağa (Hacı): Hasodabaşılık ve bâbüssaâde ağalığı yaptı. 1117'de (1705/1706) azledilerek Rodos'a sürüldü, orada vefat etti.¹⁷⁵

Râmî Mehmed Paşa: Reis kesedarlığı, beylikçilik, reisülküttablık, murahhaslık, kubbe vezîrliği, sadrazamlık ve valilik yaptı. 1118'de (1706) azledilip emekli olarak Rodos'a gitti.¹⁷⁶ Şiddetli ağrıya yol açan bir hastalığa yakalanarak orada vefat etti. Paşa'nın geride bıraktığı malları, Rodos mutasarrıfı Abdurrahman Paşa ve kapucibaşılardan Mehmed Ağa'nın elindeki fermân ile deftere yazılıp Abdülkadir Paşa'nın çektiri gemisiyle İstanbul'a gönderilmiştir.¹⁷⁷

Yusuf Paşa: Yeniçeri Ocağı'ndandır. Zağarcıbaşı, kul kethüdâsı, bey, yeniçeri ağası, vezîr ve sadrazam oldu. 1712'de azledilip Rodos'a sürüldü. 1126'da (1714) vefat etti.¹⁷⁸

Ahmed Paşa (Kirli) (Hacı): Bostancı Ocağı'ndan haseki ağa oldu. Bostancı, vezîr, kaptan-ı deryâ ve kaymakam oldu. 1125 başlarında Musul, 1126'da (1714) Rodos muhafızı olup bir yıl sonra katledildi.¹⁷⁹

Hasan Paşa: Beylerbeyi pâyesi olmuştur ve daha sonra itham edilerek Rodos'a sürülmüştür. 1127'de (1715) vefat etti.¹⁸⁰

Süleyman Paşa: Tülbend ağalığı, çukadar-ı şehriyârîlik, silahdar-ı şehriyârîlik, vezîrlik, valilik, tevkiîlik, kubbe vezîrliği, sadâret kaymakamlığı, sadrazamlık, kaptan-ı deryâlık ve muhafızlık yaptı. 1127'de (1715) azledilmiş olarak Rodos'a gönderildi. Aynı yıl vefat etti.¹⁸¹

¹⁷⁴ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 4, s. 1131.

¹⁷⁵ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 4, s. 1137.

¹⁷⁶ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 4, s. 1348-1349.

¹⁷⁷ BOA, C.ML, Nu. 15351 (16 Zilhicce 1119/9 Mart 1708).

¹⁷⁸ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 5, s. 1695.

¹⁷⁹ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 1, s. 214.

¹⁸⁰ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 2, s. 632.

¹⁸¹ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 5, s. 1542-1543.

Abdullah Paşa: Cebeci Ocağından yetişip cebeciler kethüdâsı olup Şevval 1136'da (Temmuz 1724) cebecibaşı oldu. 1143'te (1730/1731) azledildi, taşraya memur oldu. Sonra mîrimîranlıkla Seddûlbahir muhafızı oldu. 1147'de (Haziran 1734) Rodos'ta vefat etti.¹⁸²

Ahmed Paşa (Hamalızâde): Mîrimîran olmuştu. 1144'te (1731/1732) vezîrlik verildi ve Rakka valisi oldu. Basra'da da valilik yaptı. Harp dönüşü zulmü nedeniyle 1158'de (Mart 1745) azledildi ve Rodos'ta ikamet etmesine emir gönderildi. Mercidabık'ta firar eyledi, aynı yıl Haziran'da vefat etti.¹⁸³

Hasan Paşa (Seyyid): Yeniçeri Ocağı'ndan yetişerek kul kethüdâsı olup 1151'de (1738) yeniçeri ağası oldu. 1152'de vezîrlik verildi. 1156'da sadrazam olup 1159'da azledilerek Rodos'a sürüldü. 1160'da İçel'e, 1161'de Diyarbekir'e vali oldu. O yıl orada vefat etti.¹⁸⁴

Mehmed Paşa (Tiryâki) (Hacı): Yazıcılık, mukabelecilik, mevkufâtılık, muhaddidlik, yeniçeri kâtibliği, tersane eminliği, sadâret kethüdâlığı yaptı. 1158'de (1745) sadrazam olsa da 1159'da azledilerek Rodos'a sürgün edildi. 1160 ve sonrasında valilik ve şeyhülharemlik yaptı. Vezîrliği kaldırıldıktan sonra 1164'te vefat etti.¹⁸⁵

Ahmed Dede: Rodosludur. Ermişlerden olup Yenikapı'da otururdu. 1165'te (1752) vefat edip Üsküdar'a defnedildi.¹⁸⁶

Mustafa Paşa: 1160'da (1747) Rodos mutasarrıfı oldu. 1165'te düşmana esir düşüp şehid oldu.¹⁸⁷

Ali Âlî Paşa (Hekimzâde): Silahşorluk, kapıcıbaşılık, Türkmen ağalığı, voyvodalık, vezîrlik, seraskerlik yaptı. Pek çok başarı elde etti. Çeşitli yerlerde valilik görevinde bulundu. 1168'de (1755) üçüncü defa sadrazam olduktan sonra aynı yıl azledilip Magosa'ya gönderildi, sürgün yeri sonra Rodos'a çevrildi. 1169'da affedilerek

¹⁸² Mehmed Süreyya, *age.*, c. 1, s. 78.

¹⁸³ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 1, s. 211.

¹⁸⁴ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 2, s. 643-644.

¹⁸⁵ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 4, s. 1075.

¹⁸⁶ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 1, s. 160.

¹⁸⁷ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 4, s. 1185.

ikinci defa Mısır valisi olduktan sonra 1170'de azledilerek beşinci defa Anadolu valisi olup 1171'de (1758) vefat etti.¹⁸⁸

Süleyman Paşa (Karabağî): Kapudâne-i hümayûnluk, mîrimîranlık, kaptan-ı deryâlık ve vezîrlik yaptı. 1177'de (1763) Rodos mutasarrıfı oldu. Orada vefat etti.¹⁸⁹

Bâhir Mustafa Paşa (Köse): 1165'te (1752) sadrazam oldu. 1168'de azledilip Midilli'ye gönderildi. Sonra Mora valisi oldu. 1169'da ikinci defa sadrazam oldu. 1170'de azledilip Rodos'a gönderildi. Mısır'a vali ve 1177'de üçüncü defa sadrazam oldu. 1178'de azledilip Midilli'ye sürüldü ve orada katledildi.¹⁹⁰

Haşmet Efendi: Nedim ve musâhib olup müderris oldu. Dilinin bozukluğu ve arkadaşlarını kötülemesi sebebiyle 1172'de (1759) Bursa'ya ve sonra Rodos'a gönderildi. Sonra İzmir'e getirildiyse de sonra yine Rodos'a gönderildi. 1182'de vefat etti.¹⁹¹

İbrahim Paşa: Deryâ beylerindendir, mîrimîranlık, vezîrlik ve muhafızlık görevlerinde bulundu. Rodos mutasarrıflığı ve 1172'de (1758/1759) tersane kethüdâlığı yaptı. 1182'de kaptan-ı deryâ oldu. 1184'te vefat etti.¹⁹²

Mehmed Paşa (Muhsinzâde): Silahşor-i hassadandır, kapıcıbaşılık, vezîrlik, valilik ve muhafızlık yaptı. 1178'de (1765) sadrazam oldu. 1182'de barış yanlısı diye azledilip Bozcaada'ya, ardından Rodos'a sürüldü. Sonra asker tahririne memur ve Mora seraskeri oldu. 1188'de vefat etti.¹⁹³

İbrahim Paşa (Hacı): Kapıcılar kethüdâsıyken 1169'da (1755) çekemeyenlerin etkisiyle azledilip Rodos'a sürüldü. 1171'de bırakıldı. Kapıcıbaşılık, çavuşbaşılık, silahdar ağalığı, mîrimîranlık, mutasarrıflık, ordu sürücülüğü, vezîrlik, muhafızlık ve valilik yaptı. 1189'da vefat etti.¹⁹⁴

¹⁸⁸ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 1, s. 242-243.

¹⁸⁹ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 5, s. 1549.

¹⁹⁰ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 2, s. 353.

¹⁹¹ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 2, s. 654.

¹⁹² Mehmed Süreyya, *age.*, c. 3, s. 771-772.

¹⁹³ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 4, s. 1064-1065.

¹⁹⁴ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 3, s. 781.

Hüseyin Paşa (Kazıkçı): Mîrimîranlık, mutasarrıflık, vezîrlük ve valilik yaptı. Eşkiya ile mücadelesindeki başarısızlığı nedeniyle 1151'de (1738/1739) azledilerek Rodos'a sürüldü. 1152'de bırakılıp gönderildi. 1202'de vefat etti.¹⁹⁵

Fâzıl Hüseyin Bey: Rodos tevliyetiyle saraydan çıkıp Haleb defterdarı ve maden-i hümayûn emini oldu. 1214'te (1799/1800) Rodos'a gönderildi. Affedilerek İstanbul'a geldi. 1225'te vefat etti.¹⁹⁶

Abdullah Paşa (Azmzâde): Mîrimîran rütbesiyle cerde başbuğu ve Trablusşam valisi oldu. 1198'de (1784) Sivas, vezîrlikle 1200'de (Temmuz 1786) Diyarbekir valisi olup azilden sonra Rodos'a gönderildi. 1201'de (1787) Adana, sonra Konya valisi oldu. Daha sonra İçel, Anadolu, Haleb, Şam, Mısır ve Maraş'ta da bu görevini yerine getirdi. 1227'de Hamid Sancağı mutasarrıfı olup 1228'de (1813) Hama'da vefat etti.¹⁹⁷

Rodos'ta vefat etmiş olan eski Hanya Muhafızı Vezîr İbşir Hüseyin Paşa'nın geride bıraktığı malları ile ilgili bir belgede; mütevellî Ebubekir Efendi'nin, Süleymaniye vakfı mütevellisi Ali Ağa'nın, mütesellim İbrahim Ağa'nın, paşaya bağlı Elhac Osman Ağa ve Abdülhalim Ağa'nın, paşanın kethüdası Osman Ağa'nın, mühürdarı Esseyyid Ahmed Efendi'nin isimleri şahit olarak terekenin düzenlenmesinde geçmekle birlikte; keresteci Elhac Musa'nın, paşayla bağlantılı olarak tamir için kendisinden 53,5 kuruşluk kereste alındığını; parasını alamadığını ve paşanın terekkesinden hakkı olan parayı istediğini mahkeme huzurunda ve şahitlerin yanında belirttikten sonra haklı olduğunun onaylandığı, parasını mübaşir Halil Bey'den aldığı yazılmıştır. Davi adlı Yahudi bir kişi, paşanın kendisinden 65 kuruşluk çeşitli kumaşlar aldığını ama parasını ödeyemeden vefat ettiğini söylemesi üzerine; istenen paranın terekeden verilmesine karar verilmiştir. Kasapların başı olan Hasan adlı kişi, paşanın ailesine verdiği etin 271 kuruş ve 1 rub tuttuğunu söylemiştir; bu kişinin parası terekeden ödenmiştir. Yorgaki adlı Zimmî bir kişi, paşanın birkaç yıldan beri terzibaşısı olduğunu, onun ve ailesinin elbise dikimlerinden alacağı olan 600 kuruşu istediğini belirtmiştir; parasını terekeden almıştır. Bu muhallefatı Rodos'tan İstanbul'a nakle memur olan kapucubaşılardan Alipaşazade Halil Bey'in, nakledinceye dek 1180 kuruş

¹⁹⁵ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 3, s. 723.

¹⁹⁶ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 2, s. 510-511.

¹⁹⁷ Mehmed Süreyya, *age.*, c. 1, s. 79-80.

tutan masrafı paşanın parasından harcanmıştır. Bu belgeden anlaşılmaktadır ki; vefat eden önemli bir kişinin bıraktıkları resmi olarak düzenlenip şahitlerin onayıyla kayda geçirilmekte; bu kişiden alacakları olanlar varsa hakları terekeden verilip haksızlık olmamasına özen gösterilmektedir.¹⁹⁸

4.3. SOSYO-EKONOMİK HAYAT

4.3.1. Rodos'ta Demografik ve Ekonomik Yapı

4.3.1.1. Rodos'un Nüfusu, Mahalleleri ve Köyleri

Türk idaresi süresince Rodos'un değişmeyen sakinleri Türkler, Rumlar ve Yahudiler olmakla birlikte; bir kısmı Müslümân olan az sayıda Kıpti ve Ermeni ile Çingeneler de yaşamıştır. Daha sonra İtalyanlar ile Avrupa halklarından olan kişiler de görülmüştür. Ada'da özellikle XVII. ve XVIII. yüzyıllarda farklı etnik kimliklere sahip kişilerin oluşturduğu bir ortam gözlenmiştir. Nüfus durumuna bakıldığında XVII. yüzyılın sonu ve XVIII. yüzyılın başında adaya gelmiş olan M. Cornaille le Bruyn, ada nüfusunun 12.000 kişiden oluştuğunu dile getirmiştir. Bu sayıdan yola çıkıldığında XVIII. yüzyılın sonuna doğru adada, Osmanlı belgeleri üzerinde yapılan çalışmalar ile ortaya çıkmış olan bilgilerden de yararlanarak, 37.500 kişi vardı diye belirtilebilir. M. Savary 1788 tarihli eserinde; Rodos Adası'nın, biri başkent Rodos biri de antik şehir Lindos olarak iki şehirden oluştuğunu, ilkinde Türklerin ve az sayıda Yahudi'nin, 5 köyde Müslümânların, 5 kasabada ve 41 köyde Rumların bulunduğunu belirtip Türkler 4.700, Rumlar 2.500, Yahudiler 100/300 ailedir diye ve her aileyi 5 kişi olarak hesaplayıp nüfusun 37.500 kişiden oluştuğu sonucuna vararak açıklamıştır.¹⁹⁹

Kanunî döneminde Rodos'un nüfusu 2.549 hanede ortalama 13.000 kişi olarak tespit edilmiştir. Bu sayımdan kısa bir süre sonra ise ada nüfusunun %100'den bile fazla arttığı gözlenmiştir. III. Murad döneminde, adada 5.495 hanede yaklaşık olarak 28.000 kişi yaşamaktaydı. Evliya Çelebi'ye göre; 1671'de kale içinde 24 mahallede 4.200 hane; 4 Rum mahallesinde de 500 haraç hanesi vardı. II. Mustafa döneminde, 5.128 hanede,

¹⁹⁸ BOA, C.ML, Nu. 20463 (1151/1738-1739).

¹⁹⁹ Doğan, *agt.*, s. 124, 128; Örenç, *agt.*, 216; Çelikkol, *age.*, s. 23-24; M. Akif Erdoğan, "The Island of Rhodes Under Ottoman Rule: Military Situation, Population, Trade and Taxation", *Arab Historical Review For Ottoman Studies*, Fondateur et Directeur: Abdeljelil Temimi, Numéros 13-14, Zaghuan, Tunisia 1996, s. 35.

tahmini olarak söylendiğinde, 26.000 kişi vardı. III. Ahmed döneminde (1703-1730) ise, 3.650 hanede yaklaşık olarak 19.000 kişinin ortaya çıkmasıyla sayının ne kadar azaldığı görülmüş olur. 1750’de Rodos’un nüfusu, 27.500; Oniki Ada’nın nüfusu ise 67.000 idi denilebilir.²⁰⁰

Rodos’ta kaza ve köy isimlerine bakıldığında kazalar Lindos ve Kastelloz, köyler ise nüfusunun tamamı Türk olan karyeler; Çayır, Kandilli, Mikse ve Uzgur, Türk-Rum karışık olan karyeler; Apolona (Apollona), Arnita (Arnitha), Dimatarya (Damatria), Dimliye (Thimilia), Kanaz (Fanes), İstriyoz (İstrido), Kalamine (Kalamonas), Kalatiz (Kalithies), Kataviya, Pilon, Salakoz (Salahoz), Sorani (Soroni), Tahtalı (Massari), Villanova (Yılanlıova/Yılanabâd/Uluova), nüfusu sadece Rum olan karyeler; Afandoz (Afandou), Alayarma (Alaerme), Ambona (Emponas), Apolke (Appollakia), Arhancelos (Archangelos), Arkipoli (Arhipoli/Arkipolis), Aşkilipoz (Asklipios), Basdiye (Pastida), İpsitoz (Psithos), İsporoz (Aya İsidoros), Kalatoz (Kalathos), Kalavarda, Keşkinöz (Koskinou), Kirmasdi (Kremasdi), Lahanya (Lahinia), Lardos, Manola (Malona), Marça (Maritsa), Mesenoroz (Messanagros), Monolitoz (Monolithos), Plotanya (Platania), Profilia (Prophilia), Siane (Sianna), Tolokoz (Teologoz/Tholos), Triyande (Tiranda), Vâdi (Vati) ve Yennadis (Gennadi)’dir. Rodos karyelerinin tamamının tahriri çok önceden yapılmış; karyeler tımar sistemine dahil edilmiş ve kayıtları tutulmuş idi. Zaman içerisinde adadaki sayım işlemlerinin aksadığı görülmüştür. Köylerde Müslümânlık yayılmış olup 1711’de Lindos’ta 107 haneden 23’ü, Salakoz’un yarısı Müslümândı; ayrıca Kremasti, Tiryanda, Yılanlıova, Bastiya, Kalavarda, Keşkinöz gibi büyük köyler Türk beylerine ve ağalarına ait zeametler olarak ayrılmıştı.²⁰¹

Rodos merkezde Müslümân mahalleleri olarak Tireli Hamdi Bey Mescidi, Sadri Çelebi Mescidi, Süleymaniye Câmii, Takyeci Mescidi, Abdülcélil Bey Mescidi, Sığındı Abdi Halife Mescidi, Piyalettin Mescidi, Bâb-ı Mesdûd, Alelnak Mescidi, Receb Paşa Câmii, Kadı Mescidi, Hüdâî Mescidi, Yeniçeli Mescidi, Memişeyh Mescidi, Çizmecî Ali Ağa, İlk Mihrab Mescidi, Dolablı Mescidi, İbrahim Paşa Câmii ve Mahallesi, Demirli Câmii ve Mahallesi, Kavaklı Mescidi, Enderûn Câmii, Hanzade Mescidi, Câmii Kebir ve Yeni Varoş; eski şehir dışında Yuva, Dokuz Sokak, Gani Ahmet, Boynu

²⁰⁰ Örenç, *agt.*, s. 220; Nasuhoğlu, *age.*, s. 79-80; Erdoğan, *agm.*, *Arab...*, s. 35.

²⁰¹ Örenç, *agt.*, s. 212-213, 248; DİA, “Rodos”, s. 157; Çelikkol, *age.*, s. 24.

Kara, Sümbüllü Tepesi, Mercan Tepe, Kızıltepe ve Kumluk sayılabilir. Yahudi mahallesi olarak Büyük ve Küçük Havra verilebilir. Varoşlar ise; Yeni ve Orta Varoş, Sümbüllü ve İsteradifoz Varoşu olarak belirtilebilir. Şehrin kıyı mahallelerinde, Müslümânlığı kabul etmiş olan ve demircilikle uğraşan “Ahriyân” adı verilen, kendi hallerinde yaşayan, Müslümânlar ile evlenmeyen ve dini gerekleri yerine getirmeyen aslen Yahudi bir grup da yaşamıştır.²⁰²

1711’de kale içinde ve dışında Müslümânların kaldıkları yerlere bakıldığında, başta kale müstahfızânlarının 820 kişi olduğu belirtilerek, nefer olarak kişi sayısı toplam 1.234; Yahudi topluluğuna bakıldığında Salom cemaati 105 (hane), Adol cemaati 40 olarak toplam 145; Varoş-u Atik’te (Kızılkuyu) Hristiyanların kaldığı yerlere bakıldığında toplam 649 olduğu görülür. Rodos’un toplam nüfusunda etnik kökenlerin yüzdeliklerine bakıldığında Kanuni, II. Mustafa, III. Ahmed, II. Mahmud dönemlerinde, dönem sırasıyla, Müslümânlar % 22.4, 23.4, 38.8, 24.0, Hristiyanlar % 71.8, 69.9, 58.2, 70.2, Yahudiler % 5.6, 6.0, 2.8, 5.7 olarak görülür. II. Mustafa dönemi ile ilgili kısımda Çingeneler % 0.2 olarak belirtilmiştir.²⁰³

1711’in şubatında Rodos’un nüfus ve gelir durumuna bakıldığında, toplamda nefer olarak Müslümânlar 582, nefsi-i Rodos dışındaki Hristiyanlar (Gebr) 1.475, gelir akçe olarak toplamda 816.654 görülmektedir. Aynı yıl vergi durumuna bakıldığında, nefer olarak Hristiyan sayısı 2.242, kaza ve köy toplamında akçe olarak ispenç 36.100, cizye 188.749 görülmektedir. Nefs-i Rodos’ta ise ispenç 21.713’dür.²⁰⁴

Rodos ile ilgili yer adları ile çeşitli sayısal değerleri tabloda gösterilmiştir.²⁰⁵

²⁰² Örenç, *agt.*, s. 221-224; Çelikkol, *age.*, s. 24.

²⁰³ Erdoğan, *agm.*, *Arab...*, s. 38-39.

²⁰⁴ Erdoğan, *agm.*, *Arab...*, s. 39-41.

²⁰⁵ BOA, TT.d, Nu. 1147 (Evâil Muharrem 1123/Şubat sonu 1711).

Tablo 4.1: XVIII. Yüzyılda Rodos'un ve Civar Adaların Kale, Köy (Karye), Mahalle ve Çiftlik Adları ile Nefer Sayısı

1. CEZİRE-İ RODOS tabi-i mezbur*	
Ad	Nefer Sayısı
2. Cemaat-i Müstahfizân Kala-i Rodos	436
Cemaat-i Azabân Kala-i Rodos	287
Cemaat-i Topciyân Kala-i mim	76
Cemaat-i Cebeciyan Kala-i mim tabi-i mim	12
Cemaat-i Topciyan-ı Asitane der Kala-i mim tabi-i mim	9
3. Mahalle-i Camî-i Kebir nam-ı diğer Sercivân der Kala-i mim	8
4. Mahalle-i Camî-i Şerîf Sultan Süleyman Han der Kala-i mim	20
5. Mahalle-i Camî-i Şerîf-i İbrahim Paşa tabi-i mim	22
6. Mahalle-i Camî-i Şerîf-i Enderûn der Kala-i mim	21
7. Mahalle-i Receb Paşa	18
8. Mahalle-i Kala Mescidi	6
9. Mahalle-i Cündi/Sadri Çelebi	15
10. Mahalle-i Mescid-i Molla Gürani/Yeniçeri	28
11. Mahalle-i Abdi Halife Kavaklı	9
12. Mahalle-i Mescid-i Cündi-i/Sadri-i Diğer	8
13. Mahalle-i Mescid-i Hüdayî	38
14. Mahalle-i Mescid-i Mihrab-ı Evvel	8
15. Mahalle-i Mescid-i Demirli	29
16. Mahalle-i Mescid-i Bâb-ı Mesdûd	23
17. Mahalle-i Mescid-i Memi Şeyh	22
18. Mahalle-i Mescid-i Sürmeli/Hurmali	4
19. Mahalle-i Mescid-i Abdülcilil Bey	16
20. Mahalle-i Mescid-i Tireli Hacı Hamdi	20
21. Mahalle-i Mescid-i Alemlak/Alî Menfa	10
22. Mahalle-i Mescid-i Takyeci/Tahtacı Veli	19
23. Mahalle-i Mescid-i Bab-ı Altun	18
24. Mahalle-i Mescid-i Sığındı Abdi	8
25. Mahalle-i Mescid-i Hanzade	16
26. Mahalle-i Mescid-i Ali Ağa Çizmeci Der Bab-ı Sarrac	28

“Zikr olan Rodos ceziresinde nefsi Rodos ve enderûn-u kalada feth-i hakanîden berû içinde mütevattın olan eğer müstahfizân ve eğer azabân eğer topciyan ve cebeciyan taifesidir ve eğer karşı yaka ki Anadoludur kala-i mezbure şen ve abadan olmaları için züema ve erbab-ı tımar ve havass-ı hümayûn

* Yapılan numaralandırma kaynak defterde görüldüğü gibidir.

reâyâlarından her kim gelib nefs-i enderûn-ı kalada sakın ve tevattun ider ise o münasib reâyâsın deyü rûsûm talebiyle müdahale eylemeyüb ve andan maada avârız-ı dîvâniyyeden ve nüzûldan muaf ve müsellemler olalar deyü merhum ve mağfurileyh cennet mekan-ı kaim Gazi Sultan Süleyman Han aleyhü'r-rahman ve'l gufran hazretleri ahkâm-ı şerîfe ihsân eyleyüb ve hatt-ı hümayûn dahi sadır olub muaf ve müsellemler olmalarına hazreti padişah-ı âlişşan hazretlerinin dahi atik ve cedid ahkâm-ı şerîfler ihsân olunub fermân olunduğu üzere enderûn-u kalada olan Müslümânlar eğer yerlidir eğer hariçten gelüb mütevattın idenlerdir avârız-ı dîvâniyyeden ve nüzûldan taleb olunmaya diyü müceddeden sadır olan fermân-ı ali mucibince defter-i cedide kayd olundu”

Mukataat-ı der Nefs-i Rodos	
	Akçe
27. Mukataa-ı gümrük ma iskele ve resm-i liman ve beytü'l mâl-i amme ve hassa ve mal-ı gayb ve mal-ı mevkuf ve yave ve kaçgun der enderûn-u kala gayr-ı ez varoş Rodos ve öşr mal-i ve resm-i ... hamr ve bac-ı ağnâm ... ve bac-ı esir der iskele-i harç ...	156.000
28. Mukataa-i şemhâne ve bac-ı bâzâr enderûn-u kala ve bac-ı bab-ı kala ve bac-ı hamr haric ez defter-i gayr-ı ez varoş	20.000 kala kapusunda hariç olan bac-ı bâzâr kadı tarafından zabt olunur kala kapusu dahilinde olan bac-ı bâzâr hass-ı hümayûn tarafından zabt olunur
29. Mahsul-ü mabeyn tımarha-i sipahiyan der cezire-i Rodos haric ez defter	2.000
30. Mahsul-ü mabeyn müstahfizân ve azabân ve topciyan ve cebeciyân haric ez defter	5.000
31. Cemaat-i tuzciyân der cezire-i Meis tabi-i Rodos	2.000
32. Mukataa-ı gümrük-ü Marmaris ve gümrük-ü Meis ... haric ez defter ... tabi-i Rodos	68.000
33. Mahsul-ü bad-ı heva resm-i arusane ve rûsum-u şer'iyye ve beytü'l mâl-i amme-i hassa-i müstahfizân der cezire-i Meis	1.500
34. Beytü'l mâl ve cürm-ü cinayet ve resm-i arusane-i enderûn-u kala ve müstahfizân ve azabân ve topciyân ve cebeciyân der enderûn-u kala ma Müslümânân ve gayrihu ... Rodos ...	32.427
35. Mukataa-ı iskele-i Rodos ma resm-i liman yekûn-ü defter-i atik	7.500

Ad	Nefer*		Çift	Nim çift	Bennak	Mücerred	Kara	Cemaat-i Müstahfizân
	M	GM						
36. Kale içi (Mahalle-i Kale içi çiftlik sahipleri)	17	59 (toprak sız)	---	---	12	1	---	---
37. Kirmasti	6	41	---	---	5	1	---	---
38. Basdiye/Bastiye	6	18	---	---	4	2	---	---
39. Marça/Marha	1	48	---	---	1	---	---	---
40. Villanova**	2	73	---	---	2	---	---	---
41. Dimatarya	1	5	---	---	1	---	---	---
42. Ornoz	3	18	---	---	3	---	---	---
43. Tologoz mac memlehâ-i Kalvitri	7	12	---	---	4	---	---	---
44. Çiftlik-i Verolos/Burukumu nam-ı diğer Androniko	---	---	---	---	---	---	---	---
45. Çimendus	---	---	---	---	---	---	---	---
46. Kurdzade İbrahim Bey nam-ı diğer Küçük	---	---	---	---	---	---	---	---
47. Sorani/Sruni	6	45	---	---	3	2	---	---
48. Kanaz	1	44	---	---	1	---	---	---
49. Çiftlik-i Kanadiniye/Katarinna/Kanadinne	---	---	---	---	---	---	---	---
50. Kalavarda ma Muzına	1	23	---	---	---	---	---	---
51. Çiftlik-i Damumadgır/Damuyarkis nam-ı diğer Madini/Karini ve nam-ı diğer Emunya	---	---	---	---	---	---	---	---
52. Korasi	Boş		---	---	---	---	---	---
53. Salakoz	33	22	---	---	21	4	---	---

* M: Müslim, GM: Gayrimüslim neferdir.

** Mahalle-i Bâlâ ve mahalle-i Diyr? adlarıyla iki mahalle halindedir.

54. Dimliye ma Kalamine/Kalamunye ve Çiftlik-i Kataviyi/Kataluki	10	32	---	---	5	---	---	---
55. Manastır-ı Havlu/Haklu/Sedlu nam-ı diğer Fındıklı/Fenmelli*	---	---	---	---	---	---	---	---
56. Platanya	---	13	---	---	---	---	---	---
57. Apolona	2	63**	---	---	2	---	---	---
58. İspiyaz (Salakoz'a bağlı- Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---
59. Enbona/Ambona	1	67	---	---	1	---	---	---
60. Kastelloz	---	9	---	---	---	---	---	---
61. Emartoz/Amarikoz	Boş		---	---	---	---	---	---
62. Alayarma	2	37	---	---	---	---	---	---
63. Agrapolya/Ağnebolya	Boş		---	---	---	---	---	---
64. Vasiliko/Vasiliki	Boş		---	---	---	---	---	---
65. Ayasidiruz/Ayastridos	---	47	---	---	---	---	---	---
66. Çiftlik-i Meftuna/Haktuna hâlâ Martuna demekle marufdur	---	---	---	---	---	---	---	---
67. Profilya	---	9	---	---	---	---	---	---
68. İstriyoz	3	9	---	---	2	---	---	---
69. Siane/Şane	---	29	---	---	---	1	---	---
70. Monolitoz nam-ı diğer Sultan Hisarı	---	36	---	---	---	---	---	---
71. Arnita	2	12	---	---	2	---	---	---
72. Apolke	2	37	---	---	---	---	---	---
73. Kataviya	17	98	--	---	13	2	---	---
74. Arnitodus der nezd-i Kanaviye	---	---	---	---	---	---	---	---
75. Misaneroz	---	16	---	---	---	---	---	---
76. Lahanya	---	18	---	---	---	---	---	---

* “Harab olmağın tarlalarında ziraat olunub öşrü virmek üzere defter-i atikte mukayyet olmağın vech-i meşruh üzere defter-i cedide kayd olundu”

** Gayrimüslimler; Gebrân, Zimmîyân veya Kıbtîyân olarak geçebilmektedir.

77. Asa	Boş		---	---	---	---	---	---
78. Yennadis	---	37	---	---	---	---	---	---
79. Vati	---	41	---	---	---	---	---	---
80. Aşkilipoz	---	36	---	---	---	---	---	---
81. Lardos	---	31	---	---	---	---	---	---
82. İspordrake (Sorani'ye bağlı)	---	---	---	---	---	---	---	---
83. Piona	4	4	---	---	1	1	---	---
84. Galatoz	---	7	---	---	---	---	---	---
85. Lindos	2	83	---	---	2	---	---	21
86. Mahsul-i Gümrük-i İskele-i Lindos	---	---	---	---	---	---	---	---
87. Simneli/Simnalı	1	37	---	---	---	---	---	---
88. Manola	1	56	---	---	---	---	---	---
89. Arhangeloz	5	54	---	---	4	1	---	---
90. Arkipoli	1	15	---	---	---	---	---	---
91. İpsitoz/İpsidoz	---	25	---	---	---	---	---	---
92. Afandoz	1	31	---	---	1	---	---	---
93. Kalitiz ma Kalıslu	---	19	---	---	---	---	---	---
95. Çiftlik-i Ahmed nam-ı diğer Kalamuna	1	---	---	---	---	---	---	---
96. Besavi/Pisavi/Pisavli der nezd-i Kalitiz	---	---	---	---	---	---	---	---
97. Kuşkinuz/Kuşkinuz	3	45	---	---	3	---	---	---

Ad	Nefer		Bennak	Mücerred
	M	GM		
98. Uzgur	18	---	8	---
99. Çiftlik-i Magarina/Manadinye hâlâ Çayır dimekle meşhurdur	---	---	---	---
100. Der Tımar-ı Pisari der Kalitiz ma Pilimadiş ma Bozdağ	---	---	---	---
101. Sınır-ı Merdime-i Ademe hâlâ Adiniki dimekle marufdur	---	---	---	---
102. Cezire-i Gerpe tabi-i Rodos				
Karye-i Korasi tabi-i cezire-i Gerpe				
Mahalle-i Davla tabi-i karye-i mim	---	41	---	---
Mahalle-i Arturuz tabi-i karye-i mezbure	---	20	---	---
Mahalle-i Valandi/Vilandi tabi-i karye-i mim	---	47	---	---
Karye-i Misuhoriye tabi-i cezire-i mezbure	---	38	---	---
Mahalle-i İspaha tabi-i karye-i mim	---	5	---	---
Karye-i Piliz tabi-i cezire-i mezbure	---	42	---	---
Mahalle-i Artuni tabi-i karye-i mezbure	---	38	---	---
103. Cezire-i Çoban tabi-i Rodos				
Ayamadine tabi-i kaza-i Rodos				
Mahalle-i Adrancud nam-ı diğer Ednur tabi-i karye-i mim	---	---	---	---
Mahalle-i Polis tabi-i karye-i mezbure	---	---	---	---
Mahalle-i Panayiya tabi-i karye-i mezbure	---	---	---	---
Bi emlak der cezire-i mezbure tabi-i mim	---	10	---	---
104. Müstahfizân-ı Kala-i Marmaris	24	---	---	---
Cemaat-i Topciyân	5	---	---	---
105. Cezire-i Meis der Liva-i Rodos				
Müstahfizân-ı Kala-i Meis				
Burc-ı Bâlâ	48	---	---	---
Cemaat-i Topciyân-ı der Burc-ı Bâlâ	12	---	---	---
Cemaati-i Müstahfizân der Burc-ı	18	---	---	---

Zîr				
Cemaat-i Topciyân-ı der Burc-i Zîr	11	---	---	---
106. Cemaat-i Gebrân-ı Tuzciyân der Cezire-i Meis der memlaha-i mezbure hashâ-i Yahudi	---	117	---	---
107. Cezire-i İstanköy kaza-i mezbure der Liva-i Rodos				
Kala-i Narince der Cezire-i mezbure				
Cemaat-i Müstahfizân	182	---	---	---
Cemaat-i Mizan	4	---	---	---
Cemaat-i Topciyân ve Cebeciyan	63	---	---	---
Cemaat-i Azabân	130	---	---	---
Cemaat-i Azabân-ı Varoş	98	---	---	---
Cemaat-i Gönüllüyân	2	---	---	---
Cemaat-i Müsellemân (Mahalle-i Mescid-i Cündî/Mescid-i Şeyhan/Câmi-i Sultan Süleyman Han/Mescid-i Hacı Paşa)	14/9/4/7	---	---	---
Varoş-ı İstanköy Mahalle-i Gönçe				
Cemaat-i Müsellemân-ı Varoş	45	---	---	---
Mahalle-i Câmi-i Atik der harîc-ı Varoş-ı İstanköy	23	---	---	---
Câmi-i Cedid der harîc-ı Varoş-ı İstanköy	24	---	---	---
Mahalle-i Medrese der harîc-ı Varoş	12	---	---	---
Mahalle-i Buzuki der harîc-ı Varoş	9	---	---	---
Mahalle-i Debbağcıyan der harîc-ı Varoş	8	---	---	---
Gebrân-ı Varoş-ı İstanköy				
Mahalle-i Aya Yorgi tabi-i Varoş	---	22	---	---
Mahalle-i Girgo Nikola tabi-i Varoş	---	23	---	---
Mahalle-i Aya Apostol tabi-i Varoş	---	24	---	---
Mahalle-i Aya Dimitri tabi-i mim	---	11	---	---
Mahalle-i Aya Yanni tabi-i Varoş	---	7	---	---
Mahalle-i Aya Avditri tabi-i mim	---	10	---	---
Mahalle-i Aya Piskolo tabi-i mim	---	6	---	---
Mahalle-i Aya Nikola tabi-i mim	---	10	---	---
Mahalle-i Aya Penaye tabi-i mim	---	8	---	---
Mahalle-i İcrastradyu tabi-i mim	---	11	---	---

Mahalle-i Aya Andon tabi-i mim	---	11	---	---
Mahalle-i Aya Todorî tabi-i mim	---	12	---	---
Mahalle-i Aya Kostiyadi tabi-i mim	---	14	---	---
Mahalle-i İstradon tabi-i mim	---	20	---	---
Mahalle-i Aya Praskopi der harîc-ı Varoş-ı İstanköy	---	103	---	---
108. Karye-i Germe der Varoş-ı İstanköy ki Güllübân demekle maaruftur				
Mahalle-i Deveci tabi-i mim	29	---	21	3
Mahalle-i Câmi-i Şeyhân tabi-i mim	11	---	10	---
Mahalle-i Başmakçı tabi-i mim	5	---	4	---
Mahalle-i Germe Kapusu tabi-i mim	8	---	5	---
109. Müstahfizân-ı Kala-i Beyân/Pili der Cezire-i mim	30	---	---	---
Varoş-ı Kala-i Beyân tabi-i İstanköy				
Cemaat-i Müsellemân tabi-i Varoş	23	---	16	6
Mahalle-i Ali Kirmastı tabi-i mim	21	---	15	5
Cemaat-i Gebrân Varoş-ı Beyân tabi-i İstanköy				
Mahalle-i Kirâ/Gera tabi-i mim	---	25	---	---
Mahalle-i Aya Andon tabi-i mim	---	23	---	---
Mahalle-i İcrastradyo tabi-i mim	---	40	---	---
Mahalle-i Aya Kostendi tabi-i mim	---	14	---	---
Esfine der harîc-ı Varoş-ı Beyân	---	32	---	---
110. Cemaat-i Müstahfizân Kala-i Andimahya tabi-i kaza-ı İstanköy	51	---	---	---
Cemaat-i Topciyân Kala-i Andimahya	7	---	---	---
Müslümânân-ı Varoş-ı Andimahya tabi-i mim				
Mahalle-i Câmi-i Sultan Süleyman Han	9	---	1	6
Cemaat-i Gebrân Varoş-ı Andimahya				
Mahalle-i Aya Martin tabi-i mim	---	14	---	---

Mahalle-i Aya Hristu tabi-i mim	---	12	---	---
Mahalle-i Aya Benaye tabi-i mim	---	10	---	---
Mahalle-i Aya Yanni tabi-i mim	---	11	---	---
Mahalle-i Aya Andon tabi-i mim	---	21	---	---
Mahalle-i Aya Praskopi tabi-i mim	---	9	---	---
111. Cemaat-i Müstahfizân-ı Kala-i Kefalos tabi kaza-i İstanköy der Cezire-i mezbure	28	---	---	---
Cemaat-i Gebrân Varoş-ı Kala-i Kefalos tabi-i İstanköy				
Mahalle-i Aya Yorgi tabi-i mim	---	10	---	---
Mahalle-i Aya Nikola tabi-i mim	---	12	---	---
Mahalle-i harîc-ı Varoş	---	6	---	---
112. Cemaat-i Müstahfizân-ı Kala-i Bodrum tabi-i İstanköy	40	---	---	---
113. Cezire-i Batnos tabi-i İstanköy*	---	150	---	---
114. Zimmîyân-ı Manastır-ı Apoyani Beluga tabi-i Cezire-i Batnos				
Rahiban-ı Manastır-ı mezbure	---	19	---	---
115. Zimmîyân-ı Müteveccihü'l Yunani-i Sulûke der Manastır-ı cezire-i Batnos	---	1	---	---
116. Cezire-i İstanbolya tabi-i İstanköy	---	---	---	---
Zimmîyân-ı bi emlak	---	18	---	---
Mahalle-i Aya Yorgi tabi-i mim	---	---	---	---
Bi emlak der mahalle-i mezbure	---	20	---	---
117. Zimmîyân-ı Müteveccih-i Manastır-ı Be-nâm-ı der cezire-i Mamurgoz tabi-i İstanköy	---	2	---	---
118. Cezire-i Mamurgoz tabi-i İstanköy	---	120	---	---
119. Zimmîyân-ı manastır-ı be-	---	18	---	---

* “Zikr olan cezire-i Batnosun ispencesi ve ve öşr-ü çoban ve mahsul-u bostan ve eşcar-ı mismereleri ve resm-i ağnâm ve resm-i arusane ve tapu-yı zemin ve deştibani ve öşr-ü bagatları ...? esbab-ı resm-i gümrük ...? ve resm-i küvvâreleri ve bad-ı heva ve cürm-ü cinayet ve beytü'l mâl-ı amme ve hasse ve mal-ı gayb ...? ve yave ve kaçgun ...? bi'l cümle mukabili otuz bir bin akçe maktua defter-i atikde mukayyed bulunmağın ...? maktua ferman olundığı üzere defter-i cedide kayd olundu”

nâm-ı tabi-i cezire-i mim				
120. Zimmîyân-ı Müteveccihü'l Yunani-i Sulûke	---	5	---	---

Tablo'da defterdeki numarasına göre düzenli olarak ilerleyen cemaat, mahalle, mukataa, çiftlik, köy, ada isimleri, nefer sayısı ile bağ, bahçe, bostan durumlarını ve hasıllarını içeren tahrir defterinde görünmekte; yer adları ve nüfusu açısından yardımcı bilgiler içermektedir. Müslümân ve Gayrimüslim nefer sayısı ile bennak ve mücerred sayısı görülmektedir. Bazı vergilerle ilgili sayısal değerlere de rastlanılmaktadır. XVIII. yüzyılda Rodos ve civar adaların mahalle ve köylerinde yaşayanların sayısı hakkında fikir edinilebilir; ya da o yerin boş kalıp kalmadığı tabloya bakılarak bulunabilir. Mahalle olarak Hüdayî ve sonra Demirli, Yeniçeri ve Çizmecî Ali Ağa en çok kişi bulunan yerlerdir. İbrahim Paşa, Enderûn, Sultan Süleyman Han, Bâb-ı Mesdûd, Memî Şeyh ve Tireli Hacı Hamdi de kişi sayısı diğerlerine göre daha çok olan mahallelerdir. Kale dışında Müslümânların çok az; Gayrimüslimlerin ise çok olduğu yerler Lindos, Kataviya, Villanova, Enbona, Apolona, Manola, Arhangeloz, Marça, Sorani, Kuşkinöz, Kanaz, Kirmasti, Alayarma, Simnalı ve Apolke köyü sayılabilir. Hiç Müslümân olmayan köyler, Platanya, Kastelloz, Ayastridos, Profilya, Monolitoz, Misaneroz, Lahanya, Yennadis, Vati, Aşkilipoz, Lardos, Galatoz, İpsitoz ve Kalitiz ma Kalislu olarak söylenebilir. Müslümânların çoğunlukta olduğu köy, Salakoz'dur. Sadece Müslümânların yaşadığı köy ise Uzgur'dur. Boş olan ya da konuyla ilgili hiçbir bilgi yazılmamış olan yerler ise, çiftlikler dışında; Çimendus, Kurdzade İbrahim Bey, Korasi, İspiyaz, Emartoz, Agrapolya, Vasiliko, Arnitodus der nezd-i Kanaviye, Asa, İspordrake, Pisavli der nezd-i Kalitiz olarak görülür. Verimsizlik ve benzer nedenlerle terk edilmiş, diğer köylere göç veya zaman içinde konuyla ilgili nüfusun giderek azalarak yok olması neticesinde bu durum ortaya çıkmış olabilir.

Tablo'ya göre Rodos Kalesi müstahfizânlarının sayısı toplam 820'dir. Lindos'ta da 21 müstahfizân görülmektedir. Türk mahallelerinin kişi sayısı toplam 414'tür. Resm-i liman, bac-ı bâzâr, beytü'l mâl, cürm-ü cinayet ve resm-i arusane gibi çeşitli vergiler toplamda 294.427 akçe tutmaktadır. Rodos'un köylerinde, Kale içi çiftlik sahipleri dahil, Müslümânların sayısı toplam 160'dır. Bennak sayısı toplam 101; mücerred ise 15'dir. Köylerde, Kale içi topraksızlar dahil, Gayrimüslimlerin sayısı 1461'dir.

Civar adalarda büyük çoğunluk Gayrimüslimdir. Müslümânlar daha çok müstahfiz, topçu, azab ve gönüllü olarak görülür. İstanköy’de bir Müslümân cemaati ve 4 mahallesi göze çarpar. Buradaki nefer sayıları da oldukça azdır. İstanköy varoşundaki Müslümân cemaati ise sayıca daha çoktur. Burada onlarla ilgili 5 mahalle görülür. Buradan anlaşılmaktadır ki civar adaların Gayrimüslim nüfus çoğunluğu neredeyse hiç değişmeden kalmıştır. Buralarda Müslümân nüfus kıyaslanamayacak kadar azdır. Rodos’ta bile yoğun bir Müslümân göçü yaşanmamıştır; genellikle Gayrimüslim nüfus yoğun olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu, Rodos ve civar adalar konusunda sistemli bir sürgün ve iskân politikası yürütmemiş; adaların var olan Hristiyan görünümünü ve nüfusunu tamamen değiştirme konusunda yoğun bir çalışma yapmamış görünmektedir. Bunun nedeni olarak; Demogerondia Meclisi gibi yerleşik ve işe yarar haldeki var olan düzenin korunması, adaların farklı bir kimliği olması nedeniyle daha değişik yönetilmesi gerekliliği, adalara tanınan ayrıcalıklar ve Anadolu halkından sistemli bir göçün, özendirme olsa bile daha önce yaşanan yerden daha farklı olarak bir adaya yerleşme isteksizliğinden veya buna benzer sebeplerden, yoğun yapılamaması sayılabilir. Her ne olursa olsun, Osmanlı’nın adaların Gayrimüslim kimliğini tamamen değiştirme ve Müslümânları Gayrimüslimlerin sayısının üzerine çıkarma gibi bir düşüncesi; en azından uygulamada sistemli olarak görülmemiştir. Duruma bakıldığında; adalara, özellikle Rodos’a, Hristiyan görünümü ve nüfusu yanında Müslümân bir görünüm ve nüfus eklemenin söz konusu olduğu belirtilebilir.

Gerpe Adası’ndaki köylerde Gayrimüslimlerin sayısı 231’dir. Çoban Adası’nda emlaksız Gayrimüslim toplamda 10; Marmaris Kalesi müstahfizânları 29 olarak verilmiştir. Meis Adası’nda Yahudi ve Gebrân tuzcular toplamı 117’dir. Meis Kalesi müstahfizânları toplamda 89’dur. İstanköy’deki Narince (Narenç), Beyân, Andimahya (Andimahı) ve Kefalos kaleleri müstahfizânları toplam 595’tir. Bodrum Kalesi müstahfizânlarının toplamı ise 40’tır. İstanköy’ün köylerinde Müslümânlar toplamda 261; Gayrimüslimler ise 531 kişidir. Batnos Adası’nda 150 Gayrimüslim görülmektedir. Manastır’da toplam sayı 20’dir. İstanbolya Adası’nda, emlaksız Gayrimüslim toplamı 38’dir. Mamurgoz Adası’nda Gayrimüslim toplamı 120’dir. Manastır’daki sayı 25’tir.

Rodos’un mahallelerinde yaşayanlar, tabloda verilmiştir:²⁰⁶

²⁰⁶ BOA, D.MKF.d, Nu. 27982 (1122/1710-1711).

Tablo 4.2: 1122 Tarihli Avâzr Defterine Göre Rodos Adası'nda ve Civar Adalarda Yaşayanlar (Nefer Olarak)

MAHALLE	Müstahfizân	Azabân	Topçu	Çavuş	Tımar-ı Sipahi	Kadı	Ümerâ-yı Deryâ
Demirli	16	9	2	---	5	2	---
Bab-ı Mesdud	21	14	5	---	3	---	---
Memişeyh	11	16	4	1	---	---	---
Sürmeli Mescid	8	2	---	---	---	---	---
Abdülcelil Bey	17	11	7	---	2	---	---
Tireli Hacı Hamdi	8	10	3	---	2	---	---
Ali Malik	12	5	1	---	1	---	---
Tahtacı Veli	22	11	7	---	5	---	---
Bab-ı Altun	9	5	---	---	2	1	---
İbrahim Paşa	20	7	4	---	7	---	2
Câmi-i Sultan Süleyman Han	15	9	1	---	5	---	---
Receb Paşa	9	16	4	---	4	1	---
Kadı Mescidi	18	5	7	---	3	---	---
Cüdi Çelebi	6	4	3	---	2	---	---
Bekri	14	30	5	---	4	---	---
Mihrab-ı Evvel (Ak Mihrab)	5	15	3	---	---	---	---
Câmi-i Kebir	44	15	12		1	---	---
Abdi Halife Mescidi (Kavaklı)	21	11	2	---	---	1	---
Cüdi	10	27	7	---	3	---	---
Câmi-i Enderûn	43	14	9	---	1	---	---
Hüdayi	19	17	4	---	3	---	---
Sığındı Abdi	8	3	1	---	1	---	---
Hanzade	25	7	4	---	2	---	---
Çizmeçi Ali	9	21	2	---	5	---	---

MAHALLE	Yeniçeri-i Asitane	Miralay	Kethüda-yı Topçu	İmam	Azabmande*	Kuloğlu	Müteferrika	Şadan
Demirli	---	1	---	---	1	---	2	---
Bab-ı Mesdud	---	---	---	---	---	1	1	---
Memişeyh	---	---	---	2	---	---	---	---
Sürmeli Mescid	---	---	1	---	---	---	---	---
Abdülcelil Bey	---	---	---	1	---	---	2	1
Tireli Hacı Hamdi	2	---	---	---	---	---	3	---
Ali Malik	---	---	---	---	---	---	2	---
Tahtacı Veli	---	---	---	---	---	---	---	---
Bab-ı Altun	---	---	---	---	---	---	---	---
İbrahim Paşa	---	---	---	---	---	---	3	---
Câmi-i Sultan Süleyman Han	---	---	---	---	2	1	1	---
Receb Paşa	---	---	---	---	---	---	1	---
Kadı Mescidi	---	---	---	---	---	---	2	---
Cüdi Çelebi	---	---	---	1	---	---	---	---
Bekri	---	---	---	---	---	---	3	---
Mihrab-ı Evvel (Ak Mihrab)	---	---	---	---	---	---	2	---
Câmi-i Kebir	---	---	---	---	---	---	1	---
Abdi Halife Mescidi (Kavaklı)	---	---	---	---	---	---	2	---
Cüdi	---	---	---	---	---	---	1	---
Câmi-i Enderûn	---	---	---	---	---	---	2	---
Hüdayi	---	---	---	---	---	---	5	---
Sığındı Abdi	---	---	---	1	---	---	1	---
Hanzade	---	---	---	1	1	---	---	---
Çizmeci Ali	---	---	---	---	---	---	3	---

* Amelmande de olabilir.

MAHALLE	Nevvab-i Kala	Cebeci	Mütevelli	Sabık Dizdar	Dizdar	Pir-i Fani	Yeniçeri
Demirli	---	---	---	---	---	---	---
Bab-ı Mesdud	---	---	---	---	---	---	---
Memişeyh	---	---	---	---	---	---	---
Sürmeli Mescid	---	2	---	---	---	---	---
Abdülcelil Bey	1	1	---	---	---	---	---
Tireli Hacı Hamdi	---	1	---	---	---	---	---
Ali Malik	---	1	---	---	---	---	---
Tahtacı Veli	---	3	---	---	1	1	---
Bab-ı Altun	---	---	---	---	---	---	1
İbrahim Paşa	---	---	---	---	---	---	---
Câmi-i Sultan Süleyman Han	---	---	---	1	---	---	---
Receb Paşa	---	---	---	---	---	---	---
Kadı Mescidi	---	---	---	---	---	1	3
Cüdi Çelebi	---	---	1	---	---	1	1
Bekri	---	1	---	---	---	---	3
Mihrab-ı Evvel (Ak Mihrab)	---	1	---	---	---	---	1
Câmi-i Kebir	---	3	---	---	---	---	---
Abdi Halife Mescidi (Kavaklı)	---	1	---	---	---	---	---
Cüdi	---	1	---	---	---	---	---
Câmi-i Enderûn	---	4	---	---	1	---	1
Hüdayi	---	---	---	---	---	---	---
Sığındı Abdi	---	---	---	---	---	---	---
Hanzade	---	---	---	---	---	---	---
Çizmeci Ali	---	---	---	---	---	---	---

MAHALLE	Sipahi	Kayyum	Ders-i Amm	Talib-i Amm	Hatip	Kassam	Fakih	Cabi
Demirli	---	---	---	---	---	---	---	---
Bab-1 Mesdud	3	---	1	---	---	---	---	---
Memişeyh	---	---	---	---	---	---	---	---
Sürmeli Mescid	---	---	---	---	---	---	---	---
Abdülcelil Bey	1	---	---	---	---	---	---	---
Tireli Hacı Hamdi	---	---	---	1	1	---	---	---
Ali Malik	---	1	---	---	---	---	---	---
Tahtacı Veli	---	---	---	---	---	---	---	---
Bab-1 Altun	---	---	---	---	---	---	---	---
İbrahim Paşa	---	---	---	---	---	---	---	---
Câmi-i Sultan Süleyman Han	---	---	---	---	---	---	---	---
Receb Paşa	---	---	---	1	1	---	---	---
Kadı Mescidi	---	---	---	---	---	---	---	1
Cüdi Çelebi	---	---	---	---	---	1	1	---
Bekri	---	---	---	---	---	1	---	---
Mihrab-ı Evvel (Ak Mihrab)	---	---	---	---	---	---	---	---
Câmi-i Kebir	---	---	---	---	---	---	---	---
Abdi Halife Mescidi (Kavaklı)	---	---	---	---	---	---	---	---
Cüdi	---	---	---	---	---	---	---	---
Câmi-i Enderûn	---	---	---	---	---	---	---	---
Hüdayi	---	---	---	---	---	---	---	---
Sığındı Abdi	---	---	---	---	---	---	---	---
Hanzade	---	---	---	---	---	---	---	---
Çizmece Ali	---	---	---	---	---	---	---	---

MAHALLE	Aga-i Kalyon	Kalyoncu	Hafız	Sarra	Kilerci-i İmaret	Forsa	Nazır-ı Vakf
Demirli	---	1	---	---	---	---	---
Bab-ı Mesdud	---	---	---	---	---	---	---
Memişeyh	---	---	---	---	---	---	---
Sürmeli Mescid	---	---	---	---	---	---	---
Abdülcelil Bey	---	---	---	---	---	---	---
Tireli Hacı Hamdi	---	---	---	---	---	---	---
Ali Malik	---	---	---	---	---	---	---
Tahtacı Veli	1	---	---	---	---	---	---
Bab-ı Altun	---	---	---	---	---	---	---
İbrahim Paşa	---	---	---	---	---	---	---
Câmi-i Sultan Süleyman Han	---	---	---	---	---	---	---
Receb Paşa	---	---	---	---	---	---	---
Kadı Mescidi	---	---	---	---	---	---	---
Cüdi Çelebi	---	---	---	---	---	---	---
Bekri	---	---	---	---	---	---	---
Mihrab-ı Evvel (Ak Mihrab)	---	---	---	---	---	---	---
Câmi-i Kebir	---	---	---	---	---	---	---
Abdi Halife Mescidi (Kavaklı)	---	---	---	---	---	1	---
Cüdi	---	---	---	---	---	---	---
Câmi-i Enderûn	---	3	1	1	---	---	---
Hüdayi	---	---	---	---	1	---	---
Sığındı Abdi	---	---	---	---	---	---	---
Hanzade	---	---	---	---	---	---	1
Çizmeci Ali	---	---	---	---	---	---	---

MAHALLE	Dul	Mezun	Zevce-i Osman Paşa	Reâyâ	Yekün
Demirli	5	---	---	15	59
Bab-ı Mesdud	18	---	---	14	81
Memişeyh	14	---	---	19	67
Sürmeli Mescid	3	---	---	5	21
Abdülcelil Bey	6	---	---	11	61
Tireli Hacı Hamdi	3	---	---	12	46
Ali Malik	9	---	---	5	37
Tahtacı Veli	3	---	---	10	64
Bab-ı Altun	3	---	---	14	35
İbrahim Paşa	4	1	---	16	64
Câmi-i Sultan Süleyman Han	1	---	1	11	48
Receb Paşa	2	---	---	9	48
Kadı Mescidi	7	---	---	3	50
Cümdi Çelebi	1	---	---	11	33
Bekri	9	---	---	15	85
Mihrab-ı Evvel (Ak Mihrab)	9	---	---	5	41
Câmi-i Kebir	---	1	---	5	82
Abdi Halife Mescidi (Kavaklı)	1	---	---	4	44
Cümdi	4	---	---	6	59
Câmi-i Enderûn	5	---	---	15	100
Hüdayi	5	---	---	28	82
Sığındı Abdi	1	---	---	7	23
Hanzade	3	---	---	10	54
Çizmeci Ali	3	---	---	21	64

KALA-İ RODOS	Alâ	Evsat	Ednâ	Dul	Topçu	Müstahfizân	Sipahi	Azabân	Azab mande	Tımar-ı Sipahi	Azabha-i Top	Dizdar
Cemaat-i Yahudiyân Enderûn-ı Kala-i Rodos*	11	29	58	2	---	---	---	---	3	---	---	---
Der Etraf-ı Kala-i Rodos --Varoş-u Atik--												
Mahalle-i Parmaklı	11	1	34	13	---	---	2	---	---	---	---	---
Mahalle-i Diragani	9	8	27	3	---	1	---	---	---	---	---	---
Mahalle-i İcrastradyo	8	8	40	14	1	---	---	---	---	---	---	---
Mahalle-i Makşmade	5	3	107	23	2	---	---	---	---	---	2	---
Mahalle-i Sünbüllü	5	13	74	23	---	---	1	---	2	---	---	---
Mahalle-i Miyan	16	22	72	27	---	1	4	---	1	---	---	---
Mahalle-i Varoş-u Cedid**	4	2	68	44	1	2	2	1	3	1	---	---
Hass-ı Mîrlivâ Karye-i Tiryande/Diryanda	3	3	56	12	---	---	1	---	---	---	---	---
Hass-ı Mîrlivâ Karye-i Kirmasti	4	---	38	3	---	---	1	---	---	---	---	---
Tımar Karye-i Pastide	2	---	18	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Tımar Karye-i Marça	2	---	50	2	---	---	---	---	1	---	---	---
Tımar Karye-i Adriyoz	---	---	16	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Tımar Karye-i Dimatarya	---	---	7	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Has Karye-i Villanova	4	---	67	11	---	---	---	---	---	---	---	---
Tımar Karye-i Tolokoz	---	---	15	1	---	---	---	---	---	---	---	---
Tımar Karye-i Sorani	1	3	39	3	---	---	---	---	---	---	---	---
Tımar Karye-i Kanaz	1	---	46	4	---	---	---	---	---	---	---	---
Tımar Karye-i Kalavarda	---	---	23	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Has Karye-i Salakoz	---	---	23	1	---	---	---	---	1	---	---	---

* “Konsolos tercümanı ve etibbai bikülliye tekalifden muaף ve müsellemler olmak üzere ahidnamelerinde masraf? zıkr olunmağın kayd olundu”

** 3 Zimmî su yolcu, Rodos Kalesi’nde su yol bakımı için avârız ve nüzûldan muaftır.

Tımar Karye-i Dimliye	---	---	33	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Has Karye-i Platanya	---	---	13	2	---	---	---	---	1	---	---	---
Has Karye-i Apolona	2	---	58	2	---	---	---	---	---	---	---	---
Has Karye-i Kastelloz	---	---	8	---	---	---	2	---	---	---	---	---
Has Karye-i Enbona	1	---	65	---	---	---	1	---	---	---	---	---
Tımar Karye-i Alayarma	---	---	37	2	---	---	1	---	2	---	---	---
Tımar Karye-i Ayastridos	1	---	39	---	---	---	1	---	2	---	---	---
Tımar Karye-i Profilia/Profilya nam-ı diğ̃er Avcılar	---	---	9	---	---	---	---	---	2	---	---	---
Karye-i İstriyoz	---	---	9	1	---	---	---	---	---	---	---	---
Tımar Karye-i Arnita	---	---	13	2	---	---	---	---	---	---	---	---
Tımar Karye-i Apolike	1	---	37	1	---	---	---	---	---	---	---	---
Has Karye-i Siane ma Sultanhisarı	1	---	29	1	---	---	---	---	---	---	---	---
Karye-i Monolitoz (Sultan Hisarı)	1	---	37	1	---	---	---	---	---	---	---	---
Has Karye-i Tataviya	9	---	89	7	---	---	1	---	---	---	---	---
Karye-i Lahanya	2	---	16	2	---	---	---	---	---	---	---	---
Has Karye-i Misaneroz	1	---	15	1	---	---	1	---	---	---	---	---
Karye-i Yennadi	3	---	33	1	---	---	---	---	---	---	---	---
Has Karye-i Vati	3	---	38	2	---	---	---	---	1	---	---	---
Tımar Karye-i İşkilipoz	1	---	35	---	---	---	1	---	---	---	---	---
Karye-i Lardos	1	---	31	1	---	---	---	---	---	---	---	---
Tımar Karye-i Pilona	---	---	5	1	---	---	---	---	---	---	---	---
Karye-i Kalatoz	1	---	8	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Has Karye-i Tahtalı	2	---	33	1	---	---	---	---	1	---	---	---
Hass-ı Mırlivâ Karye-i Manoli	1	---	54	1	---	---	---	---	---	---	---	---
Hass-ı Mırlivâ Karye-i Arhangelos	1	---	54	6	---	---	---	---	1	---	---	---

Tımar Karye-i İpsitoz	1	---	25	2	---	---	---	---	---	---	---	---
Tımar Karye-i Arkipoli	---	---	16	2	---	---	---	---	---	---	---	---
Tımar Karye-i Afandoz	1	---	30	---	---	---	1	---	---	---	---	---
Tımar Karye-i Kalatiz (Kalitiz)	1	---	19	3	---	---	---	---	---	---	---	---
Tımar Karye-i Kuşkenoz	1	---	46	1	---	---	---	---	1	---	---	---
Karye-i Lindos (Müstahfizân-ı Kala-i Lindos)	---	---	---	---	---	22	---	---	---	---	---	---
Zimmîyân	1	---	62	9	---	+ 22 Müslümân)	---	---	---	---	---	---
Gerpe (Cezire) - Hass-ı Mırlivâ Karye-i İylinboz	3	---	91	1	---	---	---	---	---	---	---	---
Karye-i Misuhoriye	---	---	39	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Mahalle-i İspaha (Misuhoriye)	---	---	9	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Karye-i Pliz	1	---	43	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Mahalle-i Artuni (Pliz)	2	---	38	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Karye-i Menatise/Menatişe	3	---	46	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Karye-i Korasi - Mahalle-i Davla	3	---	40	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Mahalle-i Arturuz (Korasi)	1	---	20	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Mahalle-i Vilandi (Korasi)	---	---	22	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Mahalle-i Mudugu (Korasi)	---	---	12	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Mahalle-i Apri (Korasi)	2	---	34	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Havass-ı Kapudan Paşa Çobanlı (Cezire) Karye-i Ayamadine	6	---	53	---	---	---	1	---	---	---	---	---

Mahalle-i İdrancud nam-ı diğer Ednur (Ayamadine)	1	---	17	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Mahalle-i Polez/Poliz (Ayamadine)	---	---	14	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Mahalle-i Panayiya (Ayamadine)	1	---	14	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Memaki (Cezire)	---	---	67	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Sömbeki (Cezire)*	19	---	446	1	---	---	1	---	7	---	---	---
İlyaki (Cezire) Karye-i İlyaki	2	---	86	---	---	---	1	---	---	---	---	---
Karye-i İlbadu	---	---	47	---	---	---	---	---	1	---	---	---
İncirli (Cezire)** Karye-i Mendraki/Mandraki	---	---	133	---	---	---	---	---	1	---	---	---
Karye-i Ebuyoz	---	---	74	---	---	---	---	---	1	---	---	---
Karye-i Binga	---	---	58	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kala-i Marmaris***	---	---	---	---	5	21	---	---	---	---	---	1
Memlaha-i Meis****	---	---	---	---	10	38	1	---	---	---	---	1
Dizdar-ı Deyr/Dir?	---	---	---	---	10	27	---	---	---	---	---	1
Memlaha-i Meis Cemaat-i Tuzciyân*****	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

* Sömbeki Adası'ndan avâız karşılığında yılda 12.000 kaba sünger 3.000 has sünger istenmektedir.

** İncirli Adası; Mandraki Adası olabilir.

*** “Kala-i mezbur Anadolu'da olup Rodosa tabidir neferat-ı mezburun avâızını Rodos neferatıyla maen virilur”

**** “Teke sancağı karşısında olup Rodosa tabidir neferat-ı mezburun avâızını Rodos neferatıyla maen virilur”

***** “Zıkr olunan yüz on dört neferin kırk dört neferi avâız reâyâsı olup ve yetmiş neferi has tuzcular olup feth-i hakaniden berü kendü örfleri gereği ile tahsil ve ihrac eyledikleri tuzun her muduna mîrî canibinden onar akçe alub ceman tuzi emine teslim idüb hizmetleri mukabelesinde avâız vire gelmedikleri ecilden yedlerine virile defter-i hakaniye ...? evâmir-i aliyeleri olmağın kayd olundu”

KALA-İ RODOS	Su Yolcu	Sengtraş	Serbölük	Mermerci	Tüccar	Has Tuzcular	Avâriz Reâyâsı	Müslümân	Yekün
Cemaat-i Yahudiyân Enderûn-ı Kala-i Rodos	---	---	---	---	---	---	---	---	103
Der Etraf-ı Kala-i Rodos --Varoş-u Atik--									
Mahalle-i Parmaklı	---	---	---	---	---	---	---	---	61
Mahalle-i Diragani	---	---	---	---	---	---	---	---	48
Mahalle-i İcrastradyo	---	---	---	---	---	---	---	---	71
Mahalle-i Makşmade	---	---	---	---	---	---	---	---	142
Mahalle-i Sünbüllü	---	---	---	---	1	---	---	---	119
Mahalle-i Miyan	---	1	---	---	---	---	---	---	144
Mahalle-i Varoş-u Cedid	3	---	---	---	---	---	---	---	131
Hass-ı Mîrlivâ Karye-i Tiryande/Diryanda	---	---	---	---	---	---	---	---	75
Hass-ı Mîrlivâ Karye-i Kirmasti	---	---	---	---	---	---	---	---	46
Tımar Karye-i Pastide	---	---	---	---	---	---	---	---	20
Tımar Karye-i Marça	---	---	---	---	---	---	---	---	55
Tımar Karye-i Adriyoz	---	---	---	---	---	---	---	---	16
Tımar Karye-i Dimatarya	---	---	---	---	---	---	---	---	7
Has Karye-i Villanova	---	---	---	---	---	---	---	---	82
Tımar Karye-i Tolokoz	---	---	---	---	---	---	---	---	16
Tımar Karye-i Sorani	---	---	---	---	---	---	---	---	46
Tımar Karye-i Kanaz	---	---	---	---	---	---	---	---	51
Tımar Karye-i Kalavarda	---	---	---	---	---	---	---	---	23
Has Karye-i Salakoz	---	---	---	---	---	---	---	24	49
Tımar Karye-i Dimliye	---	---	---	---	---	---	---	---	33
Has Karye-i Platanya	---	---	---	---	---	---	---	---	16
Has Karye-i Apolona	---	---	---	---	---	---	---	---	62
Has Karye-i Kastelloz	---	---	---	---	---	---	---	---	10

Has Karye-i Enbona	---	---	---	---	---	---	---	---	67
Tımar Karye-i Alayarma	---	---	---	---	---	---	---	---	42
Tımar Karye-i Ayastridos	---	---	---	---	---	---	---	---	43
Tımar Karye-i Profilia/Profilya nam-ı diğer Avcılar	---	---	---	---	---	---	---	---	11
Karye-i İstriyoz	---	---	---	---	---	---	---	---	10
Tımar Karye-i Arnita	---	---	---	---	---	---	---	---	15
Tımar Karye-i Apolike	---	---	---	---	---	---	---	---	39
Has Karye-i Siane ma Sultanhisarı	---	---	---	---	---	---	---	---	31
Karye-i Monolitoz (Sultan Hisarı)	---	---	---	---	---	---	---	---	39
Has Karye-i Tataviya	---	---	---	---	---	---	---	11(1 İmam)	117
Karye-i Lahanya	---	---	---	---	---	---	---	---	20
Has Karye-i Misaneroz	---	---	---	---	---	---	---	---	18
Karye-i Yennadi	---	---	---	---	---	---	---	---	37
Has Karye-i Vati	---	---	---	---	---	---	---	---	44
Tımar Karye-i İşkilipoz	---	---	---	---	---	---	---	---	37
Karye-i Lardos	---	---	---	---	---	---	---	---	33
Tımar Karye-i Pilona	---	---	---	---	---	---	---	---	6
Karye-i Kalatoz	---	---	---	---	---	---	---	---	9
Has Karye-i Tahtalı	---	---	---	---	---	---	---	---	37
Hass-ı Mîrlivâ Karye-i Manoli	---	---	---	---	---	---	---	---	56
Hass-ı Mîrlivâ Karye-i Arangelos	---	---	---	---	---	---	---	---	62
Tımar Karye-i İpsitoz	---	---	---	---	---	---	---	---	28
Tımar Karye-i Arkipoli	---	---	---	---	---	---	---	---	18
Tımar Karye-i Afandoz	---	---	---	---	---	---	---	---	32
Tımar Karye-i Kalatiz (Kalitiz)	---	---	---	---	---	---	---	---	23

Tımar Karye-i Kuşkenoz	---	---	---	---	---	---	---	---	49
Karye-i Lindos (Müstahfizân-ı Kala-i Lindos)	---	---	---	---	---	---	---	---	22
Zimmîyân	---	---	---	---	---	---	---	---	72
Gerpe (Cezire) - Hass-ı Mîrlivâ Karye-i İylinboz	---	---	---	---	---	---	---	---	95
Karye-i Misuhoriye	---	---	---	---	---	---	---	---	48
Mahalle-i İspaha (Misuhoriye)	---	---	---	---	---	---	---	---	
Karye-i Pliz	---	---	---	---	---	---	---	---	44
Mahalle-i Artuni (Pliz)	---	---	---	---	---	---	---	---	40
Karye-i Menatise/Menatişe	---	---	---	---	---	---	---	---	49
Karye-i Korasi – Mahalle-i Davla	---	---	---	---	---	---	---	---	43
Mahalle-i Arturuz (Korasi)	---	---	---	---	---	---	---	---	21
Mahalle-i Vilandi (Korasi)	---	---	---	---	---	---	---	---	22
Mahalle-i Mudugu (Korasi)	---	---	---	---	---	---	---	---	12
Mahalle-i Apri (Korasi)	---	---	---	---	---	---	---	---	36
Havass-ı Kapudan Paşa Çobanlı (Cezire) Karye-i Ayamadine	---	---	---	---	---	---	---	---	60
Mahalle-i İdrancud nam-ı diğér Ednur (Ayamadine)	---	---	---	---	---	---	---	---	18
Mahalle-i Polez/Poliz (Ayamadine)	---	---	---	---	---	---	---	---	14
Mahalle-i Panayiya (Ayamadine)	---	---	---	---	---	---	---	---	15

Memaki (Cezire)	---	---	---	---	---	---	---	---	67
Sömbeki (Cezire)	---	---	---	---	---	---	---	---	474
İlyaki (Cezire) Karye-i İlyaki	---	---	---	---	---	---	---	---	89
Karye-i İlbadu	---	---	---	---	---	---	---	---	48
İncirli (Cezire) Karye-i Mendraki/Mandraki	---	---	---	---	---	---	---	---	134
Karye-i Ebuyoz	---	---	---	---	---	---	---	---	75
Karye-i Binga	---	---	---	---	---	---	---	---	58
Kala-i Marmaris	---	---	2	---	---	---	---	---	29
Memlaha-i Meis	---	---	---	1	---	---	---	---	51
Dizdar-ı Deyr/Dir?	---	---	---	---	---	---	---	---	38
Memlaha-i Meis Cemaat-i Tuzciyân	---	---	---	---	---	70	44	---	114

Rodos kadısı Es Seyyid Mehmed bin İbrahim ismiyle biten avârız defterinden edinilen bilgiler ışığında tabloda kişi sayısı olarak Rodos'ta ve civar adalarda yaşayanlar mesleklerine ve durumlarına göre verilmiştir. Tablo'dan mahalle ve köylerin toplam nüfusları da gözlenebilir. Bu tablo sayesinde hangi mahallede hangi meslekten olanlar yaşıyordu, kaç kişiydiler, yaşayanların durumları neydi gibi sorulara açıkça cevap verilebilmektedir. Tablo'ya göre mahallelerde toplam sayısı 5 olan kadılar; Demirli, Bab-ı Altun, Receb Paşa, Kavaklı mahallelerinde, 1 deniz beyi; İbrahim Paşa mahallesinde, 2 İstanbul yeniçerisi; Tireli Hacı Hamdi mahallesinde, 1 miralay; Demirli mahallesinde, 1 çavuş; Memişeyh'te, 6 imam; Memişeyh, Abdülcélil Bey, Cündi Çelebi, Sığındı Abdi ve Hanzade mahallelerinde, 1 nevvab-ı kala; Abdülcélil Bey'de, 1 mütevellî; Cündi Çelebi'de, 2 dizdar; Tahtacı Veli'de ve Câmi-i Enderûn'da idi. Mahallelerde müstahfizân toplam sayısı 390, azabân 284, topçu 85 ve tımarlı sipahi 47 olarak verilebilir.

Tablo'dan iyi, orta ve kötü durumda olan kişilerin sayısına da ulaşılabilmektedir. Buna göre Rodos'ta eski varoшта en kötü (ednâ) durumda olan mahalle Makşmade, en kötü durumda olan köy ise, genele bakıldığında nerdeyse hepsi kötü durumda olmakla birlikte, Enbona idi. En iyi (alâ) durumda olan mahalle Miyan, en iyi durumda olan köy ise, iyi ile kötü arasında çok uçurum bulunması nedeniyle gerçekten iyi olan köy bulunmamakla birlikte, Tataviya ya da Kirmastı olarak verilebilir. Civar adalar da, alt düzeyde yaşayanların çok olup orta durumda ve üst düzeyde olanların neredeyse hiç olmaması durumu nedeniyle, benzer haldedir. Tablo'ya göre orta halliler (evsat) sayıca çok azdır. Kötü durumdakiler hemen her yerde büyük çoğunluktadır. İyi durumdakiler 167, orta halliler sadece 92 kişidir. Geri kalan 3277 kişi kötü durumdadır.

Toplam nüfus olarak Bab-ı Mesdud, Bekri, Câmi-i Kebir, Câmi-i Enderûn ve Hüdayi diğerlerine göre daha kalabalıktır. En az nüfus Sürmeli Mescid ve Sığındı Abdi'dedir. Kale etrafındaki mahallelerden Miyan 144 kişiyle en kalabalık olandır. Makşmade'de ise 142 kişi vardır. Yeni varoş mahallesinde 131 kişi görülmektedir. Sünbüllü'de biri tüccar olarak 119 kişi bulunmaktadır. En kalabalık köyler 117 kişiyle Tataviya (Kataviya) ve 82 kişiyle Villanova'dır. Salakoz'da 24 Müslümân yaşamaktadır. Tataviya'da biri imam olmak üzere 11 Müslümân vardır.

Gerpe Adası'nın İylinboz köyünde 95 kişi vardır. Sömbeki Adası toplamda 474 kişiye sahiptir. İlyaki Adası'nın aynı adlı köyünde 89 kişi bulunmaktadır. İncirli Adası'nın Mandraki köyünde 134 kişi vardır. Meis tuzlasının tuzciyân cemaati has tuzcular 70 ve avâriz reâyâsı 44 olmak üzere 114 kişidir.

Rodos'ta kale, köy ve mahallelerde yaşayan bazı kişilerin durumları ve meslekleri tabloda verilmiştir.²⁰⁷

²⁰⁷ BOA, TT.d, Nu. 1147 (Evâil Muharrem 1123/Şubat sonu 1711).

Tablo 4.3: XVIII. Yüzyılda Rodos'taki Kale, Köy ve Mahallelerde Yaşayan Bazı Kişilerin Durumları, Meslekleri ve Sayıları

Ad	Dizdar	Ser Bölük	Kethüda	Azabân	Miralay	Yeniçeri	Bölük	Ser Azabân	Ser Topçu	Cebe-i Asitane
2. Cemaat-i Müstahfizân Kala-i Rodos	1	18	1				6			
Cemaat-i Azabân Kala-i Rodos			1 (Kethüda-i Azabân)					1		
Cemaat-i Topçiyân Kala-i mim			1						1	
Cemaat-i Cebeciyân Kala-i mim tabi-i mim			1							
Cemaat-i Topçiyân-ı Asitane der Kala-i mim tabi-i mim									1	1
5. Mahalle-i Camî-i Şerîf-i İbrahim Paşa tabi-i mim				2						
9. Mahalle-i Cündi/Sadri Çelebi						1				
10. Mahalle-i Mescid-i Molla Gürani/Yeniçeri						3				
13. Mahalle-i Mescid-i Hüdayî						2				
14. Mahalle-i Mescid-i Mihrab-ı Evvel						1				
15. Mahalle-i Mescid-i Demirli					1					
23. Mahalle-i Mescid-i Bab-ı Altun						1				
43. Tologoz mac				2						

memlehâ-i Kalvitri										
47. Sorani/Sruni				1 (Müslümân)						
53. Salakoz				1 (Kala-i Rodos) (Müslümân)						
85. Lindos	1 (Cemaat-i Müstahfizân)		1 (Cemaat-i Müstahfizân)							
87.Simneli/Simnalı				1 (Kala-i Rodos) (Müslümân)						
98. Uzgur				4						
104. Müstahfizân-ı Kala-i Marmaris	1	2	1							
Cemaat-i Topciyân									1	
105. Cezire-i Meis der Liva-i Rodos										
Burc-ı Bâlâ	1	2	1							
Cemaat-i Topciyân-ı der Burc-ı Bâlâ									1	
Cemaati-i Müstahfizân der Burc-ı Zîr	1	2								
Cemaat-i Topciyân-ı der Burc-ı Zîr		1							1	
107. Cezire-i İstanköy kaza-i mezbure der Liva-i Rodos										
Cemaat-i Müstahfizân	1	18	1							
Cemaat-i Mizan							1			
Cemaat-i Topciyân ve		5	1						1	

Cebeciyan										
Cemaat-i Azabân-ı Varoş		9	1				1			
Cemaat-i Gönüllüyan			1 (Sakin-i Germe)							
Cemaat-i Müsellemân-ı Varoş						4 (2'si Asitane)				6
Câmi-i Cedid der harîc- ı Varoş-ı İstanköy						1 (Asitane)				1
Mahalle-i Medrese der harîc-ı Varoş										1
Mahalle-i Buzuki der harîc-ı Varoş						2				
108. Karye-i Germe der Varoş-ı İstanköy ki Güllübân demekle maaruftur										
Mahalle-i Deveci tabi-i mim										2
109. Müstahfizân-ı Kala-i Beyân der Cezire-i mim	1	2	1							
Cemaat-i Müsellemân tabi-i Varoş										1
110. Cemaat-i Müstahfizân Kala-i Andimahya tabi-i kaza-ı İstanköy	1	4	1							
Cemaat-i Topciyan Kala-i Andimahya			1						1	

Mahalle-i Câmî-i Sultan Süleyman Han						1				
111. Cemaat-i Müstahfizân-ı Kala-i Kefalos tabi kaza-i İstanköy der Cezire-i mezbure	1	3								
112. Cemaat-i Müstahfizân-ı Kala-i Bodrum tabi-i İstanköy	1	3	1							

Ad	Dizdar-ı Sabık	Mürd-ü Tımar	İmam	Hatib	Müezzin	Muallim	Kayyum	Katib	Değirmenci	Mürd-i Kale	Nazır
2. Cemaat-i Müstahfizân Kala-i Rodos	1							1			1
3. Mahalle-i Camî-i Kebir nam-ı diğer Sercivân der Kala-i mim		1	1								
4. Mahalle-i Camî-i Şerîf Sultan Süleyman Han der Kala-i mim		1	1								
5. Mahalle-i Camî-i Şerîf-i İbrahim Paşa tabi-i mim			1								
6. Mahalle-i Camî-i Şerîf-i Enderûn der Kala-i mim			1								
7. Mahalle-i Receb Paşa		3									
9. Mahalle-i Cündi/Sadri Çelebi		1									
10. Mahalle-i Mescid-i Molla Gürani/Yeniçeri		4	1			1 (Sıbyan)	1				
12. Mahalle-i Mescid-i Cündi-i/Sadri-i Diğer		1	1								

13. Mahalle-i Mescid-i Hüdayî		1	1								
14. Mahalle-i Mescid-i Mihrab-ı Evvel			1								
15. Mahalle-i Mescid-i Demirli		2	1								
16. Mahalle-i Mescid-i Bâb-ı Mesdûd		4									
17. Mahalle-i Mescid-i Memi Şeyh			1								
18. Mahalle-i Mescid-i Sürmeli/Hurmali			1								
19. Mahalle-i Mescid-i Abdülcelil Bey		1	1								
20. Mahalle-i Mescid-i Tireli Hacı Hamdi		2	1	1							
21. Mahalle-i Mescid-i Alemnak/Alî Menfa		1	1		1		1				
22. Mahalle-i Mescid-i Takyeci/Tahtacı Veli		5	1								
23. Mahalle-i Mescid-i Bab-ı Altun		2									
24. Mahalle-i Mescid-i Sığındı Abdi		1									
25. Mahalle-i Mescid-i Hanzade		1	1								
26. Mahalle-i Mescid-i Ali Ağa Çizmeci Der Bab-ı Sarrac		5	1								
37. Kirmasti									1 (Müslümân)		
39. Marça/Marha		1									
43. Tologoz mac memlehâ-i Kalvitri										1 (Müslümân)	
53. Salakoz			1					1 (Müslümân)			
54. Dimliye ma Kalamine/Kalamunye ve Çiftlik-i Kataviyi/Kataluki			1								
62. Alayarma		1 (Müslümân)									
68. İstriyoz								1 (Müslümân)			
72. Apolke		1 (Müslümân)									

73. Kataviya										1 (Mürd-i Kala-i mim) (Müslümân)	
83.Pilona		1 (Müslümân)									
98. Uzgur			1								
105. Cezire-i Meis der Liva-i Rodos											
Burc-ı Bâlâ				1							
Cemaati-i Müstahfizân der Burc-ı Zîr								1			
107. Cezire-i İstanköy kaza-i mezbure der Liva-i Rodos											
Cemaat-i Azabân-ı Varoş		1									
Cemaat-i Müsellemân (Mahalle-i Mescid-i Cündî/ Câmî-i Sultan Süleyman Han/Mescid-i Hacı Paşa)			1/1(İmam ve Hatib)/1								
Cemaat-i Müsellemân-ı Varoş	1										
Mahalle-i Câmî-i Atik der harîc-ı Varoş-ı İstanköy			1								
Câmî-i Cedid der harîc-ı Varoş-ı İstanköy			1								
Mahalle-i Medrese der harîc-ı Varoş			1		1						
Mahalle-i Buzuki der harîc-ı Varoş							1				
108. Karye-i Germe der Varoş-ı İstanköy ki Güllübân demekle maaruftur											
Mahalle-i Deveci tabi-i mim			1								
Mahalle-i Câmî-i Şeyhân tabi-i mim			1								

Mahalle-i Başmakçı tabi-i mim			1								
Mahalle-i Germe Kapsu tabi-i mim			1								
109. Müstahfizân-ı Kala-i Beyân der Cezire-i mim											
Mahalle-i Ali Kirmastı tabi-i mim			1								
110. Cemaat-i Müstahfizân Kala-i Andimahya tabi-i kaza-ı İstanköy											
Mahalle-i Câmî-i Sultan Süleyman Han			1								

Ad	Muvakkıt	Müderresin-i Süleymaniye	Amelmande	Muarrif	Çeribaşı	Devrhan	...?	Kadı	Kadıade	Ders-i Amm	Der Kandilli	...?	Kilerci-i İmaret
2. Cemaat-i Müstahfizân Kala-i Rodos												1	
3. Mahalle-i Camî-i Kebir nam-ı diğer Sercivân der Kala-i mim		1											
4. Mahalle-i Camî-i Şerif Sultan Süleyman Han der Kala-i mim			1	1									
5. Mahalle-i Camî-i Şerif-i İbrahim Paşa tabi-i mim	1												
6. Mahalle-i Camî-i Şerif-i Enderûn der Kala-i mim					1								
7. Mahalle-i Receb Paşa						1	1						
9. Mahalle-i								1					

Cümdi/Sadri Çelebi													
11. Mahalle-i Abdi Halife Kavaklı							1(Kadı-i ?)						
13. Mahalle-i Mescid-i Hüdayî												1	
14. Mahalle-i Mescid-i Mihrab-ı Evvel													
15. Mahalle-i Mescid-i Demirli			1				1	1					
16. Mahalle-i Mescid-i Bâb-ı Mesdûd									1				
20. Mahalle-i Mescid-i Tireli Hacı Hamdi						1							
36. Kale içi (Mahalle-i Kale içi çiftlik sahipleri)										1 (Gebrân)			
39. Marça/Marha			1										
42. Ornoz			1 (Gebrân)										
62. Alayarma			2 (Gebrân)										
65. Ayasidiruz/Ayast ridos			2										
67. Profilya			2										
69. Siane/Şane			1										
73. Kataviya			2 (Gebrân)										
75. Misaneroz			1										
78. Yennadis			1										
81. Lardos			1										
87. Simneli/Simnalı			1 (Gebrân)										
88. Manola			2 (Gebrân)										

97. Kuşkinoz/Kuşkin uz			2 (Gebrân)										
98. Uzgur			1										
107. Cezire-i İstanköy kaza-i mezbure der Liva-i Rodos													
Cemaat-i Müsellemân-ı Varoş									1				
Mahalle-i Aya Avditri tabi-i mim			1										
Mahalle-i Aya Piskolo tabi-i mim			1										
110. Cemaat-i Müstahfizân Kala-i Andimahya tabi-i kaza-ı İstanköy													
Mahalle-i Aya Yanni tabi-i mim			1										
Mahalle-i Aya Andon tabi-i mim			1										

Ad	...?	Sipahi	Topçu	...?	Müstahfiz	...?	Ser Çeşme	Der Germe	Müteferrika	Yazıcı	Ağa	Vaiz Câmi-i Cedid	Boyacı	Külhancı	Azabân-ı Sabık	Reis	Ser Usta-i Cebe	Ser Cebeciy ân
50. Kalavarda ma Muzına			1 (Kala-i Rodos) (Müslümân)															
53. Salakoz			1 (Kala-i Rodos) (Müslümân)		3 (Kala-i Rodos) (Müslümân)													
54. Dimliye ma Kalamine ve Çiftlik-i Kataviyi					1 (Kala-i Rodos) (Müslümân)													
62. Alayarma	1 (Müslü mân)																	
72. Apolke		1 (Karye) (Müslüm ân)																
73. Kataviya					1 (Kala-i Rodos) (Müslümân)													
83. Pilon		1 (Karye) (Müslüm ân)																
85. Lindos						1 (Varoş-u Lindos) (Gebrân)												
88. Manola				1 (Gebrân)														

90.Arkipoli		1(Karye) (Müslümân)																
98. Uzgur					4													
105. Cezire-i Meis der Liva-i Rodos																		
Cemaat-i Topciyân-ı der Burc-ı Bâlâ										1								
107. Cezire-i İstanköy kaza-i mezbure der Liva-i Rodos																		
Cemaat-i Müstahfızân								5	1									
Cemaat-i Topciyân ve Cebeçiyân							1											
Cemaat-i Azabân								3			1 (Azabân)							
Cemaat-i Azabân-ı Varoş								9			1 (Azabân)							
Cemaat-i Gönüllüyân											1							
Cemaat-i			1															

Müsellemân (Mahalle-i Mescid-i Cündî /Mescid-i Hacı Paşa)			(Asitane)/1 (Asitane)														
Cemaat-i Müsellemân- ı Varoş			2 (Asitane)										1	1		1	1
Mahalle-i Câmi-i Atik der harîc-ı Varoş-ı İstanköy			1 (Asitane)														
Câmi-i Cedid der harîc-ı Varoş-ı İstanköy											1						
Mahalle-i Medrese der harîc-ı Varoş												1				1	

Ad	Mimar	Mehteran	Kıbtî	Sakin-i Esfine	Der Mim	Topal	Merhum	...?	Zaim	Muallak	Na Mâlûm	Çolak	Pir-i Fani	Keşiş
13. Mahalle-i Mescid-i Hüdayî										2				
16. Mahalle-i Mescid-i Bâb-ı Mesdûd										1				
20. Mahalle-i Mescid-i Tireli Hacı Hamdi								1						
39. Marça/Marha											1			
54. Dimliye ma Kalamine ve Çiftlik-i Kataviyi							3 (Müslümân)							
68. İstiryo													1	
79. Vati												1		
87. Simneli/Simnalı						1 (Gebrân)								
89. Arhangeloz														1
105. Cezire-i Meis der Liva-i Rodos														
Cemaat-i Topciyân-ı der Burc-ı Bâlâ													1	
107. Cezire-i İstanköy kaza-i mezbure der Liva-i Rodos														
Cemaat-i Müsellemân-ı Varoş									1					
Mahalle-i Girgo Nikola tabi-i Varoş	1													
108. Karye-i Germe der Varoş-ı İstanköy ki Güllübân demekle maaruftur														
Mahalle-i Deveci		1											1	

tabi-i mim														
Mahalle-i Germe Kapusu tabi-i mim			2											
109. Müstahfizân-ı Kala-i Beyân der Cezire-i mim														
Mahalle-i Ali Kirmastı tabi-i mim				1	1									
Mahalle-i İcrastradyo tabi-i mim						1								1
Esfine der harîc-ı Varoş-ı Beyân														1
110. Cemaat-i Müstahfizân Kala-i Andimahya tabi- i kaza-ı İstanköy														
Mahalle-i Aya Martin tabi-i mim														1
111. Cemaat-i Müstahfizân-ı Kala-i Kefalos tabi kaza-i İstanköy der Cezire-i mezbure	1													
Mahalle-i Aya Yorgi tabi-i mim														1

4.3.1.2. Halk'tan Alınan Vergiler

Rodos cizye, ispençe, haraç, rüsûm ve bac, gümrük resmi ve öşür olarak başlıca 6 vergiye sahipti. Bazen bu vergiler dışında avâriz ve nüzûl vergileri de alınırdı. Diğer vergiler arasında yave, kacgın, beytûlmâl, arus, cürm u cinâyet, müjdegâni, bac-ı bâzâr, adet-i ağnâm, resm-i liman, öşr-i gallât, harac-i bagât, resm-i otlak, deştânî ve bâd-ı hevâ sayılabilir.²⁰⁸

İleri gelen devlet görevlilerine sancak ve kazalar ile çeşitli vergi gelirlerinin ödenek olarak bölüştürüldüğü görülmüştür. Evâil Şevval 1047/Şubat ortası 1638'de eski Tunus Beylerbeyi iken ber vech-i arpalık olarak Rodos sancağına mutasarrıf olan Ebubekir Paşa'ya Menteşe sancağı, Seravlos ve Döğer kazalarının bedel-i nüzûl vergileri tahsis edilmiştir.²⁰⁹ Evâil Safer 1098/Aralık ortası 1686 yılına ait bir hükümde İstanköy'e bağlı havâss-ı hümayûn mukataaları arasında bulunan subaşılık mukataasının 40.000 akçe gelire sahip olduğu ve bu gelirin Rodos sancağına mutasarrıf olanlar tarafından alındığı belirtilmiştir.²¹⁰ 1111-1113/1699-1702 yılları arasında Rodos'taki Gebrân ve Yahudiyân cizyesinin salyanecileri olarak Mehmet, Kâsım ve Dâvud ağalar gösterilmiş olup gurre-i Cemâziyelevvel 1112/14 Ekim 1700 yılına ait kayıta 6.666.5 kuruş 120 ile çarpılarak 800.000 akçeye ulaşılmıştır. Buna göre 1 kuruş 120 akçeye eşit görünmektedir.²¹¹ 1142/1729-1730 yılına ait Rodos mutasarrıfı Süleyman Paşa'ya verilen bir cizye evrakı bulunmaktadır. Bu evrakta Rodos'tan o yıl tahsil olunacak cizye miktarı toplamı; durumu iyi olanlar 769, orta halliler 6.162, kötü durumdakiler 769 olarak toplam 7.700 haneden 35.845 kuruştur. Ayrıca; hane sayısı 3 ile çarpılırsa 20-25 bin kişi olduğu söylenebilir.²¹² Evâil Şevval 1184/Ocak ortası 1771'de İstanköy ve çevresini muhafaza ile görevlendirilen Vezîr Receb Paşa'ya yazılan hükümde ise bu

²⁰⁸ Erdoğan, agm., *Arab...*, s. 36-37.

²⁰⁹ Ateş, *agt.*, Hk. 322, s. 277-278.

²¹⁰ Demir, *agt.*, s. 126/Hk. 499, s. 366.

²¹¹ BOA, İE.BH, Nu. 1288 (1111-1113/1699-1702).

²¹² BOA, A.E. III. AHMED, Nu. 6222 (1141-1142/1728-1730).

görevini lâıykıyla yerine getirebilmesi için Sakız ve Rodos cizyeleri gelirinden hane başına birer kuruş olarak kararlaştırılmıştır.²¹³

XVIII. yüzyılın sonlarında Akdeniz'deki adaların idari durumları ile ilgili o dönemde istenmiş olan incelemelere bakıldığında; Rodos ve diğer pek çok adanın, önde gelen mevkili devlet adamlarına hizmet karşılığı mansıb, arpalık ve müstakil maîşet olarak ayrıldığı görülmüştür. Nakşa'nın Rodos ümerâ-yı deryâsı salyanesi ve cizye ile arazi vergisi Kaptanpaşa hassından mîrî mukataatı, Kerpe'nin Rodos'a bağlı ve Rodos Mîrlivâsı hassı, Cuyad (Stachida)'ın Rodos'a bağlı ve Cezayir Mîrimîranı hassı, Meis'in Rodos'a bağlı ve Padişah hassı, Batnos'un ve Astropalya'nın İstanköy'e bağlı ve Padişah hassı, İstendil'in Rodos'a bağlı ve cizye ile arazi vergisi mîrî mukataa, Herkit, Sömbeki, İncirli, İlyaki, İstanköy, Kalimnos ve Leryoz gibi adaların Rodos'a bağlı ve Kanunî vakfına ait olduğu belirtilebilir.²¹⁴

Rodos'taki Gayrimüslim köylülerin ettikleri yerlere göre ödemeleri gereken aşar vergisi, tımar mahsulatındaki en önemli gelir idi. Ada'nın tüm dirlik mahsulünün yaklaşık olarak %86'lık gibi yüksek bir kısmı köylülerden aynî olarak alınan öşürlerdendir. Köylülerin, üretmiş oldukları hubûbâtın ve diğer mahsullerin 5'te 1'ini, kanunlara göre, tımar sahiplerine aynî olarak vermeleri zorunluydu. Manastır arazilerinden öşür istenmesi ve mahsullerinin tımara dahil edilmesi de söz konusuydu. Sultanların, bazen bir manastırın mensuplarını öşürden ve avârızdan muaf tutabildiği görülmüştür.²¹⁵

Ada'da tımar hasılatının paylaşımında büyük kısmın yaklaşık olarak %64 ile Sultan için hass olarak ayrıldığı görülmüştür. 1711'de adadan Sultan için çok büyük bir hisse ayrılmış olduğu fark edilmektedir. Bu durum, tımar sisteminin adada tam olarak yerleşemediğini ve tımarlı sipahilerin öneminin azalmış olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ada'nın nüfus ve öşür geliri olarak zengin olduğu Kattaviya, Vilanova, Apollona, Kastaloz, Embona gibi Gayrimüslimlerin kaldığı köylerinin öşür hasılatının tümü de Sultan'ın hassına ayrılmıştır. Yaklaşık olarak %8 ile Adalar Beylerbeyi, diğer küçük

²¹³ İlhan Gök, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi 168 Numaralı Mühimme Defteri (s. 200-376) (1183-1185/1769-1771) Transkripsiyon, Değerlendirme*, Hk. 1209, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2007, s. 261.

²¹⁴ Örenç, *agt.*, s. 56, 58-60.

²¹⁵ Erdoğru, "Rodos Adası'nda 1711...", s. 26-27.

adalardan elde edilen gelirlerden almıştı. Patnos, Astipalya, Çoban ve Mamurgoz adalarının öşür ve haraç mahsulü ile Ayasuluğ ve Panaya manastırlarının arazi öşürleri, ona bırakılmıştı. Rodos Sancak beyi, hasılatın yaklaşık olarak %15'ini alıyordu. Elde ettiği gelirin büyük kısmı Kerpe Adası'ndandı. Triyanda, Kirmasti, Malona ve Erhangoloz gibi zengin köylerin öşürleri, Rodos iskele mukataası ile liman vergisi ve Rodos şehrinde varoş dışındaki Müslümânların arus ve bad-ı heva vergileri de onundu. Küçük parçalar halinde tımar birimlerine tımarlı sipahiler için ayrılmış adanın has dışında kalan köy ve çiftliklerinde yaşayanların öşürleri tımarlı sipahilerindir. Defter'de, 77 tımar kayıtlıdır; bazıları müşterek tasarruf edilmiş olduğundan tımarlı sipahi sayısı 85'e varmaktadır. Daha zengin olan köyler, birkaç tımarlı sipahi arasında pay edilmiştir; örneğin Arnita köyü 5 tımarlı sipahi arasında paylaştırılmış, Apoliki köyü de 4 sipahinin tımarı içinde bulunmuş idi. Defter'de yazılı olan tımarlı sipahilerin adlarına bakıldığında; 18'inin veled-i Abdullah adını taşımalarından anlaşılmaktadır ki onlar İslamiyet'e sonradan katılmış kişilerdir. Defter'de yazılı olan yer isimlerine bakıldığında ise büyük kısmının Osmanlılar tarafından Türkçe olarak değiştirilmemiş olduğu görülür.²¹⁶

Rodos'ta Gayrimüslimlerin cizyelerinden oluşan eski Kırım hanı Devlet Giray Han'ın 8 Şevval 1115/14 Şubat 1704'deki salyanesi için 1116/1704-1705 yılında 2 yük akçe 1 kuruş 125 akçe olmak üzere 1.666.5 esedi kuruş ile 2 adet sümün salyane malı, cizye tahsiline memur olan Mehmed Ağa tarafından teslim edilmiştir.²¹⁷

Rodos sancağına bağlı olan Sömbeki Adası'nın 1 kuruş 120 akçe olarak 315 hanesinden 74.615 akçe (621.5 kuruş 35 akçe) ödenmesinde fazladan vergi alınması söz konusu olmuştur. Bu nedenle halk, fazladan alınan cizye ile birlikte istenen 25.000 sünger de dahil olarak Rodos kadısı Mehmet Efendi'den talebin kaldırılmasını istemiştir. Sömbeki'nin her yıl 20.000 sünger verdiği; bazı defterlerde kaydedilmemiş bilgi eksikliği yüzünden bir sorun yaşandığı; eğer o yıl sünger vermedilerse talebin kaldırılmaması sonucuna varılmıştır. Bu belgeden anlaşıldığı üzere halktan vergi

²¹⁶ Erdoğan, "Rodol Adası'nda 1711...", s. 31-34.

²¹⁷ BOA, İE.HR, Nu. 1005 (1116/1704-1705).

alınırken haksızlık veya yanlışlık olduysa; konu incelemeye alınıp olması gereken sonuca ulaşılabilirdi denilebilir.²¹⁸

20 Cemâziyelâhır 1125/13 Temmuz 1713 yılına ait bir belge üzerinde Rodos, Girit, Çoban, İstanköy, Ahigiri, Batnos ve Astipalaia adalarının iyi durumda olanları 752 orta hallileri 6071 durumu kötü olanları 852 olarak toplam 7675 haneden oluştuğu; emanet olarak 400 ednâ evrakının daha bulunduğu; 1126/1714-1715 yılı cizyeleriyle ilgili Mustafa Ağa'ya kefil olarak makam verildiği görülmüştür. Bu örnekten; cizyelerin toplanması konusunda bazı kişilerin rütbe alabildiği ve Rodos ile civar bazı adaların hane durumu anlaşılmaktadır.²¹⁹

Vergiler, yerel meclislerce toplanıp adalara gelen hazine memurlarına veriliyordu. Maktû vergilerini ödeyen adalar halkı diğer tekâliflerden muaftı. Bu konuyla ilgili olarak III. Osman'ın 1755 yılı Mayıs ayında bir fermânı vardır. Ayrıca; adalarda yerel ve hatta devlet ile ilişkilerde kullanılan dil Grekçe olmaya devam etmiştir. Bu kadar ayrıcalıkla birlikte, Oniki Ada'da Rodos ve İstanköy hariç, adalara Türk nüfusu yerleştirme amacıyla sistemli bir iskân politikası yapılmadığı görülmüştür.²²⁰

1791'de devletin cizye kalemi kayıtlarına bakıldığında Rodos ve ona bağlı yerlerdeki Gayrimüslim mükellef sayısı 773 üst (alâ), 6191 orta (evsat) ve 823 alt (ednâ) seviye olmak üzere 7787 olarak görülmektedir. Cizye vergisinin toplanmasında Metropolit tarafından görevlendirilmiş kişilerin masrafları gelirden düşülürdü.²²¹

Cizye ve bedel-i nüzûl vergileri kale tamiri için de kullanılmıştır. Rodos'ta 1098/1686-1687'de hesaplanmış ve 12 Cemâziyelâhır 1099/13 Nisan 1688 yılında emir verilmiş olarak Rodos Kalesi'nin azablarının eliyle gelmiş ve Marmaris Kalesi için kullanılmış olan tamir bedeli dikkat çekmektedir. Evâil-i Zilhicce 1099/Eylül sonu Ekim başı 1688 yılında paranın teslim alındığına tanık olarak gösterilenler arasında olan ve o dönemin önemli kişileri olduklarından adlarının verilmesi gerekli görülen Elhac Mehmed Kemalızade, Mehmed Çelebi Kadızade, Ahmed Çelebi Mağrılızade, Mustafa

²¹⁸ BOA, İE.DH, Nu. 2016 (17 Şevval 1102/13 Temmuz 1691).

²¹⁹ BOA, İE.ML, Nu. 7884 (20 Cemâziyelâhır 1125/13 Temmuz 1713).

²²⁰ Turan, agm., s. 80-81.

²²¹ Örenç, agt., s. 545.

Beşe serdâr sayılmalıdır. 26 Rebîülâhır 1104/3 Ocak 1693'te de, Salih adlı kadıya gözetim için yetki verilerek havale edilmesi istenmiş olan 300 esedi kuruşu Rodos'un bedel-i nüzûl vergisini toplamaya memur Şaban Ağa'nın, 1098 yılının malından edinerek Rodos Kalesi'nin azablar ağası olan Mehmed Ağa'nın yöneticiliğinde tamir ettirilmesi için teslim ettiği belirtilmiştir.²²²

Bazı belgeler sayesinde avâriz için ödenmesi gereken para değerleri öğrenilebilmektedir. Örneğin; 1093/1682'de Rodos'un avâriz toplamı 3.390 kuruş; akçe değeriyle 406.800 idi. 1 kuruş 120 akçeye denk geliyordu. 406.800 avârizhane sayısı olan 1695'e bölündüğünde değişken oranlı olarak hane başına ödenecek avârizin 240 akçe olduğu ortaya çıkmaktadır. Vergi'yi toplayacak olan kişinin alacağı para ise 3.698 rub 1 kuruşa 61.5 kuruş eklenmiş olarak 3.760'tır. 413.600 akçeye 37.600 akçe eklenerek ulaşılan 451.200 akçe, en son toplanması gereken para olarak belirtilmiştir. Bu para iki havale ile gönderilmiştir. İlk havale 450.000 akçe, ikincisi 1.200 akçedir.²²³ 1101/1689-1690 yılında Rodos'taki kazaların 3.278.5 nüzûlhaneleri olup her bir haneden ikişer esedi kuruş bedel-i nüzûlların mevkuflat defterinin hesabı gereğince toplanması ve mübaşirin maaşı için her bir haneden yirmişer akçe istenmiş; toplanan akçelerin her 110 akçesinden 1 esedi kuruş hesabıyla eksiksiz olarak toplayıp göndermesi gerektiği belirtilmiştir. Belge'den Rodos'ta frengi altın ve sikke-i zolata gibi yabancı paraların da görüldüğü anlaşılmaktadır.²²⁴ 7 Zilhicce 1141/4 Temmuz 1729 yılında Rodos'ta toplam 1669 hane ve 2 sülüs avârizhanesi bulunmakta olup her bir hanenin ödemesi gereken avâriz akçesi 335 akçedir. Hane sayısı 3 ile çarpıldığında yaklaşık olarak 5007 kişinin var olduğuna ulaşılabilmektedir. Rodos'a bağlı olan Marmaris'in ise avâriz vergisi olarak 55 kuruş ve 25 akçe ödeyeceği; ayrıca hanelerden hane başına ellişer akçe mübaşir maaşı için para toplanacağı belirtilmiştir. O tarihte 108 akçenin 1 kuruşa eşit olduğu görünmektedir.²²⁵

²²² BOA, C.AS, Nu. 25598 (26 Rebîülâhır 1104/3 Ocak 1693).

²²³ BOA, İE.ML, Nu. 595 (5 Muharrem 1094/3 Ocak 1683).

²²⁴ BOA, İE.ML, Nu. 2971 (8 Şevval 1101/15 Temmuz 1690).

²²⁵ BOA, A.E. III. AHMED, Nu. 3304 (1142/1729-1730).

Ebcîd hesabıyla verilmiş olup Rodos'un ve diğer bazı yerlerin bac-ı bâzâr ve adet-i aġnâm gibi çeşitli vergilerini içeren, uzun bir süreyi kapsayan, XVI. yüzyıla ait bir gelir defteri de mevcuttur.²²⁶

Rodos'un bâzâr bacları bir gelir kaynağıdır. Pazar'da satılan mala konulmuş bir vergi olarak kanunlara göre belirli oranda alınırdı.²²⁷

Diğer sancaklarda olduğu gibi Rodos'ta da hukukî ve iktisadî durum bir kanunnâme ile düzenlenmişti. Bu kanunnâmede*, adada câri olan vergi ve gümrük hususları bulunmaktaydı.²²⁸

M. Savary "Yunanistan'a dair Mektuplar" adlı eserinde Rodos'un gelir tablosunu; fert başına vergi mükellefiyeti 42.500, mahsulden alınan aşar 23.050, gümrük 3.500, bina vergisi 6.250, çiftliklerden alınan vergi 11.500, hayvan vergisi 800, bir nevi yol vergisi 200, bağlardan alınan vergi 600, tuzdan alınan vergi 700 ve her Rum ve Yahudi başına alınan vergi 900 olarak toplam 90.000 kuruş şeklinde göstermiş; bu gelirden 55.500 kuruşun şehir ve köy bekçilerine, câmilerin bakımına ve Sultan'ın fakirler için dağıttığı masraf da çıkarılınca kalan 34.500 kuruşun hazineye ulaştığını belirtmiştir.²²⁹

En önemli gelirlerden biri mukataalardır. Marmaris, Rodos, Lindos ve Meis, iskelelere sahip durumdaydı. Müslümân ve Gayrimüslim tacirler, mallarını bu iskelelerden geçerek içeri sokabilirlerdi; bunu yaparken, kanunlara göre, gümrük ödemek zorundaydılar. Rodos Adası'na ait, Kanunî zamanı, Ağustos 1593, Nisan 1711 olarak 3 ayrı tarihli kanûnnâmede hangi malın gümrüğe tabi olduğunu ve gümrük nisbeti yazılı bulunmaktadır. Bunlara göre dışarıdan sokulacak yiyecek ve içeceklerin çoğu gümrüğe tabiydi. Gümrük oranları, Müslümân olan ve olmayana göre farklılık gösteriyordu. Fetih'ten 1711 yılına dek bu gümrük oranları değişmeden kalmıştı denilebilir. Gümrükler, özellikle hac mevsiminde çok daha hareketliydi.²³⁰

²²⁶ BOA, D.KFM.d, Nu. 26371 (966/1558-1559).

²²⁷ Erdoğan, "Rodos Adası'nda 1711...", s. 30.

* Bkz. Çakan, *agt.*, Ekler Kısmı, I-III.

²²⁸ Çakan, *agt.*, s. 10.

²²⁹ Çelikkol, *age.*, s. 20.

²³⁰ Erdoğan, "Rodos Adası'nda 1711...", s. 28.

Sakız, İstanköy, Bodrum, Rodos, Antalya ve Boğazhisarı kaleleri kadılarına yazılan fermânda şem-i asel ve diğer mukataaların işletmesinde bulunan kişilerin 5 yıldır vergi vermedikleri; gümrük defterlerindeki mallarının tespiti ve şem-i aseli gemilerine yükleyenlerden her bir kıyyesi için 5 para rûsûm alınmasının istendiği belirtilmiştir. 18 Şevval 1186/12 Ocak 1773 tarihli fermânda İstanköy, Bodrum, Rodos ve Marmaris civarındaki iskelelerde kahvenin vergi verilmeden, denizde, gemilerden gemilere aktarıldığı bildirilerek buna müdahale edilmesi istenmiştir.²³¹

Devlet, gümrüklerin aidatını toplamayı belirli kişilere uzun süreli olarak kiralama yoluyla gerçekleştirmiştir. Mîrî mukataalar iltizâma verilmiştir. Mukataa sahipleri ile devlet arasında para ve nüfuz mücadelesi de görülmüştür. XVIII. yüzyılda devletin, eyâletler üzerindeki denetimini kaybettiği düşünülürse sonucun ne olduğu ortaya çıkabilir.²³²

Meis Adası'nda devletin işlettiği tuzlalar (memlaha) ile Rodos'a tuz depolamakla görevli Tuzcular cemaati bulunmaktaydı. Tuz satışı resmî olarak yapılmaktaydı. Rodos ve Meis kalelerindeki mustahfızlar ile Rodos tımarlı sipahileri arasında çıkan suçla ilgili olaylar (cürm) sonucunda alınan vergiler olarak mabeyn mahsulü de bir gelir kaynağıydı. Rodos'a bağlı olan Meis'in kalesini korumakla görevli olan mustahfızların terekeleri de gelir olarak belirtiliyordu. Askerlerden vefat eden olursa terekesi beytülmal emini tarafından hazine adına alınırdı. Genel bir ad olan ve cürm-ü cinayet, arusane, çiftlik ve ev tapusu, duhan resmi gibi bazı vergileri içeren bad-ı heva ise zuhurata bağlı olarak alınan vergilerdendi.²³³

Rodos maliyesinin durumu imparatorluğun diğer yerlerinden farklı değildi. Devlet'in yürürlüğe koyduğu yeni tarife ve usûller, diğer adalarla birlikte, Rodos'a da iletiliyordu. Özellikle bağlı adalarda zamanla ortaya çıkan bazı farklı vergiler soruna neden olabiliyordu.²³⁴

²³¹ Yiğit, "165 Nolu...", s. 133-134.

²³² Erdoğan, "Rodos Adası'nda 1711...", s. 29.

²³³ Erdoğan, "Rodos Adası'nda 1711...", s. 31.

²³⁴ Örenç, *agt.*, s. 541.

Resmî ticaret dışında bir gayriresmî ticaret, özellikle hubûbât ile ilgili olarak yapılan kaçakçılık, adalar arasında görülmüştür.²³⁵

1711 yılına ait bir defterde; Rodos, İstanköy ve civar adalar ile ilgili olarak para ve vergi konusunda önemli sayısal değerleri ve gerekli açıklamayı barındıran bir yazı bulunmaktadır. Bu yazı aşağıda verilmiştir:²³⁶

“Terhis-i mucibince mamuliye olmak üzere mevkufata kayd ve hıfz ve sureti verilmek buyruldu

26 Safer 1123

Arz-ı bende-i be miktar budur ki

Rados ve İstanköy ve tevabii cezirelerinde evkâf-ı selâtin ve havass-ı hümayûn ve mîrlivâ ve mîrmîran ve zeamet tımar arazileri kala ve varoş ve kasabat ve kura ve mezraat yüzyigirmi seneden mütecaviz tahrir olunmayub mürur-u eznine ile bazı kura harab ve bazıları mamur olduğundan ahali ve reâyâsının miktarı na malum ve hudud sınırları muhtell ve avâriz nüzûl malları tahsilinde ve sair tekalîfin de kimine muavenet ve kimine gadr olunub bir vechile nizamları olmayub ahvalleri mükedder olduğun cennet mekan ...? merhum ve mağfur üleyh Sultan Süleyman Han aliyyeü'l rahmet ve'l güfran hazretlerinin evkâf-ı şerîfleri nazırı iftiharü'l havass ve'l makribîn bi'l fiil

bab-üs-saade ağası olan Elhacı Abdullah Ağa ancak vakf hesab itmek tahriren arz idub mekan umuma tahrir olunmağa muhtac olub müceddeden tahrir olunmak ...? ve evveli olmağla ...? sultaniden Abdülkadir Ağa kulları emr-i şerîfi alişan ile muharrer tayin ve Rados ve İstanköy kazalarının imza ve hatmeleriyle ...? marifet-i şer-i ile tahrir idub getürdüğü defterin icmalidir mevkufatdan tatbik ve hesab olundukda Rados kazasının Lindos ceziyesiyle bin altmış beş ve İstanköy kazasının altı yüz doksan beş hanesiyle kadimi bin yedi yüz altmış avârizhanelerinin vech-i maaş-ı tekavütüyle dört bin yüz yetmiş dört gurus ve buçuk rub avâriz malı olub ümerâ-yı deryâdan Mustafa Paşa ve Ahmed Beyin salyaneleri mukabili ocaklık ve kaza-ı mezburun İstanköy kazasıyla cizyehaneleri üzere üç bin iki yüz yetmiş sekiz buçuk bedel-i nüzûlhanelerinin dahi nısf vech-i maaş ile altı bin dokuz yüz yigirmi üç buçuk gurus malı olub Rados kalası neferatı mevacibi ve ümerâ-yı deryâdan Abdurrahman Paşanın salyanesi mukabili ocaklık olmağla mecmûan malı on bir bin doksan yedi buçuk gurus olduğu mukayyed bulunmağla muharrer mumaileyh kullarının tahriri mucibince hesap olundukda Rados ve tevabii cezirelerinin beş bin dört yüz seksen beş nefer tahrir idüb nefsi kala-i Rodos ve Marmaris ve Meis kalalarının ve yetmiş nefer tuzcu ve saray-ı cedid-i amireye ve saray-ı atik-i mamureye beher sene avâriz nüzûlları mukabili on beş bin adet sünger vermek üzere ocaklık olan Sömbeki ceziyesinin dört yüz altmış beş neferiyle bin sekiz yüz yetmiş nefer ve dört yüz altmış altı nefer dahi müstahfiz ve imam ve dul ve amelmande ihrac olundukdan sonra üç bin yüz kırk dokuz nefer reâyânın her üç

²³⁵ Erdoğan, “Rodos Adası’nda 1711...”, s. 28-29.

²³⁶ BOA, TT.d, Nu. 872, s. 1-3 (1123/1711).

neferine bir hane hesabı üzere bin kırk dokuz ve iki sülüs hane olmağın on beş ve bir sülüs hane kesr iktiza ideriken kadimi malları cümle ocaklık olub her avârizhanelerinde ikişer gurus tam ve nüzûlhanelerinden ikişer gurus esedi olub ve nüzûlhaneleri dahi kadimden cizyehanesi üzere nüzûl müteallitifle? ziyade olub bu minval üzere tahrir-i cedit mucibince hesap olunmak lâzım geldikde taraf-ı mîrî gadr ve ocaklık malına kesr olduğu nümayan olmağın bin kırk dokuz ve iki sülüs hanenin her bir hanelerinden üç yüz otuz beş akçe avâriz ve üç yüz otuz beş akçe bedel-i şer olmak üzere hesap ve vech-i maaş-ı tekavütüyle altı bin yedi yüz seksen yedi gurus olub meblağ-ı mezbur Rados kalası neferatı mevacibi ve ümerâ-yı deryâdan Abdülkadir Paşa ve Abdurrahman Paşanın salyaneleri mukabili küsur ocaklıkları için tayin olunmak ve kezalik İstanköy kazasının dahi kadimi altı yüz doksan beş avârizhanesi olub ...? tahriri mucebince şerh verdiği üzere nefis-i enderûn kala ve varoşun müstahfızân ve topçu ve azab ve sair askeri ve gayri ile altı yüz yigirmi yedi nefer olub on yedi nefer dul ve amelmande ihrac olundukda altı yüz on nefer kalub zikr olunan neferatın cümle mutasarrıf oldukları emlak ve arazi avârizı icab ider reâyâ yerleri olduğun ve her iki neferine bir hane olmak üzere tahammülleri olduğun ...? haber vermekle üç yüz beş hane ve kura ve cezireleri ve Bodrum kalası ile bin üç yüz yigirmi yedi neferin dahi iki yüz kırk iki nefer müstahfız ve amelmande ve dul ihrac olundukda bin seksen beş nefer reâyânın her üç neferine bir hane hesabı üzere üç yüz altmış bir ve iki sülüs hane ile kaza-ı mezburun altı yüz altmış altı ve iki sülüs hanesi olur bunun dahi yigirmi sekiz ve bir sülüs hane kesri olur bu takdirce asıl ocaklık malına kesr gelmemek üzere her bir avârizhanelerinden üç yüz otuz beş ve nüzûlhanelerinden dahi üç yüz otuz beş akçe hesabıyla vech-i maaş tekavütüyle dört bin üç yüz on buçuk gurus avâriz-ı nüzûl malı olub bu dahi balada tahrir olduğun üzere Abdurrahman Paşa ve Mustafa Paşanın salyaneleri mukabili ocaklık tayin olunmak üzere kayd olduğun halde mecmûan on bir bin doksan yedi buçuk gurus olub asıl malına kesr ve noksan gelmemiş olur ve bab-üs-saade ağası nezaretinde olan Rados varoşu ve İlyaki ve İncirli ve Hereke ve Rados kurası ve İstanköy kazasına tabi Kalimnoz ve Liryoze cezirelerin malı ve Sönbeki ceziyesinin ocaklık süngeri mütevellileri masraflarıyla mahalline teslim olunmak üzere işbu defter mamuli olub mufassalı ile mevkufatda hıfz ve suret verilmek babında fermân devletlü saadetlu sultanım hazretlerindir

26 Safer 1123

7 Zilkade 1123**

1711 yılına ait bir defterde Rodos'un kanûnnâmesi bulunmaktadır. Bu kanûnnâme aşağıda verilmiştir.²³⁷

“Bade'l yevm düsturları emrim olmak üzere defterhane-i amirede hıfz olunmak buyruldu

26 Safer 1123

** İki ayrı tarih konmuş.

²³⁷ BOA, TT.d, Nu. 1147, s. 1-4 (Evâil Muharrem 1123/Şubat sonu 1711).

Kanûnnâme-i Livâ-i Rodos

Kavaid fihrist kitab ve kuyd defter tastir cevab budur ki müceddeden tahriri fermân olunan

cezire-i Rodos ve tevabii cezireleri iskeleye Müslümânlar gemi ile meta geturseler yüzde

üç akçe vireler ve mekulat cinsinden dahi yüzde ikişer akçe vireler ve kefare ki darü'l harbden olmaya götürdükleri ve alub getirdikleri metadan yüzde dörder akçe gümrük vireler deyu

defter-i atikde kanun namesinde kayd olunmak yüzde dört akçe alınur ol münval üzere kabz olunur

ve darü'l harb keferesi dahi götürdükleri ve alub getirdikleri metadan anlar dahi yüzde dört akçe gümrük vireler

ve bazı kimesne gemi ile meta götürse bir miktarun çıkarub virmek bir miktarun çıkarmasa çıkardığı

metain gümrüğün virüb çıkmayan metadan gümrük alınmaya ve bir gemiden bir kimseye meta satılsa amma

iskeleye çıkarılmasa nısf gümrük vireler ve fuçı ile hamr gelse her fuçudan kırk dokuz akçe

gümrük ve on ikişer akçe şarab hamr alına ve limana gelen gemilerin gölgelüsünden/külekisinden bir filori dahi küçük

olanlardan hallarına göre ya iki akçeye varınca resm-i liman deyu alına ve et gemisi ile geçen

koyundan her koyun birer akçe gümrük alına ve sığıra dörder akçe ve ata beşer akçe ve adamından birer akçe alına

ve cezireden kalaya koyun gelse kapuda iki koyundan bir akçe bac alına ve kuzu gelse dört

koyundan bir akçe bac alına ve haric-i kalede bir kimesne bir kimesneye koyun satsa iki koyuna bir akçe

ayak bacı alına nısfı satan ve nıfs-ı aharın satın alan kimesneye vire ve salhanede koyun boğazlansa dört koyuna bir akçe ve bir sığıra iki akçe alına ve haric-i kalede at yükleyen

sebzevat ve meyve ve şira ve bazı bunlara benzer nesneler gelse kapuda et yüküne iki akçe

bac alına bahası seksen akçe olduk da ve bâzârda esir satılsa dört akçe alandan ve dört akçe

satandan alına ve et satılsa iki akçe satandan ve iki akçe alandan alına ve kefereden

eğer haric-i sınır-ı kale ve eğer kale sınırında her hasıl olan gallâtdan ve hubûbâtdan öşr-ü şerî

alınub ve kanun üzere salariye alına ve bağlarından dahi öşür bedeli harac alınub ve bostanlarından

ve bağçelerinden dahi hasılı kıymete tutulub kıymetin öşri alına ve Müslümânların bağlarından ki

tapu yerleri ola ve kendiler ihya eylemiş olub kafirden satun alınmış olmir anların olmaya anlardan

her dönümüne sekizer akçe alına ve eğer kafirden alınmış mamur bağ ise kafirden alınan

harac alına ve hassa bağ ve bağçelerinden ki mamur ola teslis olunub sülüsü gerek hass-ı hümayûndan ve gerek mîrlivâdan ve gerek züema ve erbab-ı tımar ve gerek evkâfdan sülüsü alına

ve sülüsânı tasarruf idenler alub mutasarrıf ola ve bostanlar ki mamur ola hass ola anlar dahi kezalik hassa bağ bağçe gibidir ve gönülden/kökülden? öşr alına ve deştibanisi

eğer tarlaların ve eğer bağlarından bad-ı hevaya mütaillikdir kim tasarruf iderse anı dahi

tasarruf ide ve resm-i arusi Müslümânların ve keferelerin dul avretten otuzar akçe ve bakireden altmış akçe ve kovandan birer akçe ve camızdan ikisine bir akçe ki virildikde

camızlar başına birer akçe alına ve hasıl vaktinde emin olan kimesne haneden haneye

birer tavuk alırmış ve ispenç vaktinde kezalik minbat alınmaya memnudur ve taifede

bulunan kovan bad-ı hevaya mütaillikdir anın ile tasarruf eyler ve cezirelerde ve denize

karib olan köyler ve yağla beklemek kanundur ve yağlanan/yağlanın her köyün yaluya karib bir yüksek

yerde yeri olub üzerinde ol köy reâyâsından iki nefer adam bir gün bir gece gelirler deryâ

tarafından her gemi kim şübhelü ola göricek köyden köye haber idub ol saat kalaya haber

yetişdüreler tedârîki ne ise ideler ve evkat bekleyüb ve külliye varmayanların haklarından geline

ve şol köyler ki yaluya karib olmayalar anlar kalada bir cüz'i mühemmi veya müremmat vaki oldukda

anlara tenbih ola gelüb muavenet idub itmam oluna bedel ve yağla belde on ikişer gün

hizmet ideler ve cezirelerde bir kimsene gemi bina eylemelü olsa icazet alınmak caiz

değildir ve balık avlayanlar iskeleye getirüb satdık da ameliye yüzde dört akçe vireler dahi ziyade vermeye ve tuz işleyenlere tuz virilmeyub her kilesine ki

Rodos kilesidir evkâf tarafından dörder akçe virile ve tuzcılar getirüb anbara teslim eyledikde ve hüdevandigar iskelesi kurbunda olan memlahadan gayrı memlaha

işlemek memnudur men oluna tuz hacetleri olduk da gelüb kalada beylik evkâf anbarından narh-ı ruzî üzre alalar dört yüz dirheme bir akçe alalar ve marmarus boğazından

işleyen at gemilerinden adamından bir akçe ve atdan ve katırdan beş akçe ve eşekden ve sığırdan

dörder akçe ve koyundan ve geçiden birer akçe ve hasıl olan rüsûm-u mîrî için zabt olunub

ve berat-ı alışan ile tımara mutasarrıf olan mîrlivâ ve züema vesair erbab-ı tımar mutasarrıf itdikleri

tımarlardan haricden ve dahilden ziraat iden kimesnelerin aşarını şerr-i

şerîf ve kanun-ı münîf muktezalarınca sahib tımar alub zabt eyleye haricden

sipahiler dahil ve taarruz eylemiyeler ve cezire-i mezburede mezruatdan hasıl nohud ve börülce ve sisam ve mercimek defter-i atikde hinta ile mahsub olmağla yine hali üzre ibka olunub defter-i cedit dahi kayd olundu ve bakla ve çavdar ve erzan yine şair ile hesap olunmuşdur ve begsimeyin kantarından iki akçedir satandan bir akçe ve alandan bir akçe alınur ve çekirdekli penbenin kantarından beş akçedir

satandan iki akçe ve alandan üç akçe alınur safisinin kantarından on beş akçedir satandan beş akçe ve alandan on akçe alınur ve demirin kantarından ikişer akçedir ve palamudun kantarından ikişer akçe hâlâ Rodos kapanından alına gelmiştir ve bac-ı bâzâr her üç kile buğdaydan bir akçe ve her altı kil arpadan bir akçe ve meyvenin yükünden bir akçe ve zeytinin her altı kilesinden bir akçe alına gelmekle

defter-i ceditde kayd olundu ve cezire-i çoban ve mamurgöz ve istibalin ve batnos ve girçe ceziresinde harac güzâr Zimmî reâyâsından ispençeleri yigirmi beşer akçedir

na baliğ olanlarından alınmaz ve mezruat ve hubûbât-ı saireden her ne kim hasıl olursa hamisi sahib arzına mahsul kayd olunmağla envaandan baine mahsul oluna/alınur

ise ya da akçe virdiği hilaf-ı şerr-i şerîf cebr olunmayalar ve bağat mahsülünden dahi kezaik her ne vaki olursa hasıl harac mine'l hamis hesabından şıralarının kıyyesine ikişer akçe alınur şıraları kendülerde kalmak üzeredir ve zeytin ve sair eşcar-ı mesmurenin dahi envaandan sahib arz için harac hamisi alınur ve resm-i kovan

kadimden kovan başına onar akçe alına gelmekle girü ber mucceb-i üslub sabık onar akçe alınmak üzre ibka olunub na mevcudundan alınmaz ve resm-i otlak ve yaylak ağnâm koyun başına ikişer akçedir ki mevcudundan alınur bir ve mürdelerinden

alınmaz vesair harac-ı şer'i ve rüsûmat-ı mîrî emirine mütaillik şurut ve kuyud mükeddema tahrir olunub kanûnnâmeden kayd ve tasrih olunduğı vech üzeredir cezire-i mezburede merfuat ve meşruat mevad

hükmi sultana mevkufdur ve cezire-i mezburede arazisi

tahrir olunan ehl-i İslam sahib-i arziyetten

bir öşr virmek üzere tahrir olunmuşdur

Tahriren fi evail-i şehr-i muharremü'l haram

li sene sülüs ve ısrin ve mie ve elf

mim."

1711 yılına ait bir defterdeki avâriz kayıtları tabloda verilmiştir.²³⁸

Tablo 4.4: 1711 Yılı Avâriz Kayıtları

Avâriz ve bedel-i nüzûldan muaf ve müsellemler olduklarına yedlerine müteattid evâmîr-i şerîfeleri oldukda muharrer şerh virilmiş Nefs-i enderûn-u kala-i Rodos neferen	1348
Beray-ı müstahfizân ve gayrihu neferen	1217
Beray-ı amelmande ve gayrihu neferen	120 dul 7 amelmande 4 sipahi Toplam 131
Beray-ı kala-ı Rodos Rodos ma Yahudiyân sakinan-ı derun-u kala neferen	818
Beray-ı haric ez reâyâ neferen	183
Beray-ı reâyâ-ı Yahudiyân neferen	635
Kura-i Rodos neferen	1625
Beray-ı haric ez reâyâ neferen	137
Beray-ı reâyâ neferen	34 Müslümân 1454 Zimmîyân Toplam 1488
Beray-ı cezireha-i mezkurin neferen	410 cezire-i Gerpe 107 cezire-i Çobanlı 137 cezire-i İlyaki 267 cezire-i İncirli 67 cezire-i Herke Toplam 988
Beray-ı haric ez reâyâ neferen	6
Beray-ı reâyâ neferen	982
Cezire-i mezbur ahalisi avâriz nüzûlları mukabili saray-ı amireye her sene 15.000 sünger vormeleriyle kadimî üzere kayd ve muharrer şerh virmiş Cezire-i Sömbeki neferen	474
Amelmande ve gayrı neferen	9
Reâyâ neferen	465
Kala-i mezkurin neferen	29 kala-i Marmaris 89 kala-i Meis Toplam 118
Tuzciyân-ı sabıkan-ı kala-i Meis neferen	114
Tuzciyân neferen	70
Beray-ı avâriz-ı gayrı ez tuzciyân neferen	44
Yekûn neferen	5485
Beray-ı muafan ve gayrı neferen	1217 nefis-i kala-i Rodos 118 kala-i Marmaris ve Meis 70 tuzciyân 465 cezire-i Sömbeki Toplam 1870
Beray-ı müstahfiz ve amelmande ve dul ve gayrihu	466*

²³⁸ BOA, TT.d, Nu. 872 (1123/1711).

* Bir üst hücre ve bu hücrede bulunanlar vergiden muaftır.

neferen	
Beray-ı reâyâ neferen	3149 hane 1049 sülüs 2 her 3 nefer 1 hane 15 ekser* 1 sülüs
	hane-i avâriz 335 hane-i nüzûl 335 Toplam 670
	703.278** akçe = 6.393 guruş 1 sülüs + 59.5 = 6.453 guruş 1.5 sümün
	vech-i maaş hane 1049 sülüs 2 akçe 36.740 = 334 guruş hane-i avâriz 15 hane-i nüzûl 20 Toplam 35
Yekün	6.787 guruş 0.5 sülüs
Beray-ı mevacib-i azabân-ı kala-i Rodos	6.223.5
Beray-ı salyane-i Abdülkadir Paşa veled-i Mehmed Paşa	177 guruş 1 rub
Beray-ı salyane-i Abdurrahman Paşa	386 guruş 1 rub 1 sülüs

Kaza-i İstanköy	
Avârizhane	695
Nefer-i enderûn-u kala-i İstanköy sene 1123	
Neferat-ı mezburun cümle müteferrik oldukları emlak arazileri reâyâ yerleri olub her iki nefere bir haneye tahammülleri olduğun muharrer haber virmişdir Nefs-i enderûn-u kala-i İstanköy neferen	1 dizdar 41 müstahfizân 16 topçu 4 imam 11 azabân 1 mütevellî 1 yeniçeri 26 reâyâ Toplam 101
Bu dahi Varoş-u kala-i İstanköy neferen	6 imam 31 müstahfizân 37 azabân 9 cebeci 1 ağa-ı varoş 7 topçu 5 yeniçeri 1 dizdar-ı sabık 1 kethüda-i varoş 1 subaşı 1 vaiz 1 kalyoncu 1 kassam 13 dul 4 amelmande reâyâ 407 Toplam 526
Neferen	509 (526-17)
Neferen	13 dul + 4 amelmande = 17
Yekün	509 + 101 = 610 hane 305 beher 2 nefere 1 hane (305 x 2 = 610)
Kura-i İstanköy neferen	487
Beray-ı haric ez reâyâ neferen	149
Beray-ı reâyâ neferen	338
Beray-ı cezireha-i mezkurin neferen	319 cezire-i Kalimnoz 123 cezire-i Liryoş 88

* 15 eklenecek.

** Her bir hane sayısıyla hanenin vereceği avâriz nüzûl akçesi; $1049.67 \times 670 = 703.278.9$ 'dur.

	cezire-i Astipalya 140 cezire-i Batnoz 130 cezire-i Umurgoz Toplam 800
Beray-ı haric ez reâyâ neferen	53
Beray-ı reâyâ neferen	747
Kala-i Bodrum neferen	1 dizdar 1 kethüda-i kala 38 müstahfizân Toplam 40
	karhane-i liman-ı mîrî 1
	hane-i gümrük-ü saire 2 hasıl akçe 600 İstanköy mukataasına virirler
Yekün neferen	1327
Beray-ı müstahfizân ve amelmande ve topçu ve gayrihu neferen	242
Beray-ı reâyâ neferen	1085 hane 361 sülüs 2 her 3 nefer 1 hane
	hane 666 sülüs 2
	hane-i avâriz 335 hane-i nüzûl 335 Toplam 670

	beher haneden 28 akçe 1 sülüs
	446.668 akçe = 4.060.5 guruş 13 Muavenet açıklamasıyla + 38 = 4.098.5 guruş 13
	vech-i maaş hane 666 sülüs 2 akçe 23.312 = 212 guruş hane-i avâriz 15 hane-i nüzûl 20 Toplam 35 akçe
	4.310.5 guruş 13 akçe?
Yekün	
Beray-ı küsur-u salyane-i Abdurrahman Paşa	313 guruş 1 rub 0.5 sülüs
Beray-ı salyane-i Mustafa Paşa Mehmed Paşazade	3.996.5 guruş 1.5 rub

Genel Toplam	6.787 guruş 0.5 sülüs kaza-i Rodos 4.310.5 guruş 13 kaza- i İstanköy Toplam 11.097.5 guruş 13 akçe? 0.5 sülüs
---------------------	---

“Terhisi hıfz olundu

Fi 26 Safer 1123

Defterha-ı avâriz-ı kaza-ı Rodos der liva-yı hod tahrir-i cedit-i Abdülkadir Ağâ mîrlivâ-yı sultani el vaki fi sene 1123 ...? terhisi ve ba fermân-ı ali kayd ...? sene fi 26 Safer 1123 Kaza-ı mezburun müceddeden tahriri fermân olunmağla tahriri için emr-i şerif verildi fi 5 Cemazi-el evvel 1126

Rodos ceziresinde nefsi-i Rodosun enderûn-u kalada feth-i hakaniden berü içinde mütevattın üzere eğer müstahfiz ve azabân ve topciyân ve cebeciyân taifesidir ve eğer karşı yaka ki Anadoludur kala-i mezburesinde ve abadan olunması için züema ve erbab-ı tımar ve havass-ı hümayûn reâyâsıdır her kim gelüb tevattın ider ise reâyâsın deyü rüsûm talebiyle ...? ve avâriz-ı dîvâniyye ve nüzûldan muaf ve müsellemler olalar deyü merhum Fatih Sultan Süleyman aleyhü'r-rahman ve'l gufran hazretleri yedlerine hükkam-ı şerife ihsân edüb mazmun fetva üzere hatt-ı hümayûn sadr olup muaf ve müsellemler olmalarıyla saadetlü padişahı alempenah hazretlerinde atik ve cedit ahkâmları olmağla fermân olunduğu üzere enderûn-u kalada olan Müslümânlardan avâriz-ı dîvâniyye ve nüzûl taleb olunmaya diyü yedlerine müteaddid evâmir-i aliyyeleri ol babda kayd olunmuşdur ...? fermân-ı ali fi 26 Safer 1123”

Mahallat-ı nefsi-i enderûn-u kala-i Rodos	
Mahalle-i	Neferen
Demirli	59
Bab-ı Mesdud	81
Memişeyh	67
Sürmeli Mescid	21
Abdülcelil Bey	61
Tireli Hacı Hamdi	46
Ali Menfa	37
Takyeci Veli	64
Bab-ı Altun	35
İbrahim Paşa	64
Câmi-i Sultan Süleyman Han	48
Receb Paşa	48
Kadı Mescidi	50
Cümdi Çelebi	33
Yeniçeri	85
Mihrab-ı Evvel nam-ı diğer Ak Mihrab	41
Câmi-i Kebir	82
Abdi Çelebi Mescidi nam-ı diğer Kavaklı	44
Cümdi	59
Câmi-i Enderûn	100
Hüdayi	82
Sığındı Abdi	23

Hanzade	54
Çizmeçi Ali der mahalle-i Kızıl Kapu	64
Yekün	1348
Cemaat-ı Yahudiyân sakin-i enderûn-u kala-i Rodos	98 hane 32 sülüs 2
Konsolos tercümanı ve etibbağ-ı bi'l külliye tekalifte muaf ve müsellemler olmak üzere ahidnamelerinde hazırda zıkr olunmağın kayd olundu Muaf Yasef veled-i İshak tercüman	---

Mahallat-ı varoş-ı der etraf-ı kala-i Rodos			
Mahalle-i	Neferen	Hane	Sülüs
Parmaklı	46	15	1
Diragani	44	14	2
İcrastradyo	56	18	2
Makşmade	115	38	1
Sünbüllü	92	30	2
Miyan	110	36	2
Varoş-u cedit	reâyâ 74	24	2
	su yolcuyan 3	---	---
Yekün	537	179	---
	su yolcuyan 3	---	---

Kura-i cezire-i Rodos			
Karye-i	Neferen	Hane	Sülüs
Triyande	62	20	2
Kirmastı	42	14	---
Başdite	20	6	2
Marha	52	17	1
Ornoz	16	5	1
Timatarya nam-ı diğer Tavuk? alıcılar	7	2	1
Villanova	71	23	2
Tologoz	15	5	---
Sorani	43	14	1
Kanaz	47	15	2
Kalavarda	23	7	2
Salakoz	23 Zimmîyân 24 Müslümân Toplam 47	15	2
Dimliye	33	11	---
Platanya	13	4	1
Apolona	60	20	---
Kastiyoz	8	2	2

Enbona	66	22	---
Alayarma	37	12	1
Ayastridos	40	13	1
Profilya nam-ı diğer Gürücüler?	9	3	---
İstriyoz	9	3	---
Arnita	13	4	1
Apolke	38	12	2
Şane/Siane ma Sultanhisarı	30	10	---
Misohoriye nam-ı diğer Sultanhisarı	38	12	2
Tataviya	10 Müslümân 98 Zimmîyân Toplam 108	36	---
Lahanya	18	6	---
Mesaneroz	16	5	1
Yennadi	36	12	---
Vati	41	13	2
Aşkilipoz	36	12	---
Lardos	32	10	2
Pilona	5	1	2
Galatoz	9	3	---
Simnalı	35	11	2
Manola	55	18	1
Arhangelos	55	18	1
İpsidoz	26	8	2
Arkipoli	16	5	1
Afandoz	31	10	1
Kalitiz	20	6	2
Kuşkenoz	47	15	2
Lindos	63	21	---
Yekün	1488	496	---

Rodos ve İstanköy kazaları müceddeden tahrir olunmak üzere bundan akdem ...? 1125 senesinde tahrir memur ...? Kasım Halife maen yedinde olmağla muharrer Rodos'a karar-ı müsafere? kaydına olub tekrar İstanbul'a kullarından? Hacı Mehmed gönderilmekle ol dahi varub korsan eşkiyasından karyelere varmak mümkün olmadığından ...? tahrir muhtaç olmağın tarih-i merkumdan bu ana değin ...? tahriri dahi imkan olmamakla ricat eylemek üzere emr-i fermân veliü'l emrindir fi 7 Muharrem 1127 **Cezireha-i Mezkurin**

Cezire-i Gerpe			
Karye-i	Neferen	Hane	Sülüs
İliyo	94	31	1
Misohoriye	39	13	---
Mahalle-i İspuha tabi-i mim	9	3	---

Piliz	44	14	2
Mahalle-i Artuni tabi-i mim	40	13	1
Menatişe	49	16	1
Yekün	275	91	2
Karye-i Koraki			
Mahalle-i Davla tabi-i karye-i mim	43	14	1
Mahalle-i Artuz/Otuz tabi-i mim	21	7	---
Mahalle-i Valandi tabi-i mim	22	7	1
Mahalle-i Mudugu tabi-i mim	12	4	---
Mahalle-i Apri tabi-i mim	36	12	---
Yekün	134	44	2
Cezire-i Çoban/Çobanlı			
Karye-i Ayamadine			
Ayamadine	59	19	2
Mahalle-i Adrancud/Arvansur nam-ı diğr Ednur tabi-i karye-i mim	18	6	---
Mahalle-i Poliz tabi-i mim	14	4	2
Mahalle-i Panayiya	15	5	---
Yekün	106	35	1
Cezire-i Herke/Hereke tabi-i kaza-i mim			
	67	22	1
Cezire-i İlyaki			
İlyaki	88	29	1
İlbadu	47	15	2
Yekün	135	45	---
Cezire-i İncirli			
Mandraki	132	44	1
Ebuyoz	74	24	2
Binga	58	19	1
Yekün	265	88	1
Mukataat-ı Cezire-i mezbur ahalisi avâriz dîvânî mukabili saray-ı amireye beher sene ...? sünger vormeyü ...? kayd-ı cedid üzere deftere muharrer şerh koyuldi ...? telhis-i fermân sadır olmağın kayd olundu fî 26 Safer 1123 Cezire-i Sömbeki			
	465	fî sene sünger adet has 3.000 + kaba 12.000 = 15.000	
Kala-i Marmaris	29	---	---
Kala-i Meis der nezd-i mal			
Kala-i Meis der nezd-i mal	51	---	---
Der kala-i Deyr/Zir	38	---	---
...? Tuzciyân-ı Zimmîyân cezire-i memlaha-i Meis	114	---	---
Beray-ı tuzciyân bi'l mukabele avâriz	70	---	---
Beray-ı avâriz-ı haric ez tuzciyân	44	14	2

Meis ceziresinde olan hanegış reâyâ arzuhal eylemeleriyle hini tahrirde isim ve resimleri ile tahrir olunmadığından tuzcu ve hanegış mahlut olub tefriki mümkün olmadığından acilen tuzciyân ...? avâızları olan nukul etmeleriyle taraf-ı devletten ...? muharrer tayin ve 70 nefer tuzcu ve kûsur-u hanegış olmak üzere Aliü'l esami tahrir-i defter virilür ...? tahriri için emr-i şerîf yazılmıştır fi 24 Receb 1145 Aliü'l esami müceddeden tahrir-i defteri gelüb işbu mahalle dikilmiştir? fi 12 Rebiülevvel 1145			
...? Yekün	131	---	---
Beray-ı tuzciyân-ı bi'l mukabele avâız ...?	70	---	---
Beray-ı avâız-ı zadegan ...? her 3 nefer 1 hane	61	20	1
...? Cezire-i mezbure			
	---	1049	2
Fimabad Menteşe sancağı ve Gölabad kazası taraflarında bir dürlü müdahale olunmamak üzere 5 hane ...? Rodos'a ilhak ve Rodos Valisi Süleyman Paşa'nın salyanesi için avâıza kayd üzere ocaklığına zam ve beher sene tarafına virilmek üzere ba arz ve fermân-ı ali kayd olundu* fi 16 Safer 1138			
Marmaris	---	5	---
Karhane-i mezburda nefis-i hümayûn için ...? karhane-i mezburda muharrer şerh vermeğin ...? kayd olundu fi 26 Safer 1123 Karhane-i Cündi? tabi-i kaza-i İstanköy			
Aded?	1	---	---
Mukataa-i İstanköy der liva-i cezire-i Rodos			
Kaza-i mezburun müceddeden tahriri için emr-i şerîf verildi fi 5 Cemazievvel 1126			
...? Avâızları reâyâ yerleri olub her 2 neferine 1 hane ...? tahrir ...? virildi Nefis-i enderûn kala-i İstanköy			
Mahalle-i Mescid-i Sündek	38	19	---
Mahalle-i Mescid-i Seyhan	26	13	---
Mahalle-i Câmi-i Süleymaniye	12	6	---
Mahalle-i Câmi-i Hacı Paşa	25	12.5	---
Yekün	101	50.5	---
Varoş-u kala-i İstanköy			
Mahalle-i Lonca der cemaat-i Müslümânân	96	48	---
Mahalle-i Câmi-i Atik	45	22.5	---
Mahalle-i Câmi-i Cedid der haric-i varoş	36	18	---
Mahalle-i Medrese der haric-i varoş	24	12	---
Mahalle-i Yörük der haric-i varoş	9	4.5	---
Mahalle-i Debbağhane der haric-i varoş	10	5	---

* 5 hane Gölabad kazasından Marmaris'e aktarılmış.

Yekün	220	110	---
Mahallat-ı Rumîyân der varoş-u İstanköy			
Mahalle-i Aya Yorgi	23	11.5	---
Mahalle-i Gorgonamu	23	11.5	---
Mahalle-i Aya Apostol	24	12	---
Mahalle-i Aya Dimitri	11	5.5	---
Mahalle-i Aya Yanni	7	3.5	---
Mahalle-i Ardi Betriye?	9	4.5	---
Mahalle-i Aya Sokulugu?	5	2.5	---
Mahalle-i Aya Nikola	10	5	---
Mahalle-i Aya Matna	8	4	---
Mahalle-i İcrastradyu	11	5.5	---
Mahalle-i Aya Andon	11	5.5	---
Mahalle-i Todori	13	6.5	---
Mahalle-i Aya Kostandin	14	7	---
Mahalle-i İstardož	20	10	---
Mahalle-i Aya Praskopi	100	50	---
Yekün	289	144.5	---
Kura-i Mezkurin			
Karye-i Germe haric ez varoş-u İstanköy			
Nefs-i karye-i Germe	29	9	2
Mahalle-i Câmi-i Seyhan	11	3	2
Mahalle-i Başmakçı	3	1	---
Mahalle-i Germe Kapusu	6	2	---
Yekün	49	16	1
Karye-i Yipli/Pili* Kalebend/Kala-i Yipli/Pili?			
Nefs-i karye-i Yipli	30	10	---
Mahalle-i Yipli Kirmastı	31	10	1
Mahalle-i Kira der varoş-u Yipli	26	8	2
Mahalle-i Aya Andon	22	7	1
Mahalle-i İcrastradyo	39	13	---
Mahalle-i Aya Kostandi	14	4	2
Mahalle-i Esfine der haric-i varoş-u Yipli	Tuzciyân 20 + Reâyâ 12 = 32	Reâyâ 4	---
Yekün	Beray-ı tuzciyân 20 + Beray-ı sâire 174 = 194	58 (sâire)	---
Karye-i Andimahya			
Nefs-i Karye-i Andimahya	2	2	
Mahalle-i Câmi-i Süleymaniye	6	2	---
Mahalle-i Aya Limunda/Martin	2 Müslümân 13 Zimmîyân	5	---

* Defter'de "Yipli/Pili" yazan yer; başka bir tabloda "Beyân" olarak verilen yer ile aynı olabilir.

	Toplam 15		
Mahalle-i Aya Hristo	12	4	---
Mahalle-i Aya Panaya	10	3	1
Mahalle-i Aya Yaki/Yanni	11	3	2
Mahalle-i Aya Andon	21	7	---
Mahalle-i Aya Praskopi	2 Müslümân 9 Zimmîyân Toplam 11	3	2
Yekün	88	29	1
Karye-i Kefalos			
Mahalle-i Aya Yanni der varoş-u Kefalos	Zimmîyân 10	3	1
Mahalle-i Aya Nikola	Zimmîyân 11	3	2
Mahalle-i haric-i varoş	6	2	---
Yekün	27	9	---
Cezire-i Kalimnoz tabi-i İstanköy			
Mahalle-i Hristodi bala	Zimmîyân 45	15	---
Mahalle-i Hristodi zir	Zimmîyân 39	13	---
Mahalle-i Aya Praskopi	Zimmîyân 16	5	1
Mahalle-i Aya Panaya	Zimmîyân 25	8	1
Mahalle-i İstirdoz	Zimmîyân 52	17	1
Mahalle-i Aya Magniya	Zimmîyân 39	13	---
Mahalle-i Aya Yorgi	Zimmîyân 52	17	1
Mahalle-i Aya Yanni	Zimmîyân 20	6	2
Yekün	288	96	---
Cezire-i Liryoş			
Mahalle-i Aya Hristodi	Zimmîyân 31	10	1
Mahalle-i İsturyatus	Zimmîyân 37	12	1
Mahalle-i Praskopi	Zimmîyân 34	11	1
Yekün	102	34	---
Cezire-i Astipalya tabi-i İstanköy			
Nefs-i İstanbolya	Zimmîyân 52	17	1
Mahalle-i Aya Yorgi	Zimmîyân 35	11	2
Yekün	87	29	---
Cezire-i mezbure ...? virildi fi 17 Zilhicce 1127 Cezire-i Batnoz tabi-i İstanköy			
	Zimmîyân 140	46	2
...?			
Cezire-i Umurgoş tabi-i İstanköy			
	İcmal nefer 130	43	1
Ceman Zimmîyân*			
		...? 666 – 46 = 620	2 – 2 = 0
Nefs-i reâyâ-yı Tuzciyân ve Hane-i keşan Cezire-i Meis tabi-i Cezire-i Rodos			

* Rakam düşürülmüş.

....? fi 12 Zilkade sene 1145			
Beray-ı reâyâ-yı tuzciyân	Toplam 70	---	---
Beray-ı reâyâ-yı hane-i keşan	Toplam 61	---	---
Yekün	131	---	---
Beray-ı tuzciyân-ı ba mukabele-i avâriz	Zimmîyân 70	---	---
Beray-ı avâriz-ı zadegan	Zimmîyân 61	20	1
Cezire-i mezbure avârizları mukabili mîrî memlahada tuzciyân reâyâsıyla avâriz reâyâsı mahlut olmakla avâriz vesair tekalifi orada beynlerinde nizadan hali olmamakla müceddeden tahriri için sadr olan emr-i şerîf mucibince taraf-ı devlet-i aliyyeden mübaşir tayin olunan Mustafa Ağa marifetiyle ve marifet-i şerle tahrir olundukda 131 nefer mahlut Zimmîyân reâyâsı mevcut bulunub tuzciyân ve hanekeşan iddiasında olanların zabt ve tasarrufunda çanak/catak tabir olunur 3723 kıt'a/kalem tuz yeri olub bir vech ile tefriki mümkün olmamakla yine cümlesinin rey ve ittihadı üzere mahlut 70 nefer reâyâ-yı tuzciyân ve küsur-u mahlut hanekeşan olub gerek mîrî memlahaya ve gerek avâriz vesair vaki olan tekalifi cümlesi muayyen ve iştirak üzere edaya ittifak idüb fîmabad tarafeynin taahhüd-ü ahd-i zühur ve bu nizamı hangımız bozar ise ...? taraf-ı mîrîye 1000 gurus nezr ve tahahhüd eylediğine Rodos kadısı Mevlana Muhiyyiddin Mehmet zide fazlıhu mümza ve muhteva-i deftere şerh virmekde bu defa müceddeden tahrir olunan 131 neferin kadimisi üzere 70 neferi tuzciyân olmak üzere ihrac ve küsur kalan 61 neferine kadimi üzere beher 3 nefere 1 hane hesabından yalnız 20 ve 1 sülüs hane vaz olunub işbu defter-i mamuliye olmak üzere mevkufata kayd ve zabt ve mahalline kayd ve yedlerine suret virilmek babında ...? emr-i fermân sadr olmağın kayd olundu fi 12 Zilkade sene 1145			
Defter-i Müfredat-ı Rodos ve İstanköy el vaki fi sene 1123			

Tablo'da Rodos ve İstanköy adalarıyla ilgili avârizlardan kimlerin muaf tutulup kimlerin tutulmadığı görülmekle birlikte; vergilerini ne kadar verecekleri de ayrıntılı olarak verilmektedir. Tablo'dan anlaşıldığı üzere, bu konuyla ilgili, Rodos'taki köylerde 34'ü Müslümân olmak üzere 1488 kişi vardır. Müslümânlar, Salakoz ve Tataviya köylerinde belirtilmiştir. Civar adalarda ise 6'sı dışarıdan olmak üzere 988 kişi mevcuttur. Sömbeki Adası'nda her yıl verilecek olan sünger konusu da değinilmiştir. Rodos'tan 1217, Marmaris ve Meis kalelerinden 118, tuzculardan 70, Sömbeki'den 465 kişi olarak toplamda 1870 kişinin avârizdan muaf oldukları belirtilmiştir. 1049 haneden her 3 kişi 1 hane olarak sayılıp sülüslerle birlikte kişi sayısı olarak toplam 3149 verilmiştir. 1049 hane ve 2 sülüs ile avâriz nüzûl akçesi toplamı olan 670 çarpılarak yapılan hesaplama sonucunda toplamda 703.278 akçeye ulaşılmıştır. Kuruş hesabıyla

6.393 ve 1 sülüstür. Avârız'ı toplayacak olanın maaşı da ayrıntılarıyla tabloda belirtilmiştir.

İstanköy ile ilgili kısımda çeşitli meslekler ve sayıları görülebilir. Kale içinde 101 varoшта 526 kişi belirtilmiştir. 13 dul ve 4 amelmande de ayrıca verilip toplam sayıdan çıkarılınca 509 kişi kalmıştır. 509 ile 101 toplanıp 610 sayısına ulaşılmıştır. Her 2 kişi 1 hane olmak üzere 305 hane 2 ile çarpılırsa da 610 çıkar. İstanköy'e bağlı adalarda toplam 800 kişi verilmiştir. 53'ü dışarıdandır.

Rodos'un mahalleleri ve köyleri isim, nefer, hane ve sülüs olarak tabloda açıkça görülmektedir. Mahallelere bakılırsa kale içinde kişi toplam 1348 varoшта 537; köylerde ise 1488'dir. Civar adaların ve İstanköy'ün de mahalle ve köyleri verilmiştir. Andimahya köyünden itibaren Umurguz'a kadar sayılara bakılırsa; Kefalos köyündeki varoş mahallesinde bulunan 6 kişi de eklenince Zimmîlerin toplamının 666 olduğu görülür. 46 çıkarılınca toplam Zimmî sayısı 620'ye düşmüştür. 2 sülüs de eksiltirilmiştir. Buna göre bazı Zimmîler bulundukları yerden ayrılmış olmalıdır.

Tablo sayesinde XVIII. yüzyılda vergi konusu ile ilgili ayrıntılı bilgiler edinilebilmekte, çeşitli sayısal değerlere ulaşılabilirdiği gibi mahalle ve köy adları görülebilmektedir. Tablo'da, defterde yazan yazılar da iliştilirilmiş olarak verilmiştir; bu sayede tablonun verdiği sayısal değerler dışında konuyla ilgili ayrıntılı bilgilere ulaşarak tablodan edinilebilecek bilgiler daha kapsamlı hale gelmektedir. Yazıların bazı kısımları okunamadığından nokta ve soru işareti ile gösterilmiştir. Yine de; okunulan kısımlar anlatılanın anlaşılmasına yardımcı olabilecek durumda görünmektedir.

1711 yılına ait dirlik adları, sahipleri, gelirinin sayısal değerleri tabloda verilmiştir.²³⁹

²³⁹ BOA, TT.d, Nu. 1142 (Evâil Muharrem 1123/Şubat sonu 1711).

Tablo 4.5: 1711 Yılı Dirlik Gelirleri

1. Hasha-i Hümâyûn-u Atik*			Eski ve Yeni'nin Toplamı
DİRLİK ADI	TOPLAM DİRLİK GELİRİ	YEKÜN	
Mukataa-ı gümrük-ü iskele-i Rodos haric ez defter ber vech-i iltizâm	156.000	420.828	1.205.326
Mukataa-ı şemhâne ve bac-ı bâzâr haric ez defter tabi-i Rodos	20.000		
Mukataa-ı gümrük-ü Marmaris ve gümrük-ü Meis ve memlaha-i Meis haric ez defter ber vech-i iltizam tabi-i Rodos	68.000		
Mukataa-ı gümrük-ü iskele-i Lindos tabi-i mim	6.000		
Mahsul-u mabeyn-i tımarha-i sipahiyan haric ez defter der cezire-i Rodos	2.000		
Mahsul-u mabeyn-i müstahfizân ve azabân ve topciyân ve cebeciyân haric ez defter	5.000		
An mahsul-u bad-ı heva ve arusane ve rûsûm-u beytü'l mâl-ı amme ve hasse-i müstahfizân-ı cezire-i Meis haric ez defter tabi-i Rodos	1.500		
Karye-i Kataviya tabi-i Rodos	35.097		
Karye-i Villanova	24.328		
Karye-i kastelloz ma karye-i Emartoz tabi-i mim	12.907		
Karye-i Apolona tabi-i mim	18.025		
Karye-i Mesaneroz tabi-i mezbur	5.517		
Karye-i Vati tabi-i mezbur	13.656		
Karye-i Platanya tabi-i mim	3.525		
Karye-i Salakoz tabi-i mim	17.652		
Karye-i Embona (Ambona) tabi-i mezbur	10.000		
Karye-i Siane (Şane) tabi-i mezbur	6.081		

* Numaralandırma kaynak defterdeki sıraya göre yapılmıştır.

Karye-i Monolitoz tabi-i mim	6.004		
Karye-i Lindos tabi-i mim	2.536		
Cemaat-i Tuzciyân der cezire-i Meis tabi-i Rodos	2.000		
2. Hasha-i Hümâyûn-u Cedid			
DİRLİK ADI	TOPLAM DİRLİK GELİRİ	YEKÜN	
Varoş-u İstanköy tabi-i mezbur	519.457		
Karye-i Germe tabi-i İstanköy	25.433		
Karye-i Pili tabi-i İstanköy	141.925		
Karye-i Andimahya tabi-i İstanköy	81.873		
Karye-i Kefalos tabi-i İstanköy	15.810		
		784.498	

3. Hasha-i Mîrimîran-ı Cezair			
DİRLİK ADI	TOPLAM DİRLİK GELİRİ	YEKÜN	
Cezire-i Batnos ma Manastır-ı Ayasuluğ ber vech-i maktu	43.480		
Cezire-i Astipalya ma Manastır-ı Panaya tabi-i İstanköy	35.580		
Cezire-i Çoban tabi-i Rodos	8.091		
Cezire-i Mamurgoz ma Manastır-ı Panaya ve gayruhu tabi-i İstanköy	61.270		
		148.421	
4. Hasha-i Mîrlivâ-i Rodos			
DİRLİK ADI	TOPLAM DİRLİK GELİRİ	YEKÜN	
Cezire-i Kerpe ber vech-i maktu tabi-i Rodos	120.000		
Mukataa-ı nev-i iskele-i Rodos ma resm-i liman	7.500		
Karye-i Triyanda tabi-i Rodos	31.711		
Karye-i Kirmasti tabi-i mezbur	24.243		
Karye-i Tahtalu ma karye-i Manola tabi-i Rodos	32.586		
Karye-i Arhangeloz tabi-i mim	25.538		
Bad-ı heva ve resm-i arusane-i Müslümânân-ı Rodos gayrı ez varoş	32.427		
		274.005	

DİRLİK SAHİBİ	DİRLİK ADI	HASIL/AKÇE		TOPLAM DİRLİK GELİRİ	DİRLİK SAHİBİNE TEVCİH EDİLEN GELİR
5. Tımar-ı Mustafa veled-i Abdülkadir	Karye-i Lardos tabi-i Rodos	12.145		25.025	12.513
	Karye-i Aşkilipoz tabi-i mim	12.810			
6. Tımar-ı Abdürrahman veled-i Mehmed	Karye-i Lardos tabi-i mim	12.145		25.025	12.512
	Karye-i Aşkilipoz tabi-i mim	12.810			
7. Tımar-ı Mehmed ve Ahmed veled-i ahi Mehmed ber vech-i iştirak	Karye-i Kuşkenoz tabi-i Rodos	9.221 (hisse 4.364)		13.478	9.282
	Karye-i Uzgur ma çiftlik-i Magarina/Manadinye hâlâ Çayır demekle maruf ve Anyalada dahi derler tabi-i Rodos	7.618			
	Mezra-i Pisari ve Pilimadiş ma Bozdağ tabi-i Rodos	1.498			
8. Tımar-ı Ferruh veled-i Ahmed	Karye-i İstiryoş tabi-i Rodos	5.096		5.944	----
	Karye-i Ayastridos tabi-i Rodos	12.583 (hisse 4.055)			
	Karye-i Apolke tabi-i mezbur	8.948 (hisse 1.126)			
	Karye-i Kanaz tabi-i mezbur	11.565 (hisse 946)			
	Karye-i İpsitoz tabi-i mezbur	9.548 (hisse 226)			
	Mezra-i Vasiliki ma çiftlik-i Katarinna/Kanadinne ve mezra-i İşpiyaz ve mezra-i Asturdola ve çiftlik-i Meftune/Haktuna tabi-i Rodos	1.000 (Çiftlik-i Meftune)	Yekün 7.357 (hisse 848)		
9. Tımar-ı Mehmed veled-i Elvan	Karye-i Kalavarda ma Muzına tabi-i Rodos	10.011 (hisse 3.630)		----	----
10. Tımar-ı Abdülkadir veled-i Mustafa	Karye-i Tologoz tabi-i Rodos	10.000 (hisse 4.198)	Yekün 4.978	6.668	----

	Çiftlik-i Burukumu nam-ı diğer Androniko tabi-i mezbur	2.270 (hisse 780)			
	Karye-i Dimatarya tabi-i mim	11.000	Yekün 18.986 (hisse 5.703)		
	Karye-i Ornoz tabi-i mezbur	7.986			
	Karye-i Tologoz tabi-i mim	10.000 (hisse 1.037)	Yekün 6.740 (hisse 1.123)		
	Karye-i Dimatarya tabi-i Rodos	11.000	Yekün 18.986 (hisse 2.452)		
	Karye-i Ornoz tabi-i mezbur	7.986			
	Karye-i Kuşkenoz tabi-i Rodos	9.221 (hisse 978)			
	Çiftlik-i Burukumu nam-ı diğer Androniko tabi-i Rodos	2.270 (hisse 710)	Yekün 4.140 (hisse 517)		
11. Tımar-ı Mehmed veled-i Abdullah	Karye-i Tologoz tabi-i Rodos	10.000 (hisse 3.057)		4.155	----
	Çiftlik-i Burukumu nam-ı diğer Androniko tabi-i mezbur	2.270 (hisse 780)			
	Karye-i Alayarma tabi-i mim	14.264	Yekün 16.814 (hisse 318)		
	Karye-i Agrapolya tabi-i mim	2.550			
12. Tımar-ı Mustafa veled-i Ahmed	Karye-i Tologoz tabi-i Rodos	10.000 (hisse 1.708)		----	----
13. Tımar-ı Abdurrahman veled-i Murad	Karye-i Afandoz tabi-i mim	6.000 (hisse 1.000)	3.064 (hisse 2.564)	3.131	----
	Karye-i Kalitiz ma Kalislu tabi-i mezbur	12.140 (hisse 1.493)			
	Karye-i Dimatarya tabi-i mim	11.000			

	Karye-i Ornoz tabi-i mim	7.986 Yekün 18.986 (hisse 571)			
	Karye-i Dimatarya tabi-i mim	11.000			
	Karye-i Ornoz tabi-i mim	7.986	Yekün 18.986 (hisse 2.452)		
	Karye-i Kuşkenoz tabi-i mim	9.221 (hisse 978)			
	Çiftlik-i Burukumu nam-ı diğer Androniko tabi-i mezbur	2.270 (hisse 710)	Yekün 4.140 (hisse 567)		
14. Tımar-ı Pir Mehmed veled-i Mehmed	Karye-i Kuşkenoz tabi-i Rodos	9.221 (hisse 3.879)		----	----
15. Tımar-ı Hüseyin veled-i Mehmed	Karye-i Kalavarda ma Muzına tabi-i Rodos	10.011 (hisse 1.820)		----	----
16. Tımar-ı Bekir veled-i Mustafa	Karye-i Kalavarda ma Muzına tabi-i Rodos	10.011 (hisse 1.820)		----	----
17. Tımar-ı İsmail veled-i Abdullah*	Karye-i Kalavarda ma Muzına tabi-i Rodos	10.011 (hisse 1.370)		----	----
18. Tımar-ı İsmail veled-i Abdullah	Karye-i Kalavarda ma Muzına tabi-i Rodos	10.011 (hisse 1.370)		----	----
19. Tımar-ı Ahmed ve Hasan veledan-ı Hasan ber vech-i iştirak	Karye-i Alayarma tabi-i mim	14.264		16.814	3.156
	Karye-i Agrapolya tabi-i mim	2.550			
20. Tımar-ı Mehmed veled-i Hasan	Karye-i Alayarma tabi-i Rodos	14.264		16.814	3.156
	Karye-i Agrapolya tabi-i mim	2.550			

* 17. ve 18. kayıtlar mükerrer olabilir.

21. Tımar-ı Abdurrahman veled-i Mehmed	Karye-i Alayarma tabi-i Rodos	14.264	16.814	3.156
	Karye-i Agrapolya tabi-i mim	2.550		
22. Tımar-ı Süleyman veled-i Abdullah	Karye-i Alayarma tabi-i Rodos	14.264	5.399	----
	Karye-i Agrapolya tabi-i mim	2.550		
	Karye-i Dimliye ma Kalamunye/Kalamine ve Kattaluki/Kataviyi tabi-i Rodos	13.394 (hisse 3.945)		
	Zimmet/Zemin-i Manastır-ı Sedli/Sedlu/Haklu? der nezd-i karye-i Dimliye tabi-i mim	658		
23. Tımar-ı İsmail veled-i Ali	Karye-i Alayarma tabi-i Rodos	14.264	Yekün 16.814 (hisse 1.641)	----
	Karye-i Agrapolya tabi-i mim	2.550		
24. Tımar-ı Yahya veled-i Mahmud	Karye-i Soroni tabi-i Rodos	6000 (hisse 3000)	3.316	----
	Karye-i Alayarma tabi-i Rodos	14.264		
	Karye-i Agrapolya tabi-i mim	2.550		
25. Tımar-ı Ali veled-i Abdullah	Karye-i Soroni tabi-i Rodos	6000 (hisse 3000)	3.316	----
	Karye-i Alayarma tabi-i Rodos	14.264		
	Karye-i Agrapolya tabi-i mim	2.550		
26. Tımar-ı İsa veled-i Mehmed ve Mehmed veled-i Muslu	Karye-i Kanaz tabi-i Rodos	11.565 (hisse 2.842)	----	----
27. Tımar-ı İbrahim veled-i Abdullah	Karye-i Kanaz tabi-i Rodos	11.565 (hisse 2.842)	----	----
28. Tımar-ı Mehmed veled-i Yusuf	Karye-i Kanaz tabi-i Rodos	11.565 (hisse 1.893)	----	----
29. Tımar-ı Ahmed veled-i Selim	Karye-i Kanaz tabi-i Rodos	11.565 (hisse 1.562)	----	----
30. Tımar-ı Mehmed	Karye-i Kanaz tabi-i Rodos	11.565 (hisse 1.480)	----	----

veled-i Mahmud					
31. Tımar-ı Mustafa veled-i Abdülkerim	Karye-i Dimatarya tabi-i Rodos	11.000	Yekün 18.986 (hisse 5.703)	6.740	5.617
	Karye-i Ornoz tabi-i mim	7.986			
	Karye-i Tologoz tabi-i mezbur	10.000 (hisse 1.037)			
32. Tımar- ı Mustafa veled-i Mehmed	Karye-i Afandoz tabi-i mim	6.000 (hisse 5.000)		----	----
33. Tımar-ı Seyyid Mehmed ve Seyyid Abdûlbaki veledan-ı Seyyid Hasan ber vech-i iştirak	Karye-i Kuşkenoz tabi-i mim	9.221 (hisse 4.364)		13.478	4.196
	Karye-i Uzgur ma çiftlik-i Magarina/Manadinye hâlâ Çayır demekle maruf ve Anyalada dahi derler tabi-i mim	7.618			
	Mezra-i Pisari ve Pilimadiş ma Bozdağ tabi-i Rodos	1.498			
34. Tımar-ı Musa veled-i Abdullah	Karye-i Dimatarya tabi-i Rodos	11.000		18.986	3.420
	Karye-i Ornoz tabi-i mim	7.986			
35. Tımar-ı Mustafa veled-i Osman	Karye-i Dimatarya tabi-i Rodos	11.000		18.986	3.420
	Karye-i Ornoz tabi-i mim	7.986			
36. Tımar-ı Yusuf veled-i Abdullah	Karye-i Dimatarya tabi-i Rodos	11.000	Yekün 18.986 (hisse 3.420)	4.077	----
	Karye-i Ornoz tabi-i mim	7.986			
	Karye-i Dimliye ma Kalamunye/Kalamine ve Kattaluki/Kataviyi tabi-i Rodos	13.394 (hisse 657)			

37. Tımar-ı Mehmed veled-i Şahin	Karye-i Dimatarya tabi-i Rodos	11.000 - 7.986 Yekün 18.981 (hisse 2.452)	Yekün 4.140 (hisse 2.656)	3.156	----
	Karye-i Ornoz tabi-i mim				
	Karye-i Kuşkenoz tabi-i mim	9.221 (hisse 978)			
	Çiftlik-i Burukumu nam-ı diğer Androniko tabi-i mezbur	2.270 (hisse 710)			
	Karye-i Afandoz tabi-i mim	6.000 (hisse 1.000)	Yekün 3.064 (hisse 500)		
	Karye-i Kalitiz ma Kalislu tabi-i mezbur	12.140 (hisse 1.493)			
	Karye-i Dimatarya tabi-i mim				
	Karye-i Ornoz tabi-i mim	11.000 - 7.986 Yekün 18.986 (hisse 571)			
38. Tımar-ı Mehmed veled-i Haydar	Karye-i Marça tabi-i Rodos	8.890 (hisse 3.258)	----	----	
39. Tımar-ı Süleyman veled-i Mustafa	Karye-i Marça tabi-i Rodos	8.890 (hisse 1.535)	3.993	----	

	Karye-i Çimendus der nezd-i Sorani tabi-i mim	1.178			
	Karye-i Piona tabi-i mezbur	3.069	Yekün 9.678 (hisse 546)		
	Karye-i Galatoz tabi-i mezbur	6.609			
	Mezra-i Delâmekelile? hâlâ Ezini dimekle maruf der nezd-i Villanova tabi-i mim	330			
	Mezra-i Arnitodus der nezd-i Kanaviye tabi-i mim	404			
40. Tımar-ı Hüseyin veled-i Halil ve Yusuf veled-i Abdullah	Karye-i Dimliye ma Kalamunye/Kalamine ve Kattaluki/Kataviyi tabi-i Rodos	13.394 (hisse 5.260)		----	----
41. Tımar-ı Mustafa ve İbrahim veledan-ı Mahmud ber vech-i iştirak	Karye-i Dimliye ma Kalamunye/Kalamine ve Kattaluki/Kataviyi tabi-i Rodos	13.394 (hisse 3.287)		----	----
42. Tımar-ı Abbas veled-i Mustafa	Karye-i Dimliye ma Kalamunye/Kalamine ve Kattaluki/Kataviyi tabi-i Rodos	13.394 (hisse 2.875)		----	----
43. Tımar-ı Hasan veled-i İvaz	Karye-i Dimliye ma Kalamunye/Kalamine ve Kattaluki/Kataviyi tabi-i Rodos	13.394 (hisse 3.945)		4.603	3.945
	Zimmet/Zemin-i Manastır-ı Sedli/Sedlu/Haklu? der nezd-i karye-i Dimliye tabi-i mezbur	658			

44. Tımar-ı Mehmed veled-i İbrahim	Karye-i Kalitiz ma Kalislu tabi-i Rodos	12.140 (hisse 2.826)	----	----
45. Tımar-ı Abdurrahman veled-i Süleyman	Karye-i Kalitiz ma Kalislu tabi-i Rodos	12.140 (hisse 2.499)	3.675	----
	Çiftlik-i Ahmed nam-ı diğer Kalamunye der nezd-i Kalitiz tabi-i mezbur	520		
	Mezra-i Pisavli der nezd-i Kalitiz tabi-i mezbur	410		
	Mezra-i Tilki Veli der nezd-i Laleli dağ tabi-i mim	250		
46. Tımar-ı Hasan veled-i Mustafa	Karye-i Kalitiz ma Kalislu tabi-i Rodos	12.140 (hisse 2.663)	----	----
47. Tımar-ı Mehmed veled-i Hürrem	Karye-i Kalitiz ma Kalislu tabi-i Rodos	12.140 (hisse 2.659)	----	----
48. Tımar-ı Mehmed veled-i Abdullah	Karye-i Kulakis/Korakis tabi-i Rodos	1.463	2.876	----
	Çiftlik-i Damuyarkis/Damumadgir nam-ı diğer Karini/Madini tabi-i Rodos	1.413		
49. Tımar-ı Veli veled-i Abdullah	Karye-i Piona tabi-i mezbur	3.069	4.239	----
	Karye-i Galatoz tabi-i mezbur	6.609		
	Karye-i Ayastridos tabi-i mim	12.583 (hisse 1.504)		
50. Tımar-ı Ali veled-i Hürrem	Karye-i Piona tabi-i mezbur	3.069	9.678	1.914
	Karye-i Galatoz tabi-i mezbur	6.609		
51. Tımar-ı Abdurrahman veled-i Ömer	Karye-i Piona tabi-i mezbur	3.069	9.678	2.078
	Karye-i Galatoz tabi-i mezbur	6.609		
52. Tımar-ı İvaz veled-	Karye-i Piona tabi-i mezbur	3.069	9.678	2.405

i Abdullah	Karye-i Galatoz tabi-i mezbur	6.609		
53. Tımar-ı Ali veled-i Mehmed	Karye-i Arnita tabi-i Rodos	8.400 (hisse 1.602)	----	----
54. Tımar-ı Ahmed veled-i Mehmed	Karye-i Arnita tabi-i Rodos	8.400 (hisse 1.722)	----	----
55. Tımar-ı Yahya veled-i Abdullah	Karye-i Arnita tabi-i Rodos	8.400 (hisse 1.742)	----	----
56. Tımar-ı Ahmed veled-i Abdullah	Karye-i Arnita tabi-i Rodos	8.400 (hisse 1.743)	----	----
57. Tımar-ı Yusuf veled-i Abdullah	Karye-i Arnita tabi-i Rodos	8.400 (hisse 1.591)	----	----
58. Tımar-ı Hüseyin veled-i Ali ve Mehmed veled-i Ali	Karye-i Yennadis tabi-i Rodos	9.876 (hisse 3.807)	----	----
59. Tımar-ı Mehmed veled-i Murad	Karye-i Yennadis tabi-i Rodos	9.876 (hisse 2.008)	----	----
60. Tımar-ı Halil veled-i İbrahim	Karye-i Yennadis tabi-i mezbur	9.876 (hisse 2.037)	----	----
61. Tımar-ı Mustafa veled-i Hüseyin	Karye-i Yennadis tabi-i Rodos	9.876 (hisse 2.023)	----	----
62. Tımar-ı Hüseyin veled-i Mehmed	Karye-i Ayastridos tabi-i Rodos	12.583 (hisse 3.010)	----	----
63. Tımar-ı Hüseyin veled-i Abdullah	Karye-i Ayastridos tabi-i Rodos	12.583 (hisse 2.007)	----	----
64. Tımar-ı Mehmed veled-i Muslu	Karye-i Ayastridos tabi-i Rodos	12.583 (hisse 2.007)	----	----
65. Tımar-ı Ali veled-i Ahmed	Karye-i Apolke tabi-i Rodos	8.948 (hisse 2.971)	3.739	----
	Karye-i Ayastridos tabi-i Rodos	12.583 (hisse 4.055)		
	Karye-i Apolke tabi-i Rodos	8.948 (hisse 1.126)		

	Karye-i Kanaz tabi-i mezbur	11.565 (hisse 946)			
	Karye-i İpsitoz tabi-i mim	9.548 (hisse 226)			
	Mezra-i Vasiliki ma çiftlik-i Katarinna/Kanadinne ve mezra-i İşpiyaz ve mezra-i Asturdola ve çiftlik-i Meftune/Haktuna tabi-i Rodos	1.000 (Çiftlik-i Meftune)	Yekün 7.357 (hisse 848)		
66. Tımar-ı Ömer veled-i Bekir	Karye-i Apolke tabi-i Rodos	8.948 (hisse 2.599)		----	----
67. Tımar-ı İsmail veled-i Yusuf	Karye-i Apolke tabi-i Rodos	8.948 (hisse 2.252)		----	----
68. Tımar-ı Mustafa veled-i Ahmed	Karye-i Arkipoli tabi-i Rodos	7.000 (hisse 3.638)		----	----
69. Tımar-ı Abdi veled-i Hüseyin	Karye-i Arkipoli tabi-i Rodos	7.000 (hisse 3.362)		----	----
70. Tımar-ı Hüseyin veled-i Mustafa	Karye-i İpsitoz tabi-i Rodos	9.548 (hisse 2.938)		----	----
71. Tımar-ı Ali veled-i İbrahim	Karye-i İpsitoz tabi-i Rodos	9.548 (hisse 4.522)		----	----
72. Tımar-ı Hacı Yusuf veled-i Mehmed	Karye-i İpsitoz tabi-i Rodos	9.548 (hisse 1.862)		----	----
73. Tımar-ı Abdullah veled-i Mehmed ve Ahmed veled-i Mustafa	Karye-i Profilya tabi-i Rodos	4.516		----	----
74. Tımar-ı Kara Mehmed veled-i Abdullah	Karye-i Lahanya tabi-i Rodos	8.129		10.384	2.348
	Karye-i Asa tabi-i mim	2.255			
75. Tımar-ı Osman veled-i Ahmed	Karye-i Lahanya tabi-i Rodos	8.129	Yekün 10.384 (hisse 1.545)	3.296	----
	Karye-i Asa tabi-i mim	2.255			
	Mezra-i Kurdzade İbrahim	751			

	Bey der karye-i Soroni tabi-i mim				
76. Tımar-ı Mehmed veled-i Hüseyin	Karye-i Lahanya tabi-i Rodos	8.129		10.384	2.165
	Karye-i Asa tabi-i mim	2.255			
77. Tımar-ı Ali veled-i Hüseyin	Karye-i Lahanya tabi-i Rodos	8.129		10.384	2.166
	Karye-i Asa tabi-i mim	2.255			
78. Tımar-ı Mustafa veled-i Yunus	Karye-i Lahanya tabi-i Rodos	8.129	Yekün 10.384 (hisse 2.160)	2.390	----
	Karye-i Asa tabi-i mim	2.255			
	Karye-i Baştide/Bastiye tabi-i mezbur	3.687 (hisse 230)			
79. Tımar-ı Hacı Yusuf veled-i Mehmed	Karye-i Ayastridos tabi-i Rodos	12.583 (hisse 4.055)		----	----
	Karye-i Apolke tabi-i Rodos	8.948 (hisse 1.126)			
	Karye-i Kanaz tabi-i mezbur	11.565 (hisse 946)			
	Karye-i İpsitoz tabi-i Rodos	9.548 (hisse 226)			
	Mezra-i Vasiliki ma çiftlik-i Katarinna/Kanadinne ve mezra-i İşpiyaz ve mezra-i Asturdola ve çiftlik-i Meftune/Haktuna tabi-i Rodos	1.000 (Çiftlik-i Meftune)	Yekün 7.357 (hisse 5.657)		
80. Tımar-ı Mehmed veled-i Abdullah	Karye-i Baştide/Bastiye tabi-i Rodos	3.687 (hisse 3.456)		----	----
81. Tımar-ı Ali veled-i Mehmed	Karye-i Marça tabi-i Rodos	8.890 (hisse 4.097)		----	----
Cezire-i mezburelerde havass-ı hümayûn ve mîrimîran ve mîrlivâ ve erbab-ı tımar kura ve cezireleri müceddeden tahrir-i defter-i icmal olunmak için emr-i alişan sadır olmağın sadır olan emr-i ali mucebince tahrir-i defter olundu tahriren fi evail-i şehr-i Muharremü'l haram sene selase ve ısrin ve mie ve elf					
Mühür El-fakir/hakir Abdülkadir El-fakir/hakir Mustafa Ruhi katib-i defter-i hakani					

Dirlik adları ve toplam gelirleri öğrenilebilen tablodan Rodos, Lindos, Marmaris ve Meis gümrük gelirlerinden, mukataalar olarak, şemhâne, bac-ı bâzâr dışında memlaha, mahsul-u mabeyn, bad-ı heva, arusane, beytü'l mâl gibi çeşitli vergilerin gelirlerine ulaşılabilir. Gümrük gelirlerinde Rodos, başı çekmektedir. Eski hasha-i hümayûn 420.828 ve yenisi 784.498 olarak toplam 1.205.326'dır. Hangi gelirleri nereden elde ettiği de açıkça belirtilmektedir. Aynı şekilde; hasha-i mîrimîran-ı cezair ile hasha-i mîrlivâ-i Rodos kısmında Adalar Beylerbeyi'nin ve Rodos Sancak beyinin, düşen paya göre, dirliklerine ve gelirlerine ulaşılabilir. Tablo'dan anlaşıldığı üzere; gelirlerin paylaşımında büyük pay Padişah'a aittir.

Dirlik sahipleri, dirlik adları, Rumca isimleri tam olarak değiştirilmemiş olan yerleri, ne kadar akçe oldukları, hisseleri, ayrılan gelir ile toplam gelirler ayrıntılı olarak tabloda verilmekte ve bazı dirlikler bir kişiye aitken bazı dirliklerin birden fazla dirlik sahibine paylaştırıldığı görülmektedir. Ada, tımar birimlerine ayrılmış olarak tımarlılara verilmiştir. 77 tımar gözlenmektedir. Bazı tımarlar ortak olduğundan bu sayı yükselmektedir. Bir tımar 5 kişiye kadar paylaştırılabilmiştir. Has dışında bulunan köy ve çiftliklerin öşürleri tımar içinde gözlenmektedir. Ayrıca; tabloya bakıldığında bazı tımar sahiplerinin isminde görülen veled-i Abdullah'ın, onların İslam dinine daha sonra geçtiğini belirttiği dile getirilebilir.

4.3.1.3. Rodos'un Kalesi, Limanı ve Tersanesi

Rodos Kalesi, 9 tabya ve 20 kuleden oluşur. Kızılkapı civarı da doğal bir hendek gibidir ve derinliği 30 kulaçtır. Bu hendeklerde binden fazla lâğım vardır. Kale'de bulunan 41 kapının 4'ü demir kapıdır. Beş katlı Eğrikapı en önemlilerindendir. Doğuda Değirmenkapı bulunur. Karanlık kapı kibleye bakar ve burada bir Hristiyan mezarlığı vardır. Liman, Sülin (Sayme/Papa) ve Arap kapıları diğer kapılardandır. En büyük tabya, kalenin kuzey köşesinde bulunan ve 7-8 adet cehennem kuyusu barındıran Zindan tabyasıdır. Şövalyeler zamanında burada Müslümân esirler tutulurdu. Zindan'daki kayalara mürekkeple veya oyularak çeşitli işkenceler ile ilgili yazıldığı görülmüştür. Bu tabyanın kuzeyinde Ahmet Paşa ve Hurmalı/Sormalı tabyaları bulunur. Poyraz Limanı'nda 10 tane topu barındıran bir tabya da vardır.²⁴⁰

Evliya Çelebi gördüğü binlerce kale içinde Rodos Kalesi'nin farklı olduğunu dile getirmiştir. Kale duvarlarının bazen 40-60 ayak eninde olduğunu belirtmiştir. Tabya ve kale duvarları etrafında dönülmesiyle ilgili olarak 9700 adımdan bahsetmiştir. 41 kapılı kalenin taşlarının yumuşak köfeke taşlardan oluştuğunu açıklamıştır. Süleyman Han'ın ellişer okka demir güllerinin hâlâ kale duvarlarında bulunduğunu görmüştür. 7 küçük hisar, onlarca kule, tabya, burç ve dirsek ile binlerce mazgal barındıran kalenin içersinde 4200 ev ve 24 mahalle vardır; kalenin dışında varoş bulunmaz diye belirtmiştir.²⁴¹

Frenk hisarı, Rodos'un iç kalesidir ve çevresi 800 adımdan ibarettir. Kuzey tarafında bir kapı mevcuttur. Kuzeydoğusunda 50 kulaç derinliğinde bir hendek bulunur. Diğer tarafları şehrin içindedir; bu yüzden hendek yoktur. İç kalede şövalyelerden kalma saraylar vardır ve altlarında su sarnıçları ve buğday ambarları bulunur. Bu civarda, kale dizdarının, kethüdanın ve diğer büyüklerin sarayları görülür. Kırım Hanlarının sürgünde yaşadıkları saray da buradadır. Bu sarayların önündeki geniş meydan, divan ve bayramlaşma yeri olarak görülebilir. Burada bir Süleyman Han zaviyesi ve kapı önünde de Hristiyanlara ait bir Lonca divanhanesi bulunur. Orta hisar, 7 büyük kuleyi içerir. Bu kulelerden Nöbethane ve Mütevellî kuleleri önemlidir. Muradoğlu, Ağa ve Eski adlı kuleler de vardır. Karanlık kapı civarında Kemerli kule

²⁴⁰ Çakan, *agt.*, s. 20-21; Evliya Çelebi, *age.*, s. 101-103.

²⁴¹ Evliya Çelebi, *age.*, s. 101-103, 105.

vardır. Bir burunda inşa edilmiş olan bu kule, Kalyon Limanı'nın etrafını çevirmektedir. Burun üzerinde 10 yel değirmeni olduğundan buraya değirmenler burnu adı verilir. Buradan Arap kulesine geçilir; bu kule Poyraz Limanı'nın ağzında bulunur. Liman, poyraza açıktır ve 300 gemi alabilir. Rodos'un doğusunda Alçak tabya önünden Kemerli kule burnuna kadarki kısma İstiridy Limanı denir. Bu liman sığdır ve burada hurda kayıklar vardır. Mendirek kulesi, Kadırğa Limanı ağzındadır ve etrafında hendek bulunmaz. Kuzeye bakan bir kapısı olan kule üç katlıdır. İçinde bulunan Narin kulede küçük neferat evleri ve çeşitli toplar göze çarpar. Kışın gemiler bu limandadır, rüzgârlara kapalı olan bu liman, Mendirek kulesi etkisiyle korsanlığa karşı korunaklıdır. Kule, 40 parça balyemez topu barındırır. Bu kule civarında 5 yel değirmeni vardır. Kenarında Rodos paşasının sarayı bulunan Kadırğa Limanı'nın dışında ama Kadırğa Limanı'na giriş olan bir liman daha vardır; burası poyraza açıktır ve burada gemiler kalamaz.²⁴²

4 Rebiülahir 984/1 Temmuz 1576 yılına ait Rodos beyi ve kadısına yazılmış olan bir hükümde valide sultanın, Cezair Garb Beylerbeyi Ahmet'ten Rodos Kalesi içersindeki vakfı için 30 dükkan inşası için arsa ve ayrıca bir miktar taş satın aldığı yazılıdır. İnşa için Rodos Alay beyi Cafer Bey'in emin tayin edildiği ve bu konu için padişahın 300 altın gönderdiği belirtilmiştir. Gönderilen altınların Cafer Bey'e teslimi, inşada çalışacak işçilerin ve marangozların ücretleri ayrıntısı ile defter edilmiştir. Bu konuda Rodos beyinin, kadısının ve alaybeyinin sorumlu tutuldukları hükümden anlaşılmaktadır.²⁴³ 8 Rebûlâhır 1040/13 Kasım 1630 yılında Rodos sancağı mutasarrıfı Mahmut'a, Rodos kadısı ve kale dizdarına yazılmış olan bir hüküm ise Rodos Kalesi neferatından kadılık, müderrislik, mülâzımlık ve danışmendlik makamlarına gelmiş olanlarından hizmetlerini yerine getirmeyenlere ulûfe verilmemesi hakkındadır.²⁴⁴ Bir belgede Rodos Kalesi'nin ve Mustafa Ağa Câmii'nin tamiri için Rodos'un 1096/1684-1685 nüzûl bedelinden harcandığı; bu harcamaların muhasebe-i evvel ve mevkufat kalemlerinden düşülmesi belirtilmiştir. 5 Şaban 1097/26 Haziran 1686 tarihli yazıda düşülecek olan miktarın yalnız 300.000 akçe olduğu görülmektedir. Bu konunun

²⁴² Çakan, *agt.*, s. 21-22; Evliya Çelebi, *age.*, s. 102-105.

²⁴³ Karataş, *agt.*, Hk. 555, s. 48-49.

²⁴⁴ Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, MD 85, Hk. 30/658, s. 20-21.

defterdar efendiye sunulması üzerine 27 Ramazan 1097/17 Ağustos 1686 tarihli bir yazı da mevcuttur.²⁴⁵

Başka bir belgeye göre Rodos gümrüğü ve mukataası ile Marmaris'ten elde edilen 2 yıllık (1135-1136) gelir 1 yıl için 1.200.000'den toplam 2.400.000'dir. Bu gelirden 14 kalem harcama yapılmıştır. 1135 yılına ait Meis Kalesi'ndeki askerlerin ihtiyaçları ile Cemâziyelâhır 1137 yılına ait Rodos Kalesi'ndeki yerli olanlara harcama görülmektedir. 974.663 akçe Rodos mutasarrıfı Süleyman Paşa'nın çukadarı Ahmet'e teslim edilmiştir. Farklı yılların olmasının nedeni ise ödenmeyen paraların sonraki yıla kalmasıdır. Bu nedenle bir yerde 1134 yılı da geçmektedir. 1136 yılında Meis Kalesi'ndekilere ve gurre-i Receb 1137/16 Mart 1725 yılında Rodos Kalesi'ndeki azablara harcama söz konusudur. Yine Ahmet'e 974.663 akçe teslim edilmiştir. Gurre-i Safer 1135/10 Kasım 1722 ve 5 Cemâziyelâhır 1135/12 Mart 1723 ile 1136/1723-1724 tarihli harcamalar vardır. Kethüda Osman'ın ve deniz beyi Ömer'in salyanesinin isimleri belirtilmiştir. 100.000 akçeden 59.704 akçe harcanmıştır. Her ekmek parası için 3 akçe verilmiştir. En son 19 Zilhicce 1137/28 Ağustos 1725 yılına kadar yine pek çok harcama tarihleriyle verilmiştir. Tersane kaptanı Kel Mehmet beyzade cebeciyan-ı Akdeniz isminin geçtiği yerde 4.000 akçe, Paşa'nın imamı Hasan Efendi'nin isminin geçtiği yerlerde 71.173, 65.500 ve sonra 108.827 akçe harcama belirtilmiştir. Paşa'nın çukadarı Halil'in isminin geçtiği yerde 7.260 akçe, hem Mehmet beyzade hem de Hasan Efendi'nin isminin geçtiği ve madenlerle ilgili bir ödemenin olduğu yerde 4.000 akçe yazılıdır. Hacı Abdullah ve Osman'ın isimlerinin geçtiği; yeniçerilerin ücreti, Hızır günü ve Kasım günü vergisi ile ilgili olan yerde 20.400 akçe belirtilmiştir. İskenderiye'deki Uzgur/Mudgur? Kalesi müstahfızân cemaatine yapılan ödeme olarak 38.988 akçe görülmektedir. Serdâr Ahmed Paşa'nın ve divan-ı hümayûn kâtibi Mahmud Çelebi'nin isimlerinin geçtiği yerde 10.800 akçe yazılıdır. Burada, cebeci birliklerinin erzağına yapılan ödeme ile birlikte Rodos'taki gelirlerden Sivas ve Erzurum'a gönderildiği belirtilmiştir. Rodos Kalesi'nde görevli olan yerli neferlerin et ihtiyacı için paşanın çukadarı Ahmed'e 7.320 akçe verilmiştir. Abdullah imam divan-ı cedid isminin geçtiği yerde 23 akçenin altına 2.790 akçe yazılıp bir hesap yapılmıştır. Anadolu ve Kefe kalemleri için toplam 49.912 sağ akçelik bir harcama açıklanmıştır. Anadolu

²⁴⁵ BOA, İE.ML, Nu. 2601 (1097/1685-1686).

kaleminde 3 kişiye 45 akçeden 354 günlük ücret ödendiği belirtilmiş olup 45 ile 354 çarpılarak 15.930 akçeye ulaşılmıştır. 3.984 akçe tutan ekmek parası çıkartılınca 11.946 akçe kalmıştır. 1 yılı daha ekleyince 23.892 akçelik bir harcama yapılmıştır. Kefe kaleminde 3 kişiye 49 akçeden 354 günlük toplam 17.346 akçelik bir ödeme çıkmıştır. 4.336 akçe tutan ekmek parası çıkartılınca 13.010 akçe kalmıştır. 1136 yılından da ekleyince 26.020 akçeye ulaşılmıştır. Teslimat 2.350.088'dir. Kâtiplerin aldığı 23.892 ile 26.020 akçenin toplanmasıyla elde edilen 49.912 eklenince 2.400.000'e ulaşılmaktadır. Harcamaların askeri harcamalar olduğu görülmektedir.²⁴⁶

Resim 4.2: Rodos Kalesi

Kaynak: <http://www.athenstourgreece.com/wp-content/uploads/2010/05/RhodesCastle.jpg> (16.01.2013)

Rodoslular liman, tersane, gemi barınağı ve havuz temizleme ve sağlamlaştırma çalışmalarının ardından Akdeniz ticaretine yönelerek şehri büyük bir ticaret merkezi haline getirmişlerdir. Sayısı 5'e çıkarılan limanlarının birincisi Yeni Varoş dışındaki Gül idi. Varoş yönünden ilk iki değirmen arasında kumlarla gizlenmiş girişinin kalıntısı

²⁴⁶ BOA, A.E. III. AHMED, Nu. 20784 (Zilhicce 1137/Ağustos-Eylül 1725).

görülebılır. İkincisi Tersane (Mandraki) Limanı'dır. 330 m. uzunluğunda 170 m. enindeki bu limanın, bir ihtimal sert havalarda daha kısa bir yol ihtiyacı ile birinci limana ulaşabilmek için gizli bir tünel girişı olduğu söylenir. Üçüncüsü Gümrük'tür. Diğer ikisinden daha küçüktür ve bir tünelle Tersane Limanı arasında bağlantısı olduğu söylenir. Dördüncüsü Parmaklık Kapı (Arkadya/Akandıya)'dır. Beşincisi şehrin güneyindeydi ama artık kalıntısı bile yoktur. Rodos tersaneleriyle ilgili olarak tarihçi Estrabon, gemi temizlenmesi için havuzlar olduğunu; şehrin kuzeydoğusundaki burç bitişığında bulunan geniş meydanlık ile tersane tarafının havuz olarak kullanıldığını belirtmiştir. Eğri Liman da denilmiş olan yerin, artık izi hiç kalmasa da havuz olarak kullanıldığı bilinmektedir. Rodos'un limanları ve tersaneleri, deniz kuvvetlerine sahip devletlerin dikkatlerini çekmiştir ve Rodoslularca oluşturulmuş deniz yasaları ve hükümleri daha sonraki deniz gelişmeleri için temel teşkil etmiştir.²⁴⁷

Liman reisinin merkezden tayin edildiği Rodos Limanı'nda askeri ve ticari gemiler için kalafat dokları bulunurdu. Cezayirli Gazi Hasan Paşa, 1758'de bir kalafat doku yaptırmıştır.²⁴⁸

Şövalyeler döneminde aktif durumda ve kereste temini için Anadolu'ya bağımlı olan Rodos tersanesi asıl canlılığı Osmanlı döneminde yaşadı. Özellikle Akdeniz ve Karadeniz'de savaş halindeyken Rodos tersanesi hareketleniyordu.²⁴⁹

Resim 4.3: Limandaki Değirmenler

Kaynak: <http://www.viptaxitours.com/?p=99> (16.01.2013)

²⁴⁷ Avcı, *age.*, s. 27-28; Ziver, *age.*, s. 12-13.

²⁴⁸ Barnes, *agm.*, s. 398-399; Örenç, *age.*, s. 513.

²⁴⁹ Örenç, *age.*, s. 505-506.

Resim 4.4: Mandraki Limanı

Kaynak: <http://www.moorings.com/destinations/mediterranean/greece/kos/rhodes-island> (16.01.2013)

4.3.2. Ada'da Dini ve Kültürel Hayat

4.3.2.1. Rumlar ve Yahudiler

10 Şaban 1040/13 Mart 1631 tarihli bir hükümden Rodos'taki Sultan Süleyman Han câmi-i şerîfinin vakfıyla bazı kiliseler arasında mal varlığı konusunda bir anlaşmazlık çıktığı anlaşılmaktadır. Leryoz ve Kalimnos adalarından bazı Gayrimüslimlerin evlatları olmadığından tasarruf ettikleri bağ, bahçe ve tarlaların öşür resmi câmi-i şerîfin vakfına kayıtlıyken bu kişiler kiliselerine vakfettiklerini bildirmişlerdir. Bu durum câmi-i şerîfin vakfının gelirlerinde bir azalmaya ve dolayısıyla bir şikâyeteye neden olmuştur. Söz konusu araziler 977/1569-1570 yılında mîrî araziden mukataaya dönüştürülmüş bağ, bahçe ve zeytin ağaçlarından oluşup 70-80 yıldan beri mülkiyet üzere tasarruf edilmektedir. Kararlaştırılmış olan maktu vakfa

verildikten sonra geri kalan hasılat köylülerin kendi vakıflarına; böyle bir vakıf yoksa kendi mülkiyetlerine kalacaktır şeklinde uygun bir temessük ortaya konulmuştur. Bu örnekten anlaşılmaktadır ki vergisini veren biri, vergi dışında kalan malından kendine alabilmiş ya da kilise vakfına verebilmiştir. 11 Muharrem 1041/9 Ağustos 1631 tarihli bir hükümde ise tenhâ bir yer olduğundan *mesken-i şeyâtîn ve ma'den-i ecinne* (cinlerin madeni ve şeytanların meskeni) olarak bilinen Artemit adlı bir manastır olduğu belirtilmiştir. Zelzele nedeniyle bazı kişilerin ölmesinin ardından manastır arazilerinin bir kısmı üzerinde Lindos köyü Gayrimüslimlerinden ve Akdeniz'de kalyon reisi olan Caneti Reis kendi parasıyla bir miktar mülk, koyun, keçi ve öküz tasarruf etmiştir ve manastırın zarara uğrayan yerlerini tamir ettirmiştir. Daha sonra bazı kişilere manastır verilmiş olup onlar reise ait olanları telef edip onu zarara uğratmışlardır. Bir daha böyle bir durumla karşılaşılmasına yönelik uyarı yazıda belirtilmektedir.²⁵⁰

1730 yılına ait başka bir belgede manastırların durumu ile ilgili bazı bilgiler ele edilebilmektedir. Rum patrikliğine bağlı Rodos metropolidliğine katılmış olan adalardaki manastırlara eskiden vakfedilmiş olan tarlalardan az miktarda elde edilen üründen her manastırda igumenos olanlar yolculara ikram ve manastır fukarasına yemek olarak vermiştir. İgumenos ölünce aralarından birini onun yerine tayin etmek için Rodos metropolidi aracılığıyla eski göreneklere göre hareket etmişlerdir. Ölmüş olan igumenosun tarım yaptığı tarlalar ise tapuyu hak etmiştir. Bu arada alay beyi, zeamet sahipleri, subaşılar, mütevelliler, mâlikâne yöneticileri ve vakıf tarafından yaveciler başkasına veririz diyerek igumenos olan rahibi rencide etmişlerdir. Kiliselerin ve manastırların vakıflarından ortaya çıkan zeytinlerden öşür olarak 1/8 vermeyi kabul etmişlerken; memur olanlar zeytinden öşür almayıp zeytinyağı almak isteyerek zorla fukaradan yağ almıştır. Eziyet edilen keşiş ve kalugriye topluluğundan biri, suçu nedeniyle şeriat kurallarına uygun olarak alıkonularak susturulmuştur. Metropolidler aracılığıyla alıkonulurken müteveli, mâlikâne yöneticisi ve subaşı gibi olan kişiler müdahale ederek sayıca fazla olan adamları ile manastırlara yerleşip kayıtlı ve ücretsiz olan yemeklerden almışlardır. Zorla atları ve katırları çeşitli hizmetleri için kullanmışlardır. Öşürler gerektiği gibi verilmesine rağmen yetinmeyip buğday ve tohum akçesi gibi çeşitli bahanelerle akçe ve buğday aldıklarından fukaraya elde ettiği üründen

²⁵⁰ Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, MD 85, Hk. 195/490, Hk. 436/245, s. 119, 267-268.

ancak 1/3 kalmıştır. Bu durumun ortadan kaldırılması dilenmiştir. Bu haksızlığın ve zorbalığın engellenmesi ve manastırlardan alınanların başkasına satılmayıp geri verilmesi istenmiştir. Metropolitliğe bağlı kiliselerle ilgili olan bağ, bahçe, çiftlik, değirmen, çayır, ayazma, manastır, oda, dükkan ve ağaç ile kiliselere vakfedilmiş olan eşya ve hayvanlar, İstanbul Rum patriğinin koruması altına alınmıştır.²⁵¹ Patrikliğinden azledilmiş olarak Rodos'a sürülen Neyufanos adlı rahibin adaya sağ salim varıncaya dek yolculuk esnasında kimse tarafından rencide edilmemesi ve adada bulunduğu sürece ömrünü sürdürmesi için Rodos naibine yazılmış bir belge de vardır. Bu belgede İstanbul Rum cemaatinin ismi geçmektedir.²⁵² Bu örneklerden yola çıkarak Osmanlı, Müslümân olmayan halkının da hakkı ve güvenliği için gereken emirleri vermiştir denilebilir. Gayrimüslimlerin şikâyetleri ve dilekleri dinlenip çözüme bağlanabilmiştir.

Philermos Dağı'nda bulunan Meryem Ana tapınağı sıklıkla ziyaret edilen bir hac yeri olarak bulunmaktaydı. Philermos denilen yerdeki Eski Rodos'a, Rumlar Rhodini, Türkler Sünbüllü demişlerdir.²⁵³

Resim 4.5: Filerimos Manastırı

Kaynak: <http://www.faliraki-info.com/sights/filerimos.htm> (24.01.2013)

²⁵¹ BOA, C.ADL, Nu. 4451 (23 Muharrem 1143/8 Ağustos 1730).

²⁵² BOA, A.DVN.KLS, Nu. 2/15 (1208/1793-1794).

²⁵³ Vatin, *age.*, s. 14; Danişmend, *age.*, s. 90.

Lindos'ta XVIII. yüzyıl freskleriyle dekore edilmiş olan Panagia Kilisesi, Dimliye yakınında Fountoukli bölgesindeki eski bir yapı olan Agios Nicholaos Kilisesi, Alayarma yakınında yine eski bir yapı olan Moni Thari Manastırı vardır. Rodos'ta başka birçok kilise ve manastır bulunmaktadır. Arhangelos'a yakın bir yerde XVIII. yüzyılda bir keşiş tarafından yeniden inşa edilmiş olan Tsambika Manastırı da bunlardan biridir.²⁵⁴

Resim 4.6: Tsambika Manastırı

Kaynak: <http://www.phone-travel.com/things-to-see-in-rhodos-religious-places+tsambika-monastery> (24.01.2013)

²⁵⁴ <http://www.ecotourism-greece.com/tourism/activity/churches-monasteries/rodos> (24.01.2013).

Kiliseler için; Alayarma, Apolke, Arkipoli, Aşkilipoz, Dimliye, İsporo, Kalavarda, Lahanya, Profilia, Sorani, Tolokoz ve Yennadis Kilisesi sayılabilir. Manastırlar için ise; Afandoz, Alayarma'da Anikoz, Artehid ve Nari, Apolke İsimadoz, Arnita'da Aya Filibi, Aya Yorgi, Aşkilipoz'da Arusali, Basdiye, Damatarya, İpsitoz, İstiriyoz, Kalatiz'de Apopalçı, Aya Samon, Yennepa, Kalatoz, Kanaz, Keşkinöz, Lahanya'da Aya Piriti, Aya Yorgi, Lardos, Marça ve Piona Manastırı sayılabilir. Gelirlerinin bir kısmını Metropolitane'ye veren kiliselerin ve manastırların yeniden inşa veya tamir edilmesi için devletten ruhsat alınması zorunluluğu vardı. İlk başvuru yerel makamlara yapılırdı. Ada naibi talebi yerinde inceleyerek keşif yapıp çıkan sonuçları merkeze bildirirdi.²⁵⁵

Rodos Metropolitanesi/Despothesesi, şehrin dışında varoşa çalışmalarını sürdürmüştür. Ada metropolitleri veya piskoposları için atamalar Patrikhane'ye danışılarak İstanbul'dan yapılmıştır.²⁵⁶

Katolikler, 1660'larda Rodos'a tekrar yerleşmek çalışmalara girişmişlerdir. İzmir'deki St. Mari Kilisesi'ne mensup olan rahipler adaya uğrayan Latinler ile ilgilenmek için yılda iki kez Rodos'ta idiler. 1717'de ise Fransız rahip Pietro adaya yerleşmiştir. 1719'da V. Fransa Konsülü'nün resmi görevlisi sıfatına ulaşmıştır. Fransız Konsolosu'nun yardımıyla Katolik cemaati de 1720'de Triyande yolu üzerinde bir ev tutup burayı şapele dönüştürmüştür. Bu şapeli, 1743'de Rumlar yakmıştır.²⁵⁷

XVIII. yüzyılda adaya gelen William Wittman, özellikle Rum ve Yahudi kadın ve çocukların giyinişlerine bakıp mendillerden oluşan bohça şeklinde görünen hoş durmayan bir şapka taktıklarını, Rumların bir ihtimalle adada yetiştirmiş oldukları pamuktan yapılma ve festivaller ile kutsal günlerde üzerlerinde görülen giysilerinin diğerlerine göre daha hoş olduğunu belirtmiştir. Whitman, Müslümânların Kurban Bayramı'na değinmiş ama adaya gelmiş olan diğer seyyahlar gibi yaşam tarzları ve giyinişleri hakkında bilgi vermemiştir.²⁵⁸

²⁵⁵ Örenç, *agt.*, s. 386-387.

²⁵⁶ Örenç, *agt.*, s. 385.

²⁵⁷ Örenç, *agt.*, s. 295.

²⁵⁸ Doğan, *agt.*, s. 129.

İlk kez M.S. II. yy.'da Romalılarca Rodos'taki ağır işlerde kullanılmak için adaya getirilen sayıları 40 kadar olan Yahudiler, Musevi bir seyyaha göre Milâdî olarak 1150 yılında adada 500 kişi kadardılar ve belli bir ölçüde rahat yaşıyorlardı. Yahudilerin şövalyeler döneminde ticaretle ilgilenip rahat bir hayat yaşadıkları belirtilebilir ama D'Aubusson, 1502'de çıkardığı bir kararname ile adadaki Musevilerin dinlerini değiştirmelerini; bunu kabul etmeyenlerin ise adayı terk etmelerini ve mallarına el konulmasını emretmiştir. Ada'yı terk edenler olduğu gibi din değiştirmek zorunda kalanlar da olmuştur. Kanuni adayı fethedince Yahudiler, bu durumu belirterek kendi dinlerine dönmek istediklerini dile getirmişlerdir ve bu istekleri gerçekleşmiştir. Kanuni, Selanik'te yaşayan Yahudilerden 40 ailenin Rodos'a yerleşmesini sağlamıştır. Sefarad Yahudileri de denilebilecek olan bu kişiler bazı vergilerden muaf tutulup imtiyaz elde etmişlerdir. Bu sayede hayat şartlarında düzelme görülmüştür. Rodos'taki Yahudilere ait dini kurumların idaresi cemaat içindeki dini konsey tarafından yürütülürdü. Reisliğin hahamda olduğu konsey, dini kurallara göre işler; ibadet yerlerinin tamiri ve bakımı ile ilgilenirdi. Müslümân vakıflarındaki gibi her sinagogun ayrı bir bütçesi vardı. Hahamların atamaları, belli bir zamana kadar İstanbul'dan yapıldı.²⁵⁹

Rodos'ta en sistemli şekilde ticaretle ilgilenenler Yahudilerdi. Cemaat içi yapılanmalarında bir esnaf teşkilatı oluşturulmuştu. Yahudiler, Rodos köylerinden elde ettikleri şarabı ve rakıyı satmaktaydılar. Şehirdeki meyhaneler de onlar tarafından işletiliyordu.²⁶⁰

Rodos Yahudileri, şehirdeki Türklerle sorun yaşamamış ama Rumlarla bazen sürtüşme yaşamışlardır. Bu sürtüşmenin ana nedeni ise ekonomiktir. Rumların, Yahudilere ait dini törenlerde olay çıkardıkları görülmüştür.²⁶¹

XVI. yüzyılda Osmanlı döneminde inşa edildiği bilinen Kahal Kadosh Salom adlı bir sinagog bulunmaktadır. Şehir'de başka sinagoglar da yapılmıştır.²⁶²

²⁵⁹ Nasuhoğlu, *age.*, s. 103-104; Örenç, *agt.*, s. 383-385.

²⁶⁰ Örenç, *agt.*, s. 462.

²⁶¹ Örenç, *agt.*, s. 385.

²⁶² Nasuhoğlu, *age.*, s. 104; Örenç, *agt.*, s. 384.

Resim 4.7: Kahal Kadosh Shalom Sinagogu

Kaynak: <http://www.wmf.org/project/kahal-shalom-synagogue> (24.01.2013)

Yönetici’de aranan özellikler arasında Gayrimüslim kişilerin sorunlarına eğilebilmesi ve tercihen dil bilmesi de vardı. Ada’da memurların çoğu Müslümândı ama özellikle Rodos’a bağlı adalarda nüfus çoğunluğunu Gayrimüslimler oluşturduğundan memur alımlarında zorluk çıkmıştır.²⁶³

Osmanlı’da Şer’i Mahkemeler, Müslümânların davaları; ayrıca Müslümân ve Gayrimüslim arasındaki davalar, istek olursa Gayrimüslim anlaşmazlıkları ile ilgilenmiştir. Cemaat Mahkemeleri ve yabancıların davalarıyla ilgilenen Konsolosluk Mahkemeleri de vardır. Hukuki durum, kazalarda kadılar ve naibler aracılığıyla uygulanmıştır. Her kazada bir kadı ve bir müftü vardır. Kadı veya naib, davalar dışında sosyo-ekonomik konularla da ilgilenmişlerdir. Yerel yöneticileri denetleyen, merkezden yollanan emir ve fermânları duyuran kadı, eksikleri ve yapılanları da merkeze iletmiştir. Bu durumlar Rodos’ta da geçerli olmuştur. Osmanlı’nın çeşitli yerlerindeki tehlikeli suçlular için bir toplanma yeri gibi olan adada hapisane de görülmüştür.²⁶⁴

²⁶³ Örenç, *agt.*, s. 460-461.

²⁶⁴ Örenç, *agt.*, s. 315-316, 328.

Rodos'ta ve İstanköy'de, 1093-1095/1682-1684 yılları arasında Sultan Süleyman Han evkâfına bağlı olan cizye geliri 1096 yılında toplam 264.342 akçe olarak kaydedilmiştir; ancak bu meblağ, o yıl ümerâ-yı deryâ İbrahim Paşa tarafından İstanbul'a 31.153 akçe fazla olarak gönderilmiştir.²⁶⁵

XVII. yüzyıla ait bazı cizye bilgilerine ulaşılmış olup tabloda verilmiştir.²⁶⁶

Tablo 4.6: 1012 Tarihli Rodos'taki Sultan Süleyman Han Vakfı Gebrân ve Yahudiyân Cizye Gelirleri

KÖY	KİŞİ SAYISI	GENEL TOPLAM	TAHMİNİ (x3) GAYRİMÜSLİM VAKIF REÂYÂSİ
Cemaat-i Zimmîyân-ı Serh? Varoş-u Kala-i Rodos	254	4185	12555
Cemaat-i Zimmîyân-ı Babgeç/Geci? Varoş-u Kala-i Rodos	202		
Kirmasti	232		
Kimeslu	98		
Villanova	57		
Marça/Marha	43		
Basdiye	4		
Dimatarya	45		
Tolokoz/Tologoz	46		
Ornos	7		
Sruni/Sorani	22		
Kanaz	42		
Kalavarda	27		
Dimliye	63		
Salakos/Kalatuz?	113		
Kastelloz	95		
Enbona	64		
Apolona	126		
Meladime/Alayarma?	62		
Agripolya/Agrapolya/Ağnebolya	13		
Ayasitridos/Ayastridos/Ayasidirus	86		
Arnita	45		
Apolka	29		
İstridos	22		

²⁶⁵ BOA, İE.BH, Nu. 308 (8 Zilkade 1096/7 Ekim 1685).

²⁶⁶ BOA, MAD.d, Nu. 76 (Evâil Cemâziyelâhır 1012/Kasım başı 1603).

Termilye	19		
Siane/Şane	46		
Monolitoz	40		
Mesaneroz	38		
Mebadya/Kataviya?	190		
Kahne	52		
Mari	51		
Vati	65		
İşkilipoz	62		
Kalardos	41		
Lardos	95		
Lindos	502		
Melona	40		
Tahtalı	125		
Arhangelos	303		
Arkipoli	40		
Yılanliye?	36		
İstriyoz	84		
Afandoz	54		
Kalber?	72		
Kuşkinoz	83		
Cemaat-i Yunan der Varoşân-ı Kala-i Rodos	45		
Cemaat-i Yahudiyân der Kala-i Rodos	305		

Yahudi Taifesi	Tahrir olunmaların talep edip cemaatten biri öldüğünde yerine oğlu yazılmış ancak bu ednâ olarak değil de evsat veya alâ olarak yazıldığı için ve kar ü kisbe kadir olmadığı için cemaate zarar olurmuş o yüzden şikayetleri sonuç vermiş ve padişahca tahrir olunmaları emr olunmuş vilayet ayanı huzurunda alâ, evsat ve ednâ ayrılıp tahrir olunmak isterler Rodos kadısı ve müfettişi Mevlana Ahmed Efendi 3 defa toplantı Vakfa 2.614.5 akçe mirîye 490 akçe 312 nefer vakfa 24.660 akçe Her bir neferden bedel-i hamr ve ziyade-i cizye ve cülûs-ı hümayûn akçeleri yetmişer akçe olarak 21.840 akçe Her bir neferden onar akçe de kalemiye
Hristiyan İncirlü Ceziresi	Eski defterde 300 arttırılıp ispenç, hubûbât vesair mahsulatı mukabelelerinden senede 30.000 akçe ber vech-i maktu kayd olunmuş Vakfa cizye ve ispençleri mukabelesinde 35.000 akçe tayin olundu Her nefere 70 akçe cizye her nefere 24 akçe ispenç toplam 94 akçe Yekün 35.000 akçe 34.968 (372 nefer çarpı 94) 32 akçe fazla olur 372 neferden 70 akçe kalemiye 73.760 akçe vakfa ödenecek meblağ Cizye ve ispenç 35.000 kalemiye 26.040 öşr 9.000 zabıtlara 3.720 Yekün 73.760
İlyaki Ceziresi	130 ifrâz yazılıp Eski kayıt 13.405 akçe ispenç ve cizye maktu Yeni kayıt 16.000 akçe 70 akçe cizye 24 akçe ispenç 94 akçe her bir nefere 170 nefer
Herke Ceziresi	70 nefer Eskisi 6001 akçe Yenisi 7500 akçe 70 akçe cizye 24 akçe ispenç toplam 94 akçe $7500/94 = 79$ nefer 74 akçe ziyade Padişahın cülûsundan 55 nefer olarak kayd edilmiş Şimdi 79 nefer Öşür 3000 akçe Toplam 16.820 akçe maktu

Tablo’da cizye gelirleri ile ilgili olarak köylerdeki kişi sayısı görülmektedir. Tablo sayesinde o dönemdeki cizye verenlerin sayısı ve vergi miktarı öğrenilebilmektedir. Başta Lindos ve Arhangelos olmak üzere Kirmastı, Kataviya, Apolona, Tahtalı ve Salakos cizye vergisiyle ilgili kişi sayısı olarak en yüksek olan köylerdir. Rodos Kalesi’ndeki Yahudi ve Zimmî cemaati ile Rodos Kalesi varoşu sayısı da çok yüksektir. Sultan Süleyman Han Vakfı’na ayrılan meblağa bakıldığında civar adalar içinde İncirli Adası, önemli bir yer tutmaktadır. Yahudiler ile ilgili bir yazıda vefat etmiş birinin oğlundan kötü halli olarak alınması gerekirken iyi halli olarak cizye alınmış ve bununla ilgili olarak gerekli düzeltme yapılması için tahrir olunmalarına gerek duyulmuştur. Buradan anlaşılmaktadır ki; cizye vergisi alınırken kişinin durumuna özellikle dikkat edilmektedir ve durumuna göre vergi alınmaktadır; bir hata olursa, düzeltme yapıp kişinin haksızlığa uğramasına engel olunmaktadır. Edilen şikâyetler çözümsüz kalmamaktadır. Tablo’da genel toplam olan 4.185 sayısı tahmini olarak 3 ile çarpılarak 12555 sayısına ulaşılmıştır. Bu sayı, sadece bu vakfa kayıtlı olan vakıf Gayrimüslim reâyâsıdır. XVII. yüzyılın sonuna ait yine bir cizye defterinden elde edilen bilgiler tabloda verilmiştir.²⁶⁷

Tablo 4.7: 1102 Tarihli Kadı Tasdikli Zimmî Cizye Kayıtları

Ba Hesab-ı Defter-i Cizyedar
Cezire-i cizye-i Gebrân ma Yahudiyân-ı Rodos ve tevabûha sene 1102
Tahsil-i Mehmed Efendi kadı-i Rodos
Evrak aded 2889

Cezire-i	Varak-ı Alâ	Varak-ı Evsat	Varak-ı Ednâ
Rodos	114	809	1211
İlyaki	6	17	75
İncirli	17	71	88
Hereke	2	25	34
Sömbeki	13	43	364
Toplam	152	965	1772
Ba bedel-i hazine-i halise - 4310 hane - hane başına 270 Toplam 1.163.700 (4310 x 270)			

²⁶⁷ BOA, MAD.d, Nu. 18494 (1102/1690-1691).

“Bin yüz iki senesine mahzub olmak üzere sadr olan hatt-ı hümayûn saadet makrun mucibince cezire-i Rodos ve tevabihinde sakin ve mevcut bulunan ehl-i Zimmetin karyeleri cibayeti Rodos kadısı Mevlana Mehmed Efendiye fermân olunmağın esnaf-ı selâse itibarıyla virdiği iki bin sekiz yüz seksen dokuz kağıt fermân olduğu vech üzere hesap olundukda on bir yük altmış üç bin yedi yüz akçe ider bu babda emr-i fermân saadetlü sultanım hazretlerininindir fî 12 Zilhicce 1103”

Karye	Alâ Cizyesi Kişi Sayısı	Evsat Cizyesi Kişi Sayısı	Ednâ Cizyesi Kişi Sayısı	Manastır veya Sınırında Yaşayan Kişi Sayısı	Fakirlik
Apolona nefsi-i cezire-i rodos	2	18	33	---	Var
Anbona	4	28	26	---	---
Alayarma nefsi-i cezire-i Rodos	5	18	21	Alâ’dan 2 Evsat’tan 1 Ednâ’dan 3	---
Ayastridos nefsi-i cezire-i Rodos	---	14	20	---	Var
İstriyoz nefsi-i Rodos	---	5	7	---	Var
Arnita nefsi-i Rodos	1	4	19	Alâ’dan 1	Var
Apolke nefsi-i Rodos	3	9	18	---	Var
Arhancelos nefsi-i Rodos	5	37	46	Alâ’dan 1	---
Afandoz nefsi-i Rodos	2	13	13	---	---
Arkipoli nefsi-i Rodos	---	---	19	---	Var
Abestos/İpsitoz nefsi- i Rodos	4	13	22	---	---
Aşkilipoz	---	22	28	---	Var
Cezire-i İlyaki karye- i Kebir tabi-i Rodos	4	14	43	---	Var
Cezire-i mezbure İlyaki karye-i Sagir tabi-i Rodos	2	3	32	---	Var
Cezire-i İncirli’de karye-i Sünde tabi-i Rodos	10	46	35	---	---
Cezire-i mezburede karye-i Anbadyoz	4	12	25	---	Var
Cezire-i İncirli Teka nam karyedir Karye-i Sagir tabi-i Rodos	3	13	28	---	Var
Profilya nefsi-i Rodos	---	10	12	---	Var

Pilona nefsi-i Rodos	---	6	1	---	---
Bastide nefsi-i Rodos	---	3	7	---	Var
Plotanya nefsi-i Rodos	---	6	10	---	Var
Tolokoz nefsi-i Rodos	1	5	11	Alâ'dan 1 Evsat'tan 1 Ednâ'dan 2 (Biri değirmenci)	Var
Triyande nefsi-i Rodos	2	17	31	Alâ'dan 1 Evsat'tan 1 Ednâ'dan 3	Var
Tahtalı nefsi-i Rodos	4	15	21	Evsat'tan 1	---
Cezire-i Hereke tabi-i Rodos	2	25	34	---	---
Dimliye nefsi-i Rodos	3	11	16	Alâ'dan 1 Ednâ'dan 1	---
Cezire-i Sömbeki/Sembaki tabi-i Rodos	13	43	364	---	Var
Şane nefsi-i Rodos	---	9	20	---	Var
Sorani nefsi-i Rodos	2	11	15	---	---
Salakoz nefsi-i Rodos	1	4	20	Alâ'dan 1	Var
Dimatarya	---	6	16	---	Var
Kanaz nefsi-i Rodos	3	11	29	---	---
Kataviya	3	21	25	Alâ'dan 1	---
Kalavarda nefsi-i Rodos	---	10	8	---	---
Kalatoz nefsi-i Rodos	1	3	2	---	---
Kastelloz/Kastolloz nefsi-i Rodos	---	2	11	---	Var
Kaltiz nefsi-i Rodos	3	19	16	---	---
Kirmastı	1	12	22	Evsat'tan 1 Ednâ'dan 1	Var
Koşkenoz nefsi-i Rodos	3	17	22	---	---
Lindos nefsi-i Rodos	2 (Biri Antalyalı)	19	23	---	---
Lardos nefsi-i Rodos	---	17	12	Evsat'tan 1 Ednâ'dan 1	---
Lahanya nefsi-i Rodos	1	2	8	---	Var
Marça nefsi-i Rodos	3	39	13	Evsat'tan 1	---
Manola nefsi-i Rodos	5	27	19	---	---
Mesaneroz/ Mesanferoz nefsi-i Rodos	---	6	7	---	Var

Monolitoz nefis-i Rodos	---	17	16	---	---
Varoş-u Cedid	1	33	36	---	---
Varoş-u Miyan	8	40	42	Evsat'tan 1 Ednâ'dan 1	---
Varoş-u Atik	14	66 (67?)	134 (Biri kırda bahçevan)	---	Var
Villanova	4	25	30	Ednâ'dan 1 (?)	---
Vati/Yivati	1	26	13	Evsat'tan 1 Ednâ'dan 1	---
Yennadi	---	26	21	---	---
Yahudiyan	13	38 (Biri İzmirli)	95	---	Var
Ahar diyardan gelüb cezire-i Rodos'da cizyeleri alınan gemiciler vesair perakende Zimmîlerden ve ruhbanlardan cizyeleri alınub eda tezkiresi virilenlerdir ki zikr olunur sene 1102	9*	30**	162***	---	Var
Toplam****	150	965	1770	---	Var
Mehmed Ziyaü'ttin kadı-i cezire-i Rodos					

Tablo'da Zimmîlere ait cizye defterinden bilgiler bulunmaktadır. Rodos ve civar adalarla ilgili iyi, orta ve kötü durumda olanların sayısı verilmiştir. Buna göre en çok kötü durumda olanlar Rodos'ta görülmektedir. Bunun nedeni her 3 sınıfta da Rodos'un sayıca fazla olmasındandır. En iyi durumda görülen İncirli'dir. Genel olarak bakıldığında adaların durumunun vasatın altında olduğu söylenebilir. Yahudilerin

* 3 tersane çalışanı, 2 Fırkata resisi (biri Meis'de reâyâ), 1 Selanikli, 1 Tekirdağlı, 1 Midilli reâyâsı, 1 Tuzla reâyâsı (Kıbrıs'tan).

** Selanikli, Meisli, Mısır'da Dimyat kazasından, Kıbrıslı, Magribli, Bafı, Trebolyalı, Antalya kazasından ve farklı yerlerden.

*** Kıbrıslı, Antalyalı, Meisli, Mısır'dan, Yanyalı, Selanikli, Kefe kazasından ve farklı yerlerden.

**** Defter'de toplam bu şekilde yazmaktadır; ama hesaplamada 152 çıkmasına rağmen iyi durumdakilerin toplamı ile üstteki toplam arasında 2 sayı fark vardır. Orta halliler hesaplamada 946 çıkmaktadır; ama toplamalarda 965 görünmektedir. Kötü durumdakilerin toplamında hesaplamada 1779 çıkmasına rağmen toplamda 1770 yazılmıştır ve üstte toplamla arasında 2 sayı fark vardır. Bu durum, yapılmış olması muhtemel yer değişiklikleri ile açıklanabilir.

durumu daha iyi görünmektedir. İncirli’de Sündek köyü diğerlerine göre iyi durumdadır. Başta Alayarma, Manola, Marça ve Varoş-u Miyan olmak üzere Afandoz, Anbona, Arhancelos, Dimliye, Kaltiz, Kataviya, Koşkenoz, Lindos, Tahtalı, Varoş-u Atik, Vati ve Villanova adlı yerler de daha iyi durumda sayılabilir. En kötü durumda olanlar başta Arkipoli olmak üzere Apolona, Arnita, Ayastridos, Dimatarya, Kastelloz, Kirmastı, Salakoz, Şane ve İlyaki’de Sagir köyü belirtilebilir. Sömbeki’de de kötü durumdakiler fazladır.

Rodos’ta kötü durumdakilerin toplamının 1211, orta hallilerin 809 ve iyi durumdakilerin 114 olduğu görülmektedir. Civar adaların toplamına bakıldığında da ekonomik olarak sınıflandırılmış kişilerin arasındaki uçurum yine göze çarpmaktadır. Belirtilen adalarda yaşayanların o dönemde maddi anlamda iyi durumda olmadıkları anlaşılmaktadır.

4.3.2.2. Türk Vakıfları

XVIII. yüzyılın başında Rodos’taki Sultan Süleyman Han imâret ve câmi-i şerîf evkâf geliri 421.840 akçedir.²⁶⁸ Vakfin bir idarecisi bulunmaktaydı. Vakıf ile ilgili bir durum olduğunda bunu bildirmek de görevlerindendi. Bu konuyla bağlantılı olarak 1172/1758-1759 yılında Sultan Süleyman Han evkâfından almak üzere günlük 8 akçe ücret ile tuzla kâtipliği yapan Mahmud bin Hüseyin’in kendi isteğiyle görevini ve maaşını Mustafa bin Abdurrahman’a devretmesiyle ilgili bir belge mevcuttur.²⁶⁹

22 Ramazan 1099/20 Temmuz 1688 tarihinde Rodos beyine, kadısına ve Sultan Süleyman Han evkâfının mütevellisine verilen hükümden Sultan’ın Rodos’ta kurduğu medresenin mütevellisi olan mevlana Ömer’in gönderdiği mektuba göre vakfa alınan günlük 60 okka etin şu anda 22.5 okkaya indiği; bu sorulduğunda vakıf gelirlerinin azaldığının ve eskiden etin okkası 3 akçe olarak 60 okka et 180 akçeye alınırken o paraya şimdi 22.5 okka et alınabildiğinin söylendiği anlaşılmaktadır. Bu durumun düzeltilmesi ve söz konusu vakfa para gönderilmesi için emir verilmiştir.²⁷⁰

²⁶⁸ BOA, A.E. III. AHMED, Nu. 6980 (16 Receb 1118/23 Ekim 1706).

²⁶⁹ BOA, C.BLD, Nu. 530 (1172/1758-1759).

²⁷⁰ Bingöl, *agt.*, s. 66/Hk. 208, s. 76-77.

Ada'ya ait 1711 (1123) tarihli bir evkâf tahririnden yola çıkılarak; adanın 120 yıldır tahrir edilmemiş ve bazı köylerinin harap halde olduğu belirtilebilir.²⁷¹

Rodos'a ait evkâf belgelerine bakıldığında çeşitli ünvan ve lakaplara sahip kadın ve erkek hayırsever Müslümân Türklerin kazançlarını, adadaki câmi, mescit, mektep, muallimhane, musluk ve suyolları gibi yerlerin görevlerini devam ettirebilmeleri için vakfettikleri görülür. Çoğu Anadolu ve Rumeli kökenli olan hayırseverlerle birlikte ünvansız olarak görülen ve kurucusu belli olmayan vakıflar da vardır. Fethedilmiş bir yerde vakıfların kurulmuş olması, hayırseverlik ve dini anlamları dışında, orada Osmanlı egemenliğinin yerleşmiş olduğunu gösterir. Hayırseverler, İslâmiyet'in adada yaşatılması ve bununla bağlantılı olarak gereken masrafları karşılamak amacı ile birlikte tatlı su ihtiyacını giderebilmek ve aç olanları doyurabilmek düşüncesiyle çaba göstermişlerdir. Bazı hayırseverler, ölümleri sonrasında ruhları için dua edilmesini istemişlerdir.²⁷²

Vakıf kurucuları arasındaki Müslümân Türk hatunlar, paralarını ve mülklerini adada Kur'an okunması ve kandil yakılması için; hacı, efendi, ve çelebi ünvanına sahip olanlar paralarını adada Kur'an okunması için; zade, ağa, şeyh ve reis ünvanı olanlar paralarını özellikle mescidler için vakfetmiş görünmektedirler. Bey ünvanındaki hayırsever kişiler, adada görev yapmış olan Osmanlı askerlerindendir. Paşa ünvanındakilerin ise, câmi, mescid ya da mektep yaptırdıkları görülmüştür. Neredeyse her sosyal kesimden insanların adada vakıf kurmasına resmen izin verildiği bilinmektedir. Vakıf kurucularının çoğu, nakitlerini vakfetmiş olarak görülür. İzin verilmiş düzeyde, paralar faize konulmuştur ve harcamalar bununla yapılmıştır; murabaha usulünün Rodos'taki vakıf kurucularında tercih edildiği görülmüştür. Bu durumun, para daha hızlı döndüğünden para vakıflarının diğer vakıf kaynaklarına göre daha fazla gelir getirmesi nedeniyle oluştuğu belirtilebilir. Akçe, riyal kuruş ve para olarak nakitler vakfedilmiştir. 1711'de adada 1 paranın 5 sağ akçe değerinde olduğu görülür. Adalarda sadece Osmanlı paraları değil farklı devletlerin paraları da dönmekteydi. 1711'de akçeye göre daha değerli olduğu bilinmiş olan riyal kuruş adlı para biriminin, yabancı bir devlete ait olma olasılığı düşünülmüştür. Akçe'nin çürük

²⁷¹ Erdoğan, "Rodos Adası'nda 1711...", s. 26.

²⁷² M. Akif Erdoğan, "Rodos Adasındaki Osmanlı Evkafı (1522-1711)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c. XV, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir 2000, s. 10, 12-13.

veya sağ olup olmadığına bakılıp çürük olanların belirlenerek tedavüldeki para ile ilgili olarak bir işleme tabi tutulduğu görülmüştür.²⁷³

Vakfedilmiş kaynaklar arasında ev, mahzen, dükkan, yağhane ve değirmen gibi taşınmaz mallar bulunmaktaydı. Fakat zirai ve taşınmaz mallar birer kaynak olarak çokça vakfedilmemiştir; bunun nedeni, bir ihtimal olarak, Rodos şehrinin Kanunî'den itibaren çarşı, arasta ve bedestenleriyle hareketli görünümüne sahip bir ticaret şehri olmasıdır diye düşünülmüştür.²⁷⁴ XVIII. yüzyılın başlarında adadaki vakıfların masrafları ile ilgili bilgiler tabloda verilmiştir.²⁷⁵

Tablo 4.8: 1711 Yılı Evkâf Giderleri

Evkâf-ı müteferrika der nefis-i Rodos

1. Câmi-i şerif-i merhum Receb Paşa der nefis-i Rodos						
Asl-ı mal	359.000					
Murahaba onu onbir yük hesabı üzere	44.875					
İcarat-ı mahzenha fi sene/hasıl	1.320					
Ve zemin-i Enderûn fi sene/hasıl	300					
Yekûn	46.495					
El masraf	Nefer	Fi	Yevm	Kıyye	Fi sene/Hasıl	Yekûn
Cihet-i imamet	---	---	5	---	---	45.255 el-baki 1.240
Cihet-i hitabet	---	---	5	---	---	
Cihet-i müezzin	2	5	10	---	---	
Cihet-i kayyım	2	4	8	---	---	
Cihet-i eczahan	10	---	11	---	---	
Cihet-i devrhan	5	---	6	---	---	
Cihet-i muarrif	---	---	2	---	---	
Cihet-i tevliyet	---	---	20	---	---	
Cihet-i kitabet	---	---	8	---	---	
Cihet-i cabi	---	---	4	---	---	
Cihet-i ferraş ve kennas	---	---	2	---	---	
Cihet-i abkeş-i musluk	---	---	1.5	---	---	
Cihet-i mutemed	---	---	4	---	---	
Cihet beray-ı kandil-i minare	---	---	1.5	---	---	
Meşruta beray-ı İmam-ı cam-i mim						
Vazîfe bade's-salatü's-subh sure-i Yasin-i şerîf tilavetiçün	---	2		---	---	
Bade's-salatü'z-zahr Yasin-i şerîf tilavetiçün	---	2		---	---	
Bade's-salatü'z-zahr Aşer-i şerîf tilavetiçün	---	2		---	---	
Bade kable'l-salatü'l-asr sure-i Yasin-i şerîf tilavetiçün	---	2		---	---	
Badehu salatü's-üşa Amene'r-resul tilavetiçün Süleyman Efendi menzili	---	---	---	---	---	
Bade salatü'l-asr sure-i Mülk tilavetiçün	---	2		---	---	
Vazîfe bade's-salatü's-subh tilavet-i	---	---	1	---	---	

²⁷³ Erdoğan, "Rodos Adasındaki Osmanlı...", s. 11-12.

²⁷⁴ Erdoğan, "Rodos Adasındaki Osmanlı...", s. 12.

²⁷⁵ BOA, TT.d, Nu. 1147, s. 77-84 (Evâil Muharrem 1123/Şubat sonu 1711).

Yasin-i şerîf					
Vazîfe-i su yolcu	---	---	4	---	---
Beray-ı şem-i asel	---	150	---	20	3000
Beray-ı kanadil 30 aded şirugan	---	---	---	40	1200
Minare kandilleri için şirugan	---	---	---	42.5	1275
Câmi-i şerîf şadırvanına cereyan eden su yolu meremmeti masrafına	---	---	---	---	2000
Masraf-ı gayriha	---	---	---	---	200
Masraf-ı kanadil ve iplik ve sair levazım	---	---	---	---	500
Vakf-ı dükkan-ı zevce-i Yağcı Cafer meşruta imam-ı câmi-i Receb Paşa beher sene iki câmi-i şerîf tilavet ide					

2. Vakf-ı sahibü'l-hayr Şemsizade kızı demekle maruf nam sahibü'l-hayrın vakfıdır der nefs-i Rodos				
Asl-ı mal riyal gurusı ki söyliyedir/şöyledir?	250	Fi	Be-hesab-ı sağ akçe	Murabaha fi sene-i kamile
		150	37.500	4.687 sağ akçedir
El masraf	Nefer	Fi sene		Yekün
Cihet-i eczahan tilavet der câmi-i Receb Paşa	2	1080		4.660 el-baki 27
Cihet beray-ı tilavet-i sure-i Mülk bade'l-asr	---	360		
Cihet-i mütevellî	---	1050		
Cihet-i kayyımın der câmi-i Receb Paşa	2	720		
Hüdayî mescidinde bir kandil ve Kavaklı mescidinde iki kandil ikadîcün şirugan ve vazife-i mütevellî	---	160		
Receb Paşa câmi-i şerifinde kırk aded kandil ikadîcün şirugan bahası	---	1260		

3. Vakf-ı mescid-i Memi Şeyh der nefis-i Rodos					
Asl-ı mal		Nükud		Murabaha fi sene-i kamile	
		87.600		13.140	
Minha el masraf	Nefer	Fi sene	Kıyye	Aded	Yekün
Cihet-i imamet	---	4000	---	---	13.140
Cihet-i müezzin ma kayyım ve abkeş	---	4000	---	---	
Cihet-i müteveli	---	1400	---	---	
Cihet-i cabi	---	600	---	---	
Beray-ı revgan-ı şir	---	1000	33	18 kandil	
Beray-ı şem-i asel	---	1600	10	---	
Beray-ı şem-i revgan	---	320	8	---	
Beray-ı masraf-ı gayriha ve gerek toprağı	---	220	---	---	

4. Vakf-ı mescid-i Şadırvan nam-ı diğer Cündi Sinan tabi-i Rodos			
Asl-ı mal	60.435	Murabaha fi sene-i kamile	
		9.070	
Dekakin der suk-ı köhne bâzârı	---	---	10
Dekakin der suk-ı dıraz	---	---	3
El masraf	Fi	Yevm	Yekün
Meşrut an imam-ı mescid-i mezbure			6.840 el-baki 2.230
Cihet-i imamet	---	6	
Cihet-i müezzin	---	4	

Cihet-i tevliyet	---	5	
Bade'l-asr sure-i Nebe' tilaveti için	---	1.5	
Bade'z-zahr üç İhlas-ı şerif tilaveti için	---	1.5	
Bade'l-asr Muhammedi tilaveti için		1	

5. Vakf-ı mescid-i Sadri Çelebi der nefs-i Rodos			
Asl-ı mal	65.500		Murabaha fi sene-i kamile
			7.500
Dükkan der nezd-i Kalamış kapusu meşruta-yı imam-ı mescid-i mezbure	---		---
			1
El masraf	Yevm	Fi sene	Yekün
Cihet-i imamet	5	---	7.500
Cihet-i müezzın	5	---	
Cihet-i mütevellı	5	---	
Beray-ı revgan-ı şır ma şem-i revgan	5.5	---	
Beray-ı masraf-ı gayriha	---	120	

6. Mekteb-i merhum Kara Mustafa Paşa der nefs-i Rodos			
Asl-ı mal	12.000		Murabaha fi sene-i kamile
			1.800
	Bab	Beher şehri	Yekün
Mahzen-i der mahalle-i Yahudiyan der yed-i Hasan	1	6	İcaratdan hasıl 1.800 murabaha der sene 1.728 toplamı 3.528
Mahzen-i diğer der mahalle-i mim der yed-i Rabia Hatun	1	12	
Mahzen der mahalle-i mim der yed-i İsak Yahudi	1	12	
Mahzen-i yağhane ma firun der mahalle-i mim Kasım Paşa mahzeni demekle maruf	---	22	
Mahzen der mahalle-i mim der yed-i Hacı Abdullah	1	24	
Hane der mahalle-i Yahudiyan der yed-i Veli bin İbrahim	1	4	
Dükkan der suk-ı aşçıyan sülüs icare-i zemin	---	5	
Dükkan der suk-ı aşçıyan der yed-i Nasuh	1	15	
Dükkan der suk-ı arasta-yı atik der yed-i Zeynel ve Zuleyha ber vech-i iştirak	1	5	
Dükkan der Bab-ı İskele der yed-i Mehmed kethuda	1	15	
Dükkan der suk-ı demirciler der yed-i Hüseyin	1	10	
Dükkan der mahalle-i Yahudiyan der yed-i Ahi Çelebi	1	4	
Mekteb-i mezbura her kim talim-i sıbyan iderse icarat-ı mezbure mutasarrıf olmak üzere meşrut olmağın deftere kayd olundu			

7. Vakf-ı câmi-i Seyyid Ahmed Beg bin Kurdzade Haliya Demirli câmi demekle marufdur tabi-i Rodos		
Asl-ı mal-ı vakf der zimem	150.120	
Meşruta imam-ı câmi meblağ	17.000	
Yekün - Para beş akçe hesabı üzere murabaha	167.120 - 22.518	
	Bab	Beher mah
Hane meşruta-yı imam-ı câmi-i mim beher yevm üç İhlas tilavet oluna	1	---
Mahzen-i kemer meşruta-yı imam-ı câmi-i mim senede bir hatm-i şerif tilavet ide	1	---
Hane-i Monla Mehmed der nezd-i cam-i mezbure câmi-i mezburun hasırına sarf olunur	1	1 para

8. Medrese-i Demirli haliya muallimhanedir			
Asl-ı mal	15.000 para beşere		
	Yevm	Fi sene	Yekün fi sene-i kamile
Cihet-i muallim	5	---	2.250
Cihet-i mütevellî	---	450	
Vakf-ı Hacı Nasuh der suk-ı Ali Paşa dükkan-ı pabuşçu	Bab	Beher mah fi	---
	1	40 para beşer akçeden	
Câmi-i mezburede altı aded kandil ikad olunmak için tayin şıd?			

9. Musluk-ı vakf-ı Hacı Sünbül Mehmed bin El-Hacı Ahmed der medrese-i Enderûn-ı Demirli						
Asl-ı mal	7.000 para beşere			Murabaha		
				1.050		
Minha el masraf	Nefer	Fi	Yevm	Kıyye	Fi sene	Yekün
Cihet-i mütevellî	---	---	---	---	360	1.050
Cihet-i abkeş	---	---	---	---	540	
Cihet-i masarîf-ı gayriha	---	---	---	---	50	
Minha el masraf-ı câmi-i Demirli						fi sene 22.518
Cihet-i imamet	---	7		---	---	
Cihet-i hitabet	---	5		---	---	
Cihet-i müezzîn	2	5	10	---	---	
Cihet-i kayyım	2	fi 5 fi yevm 11		---	---	
Cihet-i tevliyet	---	15		---	---	
Cihet beray-ı şem-i asel	---	---	---	10	1500	
Revgan-ı şîr-i kandil	---	---	---	78 kıyye 36	2340	
Beray-ı masraf-ı gayriha	---	---	---	---	720	
Beray-ı fitil ve kandil	---	---	---	---	360	
Beray-ı hasır	---	---	---	---	318	
Demirli câmiî mütevellisi olan her kim ise musluk-ı mezburun dahi mütevellisi olmak vakf-ı meşrûta üzere vazîfesi ile mütevellî ola deyü mukayyed olmağın defter-i cedide kayd olundu						

10. Vakf-ı mescid-i Hüdayî der mahalle-i mim						
Asl-ı mal		53.685 onu onbir buçuk hesabı üzere resm alınur				
Vakf-ı el-Hac Mahmud beray-ı şem-i asel-i mescid-i mezbure meblağ		2.000				
Vakf-ı Hacı Abdullah beray-ı bade's-salatü'z-zahr sure-i Mülk tilavet oluna meblağ		3.000				
Vakf-ı Mustafa kethuda beray-ı kandil		1 meblağ 1.000				
Vakf-ı Hacı Osman beray-ı ecza-yı ab-ı sarnıç meblağ		3.000				
	Bab	Beher mah	Kıyye	Fi sene	Aded	Yekün
Hane-i mutaf Ali	1	3	---	---	---	66.685 murabah a fi sene-i kamile 9.402 icarat-ı dekakin 1.920 toplamı 11.322
Hane-i Kara Ebubekir	1	3	---	---	---	
Büyük kemer der nezd-i çeşme	1	21	---	---	---	
Hane der nezd-i Büyük kemer hali	---	---	---	---	---	
Dekakin-i mutaf Ali der nezd-i mescid	1	3	---	---	---	
Dekakin-i vakf-ı mim nezd-i mescid-i mim	1	5	---	---	---	
Hane-i vakf-ı mezbure	1	3	---	---	---	
Hane-i vakf-ı mim icare	1	2	---	---	---	
Dükkan der nezd-i Kızılkapu	1	7	---	---	---	
Dükkan-ı kemer-i kebir der nezd-i mim	---	7	---	---	---	

Mahzen-i kemer-i kebir	1	30	---	---	---	
Dükkan-ı kemer	1	4	---	---	---	
Mahzen-i kemer der nezd-i Kızılkapu	1	1.5	---	---	---	
Dükkan der yed-i eskici Hasan	1	2	---	---	---	
Dükkan der yed-i İbrahim Beşe	1	1	---	---	---	
Hane der yed-i Öküz Mehmed	1	3	---	---	---	
Yağhane-i Mehmed Efendi der suk-ı kuyumcular	1	5	---	---	---	
Dükkan-ı Mehmed Efendi el mezbur der nezd-i mim	1	5	---	---	---	
Dükkan der yed-i Triyandafilo ve Yorgi der nezd-i kuyumcular	3	4	---	---	---	
Dükkan der yed-i Halil	1	5	---	---	---	
Dükkan der yed-i Yahya beg der nezd-i Ortakapu	1	5	---	---	---	
Dükkan der yed-i İmam Mehmed Efendi der nezd-i Ortakapu	1	4	---	---	---	
Mahzen der yed-i Kaliti Zimmî der nezd-i bedestan	2	20	---	---	---	
Havlî der yed-i Kemal oğlu yahudi	---	2	---	---	---	
Yekûn-i icare	---	145.5	---	---	---	
Haneha an vakf-ı mim icare	---	---	---	1920	---	
Hane 1 bab Meşruta-i imam-ı mescid-i mezbur beher yevm Yasin-i şerif tilavet ide						
11.220 el-baki 102						
El masraf						
Cihet-i imamet	---	---	---	6000	---	
Cihet-i müezzîn	---	---	---	1080	---	
Cihet-i kayyım	---	---	---	1260	---	
Cihet beray-ı şem-i asel	---	---	7	1050	---	
Beray-ı revgan-ı şîr	---	---	51	1530	30 kandil	
Beray-ı masraf-ı gayrîha	---	---	---	300	---	

11. Vakf-ı Mustafa Reis bin Hasan an vakf-ı mim	
	Bab
Hane-i fevkani	5
Tahtani	5
Hane-i mezburun içinde olan için ve turunç ve sair eşcarlarıyla mezkur Hüdayi mescidine her kim imam olursa amma? sakın olub her gün kable's-salatü'l-asr Yasin-i şerif tilavet ide ve her senede üç hatm-i şerif ide bir hatm-i şerif Receb-i şerifde ve bir hatmî Şaban-ı şerifde ve biri dahi Ramazan-ı şerifde tilavet oluna mezkur hanenin meremmeti için hasıl-ı vakf bin akçe nükud mütevellî-i vakfa teslim etmekle vakfiyyesinde meşruh ve tilavet olunan Yasin-i şerif ve üç hatm-i şerif sevabı ruhuna hibe oluna deyü vakfiyyesinde şart etmeğin defter-i cedide kayd olundu	

12. Vakf-ı mescid-i Ak mihrab der mahalle-i mim				
Asl-ı mal	45.240		Murabaha fi sene	
Mal-ı bedin/yitik?	5.240		6.000	
Minha el masraf	Kıyye	Fi sene	Aded	Yekün
Cihet-i müezzın ve kayyım	---	1550	---	6.000
Cihet-i tevliyet	---	1200	---	
Beray-ı şem-i asel	6	1000	---	
Beray-ı revgan-ı şır	30	1050	21 kandil	
Beray-ı cihet-i abkeş ma masraf-ı gayrıha	---	1200	---	
Meblağ 17.000 rıbhı imam-ı mescid olanlara meşrutadır mutasarrıf ola				

13. Vakf-ı Ali bin İbrahim hane 1 bab der mahalle-i mim
Ak mihrab mescidi müezzini olanlara meşrut olmağın ve mescid-i mezburun karşusunda olan mustuğ su çekmek üzere kaydı olmağın defter-i cedide kayd olundu

14. Vakf-ı mescid-i Kavaklı el meşhur Abdi Halife tabi-i mahalle-i mim				
Asl-ı mal	36.500	Murabaha	Bab	Beher mah
		5.475	---	---
Dükkan der yed-i müezzini Ahmed der suk-ı dıraz	---	---	1	15
El masraf	Kıyye	Fi	Fi sene	Yekün
Cihet-i imamet	---	---	2605	5.475
Cihet-i müezzini ma kayyım abkeş	---	---	1200	
Beray-ı şem-i asel	5	---	750	
Beray-ı şirugan	24	30	720	
Beray-ı masarîf-ı gayriha	---	---	100	
Beray-ı masarîf-ı kandil	---	---	100	

15. Vakf-ı mescid-i Çizmece Ali Ağa der mahalle-i Kavaklı			
Asl-ı mal	56.200	Murabaha	
		8.430	
El masraf	Kıyye	Fi sene	Yekün
Cihet-i imamet	---	4230	8.430
Cihet-i müezzini	---	1800	
Beray-ı şem-i asel	8	1200	
Beray-ı şirugan kanadil	30	900	
Beray-ı masarîf-ı gayriha	---	300	

16. Vakf-ı mescid-i Hurmalı el meşhur İbrahim Efendi demekle marufdur der mahalle-i mim			
Asl-ı mal	46.000	Murabaha	
		6.900	
El masraf	Kıyye	Fi sene	Yekün
Cihet-i imamet	---	1800	6.900
Cihet-i tevliyet	---	1520	
Cihet-i müezzini ma kayyım ve şirugan	---	1800	
Beray-ı ab-ı musluk	---	1200	
Beray-ı şem-i asel	1.5	215	
Beray-ı abkeş der kurb-ı mescid-i mim musluk	---	240	
Beray-ı hasır	---	125	

17. Vakf-ı Selanîkî Osman Efendi 1 hane beray-ı tilavet-i Yasin-i şerîf bade salatü'z-zahr imam olan kimesneye meşrut der mahalle-i mim
--

18. Vakf-ı Nefise Hatun 1 hane beray-ı tilavet-i İhlas selase bade salatü'l-uşa imam olanlar okuya deyü meşruta der mahalle-i mim
--

19. Vakf-ı Abdülnebi Efendi hane 1 bab der mahalle-i Tekyeci Veli meşruta-i imam-ı mescid-i mim
--

20. Vakf-ı Etmekçi Sinan hane 1 beray-ı hatm-i şerif fi sene 2 imam olanlar senede iki hatm-i şerif okuya deyü meşrut der mahalle-i Tekyeci
Dükkan 1 bab mahzen 1 bab der yed-i El-Hacı Mehmed kethuda icaresi mescid-i mezburun masarısına sarf oluna der nezd-i Bab-ı İskele beher şehri 40

21. Vakf-ı Kömürgöz-zade Osman icare-i zemin mescid-i mezbure masarısına sarf olunur beher şehri 25 icare-i zemin-i dekakin 1 bab
--

22. Vakf-ı Osman dükkan 1 bab beher şehri 25 mescid-i mezbure masarısına sarf olunur der nezd-i Bab-ı İskele
Zeminhane der yed-i Kassab Ali 1 bab beher şehri 10 mescid-i mezbure levazımına sarf olunur
Fırın hala mahzen olub Kassab Ali tasarrufunda olub icare-i zemin beher mah 0.5 akçe olub mescid-i mezbure sarf olunur
Zemin-i icare-i hane der yed-i Karaoğlan beher şehri 5 mescid-i mezbure masarısına sarf olunur
Mahzen 4 bab der mahalle-i Yahudiyan der nezd-i çeşme muattal
Yekün icarat-ı dekakin ma mahzenha fi sene 1.380 mescid-i mezbure levazımına sarf olunur

23. Vakf-ı mescid-i Ali Bey hala Ali Menfa demekle meşhurdur der mahalle-i mim		
Asl-ı mal	47.200 be-hesab-ı çürük	
ribhı be-hesab-ı para	1.798	
Zemin-i icare-i haneha ve bahçe ma bağ fi sene	1.910 çürük	
Asiyab-ı Mirahur Yusuf harab	1 bab	
El masraf	Fi sene	Yekün
Cihet-i imamet	2100 sağ akçe	4.794 el-baki 600
Cihet-i nazır-ı vakf	240 sağ akçe	
Cihet-i müezzin ma kayyım	720 sağ akçe	
Cihet-i tevliyet	1320 sağ akçe	
Beray-ı masraf-ı şem-i revgan	414 sağ akçe	

24. Vakf-ı mescid-i Hanzade der mahalle-i mim						
Asl-ı mal	66.410					Murabaha fi sene
						9.961
El masraf	Kıyye	Fi sene	Aded	Beher mah	Bab	Yekün
Cihet-i imamet	---	3900	---	---	---	9.961
Cihet-i müezzin ve kayyım	---	1440	---	---	---	
Cihet-i mütevellı ve cabi	---	2880	---	---	---	
Cihet-i abkeş	---	720	---	---	---	
Beray-ı şem-i asel	3	450	---	---	---	
Beray-ı kandil-i şirugan	20	571	10	---	---	
Bahçe haric-i kala der nezd-i Kızılkapu der yed-i Battalzade meşruta-i müezzin-i mescid-i mezbure	---	---	---	icare-i zemin meblağ 60 çürük	---	Yekün-i icarat-ı vakf fi sene 1.440
Bahçe haric-i kala der nezd-i mim mescid-i mezburede imam olanlara meşrutur	---	---	---	icare-i zemin 60 çürük	---	
Hane der dahil-i kala der nezd-i Egri-liman der yed-i Hacı Mehmed	---	icare-i zemin 60 çürük	---	---	1	
Hane der mahalle-i Hanzade der yed-i Firuncı Mehmed mescid-i mezbureye beher sene iki vukiyye şem-i asel için meşrutadır	---	---	---	---	1	
Hane der yed-i Eglence/Ekinci Hatun mescid-i mezburun imamına meşrutur	---	40 çürük	---	---	1	

Dükkan-ı kemer der enderûn mescid-i mezbura bir vukiyye şem-i asel senede virmek üzere meşruttur	---	---	---	---	---	
Vakf-ı dükkan-ı hallaç icaresinden Kömürgöz mescid-i mezbura iki kandil ve osman dahi bir kandil ceman üç kandil ikadı için meşruttur	---	---	---	---	---	

25. Vakf-ı mescid-i Tireli Hamza Beg der mahalle-i mim			
Asl-ı mal	Sağ para 38.700 minha 116.100 sağ akçe		Murabaha fi sene-i kamile
			17.415
El masraf an vakf-ı mim	Fi	Yevm	Yekün
Cihet-i imamet ma muallim ma meşrut	13		Yevm 46 fi sene 16.500 el-baki 855
Cihet-i müezzin	---	3	
Cihet-i halife-i muallimhane	---	1.5	
Cihet-i nezaret	---	6	
Cihet-i tevliyet	---	9	
Cihet-i kitabet	---	1.5	
Cihet-i kayyım	---	7	
Cihet-i cibayet	---	2	
Cihet beray-ı şem-i asel ve hasır	---	3	
	Bab	Beher şehri	Yekün-i icarat-ı fi sene-i kamile 468 sağ akçe olmak üzere mescid-i mezburun meremmatına sarf oluna deyü
Dükkan-ı Muallimzade der nezd-i firun? El-Hacı Receb icare	1	9 sağ akçe	
Dükkan-ı Muallimzade gemr kahve? hane icare	1	9 sağ akçe	
Hane Cennet Hatun haliya der yed-i Halil sipahi icare	1	3 sağ akçe	
Dükkan-ı kemer der suk-ı Yahudiyan icare	1	18 sağ akçe	

26. Vakf-ı mescid-i Sadri-i diğer der mahalle-i mim						
Asl-ı mal	34.250 + 12.500			Murabaha fi sene		Yekün
						46.750
Abdi çelevi vakfından şem-i asel ve şem-i revgan ve şirugan için havaledir				7.012		
El masraf an vakf-ı mim	Kıyye	Fi sene	Aded	Cild	Bab	Yekün-i masarır
Cihet-i imamiye	---	4717	---	---	---	7.012
Cihet-i müezzın	---	360	---	---	---	
Cihet-i kayyım	---	360	---	---	---	
beray-ı şem-i asel	4,5	675	---	---	---	
beray-ı şem-i revgan	3	120	---	---	---	
Beray-ı şirugan	21	630	10 kandil	---	---	
Beray-ı masarır-ı gayrıha	---	150	---	---	---	
Kelam-ı kadim meşruta-i imam der mescid-i mezbure	---	---	---	1	---	
Hane meşruta-i imam der mahalle-i mezbure	---	---	---	---	2	

27. Vakf-ı musluk der medrese-i İbrahim Paşa der mahalle-i mim			
Asl-ı mal	Nükud		Murabaha der sene-i kamile fi sene
	7.500		
Mal-ı bedin? 1.150 para beşer akçe hesabı üzeredir			1.125
Minha el masraf	Yevm	Beher mah	Yekün
Cihet-i tevliyet	---	40	1.125
Cihet-i abkeş	1.5	---	
Berya-ı masarır-ı gayırha	1	---	

28. Vakf-ı sahibü'l hayrat A'ma Ahmed Çelebi ibn Osman Çelebi der haric-i kala-yı Rodos			
Asl-ı mal	16.000 para beşer akçe hesabı üzere		Murabaha fi şehr-i kamile
			2.265
Minha el masraf	Fi sene	Kandil	Yekün
Cihet-i imam	750	---	2.265
Cihet-i müezzın ve kayyım	450	---	
Cihet-i tevliyet	720	---	
Beray-ı şırugan	150	2	
Beray-ı masarır-ı gayrıha	150	---	
Beray-ı masarır-ı hasır ve gerek toprağı	45	---	

29. Vakf-ı mescid-i İskele der haric-i kala-yı Rodos tabi-i mim			
Asl-ı mal	31.200 çürük		Murabaha
			4.680
El masraf an vakf-ı mim	Fi sene	Beher mah	Yekün
Cihet-i imamet	2916	242	4.680
Cihet-i müezzın	---	65	
Cihet-i tevliyet ma ferraş	---	82	

30. Vakf-ı mescid-i sahibü'l hayrat der kuleli/kaleli asiyaş tabi-i Rodos			
Asl-ı mal	24.240		Murabaha
			3.636
Minha el masraf	Fi sene	Yekün	
Cihet-i imamet	2160	fi sene 3.636	
Cihet-i müezzın	240		
Cihet-i kayyım	240		
Cihet-i tevliyet	720		
Beray-ı şem-i revgan-ı kandil ve fitil	276		

31. Vakf-ı mescid-i Mustafa Paşa ibn Mahmud Paşa tabi-i Rodos			
Asl-ı mal	13.700		Murabaha fi sene
			2.055
El masraf an vakf-ı mim	Der sene	Fi sene	Yekün
Cihet-i imamet	1335	---	2.055
Cihet-i müezzın	---	240	
Cihet-i abkeş-i musluk	---	480	
	Bab	Beher mah	
Dükkan vakf-ı Mustafa Paşa meşruta-i imam-ı mescid bade's-salatü'l-asr be tilavet-i sure-i Mülk	1	---	
Dükkan beray-ı musluk-ı mescid-i mezbure	1	---	
Zemin meşruta-i imam-ı mescid-i mezbure icare	---	3	

32. Vakf-ı mescid-i Şadırvan der nefis-i Rodos			
Asl-ı mal	58.550		Murabaha fi sene
			8.775
El masraf an vakf-ı mim	Fi	Yevm	Yekün
Cihet-i imam	---	6	6.840 el-baki 1.335

Cihet-i müezzin	---	4	
Cihet-i müteveli	---	5	
Beray-ı tilavet-i sure-i Nebe' imam olanlar okuya	1.5		

33. Vakf-ı mescid-i Debbağhane der haric-i kala-yı Rodos tabi-i mim			
Asl-ı mal	42.750		Murabaha fi sene
			4.275
El masraf an vakf-ı mim	Yevm	Fi sene	Yekün
Cihet-i imam	4075		4.275
Cihet-i beray-ı hasır	---	200	

34. Vakf-ı mescid-i Yeniçeri der mahalle-i mim			
Asl-ı mal	60.000		Murabaha fi sene-i kamile
			10.000
Mal-ı bedük/bedin/yitik?	1.560		
El masraf an vakf-ı mim	Fi sene	Yekün	
Cihet-i imamet	3000	9.050 el-baki 950	
Cihet-i müezzin ve kayyım	3000		
Beray-ı şem-i asel	1000		
Beray-ı şem-i revgan	610		
Beray-ı ravgan-ı şirugan ve kandil	1140		

35. Vakf-ı Mustafa Çelebi beray-ı ecza-yı şerif tilavet-i câmi-i Receb Paşa der nefis-i Rodos			
Asl-ı mal	80.000		Murabaha fi sene-i kamile
			11.700
El masraf an vakf-ı mim	Nefer	Yevm	Yekün
Cihet-i eczahan	10	12	11.700 el-baki 300
Cihet-i tevliyet	---	10	
Cihet-i nazır	---	3.5	
Cihet-i katib	---	1.5	
Cihet-i cabi	---	1.5	
Yekün	---	32.5	

36. Vakf-ı Hacı Emine Hatun tilavet-i ecza-i câmi-i Süleymaniyye der nefis-i Rodos				
Asl-ı mal	55.800	Murabaha fi sene-i kamile		
		7.200		
El-masraf	Nefer	Fi	Yevm	Fi sene
Cihet-i eczahan	10	10.5		---
Cihet-i tevliyet	---	6		---
Cihet-i cabi	---	---	1.5	---
Cihet-i kitabet	---	---	1	---
Cihet-i nezaret	---	---	0.5	---
Beray-ı cihet-i hatm-i şerif câmi-i mezbure	---	---	---	300

37. Vakf-ı Sünbüllü suyu tarikinin tamir ve termimi için bazı sahibü'l hayrat vakf eylediği nü kud dir?			
Asl-ı mal	113.700 be hesab-ı çürük	Murabaha be hesab-ı çürük fi sene	
		17.055	
El-masraf an vakf-ı mim	Yevm	Fi sene	Yekün
Cihet-i tevliyet	12	---	13.320 el-baki 3.735
Cihet-i kitabet	3	---	
Cihet-i mutemed ve cabi	3	---	
Cihet-i su yolcu	3	---	
Beray-ı tamir ve termim-i rah mai	---	2040	

38. Vakf-ı sahibü'l hayrat der câmi-i Mendirek der haric-i Rodos		
Asl-ı mal	30.550	Murabaha fi sene
		4.537
El masraf an vakf-ı mim	Fi sene	Yekün
Cihet-i imamet	1897	4.537
Cihet-i müezzin ma kayyım	1200	
Beray-ı tilavet-i sure-i Yasin bade salatü's-subh her kim imam olur ise okuya	360	
Beray-ı tilavet-i sure-i Mülk bade salatü'z-zahr imam olanlar okuya	360	
Beray-ı tilavet-i sure-i Nebe' bade salatü'l-asr imam olanlar okuya	360	
Beray-ı tilavet-i sure-i Mülk bade salatü'z-zahr imam olanlar okuya	360	

39. Vakf Kızılkapu demekle maruf kapuda beher yevm bade'l-asr taam tabh ve mevcut bulunan neferat itam için bazı ashabü'l hayrat vakf eyledikleridir						
Asl-ı mal	250.065	Murabaha fi sene				
		37.510				
El masraf an vakf-ı mim	Kıyye	Keyl	Fi	Hasır	Fi sene	Yekün
Cihet-i imamet	---	---	---	---	1080	30.480 el-baki 7.030
Cihet-i abkeş	---	---	---	---	1800	
Cihet-i tevliyet	---	---	---	---	2160	
Cihet-i kitabet	---	---	---	---	1080	
Beray-ı lahm	---	---	---	---	1908	
Beray-ı şem-i revgan	---	---	---	---	500	
Beray-ı şirugan	---	---	---	---	240	
Beray-ı piriñ	---	79.5	75	---	6000	
Beray-ı revgan-ı sade	80	---	---	---	2880	
Beray-ı kalay ve masarîf-ı gayrıha	---	---	---	---	360	
beray-ı kaba	---	---	---	20	180	

40. Vakf Karakaşzade el-Hac Mehmed nam sahibü'l hayrın on aded ecza-yı şerif tilavet der câmi-i İbrahim Paşa			
Asl-ı mal	65.100		Murabaha fi sene
			9.765
El masraf an vakf-ı mim	Nefer	Yevm	Yekün
Cihet-i eczahan	10	16	9.720 el-baki 45
Cihet-i tevliyet	---	5	
Cihet-i kitabet	---	3	
Cihet-i cibayet	---	3	

41. Vakf-ı Mukîm Efendi der nefis-i Rodos tabi-i mim				
Asl-ı mal	60.000			Murabaha fi sene
				15.000 sağ akçe
El masraf	Nefer	Yevm	Beheryevm	Yekün-i vazaif yevm
Vazîfe-i eczahanan	10	15.5	---	38.5 fi sene-i kamile 13.860 el-baki 1.140
Vazîfe-i hafız-ı ecza	---	1	---	
Vazîfe-i beray-ı tilavet-i sure-i Mülk	---	2	---	
Vazîfe-i tevliyet	---	7	---	
Vazîfe-i nazır	---	2	---	
Vazîfe-i kitabet	---	1	---	
Vazîfe-i cabi	---	2	---	
Vazîfe-i beray-ı tilavet-i Yasin-i şerîf der câmi-i Demirli be vakt-i subh	---	3	---	
Vazîfe-i huzur-ı tilavet-i İhlâs-ı şerîf	---	2	11	
Vazîfe-i beray-ı tilavet-i sure-i Nebe' bade salatü'l-asr fi mescid-i Hurmalı	---	2	---	

42. Vakf-ı El-Hac Mehmed ibn El-Hac Ahmed beray-ı gayrîha der nezd-i mescid-i Zeyyatî Efendi der nefis-i Rodos				
Asl-ı mal	10.200			Murabaha fi sene
				1.530
El masraf an vakf-ı mim	Yevm	Beher mah fi	Fi sene	Yekün-i masraf fi sene
Cihet-i tevliyet	1	---	---	1.380 el-baki 150
Cihet-i abkeş	2	---	---	
Beray-ı levazım-ı gayrîha	---	25	300	

43. Vakf-ı mescid der karye-i Salakoz tabi-i kaza-i Rodos		
Asl-ı mal	13.000 be hesab-ı çürük para beşer	Murabaha fi sene
		1.950
Meblağ-ı mezburdan mescid-i mezbure imamına ve mütevellisine ve kandillerine ve hasırına bindokuzelli akçe virilür		

44. Vakf-ı mescid-i Arasta der nefis-i Rodos				
Asl-ı mal	26.500 çürük para beşere			Murabaha fi sene
				3.975
El masraf an vakf-ı mim	Yevm	Beher mah fi	Fi sene	Yekün-i masraf fi sene
Cihet-i imamet	5	---	---	3.975
Cihet-i müezzîn	---	35	---	
Cihet-i mütevellî	4	---	---	
Cihet-i hasır ve dam üzerine gerek toprağı ve çardağına ve sair meremmatına sarf olunur	---	---	315	

45. Vakf-ı mescid-i Piyalettin der nefis-i Rodos				
Asl-ı mal	24.600 sağ akçedir			Murabaha fi sene
				1.230 paradır
El masraf an vakf-ı mim	Kıyye	Der sene para	Fi sene para	Yekün-i para
Cihet-i imamet	---	216	---	1.230
Cihet-i müezzîn ve kayyım	---	276	---	
Cihet-i tevliyet	---	360	---	
Cihet beray-ı şem-i asel	---	60	---	

Cihet beray-ı şem-i revgan	8	64	---	
Beray-ı revgan-ı şir	15	---	90	
Cihet-i tilavet-i Yasin-i şerif bade's-salatü's-subh meşruta-i imam-ı mescid-i mezbur	---	---	72	
Cihet-i tilavet-i sure-i Yasin kable's-salatü'l-uşa meşruta-i imam-ı mezbur	---	---	72	
Beray-ı kandil ve mühimmatı	---	---	20	

46. Evkâf-ı müteferrika ki bazı ashab-ı hayratdan kimesneler vakf eyledikleridir der nefis-i Rodos			
	Bab	Beher yevm	Aded
Dükkan-ı kemer beray-ı tilavet-i İhlas-ı şerif	1	---	3
Hane-i kemer Hatun beray-ı tilavet-i Yasin-i şerif imam olanlar okuya	1	3	---
Hane-i El-Hac Fatıma Hatun beray-ı tilavet-i Yasin-i şerif beher yevm imam olanlar okuya	1	---	---
Hane-i vakf-ı El-Hac Yusuf beher yevm birer sure-i Mülk okuya	1	---	---
Bağ haric-i kala der rah-ı Sünbüllü der tasarruf-ı zevce-i Küçük Ebubekir beher yevm bir akçe alınub senede üç hatm-i şerif tilavet oluna	---	---	---
Hane-i vakf-ı Aişe Hatun beher sene kırk akçe icare olunub/alınub nisf vukiyye şem-i asel mescid-i mezburede ikad oluna	1	---	---

47. Vakf Mehmed Giray Han validesi Daver Bike Sultan haric-i kala ki Kumburnu nam mahalde vaki merhum Can Bek Giray Han türbesine		
Asl-ı mal	45.720	Murabaha fi sene
		6.858
El masraf an vakf-ı mim	Fi sene	Yekün
Cihet-i türbedar	4758	6.858
Cihet-i tevliyet	1680	
Cihet-i nezaret	420	

48. Vakf sahibü'l hayrat bazı kimesneler Bab-ı mesdud mescid-i şerifine vakf etdikleridir der nefis-i Rodos	
	Meblağ
Beray-ı tilavet-i Amene'r-resul bade'l-aşa imam olanlar okuya	3000
Beray-ı tilavet-i sure-i Nebe' imam olanlar bade's-salatü's-subh okuya	7000
Beray-ı tilavet-i sure-i Mülk kible'l-salatü'l-asr imam olanlar okuya	4000
Beray-ı tilavet-i sure-i Mülk bade's-salatü'z-zahr imam olanlar tilavet ideler	6000
Beray-ı tilavet-i risale kış gecelerinde haftada iki gece okunmak şartıyla imam olanlar tilavet ideler	3390
Beray-ı tilavet-i İhlas-ı şerif bade salatü'l-hamse imam olanlar üçer gün okuyalar	4000

49. Vakf-ı Ümmügülsüm Hatun 1 bab hane beray-ı tilavet-i Yasin-i şerif kable's-salatü'z-zahr imam olanlar tilavet ideler	
Meblağ	10.500

50. Vakf-ı Ümmügülsüm Hatun mescid-i şerifde müezzin olanlar üçer İhlas-ı şerif tilaveti için şart eylediği		
	Meblağ	Aded
	3000	---
Beray-ı masarif-ı gayrıha vakf-ı Ümmügülsüm Hatun an mescid-i mezbure	1000	---
Vakf-ı Cederi Hatun beray-ı masarif-ı gayrıha an mescid-i mim	1000	---
Beray-ı kanadil merhum sultan Süleyman Han evkâfından zikr olunan altı kandili olub yaz ve kış ikad oluna	---	6

51. Beray-ı vakf-ı sahibü'l hayrat 37 aded kandil meblağ 8.000 kayyım olanlar yediyle sarf oluna zikr olunan otuz yedi kandilin dört adedi yaz ve kış ikad olunur otuz üçü ancak kışın ikad olunur zikr olunan otuz yedi kandilin tel? ve şamadan ve kabline? vakf olan meblağ 1500 mezbur kandiller beher mah altışar vukiyye revgan ve kandil ve sair masarî için vakf olunan		
	Meblağ	Yekün
	19500	81.390
Mal-ı nükud nazır olan mutasarrıf ola	2500	
Beray-ı tilavet-i cüz-i Aşer ve kable'l-aşa sure-i Mülk tilavet ide meşruta-i nazır	7000	

52. Vakf-ı mescid-i Abdülcelil Beg der nefis-i Rodos				
Asl-ı mal	88.400 çürük para beşer			Murabaha ma icarat fi sene
				20.052
El masraf an vakf-ı mim	Nefer	Yevm	Fi sene	Yekün
Cihet-i imamet	---	8	---	20.052
Cihet-i müezzin	---	6	---	
Cihet-i kayyım ve abkeş	---	6	---	
Cihet-i cibayet	---	3	---	
Cihet-i nezaret	---	1	---	
Cihet-i tevliyet	---	10	---	
Cihet-i eczahanan	6	8	---	
Cihet-i kitabet	---	3	---	
Beray-ı tilavet-i Yasin-i şerif	---	1.5	---	
Beray-ı masarîf-ı gayrıha	---	---	252	
Beray-ı şem-i asel ve revgan-ı şir ve şem-i revgan ve hasır	---	8.5	---	

53. Vakf-ı Hamza Beg der mahalle-i Demirli			
Asl-ı mal	65.000		Murabaha fi sene
			9.750 çürük
El masraf an vakf-ı mim	Nefer	Yevm	Yekün
Cihet-i eczahan	10	11.5	9.000 el-baki 750
Cihet-i tevliyet	---	10	
Beary-ı tilavet-i sure-i Mülk	---	2	
Beray-ı şem-i asel	---	1.5	
Zikr olunan eczalar beher yevm bade's-salatü'l-asr Demirli câmiinde tilavet olunub şem-i asel dahi câmi-i mezburda ikad olunur ber mucceb-i hüccet-i kadı			

54. Vakf-ı Muhterem Hatun		
Asl-ı mal	12.000 sağ akçe	Murabaha
		1.800 sağ akçe
Minha el masraf	Nefer	Fi sene-i kamile
Cihet-i eczahanan	5	1.800

55. Vakf-ı medrese-i merhum ve mağfurün leh sultan Süleyman Han aleyhirrahmete ve'l-gufran hazretlerinin evkâf-ı şerîfesinde İçhisar medresesinde sakin olan talib-i ilm huceratında ve medrese-i mezbure dahilinde ihya olunan mescid-i şerîfde kanadil ikadı için ashab-ı hayratın vakf eylediği nükuddur		
Asl-ı mal	53.260	Murabaha fi sene
		7.989
El masraf an vakf-ı mim	Der sene	Yekün
Cihet-i tevliyet	612	1.701 el-baki 6.288
Cihet-i kitabet	720	
Cihet-i abkeş	369	
Meblağ-ı mezburu medaris-i münif ve mescid-i şerîfin kanadil ve sair levazımına sarf oluna deyü meşruttur		

Tahriren fi evail-i şehr-i Muharremi'l-haram sene selase ve ısrin ve mie ve elf

Tablo, defterde görüldüğü gibi numaralandırılmış olarak hayır yapmak isteyen Müslümânların vakıfları ile ilgili olup vakfedilenler ayrıntılarıyla verilmektedir. Tablo'dan anlaşıldığı üzere adada pek çok hayırsever olduğu, adanın İslâmi ruhunun ayakta tutulması için çaba harcandığı, İslâmi inanca göre adanın Kur'an, dualar ve fakirlere yardım ile ışıklandırılmak istendiği, ibadet için gereken her malzemenin tamamlanması ve bu konuda çalışan kimselerin gelirleri için hayırlar yapıldığı görülmektedir. Tablo'dan vakıf isimleri, kime vakfedildiği, nereye ne kadar masraf edildiği ve kalan para öğrenilebilmektedir. Belli bir oranda faize konulmuş olan para; vakfin giderleri, dua okunması ve çeşitli hayırlar için harcanmıştır.

Kurucusu belli olmayan ve örneğin esnaflarla ilgili bir cemaate ait olan vakıfların yanında hacı, çelebi, zade, şeyh, reis, ağa, paşa, hatun, bey, efendi gibi ünvan ve lakapları olan hayırseverlerin câmî, mescit, mektep, su yolu gibi halkın inancına ve yararına olan çeşitli konularda harcamaları göze çarpmaktadır. Bey ünvanını taşıyan 5, hacı ünvanını taşıyan 4 kişi vardır. Hacı, çelebi, efendi ünvanlılar, Kur'an okunması için; ağa, şeyh, zade, reis ünvanlılar ise daha çok mescidler için para vakfetmişlerdir. Hayırseverler arasında kadınları da görmek mümkündür. Hayır yapmak isteyen herkes, ayırım gözetilmeksizin vakıfla ilgili çalışmalara girebilmiştir. Tablo'dan vakfedilenlerin para ve taşınmaz mal oldukları anlaşılmaktadır. Para daha çok vakfedilmiştir.

4.3.2.3. Câmiler, Kütüphane ve Diğer Mimari Eserler

Kiliselerden aslını değiştirmeden içine mihrab ile minber dışına ise minare ekleyerek dönüştürdükleri mescid ve câmiler; Abdülcélil bey, Dolaplı, Alemlak, Bab-ı Mestur, Piyalettin, Kumluk, Kavaklı, Yenice, Kadı, Sıkıntı, Borazâni, Sadri Çelebi, Hanzade, Hurmalı, Takyeci, Hüdayi, Çizmec, İlk Mihrab mescidler ile Demirli ve Enderûn câmileridir. XVIII. yüzyılda Türklerin o zamana dek kendi yaptıkları câmilere bakılırsa Süleymaniye, Recep Paşa, İbrahim Paşa, Sultan Mustafa ve Murad Reis görülebilir. Daha sonraki zamanlarda Ağa, Şadırvan, Hamza Bey ve Ali Hilmi Paşa câmileri de adada yerlerini almışlardır. Câmiler dışında adada Osmanlı'ya ait pek çok mimari eser de bulunmaktadır. Bunlardan çeşmeler arasında 1660-1661 yılında inşa

edilmiş olan Lindos Çeşmesi, 1756 yılı yapımı Konak Çeşmesi ile yapım tarihi bilinmeyen Osmanlı ve Tersane çeşmeleri verilebilir.²⁷⁶

Resim 4.8: Süleymaniye Câmii

Kaynak: <http://whatafy.com/the-medieval-city-of-rhodos-in-greece.html> (31.01.2013)

Yahya peygamber zamanında yapıldığına inanılan Saint Jean Kilisesi iken Câmii Kebir (Sencuvan) adını alan câminin mihrabında Yahya peygamberin türbesi bulunur. Câmii'nin gizli mahzenlerindeki barut deposu 1788 (1203) yılında infilâk ederek şehrin birçok mahallesini ve câmiyi harap hale getirmiştir. Süleymaniye Câmii, Câmii Kebir'den sonra ikinci büyük câmidir. Süleymaniye Medresesi'nin yanında bulunduğundan Kanunî döneminde inşa edildiği tahmin edilmektedir. İbrahim Paşa Câmii, çarşı içindedir ve 1540 tarihli kitabesinden anlaşıldığı üzere Rodos'taki câmilerin en eskilerinden biridir. Recep Paşa Câmii, 1588'de yapılmıştır. 1797'de tamir edilmiş olan Murat Reis Câmii kale dışındadır, Kadirga Limanı'nın kuzeyindedir. Özkur Câmii, kaleden 1 saat uzaklıktadır. Yazıtında 1764 (1178) tarihi görülen Sultan Mustafa Câmii, Yeni Hamam'ın hemen yanında bulunmaktadır. Rodos şehrinin dışında Arnita ve Salakos gibi bazı köylerde de câmilere rastlanmıştır.²⁷⁷

²⁷⁶ Dürüst, agm., *Rölöve...*, s. 10-11; Balducci, *age.*, s. 67-68; Bastıyalı, *age.*, s. 101-105; Neval Konuk, *Midilli, Rodos, Sakız ve İstanköy'de Osmanlı Mimarisi*, Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM) Kültür Yayını, Ankara 2008, s. 204-205, 211, 215.

²⁷⁷ Çakan, *agt.*, s. 22-23, 27, 29; Bastıyalı, *age.*, s. 93-96, 98; Oktay Aslanapa, "Rodos'da Türk Eserleri", *Türk Kültürü Dergisi*, sa. 37-48, Yıl 4, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1966, s. 534 (30).

Ak Mihrap Mescidi, Kanunî tarafından yaptırılmıştır. Rodos'taki imâret için, burada padişah hasları arasına katılmış bazı mukataaların geliri ayrılmıştır. Borazanî Mescidi minarelidir. Eski adı Alaca tekkedir. Kanunî'nin kumandanlarından birinin ismini taşıyan Abdülcélil Bey Mescidi tek minarelidir; diğer adı Çukur Mescit'tir.²⁷⁸

Yazıtında 1793 (1208) tarihi görülen Hafız Ahmet Ağa Kütüphanesi Süleymaniye Câmii yanındadır. Rodos'un Uzgur köyünden ve III. Selim'in saltanatında saraya girip yükselen Hafız Ahmet Ağa tarafından kurulmuştur. İki kubbe ile örtülü olan, kapı ve pencere ile birleştirilmiş iki salondan oluşan kütüphanenin avlusunda Kur'an okuma odaları, bir kuyu ve bir çeşme bulunmaktadır. Kütüphane'nin vakfiyesinin bir gereği olarak Türkler, bayramlarda bu avluda kurban kesip aşure pişirmişlerdir. Kütüphane'nin açılmasıyla birlikte personelinin yiyecekleri ile diğer masraflar için vakfa ait 14 dükkan inşa edilmiştir. Kütüphane görevlilerine maaşları dışında ekmek tahsisâtı, medrese öğrencileri ve fakirlere hizmet veren Süleymaniye Vakfı İmârethânesi'nden sağlanmıştır. Daha sonraki zamanlarda kaynakları biten imâret, bir süre Fethi Paşa Vakfı'nın yardımları ile ayakta kalabilmiştir.²⁷⁹

Saat Kulesi, Hafız Ahmet Ağa'nın oğlu Fethi Bey tarafından XVIII. yüzyıldan sonra inşa edilecektir. Osmanlı döneminde adada 16 câmi, 15 mescit, 14 türbe, 8 şadırvan, 13 çeşme, 4 kabristan, 1 kütüphane, 4 mektep, 1 saat kulesi, 1 imâret, 3 hamam ve bazı askeri eserler* yapılmıştır.²⁸⁰

4.3.3. Tarım ve Hayvancılık

4.3.3.1. Bağ-Bahçe-Bostan

Ada, yetiştirilen ürünlere bakıldığında kendine yetiyor görünmekteydi; ama su ve tahıl ürünleri açısından sıkıntı içindeydi. Ada'da yaşayanlar, dağların eteklerine suların toplandığı küçük barajlar inşa etmişlerdir. Anadolu'dan; özellikle Menteşe, Hamid ve Teke bölgelerinden günlük resmi fiyatlar ile tahıl aldıkları görülmüştür. Anadolu ile Rodos arasında devletin izin verdiği resmi bir ticaret söz konusuydu. Ada, fetih

²⁷⁸ Çakan, *agt.*, s. 23-24.

²⁷⁹ Çakan, *agt.*, s. 29; Çelikkol, *age.*, 87-88; Örenç, *agt.*, s. 272-273; Bastıyalı, *age.*, s. 91.

* Osmanlı döneminde adanın mimari eserleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Konuk, *age.*

²⁸⁰ Bastıyalı, *age.*, s. 91; Balta, *agm.*, s. 21-22.

itibaren iâşe ile ilgili olarak Anadolu'ya bağımlı durumdaydı. Et ve özellikle hubûbât ihtiyacı, daha çok Anadolu'dan karşılanmaktaydı.²⁸¹

Dülgerlik, marangozluk ve inşaat işçiliği Rodos'ta çok gelişmiş iş dallarıydı. Müslümânlar dışında şehrin varoşları ile kırsal kesiminde yaşayan Rumlar arasında ikinci bir iş olarak bu meslekler yaygındı denilebilir. Birçoğu ırgat ve çiftçi (rençber) olan Rodoslu köylüler, mevsimlik işçi olarak Batı Anadolu sahil şehirlerinde de çalışmışlardır. Ada'da tutulmuş olan yoklama kayıtlarından yola çıkarak onların diğer adalara, imparatorluğun her bölgesine çalışma amacıyla gidip geldikleri söylenebilir. Tarım'da daha çok kadınlar yer almaktaydı. Ada yöneticileri tarım arazilerinden daha iyi verim alabilmek amacıyla iskân için çaba harcamışlardır.²⁸²

Tarım yapılan büyük çiftliklere rastlanılmasa da Menteşe adaları içinde ziraate elverişli olanlarda Rodos en önde gelenlerdendi. XVIII. yüzyıldan sonraki bir zamana ait olarak elde edilmiş bilgiye göre adanın tamamındaki 381.948 dönüm araziden yaklaşık olarak 290.000 dönümü tarıma elverişli görünmekteydi. Özellikle, Rodos şehrinin 3-4 saatlik civarında bulunan bağ, bahçe ve bostan arazisi verimli durumdaydı. Ada'nın geneline bakıldığında arazisinin 1/3'ünün ekilebilir halde olduğu görünmekteydi. Ada'nın iklimi tarıma uygundu. Hava hep güneşli olsa da sıcaklık, istisnalar hariç 25-30 derece arasında olurdu. Sıcaklık kışın ise 5-8 dereceden aşağı inmezdi. Bahar aylarında görülen yağmurların etkisiyle yılda iki kez ürün alma imkânı doğardı. İklim ılıman olsa da adada esaslı bir tarım görülemezdi. Toprak bakımsız haldeydi. Buğday, arpa, yulaf, mısır ve çavdar ekimi ihtiyacı karşılayabilecek kadardı. Sebzeçilik yaygın olarak görülür ve ürün çeşitli olur idi. Ada'da domates, patlıcan, salatalık, pırasa, bakla, fasulye, nohut ve lahana tarlası görülürdü. Üretilen karpuzlar ise hacim ve tat açısından çok iyiydi. Kavunlar, Kataviya'dakiler hariç genelde tatsız olurdu. Soğan çok kaliteliydi. Tütün'de daha çok Ambona'nın tütünü tercih edilirdi. Bal kabağı, büyük ve leziz idi.²⁸³

²⁸¹ Erdoğan, agm., *Arab...*, s. 36; Doğan, agt., s. 127-128; Erdoğan, "Rodos Adası'nda 1711...", s. 28.

²⁸² Örenç, agt., s. 465, 468.

²⁸³ Örenç, agt., s. 474-475.

Arazi'nin yaklaşık %20'si vakıf eserlerine ayrılmış; işlenebilir alanın %50'si devlet malı ve belirli zamanlarda nadasa bırakılmak üzere köylüler tarafından kullanılmakta; kalan %30'luk kısım ise çoğunluğu Müslümânlara ait özel mülk idi.²⁸⁴

Rodos'ta genellikle her evin bahçesinde derin birer su kuyusu göze çarpardı. Su çekmek için bir kısmı hava bir kısmı da hayvan gücü ile çalışan dolap adlı bir düzenek kullanılırdı. Çekilen su havuzlara doldurulup evlerin bitişiğinde bulunan bağ, bahçe ve bostan sulanırdı.²⁸⁵

Ada'nın ovalık yerlerinde bol olarak meyve ağaçları olurdu. Zeytin, incir, hurma, üzüm, şeftali, kayısı, ayva, elma, armut, badem, nar, portakal, turunç ve mandalina en fazla yetiştirilenlerdi. Zeytin ağaçlarının ürünü çok kaliteliydi. Akarsu havzalarına yakın yerlerde bağcılık yapılırdı. Ada'da fidancılık da görülürdü. Zeytin, portakal, limon, mandalina, meyve, dut ve gül fidancılığı vardı. Herkit'te ve Kaşot'ta incir, üzüm ve badem hasadı olurdu. Meis'te zeytin, limon ve portakal; İlyaki'de daha çok badem, zeytin ve incir ile az olarak diğer meyvelerden; Kerpe'de üzüm, ayva, incir, zeytin, limon, portakal ve elma; İstanköy'de pamuk, üzüm, zeytin, incir, kayısı, armut, elma, badem, zerdâli, erik, mandalina, portakal, limon ve turunç yetiştirilirdi.²⁸⁶

Rodos'ta bahçıvanlık, İstanköy'de bağcılık, Kalimnoz, Leryoz, Herkit ve Sömbeki de süngercilik yapılmaktaydı. Rodos şarabı ünlüydü. Rodos'a bağlı adalarda İstanköy, tarım yönünden ilk sıradaydı. Rodos'taki tarım, adanın büyüklüğü ve verimliliği ile orantılı olmadığından ada halkında fakirlik söz konusuydu.²⁸⁷

İklim uygun olduğundan eski dönemlerden itibaren; özellikle yel değirmenlerinden faydalanılmıştı. Ada'nın rüzgâr alan köylerinde yel ve su değirmenleri işletilirdi. Kale'nin kulelerinde de değirmenler vardı. Evliya Çelebi, kalede 36 değirmenden bahsetmiştir.²⁸⁸

Rodos zeytinlerinden çok kaliteli yağ elde edilse de koyu rengi yüzünden yağın hak ettiği ilgiyi görmemiş olduğu belirtilebilir. Bunun nedeni gelişmemiş yağhanelerdi.

²⁸⁴ Örenç, *agt.*, s. 474.

²⁸⁵ Örenç, *agt.*, s. 475.

²⁸⁶ Örenç, *agt.*, s. 486-487, 494.

²⁸⁷ Ayoğuz, *agt.*, s. 83.

²⁸⁸ Örenç, *agt.*, s. 508.

Burada üretilen yağ koyu renkli oluyor; zeytin ezilerek yağ elde edildiğinden %25'i boşa gidiyordu.²⁸⁹

Rodos ve ona bağlı olan adalar ile ilgili tarımsal bilgiler tabloda verilmiştir.²⁹⁰

²⁸⁹ Örenç, *agt.*, s. 508.

²⁹⁰ BOA, TT.d, Nu. 1147 (Evâil Muharrem 1123/Şubat sonu 1711).

Tablo 4.9: 1711 Yılında Köylerin ve Bağlı Adaların Bağ, Bahçe, Bostan ve Hasıl Durumu

KÖY	Adet		Bağ (Hisse)		Ortalama (Hisse)		Bağ (Dönüm)		Ortalama (Dönüm)		Bağ (Hane)		Ortalama (Hane)		Bahçe (Hisse)		Ortalama (Hisse)	
	M	GM	M	GM	M	GM	M	GM	M	GM	M	GM	M	GM	M	GM	M	GM
Kale içi	27	266	63.75 (18)	8.5 (4)	3.54167	2.125	30.5 (9)	850.125 (182)	3.38889	4.67102	---	---	---	---	---	---	---	---
Kirmastı	5	35	---	---	---	---	21.75 (2)	33.75 (35)	10.875	0.96429	---	---	---	---	---	---	---	---
Bastiye	8	4	---	---	---	---	52.75	7.625	6.59375	1.90625	---	---	---	---	---	---	---	---
Marça	24		---	---	---	---	41.625 (24)		1.73438		---	---	---	---	---	---	---	---
Villanova	7	90	52 (7)	111.375 (58)	7.42857	1.92026	---	15.5 (27)	---	0.57407	---	---	---	---	23 (4)	5.875 (6)	5.75	0.9791 7
Dimatarya	1		1.5 (1)		---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Ornoz	2		5 (2)		---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Tologoz mac memlehtë-i Kalvitri	12		19.75 (10)		1.975		1 (2)		---	---	---	---	---	---	1.5 (1)		---	---
Çiftlik-i Burukumu nam-ı diğer Androniko	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Çimendus	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kurdzade İbrahim Bey (Küçük)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Sorani	9	37	18.625 (8)	24.5 (18)	2.32813	1.36111	0.375 (1)	8.125 (19)	---	0.42763	---	---	---	---	---	---	---	---
Kanaz	13	57	31.25 (10)	70.25 (38)	3.125	1.84868	1.375 (3)	11.375 (19)	0.45833	0.59868	---	---	---	---	---	---	---	---
Çiftlik-i Kanadinye/K atarinna	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kalavarda ma Muzına	2		5.25 (2)		---	2.625	---	---	---	---	---	---	---	---	1.5 (1)		---	---
Çiftlik-i Damuyarkis (Karini/	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Emunya)																		
Korasi (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Salakoz	25	7	4 (1)	6 (2)	---	3	---	---	---	---	---	---	---	---	43 (19)	6.25 (3)	2.263 16	2.0833 3
Dimliye ma Kalamunye ve Çiftlik-i Kataluki	9	5	8.75 (5)	1.5 (1)	1.75	---	1.25 (2)	1 (2)	0.625	0.5	---	---	---	---	2 (1)	---	---	---
Manastır-ı Havlu/Sedlu (Fındıklı)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Platanya	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Apolona	7	33	---	5.5 (3)	---	1.83333	---	1.5 (5)	---	0.3	---	---	---	---	8.625 (4)	2 (2)	2.156 25	1
İspiyaz (Salakoz'a bağlı- Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Enbona	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kastelloz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Emartoz (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Alayarma	12		1.25 (1)		---		---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Agrapolya (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Vasiliko (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Ayastridos	---	4	---	---	---	---	---	2 (4)	---	0.5	---	---	---	---	---	---	---	---
Çiftlik-i Meftuna (Martuna)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Profilya	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
İstriyoz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Siane	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Monolitoz (Sultan Hisarı)	---	5	---	2 (2)	---	1	---	0.75 (1)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Arnita	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Apolke	---	3	---	4.25 (3)	---	1.41667	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kataviya	6	77	3.625 (3)	53.125 (33)	1.20833	1.60985	1.125 (3)	20.625 (44)	0.375	0.46875	---	---	---	---	---	---	---	---

Arnitodus der nezd-i Kanaviye	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Misaneroz	---	9	---	0.5 (1)	---	---	---	2.25 (5)	---	0.45	---	---	---	---	---	2.5 (2)	---	1.25
Lahanya	---	1	---	---	---	---	---	0.375 (1)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Asa (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Yennadis	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Vati	---	14	---	5 (5)	---	1	---	4(9)	---	0.44444	---	---	---	---	---	---	---	---
Aşkilipoz	---	18	---	15 (13)	---	1.15385	---	5 (5)	---	1	---	---	---	---	---	---	---	---
Lardos	---	21	---	19 (8)	---	2.375	---	6.25 (13)	---	0.48077	---	---	---	---	---	---	---	---
İspordrake (Sorani'ye bağlı)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Pilona	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Galatoz	---	8	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	2.25 (2)	---	1.125
Lindos	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Simnalı	---	20	---	7 (4)	---	1.75	---	3.75 (6)	---	0.625	---	---	---	---	---	7.125 (6)	---	1.1875
Manola	---	76	---	95.625 (31)	---	3.08468	---	8.625 (14)	---	0.61607	---	---	---	---	---	66.625 (35)	---	1.9035 7
Arhangeloz	---	64	---	88 (46)	---	1.91304	---	6.375 (11)	---	0.57955	---	---	---	---	---	13.5 (8)	---	1.6875
Arkipoli	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
İpsitoz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Afandoz	---	5	---	3 (2)	---	1.5	---	1.375 (2)	---	0.6875	---	---	---	---	---	---	---	---
Kalitiz ma Kalislu	---	15	---	11.25 (7)	---	1.60714	---	2.25 (5)	---	0.45	---	---	---	---	---	3.75 (3)	---	1.25
Çiftlik-i Ahmed (Kalamuna)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Pisavli	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kuşkinoz	8	7	30.5 (6)	12 (4)	5.08333	3	0.25 (1)	1.25 (2)	---	0.625	---	---	---	---	10.5 (3)	---	3.5	---
Uzgur	34	---	158.625 (33)	---	4.80682	---	0.875 (1)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Çiftlik-i Manadinye (Çayır)	43		150 (32)		4.6875		0.625 (1)		---		47.125 (10)		4.7125		4 (2)		2	

Der Tımar-ı Pisari der Kalitiz ma Pilimadiş ma Bozdağ	8 (Pisari)		43.375 (7) (Zimmet)		6.19643		---		---		9.875 (1) (Zimmet)		---		---		---	
Sınır-ı Merdime-i Ademe (Adiniki)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

KÖY	Bahçe (Dönüm)		Ortalama (Dönüm)		Bahçe (Hane)		Ortalama (Hane)		Bostan (Dönüm)		Ortalama (Dönüm)		Dönüm		Çiftlik		Asiyab	
	M	GM	M	GM	M	GM	M	GM	M	GM	M	GM	M	GM	M	GM	M	GM
Kale içi	20 (2)	8 (2)	10	4	---	---	---	---	---	---	---	---	---	3.25 (2)	---	---	---	3
Kirmastı	12.5 (4)	0.5 rub (2)	3.12 5	---	---	---	---	---	5.25 (2)	---	---	---	---	---	2	---	---	3 (bab 5 dekakin 4)
Bastiye	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Marça	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	3	1	---	---
Villanova	---	5.75 (12)	---	0.47917	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	---	---	3 (bab 10)
Dimatarya	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	1 (bab 1)	
Ornoz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Tologoz mac memlehâ-i Kalvitri	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	3		2 (bab 3 deka- kin 1)	
Çiftlik-i Burukumu nam-ı diğer Androniko	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1		---	---
Çimendus	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kurdzade İbrahim Bey (Küçük)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Sorani	---	0.25 (1)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	3	---	---	---
Kanaz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	4	---	---	2 (bab 2)
Çiftlik-i Kanadinye/ Katarinna	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Kalavarda ma Muzına	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	2	1 (bab 1)		
Çiftlik-i Damuyarkis (Karini/Emunya)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Korasi (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Salakoz	8 (6)	0.5 (3)	1.33 333	---	---	---	---	---	1 (1)	---	---	---	---	---	4	1	---	5 (bab 7 dekakin 2)
Dimliye ma Kalamunye ve Çiftlik-i Kataluki	0.75 (3)	0.625 (2)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	---	3 (bab 3 dekakin 10)
Manastır-ı Havlu/Sedlu (Fındıklı)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Platanya	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Apolona	2 (3)	11.5 (27)	0.66 667	0.42593	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	4 (bab 6)
İspiyaz (Salakoz'a bağlı- Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Enbona	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kastelloz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1 (bab 4)
Emartoz (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Alayarma	4 (11)		0.36364		---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	---	2 (bab 4 dekakin 2)
Arapolya (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Vasiliko (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Ayastridos	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Çiftlik-i Meftuna (Martuna)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Profilya	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1 (bab 1)
İstriyoz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	2 (bab 3)	
Siane	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Monolitoz (Sultan)	---	0.875 (2)	---	0.4375	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1 (bab 1)

Hisarı)																		
Arnita	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Apolke	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	2	---	6 (bab 4 dekakin 5)
Kataviya	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	22 (bab 25)
Arnitodus der nezd-i Kanaviye	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Misaneroz	---	0.75 (1)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Lahanya	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	2	---	3 (bab 3)
Asa (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Yennadis	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	3	---	2 (bab 2)
Vati	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1 (bab 1)
Aşkilipoz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	3 (bab 3)
Lardos	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	---	5 (bab 9 dekakin 1 (asiyab-ı hassa))
İspordrake (Sorani'ye bağlı)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Pilona	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Galatoz	---	3.625 (6)	---	0.60417	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	---	4 (bab 9)
Lindos	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Simnalı	---	5.375 (10)	---	0.5375	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	2	---	7 (bab 10)
Manola	---	11.5 (19)	---	0.60526	---	---	---	---	---	0.25 (1)	---	---	---	---	---	2	---	6 (bab 8)
Arhangeloz	---	0.75 (1)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	2	---	7 (bab 8 dekakin 6)
Arkipoli	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1 (dekakin 1)
İpsitoz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	---	4 (bab 3 dekakin 2)
Afandoz	---	0.875 (1)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	---	2 (bab 2)
Kalitiz ma Kalıslu	---	4 (2)	---	2	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	---	2 (bab 3)
Çiftlik-i	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Ahmed (Kalamuna)																		
Pisavli	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kuşkinoz	1 (2)	1.375 (2)	0.5	0.6875	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	3	---	---	10 (bab 13)
Uzgur	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	---	---	---
Çiftlik-i Manadinye (Çayır)	---		---		1.125 (1)		---		---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Der Tımar-ı Pisari der Kalitiz ma Pilimadiş ma Bozdağ	---		---		---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Sınır-ı Merdime-i Ademe (Adiniki)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1 (bab 1)	

KÖY	Kilise				Manastır			Resm	Hasha-i Çayır		Hasha-i Bahçe	Mülk				Vakıf	
	Sayı	Asiyab	Bağ Dönüm	Maktu Resm	Sayı	Bağçeha (Akçe)	Kıst	Akçe	Kıst	Hasılat	Akçe	M	GM	Bahçe Hisse/ Dönüm	Bağ Hisse/ Dönüm	Kıst	Akçe
Kale içi	4	---	---	---	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kirmastı	2	---	13.5 (1)	---	---	---	---	60 akçe (1)	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Bastiye	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Marça	5	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Villanova	4	---	---	---	---	---	---	---	1	500	---	---	---	---	---	1	120
Dimatarya	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	7	---	---	---	---
Ornoz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Tologoz mac memlehâ-i Kalvitri	1	---	---	---	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Çiftlik-i Burukumu nam-ı diğer Androniko	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Çimendus	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kurdzade	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

İbrahim Bey (Küçük)																	
Sorani	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kanaz	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Çiftlik-i Kanadinye/Katarinna	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kalavarda ma Muzına	2	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Çiftlik-i Damuyarkis (Karini/Emunya)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Korasi (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Salakoz	1	---	---	---	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	2.75	---	---
Dimliye ma Kalamunye ve Çiftlik-i Kataluki	1	---	---	---	1	150	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Manastır-ı Havlu/Sedlu (Fındıklı)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Platanya	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Apolona	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	2	---	---	---
İspiyaz (Salakoz'a bağlı- Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Enbona	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kastelloz	1	---	---	---	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Emartoz (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Alayarma	1	---	---	---	3	1080	---	---	---	---	---	---	1	1	---	---	---
Agrapolya (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Vasiliko (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Ayastridos	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Çiftlik-i Meftuna	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

(Martuna)																	
Profilya	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
İstriyoz	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Siane	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Monolitoz (Sultan Hisarı)	2	---	---	100 (1)	---	---	---	---	---	---	150	---	---	---	---	---	---
Arnita	1	---	---	---	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Apolke	2	---	---	---	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kataviya	2	---	---	---	1	100	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Arnitodus der nezd-i Kanaviye	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Misaneroz	2	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Lahanya	1	---	---	---	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Asa (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Yennadis	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	7	4 + 0.75 (dönüm)	1 + 0.75 (dönüm)	---	---
Vati	1	---	---	---	1	300	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Aşkilipoz	1	---	---	---	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Lardos	1	---	---	---	1	300 (hasılat, mukataa-ı manastır)	---	---	---	---	---	---	1	10	---	---	---
İspordrake (Sorani'ye bağlı)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Pilona	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Galatoz	1	---	---	---	1	---	---	---	---	---	---	---	1	1.75	---	---	---
Lindos	2	---	---	---	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Simnalı	2	---	---	---	1	---	---	---	---	---	---	---	2	4.75	3 + 0.75 (dönüm)	---	---
Manola	2	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	4	18.75	3.75	---	---
Arhangeloz	2	---	---	---	4	90 (2) (mukataa-ı manastır)	2	---	---	---	---	---	3	1.5	4.25	---	---
Arkipoli	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
İpsitoz	2	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	3	3	3.75	---	---
Afandoz	2	1 (bab 1)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	3.375	---	---	---
Kalitiz ma	1	---	---	---	2	120	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Kalislı																	
Çiftlik-i Ahmed (Kalamuna)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Pisavlı	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kuşkınozü	2	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Uzgur	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Çiftlik-i Manadinye (Çayır)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Der Tımar-ı Pisari der Kalitiz ma Pilimadiş ma Bozdağ	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Sınır-ı Merdime-i Ademe (Adiniki)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

KÖY	Ocakha-i Vakf	Hasılat- ül Gallat	Duham	Sabun		Öşr-ü Bagat	Bahçe		Çakma Zeytin	Harirha-i Narh	Resm-i Bennak		Resm-i Mücerred		Fırınha-i Sini		Müjde gane
	Akçe	Akçe	Akçe	Kile	Akçe	Akçe	Kıst	Akçe	Akçe	Akçe	Resm	Akçe	Resm	Akçe	Bab	Akçe	Akçe
Kale içi	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kirmastı	---	---	---	10	30	---	---	---	---	---	5	60	1	6	---	---	---
Bastiye	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	4	48	2	12	---	---	---
Marça	---	---	---	1	20	---	---	---	---	---	1	12	---	---	---	---	---
Villanova	---	---	---	4	120	---	---	---	---	---	2	23	---	---	---	---	---
Dimatarya	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	12	---	---	---	---	---
Ornoz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	3	36	---	---	---	---	---
Tologoz mac memlehâ-i Kalvitri	---	---	---	1	30	---	---	---	---	---	4	48	---	---	---	---	---
Çiftlik-i Burukumu nam-ı diğer Androniko	---	---	---	2	60	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Çimendus	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kurdzade İbrahim Bey (Küçük)	---	---	---	0.5	15	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Sorani	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	3	36	2	12	---	---	---
Kanaz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	12	2	60	---	---	---
Çiftlik-i Kanadinye/ Katarinna	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kalavarda ma Muzına	---	---	---	2	60	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Çiftlik-i Damuyarkis (Karini/ Emunya)	---	---	---	1.5	22	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Korasi (Boş)	---	---	---	1.5	22	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Salakoz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	22	274	4	24	---	---	---
Dimliye ma Kalamunye ve Çiftlik-i Kataluki	---	---	---	8	240	---	---	---	---	---	5	60	---	---	---	---	---
Manastır-ı Havlu/Sedlu (Fındıklı)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Platanya	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Apolona	1600	---	---	---	---	---	---	---	---	---	2	24	---	---	---	---	---
İspiyaz (Salakoz'a bağlı- Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Enbona	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	12	---	---	---	---	---
Kastelloz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Emartoz (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Alayarma	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Agrapolya (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Vasiliko (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Ayastridos	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Çiftlik-i Meftuna (Martuna)	---	150	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Profilya	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
İstriyoz	320	---	---	---	---	---	---	---	---	---	2	24	---	---	---	---	---

Siane	480	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Monolitoz (Sultan Hisarı)	480	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Arnita	---	---	800	---	---	---	---	---	---	---	2	24	---	---	---	---	---
Apolke	---	---	1200	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kataviya	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	13	152	2	12	---	---	---
Arnitodus der nezd-i Kanaviye	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Misaneroz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Lahanya	---	---	---	---	---	4	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Asa (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Yennadis	---	---	30	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Vati	---	---	1500	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Aşkilipoz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Lardos	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
İspordrake (Sorani'ye bağlı)	---	100	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Pilona	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	12	1	6	---	---	---
Galatoz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Lindos	---	6000 (mahsul-i gümrük-i iskele-i Lindos)	---	---	---	---	2	60	---	---	2	24	---	---	---	---	---
Simnalı	---	---	---	---	---	---	---	---	300	---	---	---	---	---	---	---	---
Manola	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Arhangeloz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	4	48	1	6	10	1125	---
Arkipoli	---	---	---	---	---	120	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
İpsitoz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Afandoz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	12	---	---	---	---	---
Kalitiz ma Kalislu	---	---	---	---	---	---	---	---	---	600	---	---	---	---	---	---	---
Çiftlik-i Ahmed (Kalamuna)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Pisavli	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kuşkinoz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	3	36	---	---	---	---	600

Uzgun	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	7	84	---	---	---	---	---
Çiftlik-i Manadinye (Çayır)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Der Tımar-ı Pisari der Kalitiz ma Pilimadiş ma Bozdağ	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Sınır-ı Merdime-i Ademe (Adiniki)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

KÖY	Hinta		Şair		Alaf		Burçak		Bakla		Sisam		Mercimek		Odun		Kabak
	Kile	Akçe	Kile	Akçe	Kile	Akçe	Kile	Akçe	Kile	Akçe	Kile	Akçe	Kile	Akçe	Kile	Akçe	Akçe
Kale içi	72	2160	23	368	5	40	4	120	2	60	---	---	---	---	---	---	200
Kirmastı	165	4950	79	1264	12	96	15	450	1	30	1	30	3	90	---	---	---
Bastiye	75	2250	2	30	1	8	3	90	---	---	---	---	1	30	---	40	---
Marça	113	3390	16	210	2	16	3	60	1	40	2	60	3	55	1	20	---
Villanova	200	6000	100	1600	15	120	11	330	10	300	60	180	4	120	---	---	---
Dimatarya	100	3000	35	560	20	160	3	90	3	90	3	90	---	---	---	---	---
Ornoz	150	4500	40	640	30	240	6	180 (ve bakla)	---	---	2	60	---	---	---	---	---
Tologoz mac memlehâ-i Kalvitri	150	3500	30	480	20	160	2	60	2	60	1	30	2	60	12	180	---
Çiftlik-i Burukumu nam-ı diğer Androniko	45	1350	10	140	10	80	3	90	---	---	---	---	---	---	10	150	---
Çimendus	30	900	4	60	2	16	0.5	15	---	---	---	---	---	---	2	30	---
Kurdzade İbrahim Bey (Küçük)	10	300	6	90	2	16	1	30	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Sorani	70	2100	14	22.5	16	128	4	120	1.5	45	1.5	45	2	60	12	180	---
Kanaz	190	5700	---	22	---	21	6	180	2	60	2	90	1.5	45	3	45	---
Çiftlik-i Kanadinye/Katari	5	150	6	96	1	10	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

nna																	
Kalavarda ma Muzına	150	4500	25	470	14	112	12	360	2	60	5	150	2	60	12	180	---
Çiftlik-i Damuyarkis (Karini/Emunya)	30	900	10	150	12	96	---	---	---	---	---	---	---	---	3	45	---
Korasi (Boş)	30	900	10	150	12	96	---	---	---	---	---	---	---	---	3	45	---
Salakoz	140	4200	40	640	40	320	6.5	195	---	---	4	120	2	60	---	---	---
Dimliye ma Kalamunye ve Çiftlik-i Kataluki	185	5550	27.5	440	24	192	10	300	6	180	4	120	4	120	---	---	---
Manastır-ı Havlu/Sedlu (Fındıklı)	15	450	10	160	6	48	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Platanya	60	1800	6	96	3	24	1	30	0.5	15	---	---	1	30	---	---	---
Apolona	222	6660	25	400	25	200	3	90 (ve sabun)	4	120 (ve mercimek)	3	90	---	---	---	---	---
İspiyaz (Salakoz'a bağlı- Boş)	5	150	3.5	50	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Enbona	100	3000	20	320	20	160	4	120 (ve sisam)	4	120 (ve mercimek)	---	---	---	---	---	---	---
Kastelloz	100	3000	25	400	20	160	3	90	---	---	---	---	3	90 (ve bakla)	---	---	---
Emartoz (Boş)	15	450	15	240	5	40	2	60	2	60	---	---	---	---	---	---	---
Alayarma	185	5550	25	400	10	80	---	---	14	420	3	90	---	---	---	---	---
Agrapolya (Boş)	25	750	20	220	10	80	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Vasiliko (Boş)	5	150	10	160	5	40	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Ayastridos	150	4500	80	1280	50	400	25	750 (ve bakla)	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Çiftlik-i Meftuna (Martuna)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Profilya	40	720	24	384	20	160	10	300 (sabun ve bakla)	---	---	---	---	---	---	---	---	---
İstriyoz	70	2100	15	140	10	80	3	90	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Siane	98	2850	35	560	16	128	10	300	11	330	---	---	---	---	---	---	---
Monolitoz (Sultan	80	2400	35	550	8	64	4	120	5	150	---	---	---	---	---	---	---

Hisarı)																	
Arnita	80	2400	30	480	20	160	2	60	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Apolke	100	3000	35	560	22	176	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kataviya	400	12000	400	6400	200	1800	10	300	4	120	---	---	3	90 (sabun ve sisam)	---	---	---
Arnitodus der nezd-i Kanaviye	10	300	5	80	3	24	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Misaneroz	80	2400	20	320	10	80	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Lahanya	140	3600	30	480	15	120	2	60	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Asa (Boş)	30	900	10	160	5	40	1	30	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Yennadis	200	6000	14	224	20	160	15	450	---	---	1	30	---	---	---	---	---
Vati	150	4500	15	240	10	80	---	---	13	390	---	---	---	---	---	---	---
Aşkilipoz	150	4500	20	320	10	80	20	600	10	300	---	---	---	---	---	---	---
Lardos	100	3000	105	240	20	160	6	180	---	---	---	---	2	60 (ve sabun)	---	---	---
İspordrake (Sorani'ye bağlı)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Pilona	40	1200	5	80	3	24	2	60	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Galatoz	60	2400	10	160	10	80	4	120	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Lindos	120	3600	20	320	10	80	3	90	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Simnalı	200	6000	40	640	20	160	15	450	2	60 (mercimek ve sabun)	5	150	---	---	5	150	---
Manola	200	6000	30	480	15	120	10	300	3	90 (mercimek ve sabun)	10	300	---	---	3	90	---
Arhangelo	250	7500	40	640	25	200	15	450	---	---	10	300	---	---	---	---	---
Arkipoli	125	3750	10	160	12	96	1	30	---	---	1	30	---	---	---	---	---
İpsitoz	100	3000	25	400	10	80	4	120 (ve sisam)	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Afandoz	100	3000	10	160	5	40	4	120	---	---	2	60	---	---	---	---	---
Kalitiz ma Kalıslu	180	5400	5	80	10	80	3	90	3	90 (ve mercimek)	2	60	---	---	---	---	---
Çiftlik-i Ahmed (Kalamuna)	5	150	10	130	5	40	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Pisavli	3	90	5	80	5	40	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kuşkinoz	133	3990	15	240	2	16	2	60	3	90 (ve mercimek)	---	---	---	---	---	---	---

Uzgur	16	480	12	192	12	360	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Çiftlik-i Manadinye (Çayır)	12	360	2	32	2	16	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Der Tımar-ı Pisari der Kalitiz ma Pilimadiş ma Bozdağ	5	150	5	80	10	80	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Sınır-ı Merdime-i Ademe (Adiniki)	7	210	5	80	5	40	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

KÖY	Öşr-ü Bostan	Öşr-ü Pembe	Öşr-ü Meyve	Öşr-ü Goçan	Öşr-ü Ketan	Öşr-ü Kapan	Öşr-ü Piyaz	Öşr-ü Zeytin	Öşr-ü İncir	Öşr-ü Karpuz	Öşr-ü Dut	Öşr-ü Palamud	Öşr-ü Badem	Öşr-ü Beyaz ve Şem-i Beyaz	Öşr-ü Sade ma Bojik	Öşr-ü Kömür
	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe
Kale içi	5000	250	6 (kile 1)	450	---	155	---	500	---	---	---	---	---	2500	250	---
Kirmastı	2000	320	120	540	---	455	---	---	---	---	---	---	---	3500	---	---
Bastiye	234	40	22	30	30	20	21	40	25	---	---	---	---	---	---	---
Marça	250	90	90	70	150	150	---	1200	---	50	---	---	---	160	---	---
Villanova	5400	---	250	200	100	150	---	240	---	---	---	---	25	1800	---	---
Dimatarya	300	480 (kıyye 40)	125	400	256	---	---	600	225	---	---	---	---	600	---	---
Ornoz	20	400	---	100	25	150	---	200	45	---	---	---	---	---	---	---
Tologoz mac memlehâ-i Kalvitri	180	380	250	250	250	225	237	300	---	---	---	450	---	---	---	---
Çiftlik-i Burukumu nam-ı diğer Androniko	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Çimendus	---	---	---	---	12	20	---	---	---	---	---	---	---	30	---	---
Kurdzade İbrahim Bey (Küçük)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Sorani	150	240 (kıyye 20)	225	131	25	45	---	60 (kile 2)	120	---	---	---	---	260	---	---
Kanaz	24	220	230	---	225	130	130	---	150	---	---	---	---	---	---	---
Çiftlik-i	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Kanadinye/Ka tarinna																
Kalavarda ma Muzına	130	190	160	---	25	120	---	200	---	---	---	---	---	---	---	---
Çiftlik-i Damuyarkis (Karini / Emunya)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Korasi (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Salakoz	250	735	---	680	625	650	630	1400	---	---	---	---	---	---	---	---
Dimliye ma Kalamunye ve Çiftlik-i Kataluki	235	1200 (kıyye 100)	450	625	224	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Manastır-ı Havlu/Sedlu (Fındıklı)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Platanya	130	140	---	---	130	---	45	---	220 (ve armut)	45	---	---	---	---	---	---
Apolona	200	460	495 (ve armut)	250	240	---	---	---	---	---	180	---	---	---	---	---
İspiyaz (Salakoz'a bağlı- Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Enbona	---	448	400 (ve incir)	---	400	---	250	---	---	---	650	---	---	---	---	---
Kastelloz	250	650	600 (ve incir)	65	220	---	250	---	---	---	440	---	---	---	---	---
Emartoz (Boş)	---	150	---	---	---	---	---	---	100 (ve armut)	---	---	---	---	---	---	---
Alayarma	250	250	300 (ve armut)	---	---	248	245	350	---	---	340	---	---	---	---	---
Arapolya (Boş)	150	130	280 (ve incir)	---	140	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Vasiliko (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Ayastridos	115	140	240 (incir ve armut)	---	130	120	---	220	---	---	300	---	---	---	---	---
Çiftlik-i	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Meftuna (Martuna)																
Profilya	---	---	---	---	110	---	---	---	140	---	---	---	---	---	---	---
İstriyoz	35	35	220 (ve incir)	---	---	80	110	200	---	---	---	---	---	---	---	---
Siane	---	15	34	---	46	---	37	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Monolitoz (Sultan Hisarı)	30	24	31	---	30	---	---	360	---	---	---	---	---	---	---	---
Arnita	450	---	---	---	250	---	340	---	246	---	---	---	---	---	---	---
Apolke	240	---	250 (ve incir)	---	140	---	---	220	---	---	---	---	---	---	---	---
Kataviya	625	1200	690 (ve incir)	415	325	---	610	1850	---	---	---	---	---	---	---	---
Arnitodus der nezd-i Kanaviye	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Misaneroz	---	220	300 (ve incir)	---	---	---	---	400	---	---	---	---	---	---	---	---
Lahanya	---	---	---	---	30	25	50	400	---	---	---	---	---	---	---	---
Asa (Boş)	---	40	200 (ve incir)	---	25	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Yennadis	350	---	300 (ve incir)	---	15	---	---	800	---	---	---	---	---	---	---	---
Vati	35	220	---	---	---	155	220	1000	500	---	---	---	---	---	---	---
Aşkilipoz	35	200	400	---	25	---	---	---	500	---	450	---	---	---	---	---
Lardos	275	230	235	218	225	---	215	800	820	---	255	---	---	---	---	---
İspordrake (Sorani'ye bağlı)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Pilona	---	---	30	---	40	---	25	400	---	---	---	150	---	---	---	---
Galatoz	---	---	250 (ve incir)	---	120	---	25	900	---	---	---	285	---	---	---	---
Lindos	---	---	117 (ve incir)	---	---	---	---	150	---	---	---	100	---	---	---	---
Simnalı	135	600	1200 (ve incir)	500	125	---	---	1800	---	---	400	---	---	2000	---	---
Manola	350	400	---	600	20	---	---	1200	---	---	400	---	---	---	---	---
Arhangeloz	450	1200	400	480	625	---	600	1500	650	---	---	---	---	---	---	---
Arkipoli	25	240	149 (ve	---	25	---	25	200	---	---	---	---	---	---	---	50

			incir)													
İpsitoz	350	248	220 (ve incir)	660	230	---	240	375	---	---	---	---	---	---	---	---
Afandoz	66	340	350 (ve incir)	---	---	---	---	100	---	---	---	---	---	---	---	---
Kalitiz ma Kalıslu	50	230	270	---	50	---	150	---	250	---	---	---	---	---	---	---
Çiftlik-i Ahmed (Kalamuna)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Pisavli	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kuşkinoz	---	260	220	---	---	140	230	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Uzgur	---	120	220	160	---	---	---	225	---	---	---	---	---	---	---	---
Çiftlik-i Manadinye (Çayır)	150	150	---	---	---	115	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Der Tımar-ı Pisari der Kalitiz ma Pilimadiş ma Bozdağ	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Sınır-ı Merdime-i Ademe (Adiniki)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

KÖY	Harac-ı Bagat			Harac-ı Bagat				Harac-ı Bagat				Harac-ı Bahçe-Bahçe				Harac-ı Bağ/Bahçe			Harac-ı Bağ		
	M Hane	GM Hane	Akçe	M Dönüm	GM Dönüm	Akçe		M Hisse	GM Hisse	Akçe		M Hisse	GM Hisse	Akçe		M Hane	GM Hane	Akçe	M Hisse	GM Hisse	Akçe
						M	GM			M	GM			M	GM						
Kale içi	---		---	---	---	---	---	94.75	982.5	12538		---	---	---	---	*			---	---	---
Kırmastı	---	---	---	---	---	---	---	21.75	49.125	764		18.125	0.5	558		---	---	---	---	---	---
Bastıye	---	---	---	25.75	12.625	206	151	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Marça	---	---	---	2	37.75	16	453	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Villanova	---	---	---	---	---	---	---	51.5	105	412	1668**	23	---	736	---	---	---	---	---	12.625	1668

* Defter’de sayısal değerleri ve toplamı görülmediğinden eklenmedi.

** Bagat ve bağın ortak toplamıdır.

Dimatarya	---		12	---	---	---	---	---		---		---	---	---	---	---	---	---	---	---	
Ornoz	---	---		---	---	---	---	5		40		---	---	---	---	---	---	---	---	---	
Tologoz mac memlehâ-i Kalvitri	---	---	---	---	---	---	---	20.75		166		1.5		24		---	---	---	---	---	
Çiftlik-i Burukumu nam-ı diğer Androniko	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	
Çimendus	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	
Kurdzade İbrahim Bey (Küçük)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	
Sorani	---	---	---	---	---	---	---	19.5	---	156	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	
Kanaz	---	---	---	---	---	---	---	32.625	80.375	261	964	---	---	---	---	---	---	---	---	---	
Çiftlik-i Kanadinye/ Katarinna	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	
Kalavarda ma Muzına	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---		---		---	---	---	---	---	
Çiftlik-i Damuyarkis (Karini/ Emunya)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---		---		---	---	---	---	---	
Korasi (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---		---		---	---	---	---	---	
Salakoz	---	---	---	---	---	---	---	---	1246	---	180 *	43.3 75	6.75	749 **	18 0	---	---	---	7.75	---	749
Dimliye ma Kalamunye ve Çiftlik-i Kataluki	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	2.75	1.25	133	50	---	---	---	10	2.5	133 50
Manastr-ı Havlu/Sedlu (Fındıklı)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	

* Bagat ve bahçenin ortak toplamıdır.

** Bahçe ve bağın ortak toplamıdır. Hemen altındaki 133 ve 50 geçen yerler için de bu durum geçerlidir.

Platanya	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Apolona	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	12.8 75	---	206	---	---	7/12.25	280	---	---	---
İspiyaz (Salakoz'a bağlı- Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Enbona	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kastelloz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Emartoz (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Alayarma	---	---	---	---	---	---	---	1.25	16	1	4	16	64	---	---	---	---	---	---	---	---
Agrapolya (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Vasiliko (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Ayastridos	---	---	---	---	0.5	---	6	1.5	12	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Çiftlik-i Meftuna (Martuna)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Profilya	---	---	---	---	---	---	---	2.5	---	30	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
İstriyoz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Siane	24 (reâyâ)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Monolitoz (Sultan Hisarı)	---	---	---	---	---	---	---	2.75	---	73*	---	1.25	---	73	---	---	---	---	---	---	---
Arnita	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Apolke	---	---	---	---	---	---	---	4.25	52	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kataviya	---	---	---	---	---	---	---	0.25**	73.75	38	885	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Arnitodus der nezd-i Kanaviye	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Misaneroz	---	---	---	---	---	---	---	4.75	---	77	---	1.25	---	77	---	---	---	---	---	---	---
Lahanya	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Asa (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Yennadis	---	---	---	---	---	---	---	1.75	---	21	---	4.75	---	76	---	---	---	---	---	---	---

* Bagat ve bahçenin ortak toplamıdır. Misaneroz'daki 77 sayısı için de bu durum geçerlidir.

** Defter'de sayısal bazı değerleri görülemez halde olduğundan eksik olabilir.

Vati	---	---	---	---	---	---	---	---	8.875	---	106	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Aşkilipoz	---	---	---	---	---	---	---	---	20	---	240	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Lardos	---	---	---	---	---	---	---	---	27.5	---	330	---	10	---	320	---	---	---	---	---
İspordrake (Sorani'ye bağlı)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Pilona	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Galatoz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1.75	5.875	28	94	---	---	---	---	---
Lindos	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Simnalı	---	---	---	---	---	---	---	3.75	7.625	28	91	4.75	12.5	76	200	---	---	---	---	---
Manola	---	---	---	---	---	---	---	---	98.25	---	1179	15.75 kıymet i x40	78.5 kıymet i x16	630	1256	---	---	---	---	---
Arhangeloz	---	---	---	---	---	---	---	---	93.875	---	1126	1.5	---	58*	---	---	14.25	228	4.25	---
Arkipoli	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
İpsitoz	---	---	---	---	---	---	---	2	1.75	16	21	3	---	48	---	---	---	---	---	---
Afandoz	---	---	---	---	---	---	---	---	4.375	---	32	3.375	0.875	54	14	---	---	---	---	---
Kalitiz ma Kalıslu	---	---	---	---	---	---	---	---	27	---	324	---	7.75	---	124	---	---	---	---	---
Çiftlik-i Ahmed (Kalamuna)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Pisavli	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kuşkinoz	---	---	---	---	---	---	---	30.25	13.25	242	159	13.5	1.375	216	22	---	---	---	---	---
Uzgur	---	---	---	---	---	---	---	159.5	---	1276	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Çiftlik-i Manadinye (Çayır)	---	---	---	---	---	---	---	195.75	2	1566	24	5.5	---	88	---	---	---	---	---	---
Der Tımar-ı Pisari der Kalitiz ma Pilimadiş ma Bozdağ	---	---	---	---	---	---	---	42.25	---	338	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Sınır-ı	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

* Bahçe ve bağın ortak toplamıdır.

Merdime-i Ademe (Adiniki)																				
---------------------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

KÖY	Harac-ı Bahçe ve Bagat			Çiftlik-i Hasılat	Tapu-yı Zemin	Dekakin		Böğrölce		Darı	Adet-i Ağnâm	Resm-i Kovan	Resm-i Otlak	Resm-i Kışlak	Resm-i Arusane ve Tapu-yı Zemin	Deştibani ve Tapu-yı Zemin
	M Hisse	GM Hisse	Akçe		Akçe	Yevm	Akçe	Kile	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe
Kale içi	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1500	150	---	---	2900	---
Kirmastı	---	---	---	---	---	1	30	---	---	250	2300	1100	1500	---	2500	---
Bastiye	---	---	---	---	---	---	---	---	---	15	125	20	---	---	200	---
Marça	---	---	---	200	---	---	---	---	---	60	600	150	368		950	---
Villanova	---	---	---	---	---	---	---	---	---	150	---	200	---	---	1700	---
Dimatarya	---	---	---	---	---	---	---	---	---	250	1400	500	---	---	1500	---
Ornoz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	250	300	100	---	---	300	---
Tologoz mac memlehâ-i Kalvitri	---	---	---	---	---	---	---	---	---	40	150	480	250	---	500	---
Çiftlik-i Burukumu nam-ı diğer Androniko	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	300
Çimendus	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	15	---	20	---	---	60
Kurdzade İbrahim Bey (Küçük)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	300
Sorani	---	31.75	382	---	---	---	---	---	---	---	205	471	260	---	565	---
Kanaz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	40	420	440	400	---	---	1100
Çiftlik-i Kanadinye/Katarinna	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kalavarda ma Muzına	6.75		54	---	---	---	---	---	---	30	1300	290	---	---	1500	---
Çiftlik-i Damuyarkis (Karini/Emunya)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	200
Korasi (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	50	---	---	200
Salakoz	---	---	---	---	---	---	---	2	60	---	2500	1600	---	---	1360	---
Dimliye ma Kalamunye ve Çiftlik-i Kataluki	---	---	---	---	---	---	---	---	---	55	900	450	---	---	1580	---
Manastır-ı Havlu/Sedlu (Fındıklı)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Platanya	---	---	---	---	---	---	---	---	---	30	200	240	---	---	240	
Apolona	---	---	---	---	---	---	---	---	---	155	4455	470	---	---	1300	

İspiyaz (Salakoz'a bağlı- Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Enbona	---	---	---	---	---	---	---	---	---	220	2000	400	---	---	1500	---
Kastelloz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1580	620	---	---	1542	---
Emartoz (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	350	---	---	---	---	1500
Alayarma	---	---	---	---	---	---	---	---	---	155	3200	350	---	---	500	---
Agrapolya (Boş)	---	---	---	---	500	---	---	---	---	---	---	200	---	---	---	---
Vasiliko (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Ayastridos	---	---	---	---	---	---	---	---	---	70	1700	600	---	---	2000	
Çiftlik-i Meftuna (Martuna)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Profilya	---	---	---	---	---	---	---	---	---	22	450	130	---	---	1560	---
İstriyoz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	22	600	250	---	---	730	---
Siane	---	---	---	---	---	---	---	---	---	34	450	300	---	---	500	
Monolitoz (Sultan Hisarı)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	32	600	300	---	---	480	
Arnita	---	---	---	---	---	---	---	---	---	25	1600	490	---	---	975	
Apolke	---	---	---	---	---	---	---	---	---	230	500	200	---	---	2000	
Kataviya	---	---	---	---	---	---	---	---	---	150	3000	1250	---	---	3000	
Arnitodus der nezd-i Kanaviye	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Misaneroz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	20	800	500	---	---	400	---
Lahanya	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1500	400	---	---	1400	---
Asa (Boş)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	500	60	---	---	---	300
Yennadis	---	---	---	---	---	---	---	---	---	60	350	350	---	---	600	
Vati	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1200	1500	---	---	1500	---
Aşkilipoz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	160	3000	600	---	---	1200	---
Lardos	---	---	---	---	---	---	---	---	---	250	1900	460	---	---	1600	---
İspordrake (Sorani'ye bağlı)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Pilona	---	---	---	---	---	---	---	---	---	12	400	350	---	---	300	
Galatoz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	25	800	450	---	---	800	---
Lindos	---	---	---	---	---	---	---	---	---	150	120	25	---	---	1200	---
Simnalı	---	---	---	---	---	---	---	---	---	155	1200	300	---	---	1200	
Manola	3.75 (bahçe hisse	---	81	---	---	---	---	---	---	200	800	400	---	---	450	

	3)															
Arhangeloz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	450	3000	1600	---	---	2500	
Arkipoli	---	---	---	---	---	---	---	---	---	60	1500	440	---	---	100	
İpsitoz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	60	1100	400	---	---	1800	
Afandoz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	80	670	230	---	---	700	
Kalitiz ma Kalislu	---	---	---	---	---	---	---	---	---	160	2000	400	---	---	1600	
Çiftlik-i Ahmed (Kalamuna)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	200
Pisavli	---	---	---	---	450	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Kuşkinoz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	90	220	350	---	---	1500	
Uzgur	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	400	220	---	---	600	
Çiftlik-i Manadinye (Çayır)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	300	130	---	---	---	350
Der Tımar-ı Pisari der Kalitiz ma Pilmadiş ma Bozdağ	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	200	250	---	---	---	400
Sınır-ı Merdime-i Ademe (Adiniki)	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

KÖY	Resm-i Kanare Kasaban	Maktu	Mahsul-u Esbab- ı Müteferrika	Asiyab			Toplam
	Akçe	Akçe	Akçe	Bab	Yevm Akçe	Toplam Akçe	
Kale içi	600	---	---	2	---	---	*
Kirmastı	---	60	---	8	4	240	24243
Bastiye	---	---	---	---	---	---	3687
Marça	---	---	---	---	---	---	8890
Villanova	---	---	---	---	---	---	24328
Dimatarya	---	---	---	---	---	---	11000
Ornoz	---	---	---	---	---	---	7986
Tologoz mac memlehâ-i Kalvitri	---	---	---	3	2	60	10000
Çiftlik-i Burukumu nam-ı diğer Androniko	---	---	---	---	---	---	2270
Çimendus	---	---	---	---	---	---	1178
Kurdzade İbrahim Bey (Küçük)	---	---	---	---	---	---	751
Sorani	---	---	---	---	---	---	6000

* Toplam görünmüyor.

Kanaz	---	---	---	2	---	120	11565
Çiftlik-i Kanadinye/Katarinna	---	---	---	---	---	---	250
Kalavarda ma Muzina	---	---	---	1	---	60	10011
Çiftlik-i Damuyarkis (Karini / Emunya)	---	---	---	---	---	---	1413
Korasi (Boş)	---	---	---	---	---	---	1463
Salakoz	---	---	---	7	2	300	17652
Dimliye ma Kalamunye ve Çiftlik-i Kataluki	---	---	---	7	2	150	13193
Manastır-ı Havlu/Sedlu (Fındıklı)	---	---	---	---	---	---	658
Platanya	---	---	---	---	---	---	3525
Apolona	---	---	---	6	3	180	18025
İspiyaz (Salakoz'a bağlı- Boş)	---	---	---	1	---	---	200
Enbona	---	---	---	---	---	---	10000
Kastelloz	---	---	---	4	---	---	9957
Emartoz (Boş)	---	---	---	---	---	---	2950
Alayarma	---	---	---	4	3	60	14264
Agrapolya (Boş)	---	---	---	---	---	---	2550
Vasiliko (Boş)	---	---	---	---	---	---	300
Ayastridos	---	---	---	---	---	---	12583
Çiftlik-i Meftuna (Martuna)	---	---	---	---	---	---	---
Profilya	---	---	---	1	---	30	4516
İstriyoz	---	---	---	3	2	60	5096
Siane	---	---	---	---	---	---	6081
Monolitoz (Sultan Hisarı)	---	100	---	1	---	30	6004
Arnita	---	---	---	---	---	---	8400
Apolke	---	---	---	9	6	180	8948
Kataviya	---	---	---	25	4	285 (3)	35097
Arnitodus der nezd-i Kanaviye	---	---	---	---	---	---	404
Misaneroz	---	---	---	---	---	---	5517
Lahanya	---	---	---	3 (2)	---	60	8129
Asa (Boş)	---	---	---	---	---	---	2255
Yennadis	---	---	---	2	---	60	9876
Vati	---	---	---	1	---	30	13656
Aşkilipoz	---	---	---	3	---	90	12880
Lardos	---	---	---	3	---	72 (2)	12145
İspordrake (Sorani'ye bağlı)	---	---	---	---	---	---	---
Pilona	---	---	---	---	---	---	3069

Galatoz	---	---	---	9	---	72 (2)	6609
Lindos	---	---	1500	2	---	---	7536
Simnalı	---	---	---	10	4	168 (2)	18088
Manola	---	---	---	8	3	156 (2)	14498
Arhangeloz	---	---	---	14	8	312 (2)	25538
Arkipoli	---	---	---	---	---	---	7000
İpsitoz	---	---	---	5	2	180	9548
Afandoz	---	---	---	3	---	72 (2)	6000
Kalitiz ma Kalıslu	---	120	---	1	---	12	12140
Çiftlik-i Ahmed (Kalamuna)	---	---	---	---	---	---	520
Pisavli	---	---	---	---	---	---	660
Kuşkinoz	---	---	---	13	4	940	9221
Uzgur	---	---	---	---	---	---	4327
Çiftlik-i Manadinye (Çayır)	---	---	---	---	---	---	3281
Der Tumar-ı Pisari der Kalitiz ma Pilimadiş ma Bozdağ	---	---	---	---	---	---	1498
Sınır-ı Mordime-i Ademe (Adiniki)	---	---	---	---	---	---	330

Ad	Bakılan Sayısı	Tarla			Bağ			Koyun		Kovan	
		M Kasır	GM Kasır	Ortalama	M Kasır	GM Kasır	Ortalama	Adet	Ortalama	Adet	Ortalama
Cezire-i Çoban -Ayamadine	57	---	625 (57)	10.96491	---	67.5 (40)	1.6875	131 (12)	10.91667	17 (5)	3.4
Mahalle-i Adrancud nam-ı diğer Ednur	16	---	117 (15)	7.8	---	14 (9)	1.55556	85 (7)	12.14286	5 (2)	2.5
Mahalle-i Polis	12	---	110 (12)	9.16667	---	16.5 (10)	1.65	27 (2)	13.5	10 (2)	5
Mahalle-i Panayiya	19 + 10	---	187 (19)	9.84211	---	17.5 (9)	1.94444	48 (3)	16	5 (2)	2.5
Ayamadine - Meyveha	26	---	176 (24)	7.33333	---	12.5 (11)	1.13636	---	---	---	---
Rahiban-ı manastır-ı mezbure (Apoyani Beluga) - mezruât-ı arazi ve gayrihu	30	---	305 (26)	11.73077	---	---	---	---	---	---	---
Zimmîyân-ı Müteveccihü'l Yunani-i Sulûke der manastır-ı cezire-i Batnos	4	---	12 (1) (kıyye)	---	---	hane tarla 3 (1) (kıyye)	---	---	---	---	---
Cezire-i İstanbulya tabi-i İstanköy	34	---	558 (33)	16.90909	---	96.5 (31)	3.1129	511 (19)	26.89474	63 (12)	5.25
Mahalle-i Ayayorgi tabi-i mim	18	---	231 (18)	12.83333	---	24 (10)	2.4	147 (9)	16.33333	24 (6)	4
Zimmîyân-ı müteveccih-i manastır-ı be-nâm-ı der cezire-i Mamurgoz tabi-i İstanköy	2	---	6.5 (1) (kıyye)	---	---	1 (1) (kıyye)	---	---	---	---	---

Ad	Asiyab		Zeytin	İncir	Asiyab-ı Bayram	Asiyab-ı Zeytin	Asiyab-ı Eşcar	Bi Emlak
	Bab	Yevm	Sayı	Sayı	Adet	Adet	Adet	Sayı
Cezire-i Çoban - Ayamadine	---	---	---	---	---	---	---	10
Mahalle-i Adrancud nam-ı diğer Ednur	---	---	---	---	2 (2)	1 (1)	1 (1)	---
Mahalle-i Polis	---	---	---	---	---	1 (1)	---	---
Mahalle-i Panayiya	---	---	---	---	---	---	1 (1)	---
Ayamadine - Meyveha	---	---	---	---	---	---	---	---
Rahiban-ı manastır-ı mezbure (Apoyani Beluga) - mezruât-ı arazi ve gayrihu	5 (2)	3 (1)	---	2 (1)	---	---	---	---
Zimmiyân-ı Müteveccihü'l Yunani-i Sulûke der manastır-ı cezire-i Batnos	---	---	2 (1) (kile)	5 (1) (kile)	---	---	---	---
Cezire-i İstanbolya tabi-i İstanköy	---	---	2 (1)	---	---	---	---	18
Mahalle-i Ayayorgi tabi-i mim	---	---	2 (1)	---	---	---	---	20
Zimmiyan-ı müteveccih-i manastır-ı be-nâm-ı der cezire-i Mamurgoz tabi-i İstanköy	---	---	---	---	---	---	---	---

Ad	Hasha-i Harac-ı Cem-i Gallat ve Gayrihu Muhallefat-ı Mukaseme								
	İспенç		Şair		Mahsul-u Bostan	Mahsul-u Bagat		Mahsul-u Eşcar-ı Meyve	
	Neferen	Akçe	Kile	Akçe	Akçe	Kıyye	Akçe	Kıyye	Akçe
Cezire-i Çoban - Ayamadine	109	2725	105	2100	20	500	1000	6	18
Gebrân-ı Varoş-ı İstanköy - Aya Praskopi	303 (Gebrân)	7575	400	7000	---	---	---	---	---
Karye-i Germe der Varoş-ı İstanköy ki Güllübân demekle maaruftur - Germe Kapusu	---	---	50	875	---	---	---	---	---
Cemaat-i Gebrân Varoş-ı Beyân tabi-i İstanköy - Esfine der Harîc-ı Varoş-ı Beyân	134 (Gebrân)	3350	400	7000	---	---	---	---	---
Cemaat-i Gebrân Varoş-ı Andimahya - Aya Praskopi	77 (Gebrân)	1925	300	5250	---	---	---	---	---
Cemaat-i Gebrân Varoş-ı Kala-i Kefalos tabi-i İstanköy - Harîc-ı Varoş	28 (Gebrân)	700	20	350	---	---	---	---	---
Rahiban-ı manastır-ı mezbure (Apoyani Beluga) - mezruât-ı arazi ve gayrihu	---	---	40	800	---	---	---	---	---
Zimmiyân-ı Müteveccih-i Yunani-i Sulûke der manastır-ı cezire-i Batnos	---	---	4	80	---	---	---	---	---
Cezire-i İstanbolya - Mahalle-i Ayayorgi tabi-i mim	89	2220	100	1800	---	(kısmen) 5256	10512	---	---
Zimmiyân-ı müteveccih-i manastır-ı be-nâm-ı der cezire-i Mamurgoz tabi-i	---	---	2	40	---	48	96	---	---

İstanköy									
Cezire-i Mamurgoz tabi-i İstanköy	120	3000	300	6000	---	10000	20000	---	---
Zimmîyân-ı manastır-ı be-nâm-ı tabi-i cezire-i mîm	---	---	70	1400	---	1300	1600	---	---
Zimmîyân-ı Mûteveccih'ül Yunani-i Sulûke	---	---	4	80	---	200	400	---	---

[illegible]

Ad	Sisam		Zeytin		Bakla		Öşr-ü Bostan	Öşr-ü Piyaz	Öşr-ü Keten	Öşr-ü Kapan
	Kile	Akçe	Kile	Akçe	Kile	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe
Gebrân-ı Varoş-ı İstanköy - Aya Praskopi	---	---	---	---	---	---	5250	1150	70	150
Karye-i Germe der Varoş-ı İstanköy ki Güllübân demekle maaruftur - Germe Kapusu	10	350	---	---	5	175	500	500	---	25
Cemaat-i Gebrân Varoş-ı Beyân tabi-i İstanköy - Esfine der Harîc-ı Varoş-ı Beyân	15	525	---	---	2	70	2000	5000	---	25
Cemaat-i Gebrân Varoş-ı Andimahya - Aya Praskopi	25	825	---	---	20	600	2000	2500	---	---
Cemaat-i Gebrân Varoş-ı Kala-i Kefalos tabi-i İstanköy - Harîc-ı Varoş	---	---	---	---	---	---	---	500	---	50
Rahiban-ı manastır-ı mezbure (Apoyani Beluga) - mezruât-ı arazi ve gayrihu	---	---	---	---	---	---	(bahçe ve bostan)	---	---	---
Zimmîyân-ı Müteveccihü'l Yunani-i Sulûke der manastır-ı cezire-i Batnos	---	---	2	6	---	---	---	---	---	---
Cezire-i İstanbolya - Mahalle-i Ayayorgi tabi-i mim	---	---	4 (eşcar-ı zeytin)	12	---	---	600	---	---	---
Zimmîyân-ı müteveccih-i manastır-ı be-nâm-ı der cezire-i Mamurgoz tabi-i İstanköy	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Cezire-i Mamurgoz tabi-i İstanköy	---	---	---	---	10	300	2000 (resm-i bostan)	---	kıyye 15 akçe 180 (resm-i keten)	---
Zimmîyân-ı manastır-ı be-nâm-ı tabi-i cezire-i mim	---	---	---	---	5	150	500	---	---	---
Zimmîyân-ı Müteveccihü'l Yunani-i Sulûke	---	---	9	---	---	---	---	---	---	---

Ad	Öşr-ü Pembe	Meyve ma İncir	Karha-i Sulu	Adet-i Ağnâm	Harac-ı Bagat	Harac-ı Bahçeha	Öşr-ü Badem	Mahsul-u Bozahane
	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe
Gebrân-ı Varoş-ı İstanköy - Aya Praskopi	---	---	2400	10000	20000	25000 (resm)	2000	720
Karye-i Germe der Varoş-ı İstanköy ki Güllübân demekle maaruftur - Germe Kapusu	---	400	---	500	10000		---	---
Cemaat-i Gebrân Varoş-ı Beyân tabi-i İstanköy -	2000	1000 (ve bayram ve zerdali)	(karha-i sulu)	---	10000 (Müslümânân ma Gebrân)	5000 (Müslümânân ma Gebrân)	---	---

Esfine der Harîc-ı Varoş-ı Beyân								
Cemaat-i Gebrân Varoş-ı Andimahya - Aya Praskopi	2400	---	---	4000 (ve resm-i otlak)	4500	---	---	---
Cemaat-i Gebrân Varoş-ı Kala-i Kefalos tabi-i İstanköy - Harîc-ı Varoş	---	---	---	3000 (ve resm-i ağnâm)	2000	---	---	---
Cezire-i Mamurgoz tabi-i İstanköy	---	150 (öşr-ü meyve)	---	---	---	---	---	---

Ad	Mahsul-u Hamam	Mahsul-u Serhane	Mahsul-u Dekakîn-i Yahudiyan Defter-i Atik	Mahsul-u Müstahfizân Mande ve Azabân ve Topciyan	Mahsul-u Şemhâne	Mahsul-u İhtisab	Mahsul-u Dalyan-ı Mahi
	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe
Gebrân-ı Varoş-ı İstanköy - Aya Praskopi	24000	500	1182	11280	2500	36000	3000
Karye-i Germe der Varoş-ı İstanköy ki Güllübân demekle maaruftur - Germe Kapusu	---	---	---	---	---	---	---
Cemaat-i Gebrân Varoş-ı Beyân tabi-i İstanköy - Esfine der Harîc-ı Varoş-ı Beyân	---	---	---	---	1200	---	---
Cemaat-i Gebrân Varoş-ı Andimahya - Aya Praskopi	---	---	---	---	1200	---	---
Cemaat-i Gebrân Varoş-ı Kala-i Kefalos tabi-i İstanköy - Harîc-ı Varoş	---	---	---	---	300	---	---
Cezire-i Mamurgoz tabi-i İstanköy	---	60 (resm-i serhane)	---	---	---	---	---

[illegible]

tabi-i İstanköy								
Rahiban-ı manastır-ı mezbure (Apoyani Beluga) - mezruât-ı arazi ve gayrihu	---	---	2000	6	---	---	---	---
Zimmîyân-ı Mûteveccihü'l Yunani-i Sulûke der manastır-ı cezire-i Batnos	---	---	---	---	---	---	---	---
Cezire-i İstanbulya - Mahalle-i Ayayorgi tabi-i mim	---	---	---	---	---	---	---	500 (mahsul-u zeytin)
Cezire-i Mamurgoz tabi-i İstanköy	---	---	---	600	---	---	---	---
Zimmîyân-ı manastır-ı be-nâm-ı tabi-i cezire-i mim	---	---	---	100	---	---	---	80 (mahsul-u zeytin)
Zimmîyân-ı Mûteveccihü'l Yunani-i Sulûke	---	---	---	20	---	---	---	---

[illegible]

Ad	Resm-i Bennak		Resm-i Mücerred		Mahsul-u Meyhane	Resm-i Arusane	Tapu-yı Zemin ve Hakk-ı Karar	Mahsul-u İhzariyye Haric ez Defter	Hane-i Gümrük ma der İskele	Gümrükü İskele-i Madine
	Resm	Akçe	Resm	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Akçe	Hasıl
Cezire-i Çoban - Ayamadine	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Cemaat-i Gebrân-ı Tuzciyân der Cezire-i Meis der memlaha-i Mezbure hashâ-i Yahudi	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Gebrân-ı Varoş-ı İstanköy - Aya Praskopi	---	---	---	---	12000	4000 (bennak 60 mücerred 30)	9000 (deştibani)	1200	600	290000
Karye-i Germe der Varoş-ı İstanköy ki Güllübân demekle maaruftur - Germe Kapusu	40	480	5	18	---	1500 (tapu-yı zemin ve resm-i arusane)		---	---	---
Cemaat-i Gebrân Varoş-ı Beyân tabi-i İstanköy - Esfine der Haric-ı Varoş-ı Beyân	31	372	11	66	---	2500 (deştibani ve tapu-yı zemin ve hakk-ı karar ve resm-i arusane)		---	---	---
Cemaat-i Gebrân Varoş-ı Andimahya - Aya Praskopi	1	12	6	36	---	2500 (deştibani ve tapu-yı zemin ve hakk-ı karar ve resm-i arusane)		---	---	---
Cemaat-i Gebrân Varoş-ı Kala-i Kefalos tabi-i İstanköy - Haric-ı Varoş	---	---	---	---	---	500 (deştibani ve tapu-yı zemin ve resm-i arusane)		---	---	---
Rahiban-ı manastır-ı mezbure (Apoyani Beluga) - mezruât-ı arazi ve gayrihu	---	---	---	---	---	---		---	---	---
Zimmîyân-ı Müteveccihü'l Yunani-i Sulûke der manastır-ı cezire-i Batnos	---	---	---	---	---	---		---	---	---
Cezire-i İstanbolya - Mahalle-i Ayayorgi tabi-i mim	---	---	---	---	---	---		---	---	---
Zimmîyân-ı müteveccih-i manastır-ı benâm-ı der cezire-i Mamurgoz tabi-i İstanköy	---	---	---	---	---	---		---	---	---

Cezire-i Mamurgoz tabi-i İstanköy	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Zimmîyân-ı manastır-ı be-nâm-ı tabi-i cezire-i mim	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Zimmîyân-ı Müteveccihü'l Yunani-i Sulûke	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Ad	Hasha-i Harac-ı Cem-i Gallat ve Gayrihu Muhallefat-ı Mukaseme	Hasha-i Resm-i Ağnâm ve Resm-i Kovan ve Cürm-ü Cinayet ve Beytü'l Mâl ve Resm-i Arusane ve Harac-ı Bagat	Toplam
	Bad-ı Heva ve Cürm-ü Cinayet ve Beytü'l Mâl-ı Amme ve Hasse ve Mal-ı Gayb ve Mal-ı Makut ve Yave ve Kaçgun		
	Akçe	Akçe	
Cezire-i Çoban - Ayamadine	800	---	8.091
Cemaat-i Gebrân-ı Tuzciyân der Cezire-i Meis der memlaha-i Mezbure hasha-i Yahudi	---	2000*	---
Gebrân-ı Varoş-ı İstanköy - Aya Praskopi	5000	---	519.457
Karye-i Germe der Varoş-ı İstanköy ki Güllübân demekle maaruftur - Germe Kapusu	2000	---	25.433
Cemaat-i Gebrân Varoş-ı Beyân tabi-i İstanköy - Esfine der Harîc-ı Varoş-ı Beyân	2500	---	141.925**
Cemaat-i Gebrân Varoş-ı Andimahya - Aya Praskopi	4500	---	81.873
Cemaat-i Gebrân Varoş-ı Kala-i Kefalos tabi-i İstanköy - Harîc-ı Varoş	1500	---	15.810
Rahiban-ı manastır-ı mezbure (Apoyani Beluga) - mezruât-ı arazi ve gayrihu	---	---	9.366 ber vech-i maktua hasılat 12.000
Zimmîyân-ı Müteveccihü'l Yunani-i	---	---	251 ber vech-i maktua hasılat 480

* “Cezire-i mezbure keferesi has tuzcular olub feth-i hakaniden berû kendü örf-i canibleri ile tasarruf ve ihrac eyledükleri tuzun her muduna mîrî canibinden onar akçe alub cümle tuzu emine teslim idüb hizmetleri mukabelesinde cizye-i şeriyelerin ve rusum-ı şeriyelerin virdikden sonra avâriz-ı dîvâniyyeden gelmedikleri ecilden defter-i atikte mukayyet bulunmağın defter-i cedide vech-i meşruh üzere kayd olundu”

** “Karye-i mezburenin hasılinda dahil olan memlahanın tuzu havass-ı hümayûn mahsulünden olmağın cezire-i mezbureye tabi olan cezirelere havass-ı hümayûn tuzundan gayri tuz gönderilmeyüb ve fûruht olunmayub memlaha-i mezburun cezire-i mezbureler Rodosa olmağın götürülür ise havass eminleri zabt idüb mîrî tuzdan gayri tuz fûruht olunmamak üzere ahkâm-ı şerîfleri olmağın ferman olunduğu üzere defter-i cedide kayd olundu”

Sulûke der manastır-ı cezire-i Batnos			
Cezire-i İstanbulya - Mahalle-i Ayayorgi tabi-i mim	6000	---	35.260
Zimmîyân-ı müteveccih-i manastır-ı be-nâm-ı der cezire-i Mamurgoz tabi-i İstanköy	---	---	236 ber vech-i maktua hasılat 320
Cezire-i Mamurgoz tabi-i İstanköy	6000	---	49.600
Zimmîyân-ı manastır-ı be-nâm-ı tabi-i cezire-i mim	---	---	6.130 ber vech-i maktua hasılat 11.000
Zimmîyân-ı Müteveccihü'l Yunani-i Sulûke	---	---	659 ber vech-i maktua hasılat 670

Tablo'dan köylerin bağ, bahçe ve bostan ile tarla durumu; dönüm, adet, hane ve hisse olarak sayısal değerleriyle ortalamaları alınıp ayrıntılı olarak verilmektedir. Müslümân ve Gayrimüslim kişilere ait toplam bağ vb. adedi, hisse veya dönümleriyle birlikte verilirken hangi ürünlerin yetiştiği ve hangi üründen ne kadar alındığı kıyye, kile cinsinden görülmektedir ve akçeleri yazmaktadır. Köylere göre çeşitli mahsul değerleri, çiftlik, değirmen, kilise ve manastır sayıları hakkında da bilgi alınabilmektedir. Parantez içindeki sayılar kaç adet olduğunu; o kısmın kaç yere bakılarak toplandığını göstermektedir. O sayılardan yola çıkarak ortalama işlemi yapılmıştır. Tablo'ya bakıldığında Gayrimüslimlerin hemen her kısımda önde oldukları göze çarpacaktır. Buradan anlaşıldığı üzere adadaki Gayrimüslimler zirai konuda da Müslümânlardan daha avantajlı bir durumdadır. Adaların nüfusuna bakıldığında Gayrimüslimlerin sayıca ileride; çeşitli hak ve ayrıcalıklara sahip olmalarından bu durum kolaylıkla anlaşılabilir. XVIII. yüzyılın başlarında oluşturulmuş olan tahrir defterindeki kayıtlar sayesinde hazırlanan tablo, civar adaların hasılları hakkında da bilgiler içerir.

Villanova, Kanaz ve Kataviya gibi pek çok köyde tarımsal yönden Gayrimüslimlerin etkisi daha fazladır. Dolayısıyla hisse ve dönümde de daha fazla yere sahiptirler. Bastiye, Salakoz ve Kuşkinöz adlı köylerde az farkla da olsa Müslümânların hisse ve dönümleri daha fazladır. Ayastridos, Monolitoz, Apolke, Misanoroz, Lahanya, Vati, Aşkilipoz, Lardos, Galatoz, Manola, Arhangelos, Afandoz ile Kalitiz ma Kalislu köylerinde, konuyla ilgili olarak sadece Gayrimüslimler vardır. Sadece Müslümânların etkili olduğu köy ise Uzgur'dur. Bir de Müslümân ve Gayrimüslim ayrımı olmadan

ortak verilmiş köyler vardır. Marça, Ornoz, Tologoz, Kalavarda ma Muzına, Alayarma bunlardandır. Tablo'dan öşür, gümrük ve çeşitli vergilerin sayısal değerlerine de ulaşılabilir. Değerler genellikle akçe türündendir. Dönüm, adet, hisse, kıst, bab, yevm, dekakin, mahsul, kıyye, kile, resm, hane, öşr-ü keten, öşr-ü kapan, resm-i ağnâm, resm-i kovan, resm-i bennak, resm-i mücerred, ispenç, deştibani, arusane, bad-ı heva, cürm-ü cinayet, beytü'l mâl, harac-ı bagat ve maktu değerlerine de ulaşılabilir. XVIII. yüzyılda Rodos'ta ve civar adalarda ürünlerin değerlerine, adaların zirai ve mali durumuna, hangi köyün daha ileri durumda olduğuna, konuyla ilgili olarak Müslümân ve Gayrimüslim arasındaki farka ve hangi ürünün daha değerli olduğuna göz atılabilir. Hınta, şair, burçak, alaf gibi bazı ürünler hemen her yerde değişken değerli olarak bulunsa da kabak ve böğrölce gibi bazı ürünlere daha az rastlanmaktadır. Yetiştirilen meyve ve sebzeler tabloda gözlenebilir. Kiliselerin, manastırların, çiftliklerin, değirmenlerin nerede bulunduğu da tablodan görülebilmektedir. Defter'de, civar adalara geçen sayfayla birlikte bilginin yazılış yöntemi değiştiğinden; civar adalar sıralamaya göre tabloda sonda ve ayrı gösterilmiştir.

Toplam'da Kirmastı, Villanova, Salakoz, Apolona, Kataviya, Simnalı, Arhangeloz daha büyük değerlere sahip olarak konuyla ilgili ileri gelen köyler olduklarını belli etmektedirler. Kale içinin toplam değeri defterde görülememektedir. Onun da ileri olduğu tahmin edilebilir. Ornoz, Tologoz, Kanaz, Kalavarda ma Muzına, Dimliye ma Kalamunye ve çiftlik-i Kataluki, Enbona, Alayarma, Ayastridos, Vati, Aşkilipoz, Lardos, Manola, Kalitiz ma Kalislu da oldukça yüksek bir değere sahiptirler. Toplam'da en yüksek değer 35.097 ile Kataviya ve sonra 25.538 ile Arhangeloz'dadır. Defter'de yer alan diğer adalardan İstanköy en yüksek değerlere sahip olan adadır.

Verilen yerler, defterde numaralandırılmış olarak bulunmaktadır; numaralarına Tablo 1'den bakılabilir.

4.3.3.2. Hayvancılık

Rodos'ta dağlar adayı güneyden kuzeye doğru bir uçtan bir uca kestiğinden arazi durumu yolculuk için çok uygun değildi. Bu nedenle köyler arasındaki ulaşım da yük hayvanları, özellikle katır kullanılmıştı. Arazi şartlarına dayanıklı olan ve Anadolu'dan getirilen katırın dışarıya satışı yasak ve diğer yük hayvanlarından da daha pahalı idi. Şehir ile köyleri birbirine bağlayan yolların ise genellikle bakımsız olarak patika şeklinde olması katıra verilen değeri daha çok arttırmıştır. Büyükbaş hayvan fiyatları köyüne, cinsine ve yaşına göre değişse de değeri yüksek olan katırların yaşlıları bile para edebiliyordu. Taşımacılıkta at da kullanılmaktaydı. Gümrük tarifelerinden anlaşılmaktadır ki adaya dışarıdan katır ve at ile birlikte sığır ve eşek gibi yük hayvanları da getirilmiştir. Dışarıdan adaya ve adadan kaleye canlı hayvan ticareti yapılmıştır. Kale'ye getirilen her iki koyun ya da dörder kuzu için birer akçe bac vergisi, kale dışında satılan her iki koyun için yarısı satandan yarısı alandan olarak birer akçe ayak bacı, mezbahada kesilen her dört koyun için birer ve bir sığır için ikişer akçe, at satışında ikisi satandan ikisi alandan olmak üzere toplam 4 akçe alınırdı. Gümrük vergisi olarak koyundan 1, sığırdan 4 ve attan 5 akçe alınırdı. XVI. yüzyıla ait bir kanûnnâme'ye ait olan bu değerlerin, kanûnnâme uzun süre yürürlükte kaldığından, belirtilmesi yararlı görülmüştür.²⁹¹

Ege adalarında tarım arazisinin kısıtlı olması halkı hayvancılığa yöneltmiştir. Rodos, Sakız, İstanköy ve kısmen Limni hariç adalarda tarım yapmak pek elverişli olmadığı için hayvancılık oldukça gelişmiş görünmekteydi. Civar adalarda Rodos'ta olduğu gibi keçi, koyun, domuz ve eşek bulunurdu. En çok keçi ve koyun beslendiği söylenebilir. Çalılık alanın geniş olması, keçi ve koyun beslemek için elverişli bir ortam oluşturmuştur. Et, süt ve yünü için keçi, koyun ve inek, kümes hayvanı olarak tavuk ile birlikte az olarak domuz da beslenirdi. Beslenen hayvanlar için ağnam vergisi alınırdı. Akçe değeri kimden alındığına göre farklılık göstermekle birlikte yerli halktan genel olarak iki keçi ya da koyun için 1 akçe alınırdı. Rodos'taki Gayrimüslimlerden domuz besleyenler, kırdan besledikleri her iki domuz için birer, evlerinde besliyorlarsa her domuz için birer akçe vergi verirlerdi. Rodos'ta mera alanları çoktu; kapasitesi geniş ve verimliydi. Büyükbaş hayvancılık yerine beslenmesi daha kolay olduğundan daha çok

²⁹¹ Örenç, *agt.*, s. 338-339, 499; Yıldız, *agm.*, s. 112-113, 127-128.

küçükbaş hayvancılığın yapıldığı söylenebilir. Ada'da yaşadığı bilinen Boz-ulus Türkmenleri gibi bazı toplulukların ekonomilerinin hayvancılığa bağlı olmasından yola çıkarak pek çok hayvan sürülerine sahip oldukları varsayılabilir. Ada'da arıcılık da yapılmıştır. Kovan vergisi olarak on kovandan bir kovan verilirdi. Nakit olarak ödenmesi halinde bir kovan balın değeri olan 10 akçe alınırdı.²⁹²

Rodos'un köylerinde at ve kısırak yaygın değildi. Dağlarda küçük cins yabani eşeğe ratlanabilirdi. Rodos ormanlarında geyik ve karaca görülürdü. Fazla av nedeniyle geyik sayısında azalma olmuştur. Ada'da az sayıda yabani tavşan vardı. Yabani keçi, domuz, çakal, sansar, kunduz ve tilki de görülürdü. Ada, göçmen kuşların geçiş noktasındaydı. Kışları keklik, kumru, karataş, incirkuşu, ardıçkuşu ve çulluk avlanabilirdi. Ada'da balık da avlanırdı. Balıkçılık işinde olanlar avladıkları balıkları iskelede ya da yaş ve kuru olarak pazarda satardı. Midye, yengeç ve karides çıkarılırdı. Sahillerde bazen köpekbalığı görülebilirdi.²⁹³

4.3.4. Sanayi ve Ticaret

4.3.4.1. Gemi Yapımı

Rodos'ta gemi inşası çok eski dönemlere kadar götürülebilir. Rodos tersanesi asıl hareketliliği Osmanlı döneminde görmüştür. Öyle ki; adaya yönetici atanırken gemi inşasından anlaması aranan özelliklerdendi. Aynı anda birkaç geminin inşa edilebildiği tezgâhta daha çok donanma için savaş gemisi yapılırdı. Akdeniz'de bulunan donanma gemilerinden tamir görmesi gerekenlerin onarımı daha çok Rodos'ta olurdu ve ihtiyaçları karşılanırdı. Fransa'nın Mısır'ı işgali döneminde donanmaya ait 28 şalope gemisi tamir edilmişti. Ticaret gemileri daha çok Rodos'a bağlı Kerpe ve Kaşot gibi adalarda inşa edilirdi. Kaşot, savaş gemilerinin tamirinde de kullanılabilen bir adaydı. Gemi işçileri başta bu iki ada ve bağlı adalardan elde ediliyordu. Sürgün edilmiş olanlar ve hapisanedeki mahkumlar da işçi olarak kullanılabilirdi. Rodos'tan İstanbul'a ve yeterli işçi bulunamaz veya eleman eksikliği çekilirse; İstanbul'dan Rodos'a usta yollanırdı. Akdeniz ve Karadeniz'de savaş halinde Rodos tersanesinde çalışmalar

²⁹² Örenç, *agt.*, s. 248, 494; Ayoğuz, *agt.*, s. 89, 91; Yıldız, *agm.*, s. 112-113, 118, 129.

²⁹³ Örenç, *agt.*, s. 499, 503-504; Ayoğuz, *agt.*, s. 91; Yıldız, *agm.*, s. 113.

hızlandırılırdı. 1797’de adanın limanı derinleştirildikten sonra gemilerin kapasiteleri artmıştır.²⁹⁴

Rodos’ta bir gemi inşasına başlanılmasından önce, emir üzerine mutasarrıf gerekli düzenlemeleri yapardı. Daha sonra İstanbul’dan geminin ölçüsü yollanırdı. Sonra da birbirinin ardı sıra malzemeler ile para adaya ulaştırılırdı. Gemi inşası ile ilgili olarak bazen ada cizye vergisi gelirlerinden veya Mısır hazinesinden para havalesi yapılırdı. İnşa edilecek olan gemilerin kerestesinin önemli bir kısmı, ücret karşılığı Anadolu’dan elde edilirdi. Rodos ormanlarından da faydalanılırdı. Arazisi devlete ait olan ada ormanlarında gemi inşasına uygun iyi kaliteye sahip ağaç bulunurdu. Gemi’nin belirli kısımları tamamlandıktan sonra denize indirilmesi için gereken kızaklar, Tersane-i Amîre’den veya en yakın yerden elde edilirdi. Gemi için gereken cephaneye merkezden ulaştırılırdı. Örneğin topların, Hasköy kârhanesinde döküldüğü belirtilebilir. İnşası biten gemi tersaneye katıldıktan sonra, maliyede mutasarrıfın zimmet işlemleri tamamlanırdı. Kayıtlar incelendiğinde geminin inşasıyla ilgili alacağı varsa ödeme yapılırdı. Bir geminin inşası bitmeden önce yönetici değişirse; yeni mutasarrıf zimmet alarak çalışmaları kaldığı yerden devam ettirirdi. İstanbul’da gemi inşası ile ilgili yenilik olursa; bu durum Rodos’a da iletilirdi.²⁹⁵

Seyyah William Wittman’ın XVIII. yüzyıldaki gözlemlerine bakıldığında iki limandan bahsedildiği ve buralara farklı ülkelerden gelen tüccarların dikkate değer derecede fazla olan gemilerinin bu limanlarda barındığı söylenebilir. Frederic Hasselquist ise; bu limanlardan başta pamuk olmak üzere, gemi yapımı için gerekli olan katran ve küçük gemi donanımları ihraç edilmiş olduğunu belirtir. Bu donanımlarla bağlantılı olarak gemi yapım ustalarına ihtiyaç duyulmuştur ve bu ustalar, Rodos’a Anadolu’dan gelmişlerdir. Wittman, Anadolu’dan; özellikle Karaman’dan adaya gemi yapım ustalarının geldiğini ve Rumların, İngilizler ve İsveçlilerin gemilerini tamir ettiklerini belirtmiştir.²⁹⁶

Gemi yapım tezgâhlarından olan ada, bölgeden geçen tüm donanmalar için önemli bir uğrak, onarım ve kalafat limanı olanağını sağlıyordu. 1113 (1702)’de

²⁹⁴ Örenç, *agt.*, s. 468, 512-513.

²⁹⁵ Örenç, *agt.*, s. 504, 513-514.

²⁹⁶ Doğan, *agt.*, s. 125-126.

Kadırga limanı ve büyük liman denilen iki limanın temizlenmesi için Kapudan Abdülfettah Paşa'ya emredilmesiyle iki dolap kayığı yapılmıştı.²⁹⁷

XVII. yüzyıl sonlarından itibaren donanmada kürekliler yerine yelkenlilerin ana unsur haline geldiği Osmanlı'da, Rodos dışında bazı adalarda ve en başta İstanbul olarak Anadolu'nun kıyı kesimlerinde de gemi yapım tezgâhları bulunurdu.²⁹⁸

4.3.4.2. Doğu Akdeniz Ticaretinde Ada'nın Yeri

Deniz yolu ile hacı olmak için kutsal topraklara giden Latinler, su ve yiyecek için adaya uğramışlardır. Levant limanlarıyla ticaret yapan İtalyan tacirler de adada sıklıkla bulunmuşlardır. Ada, Mısır, Kıbrıs ve İstanbul denizyolu hattının üzerinde olduğundan, Ege Denizi'nin kilit noktası olarak ticari önemini hiç kaybetmemiştir. Mısır'a giden yolda tacirlerin önemli uğrak yeri olan ada, hareketli bir ticari merkez konumuna sahip olmuştur. Anadolu ile ada arasında ise resmi ticaret dışında resmi olmayan bir ticaretten söz edilebilir. Ayrıca; adalarda hubûbât kaçakçılığı da görülmüştür.²⁹⁹

Adalar halkının en büyük gelir kaynağının sünger avcılığından sağlandığı belirtilebilir. Rodoslu köylüler arasında işleyecek toprağı olmayanların bir kısmı ve özellikle arazisi kayalık olan adalarda yaşayanlar sünger işindeydi. Meis ve Herkit'te, Kalimnoz'da ve Rodos'ta sünger avcılığı yapılsa da Sömbeki en baştaydı. Rodos'ta bulunan Lindos'ta süngercilik yaygındı; Herkit ve Sömbeki halkının ise tamamı bu işle uğraşır durumdaydı. Meis halkının neredeyse yarısı sünger çıkarırdı. Rodoslu avcılar, sünger çıkartmak için yapılmış teknelerle Akdeniz'in birçok bölgesinde bulunurdu. Rodos'ta süngercilik dışında daha sonraları kısıtlanacak olan mercan avcılığı da yapılırdı. Lindoslular bu konuyla ilgiliydi. Ada'nın sahillerinden kızılmercan çıkarılırdı. Bilinçsiz avlanma nedeniyle zamanla mercanda azalma söz konusu olmuştur.³⁰⁰

Seyyah Frederic Hasselquist; süngerin Türklerce oldukça fazla miktarda adadan alındığını; özellikle yıkanmada kullanılmak üzere çokça istendiğini ve XVIII. yüzyılın ortalarında Anadolu'ya gönderilen önemli ürünlerden biri olduğunu ortaya koymuştur.

²⁹⁷ Vatin, *age.*, s. 358; İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s. 28.

²⁹⁸ Uzunçarşılı, *XVI. Yüzyıl Ortalarından...*, s. 320-321.

²⁹⁹ Erdoğan, "Rodos Adası'nda 1711...", s. 28-29; Doğan, *agt.*, s. 127-128.

³⁰⁰ Ayoğuz, *agt.*, s. 99; Örenç, *age.*, s. 509; Örenç, *agt.*, s. 519.

Ada'da bir delikanlının, belirli bir miktarda süngeri belirli bir derinlikten evliliğine izin verilmesi için çıkarmasının gerektiğini belirterek sosyal yaşam ile ilgili bir ayrıntı da vermiştir. Jean Thenevot ise Rodos'un önemli bir köle pazarı olduğunu ve burada korsanlar tarafından elde edilmiş malların da elden çıkarıldığını belirtmiştir.³⁰¹

XVI. yüzyıldaki duruma bakılırsa; Rodos'ta önemli sayılabilecek bir deniz ticaretinden söz edilebilir. Bu ticaret Anadolu'ya, Suriye'ye ve özellikle de Mısır'a yönelik görünmekteydi. Rodos limanına pek çok Osmanlı ticaret gemisi geliyor idiyse de Osmanlı tüccarlarına verilmiş olan izin belgelerinden yola çıkılarak denilebilir ki tüccarlar adaya Rodos gemileri ile ulaşabilmişlerdi. Bunun nedeni Rodoslu denizcilere bir tekel kurma imkânı yaratmaktı diye düşünülebilir. Bu durumdan yola çıkarak Rodoslular, Oniki Ada'nın sularında egemendiler diye belirtilebilir. Yine XVI. yüzyılda Rodos pazarında susam, incir, bal, balmumu, badem, şeker, tuz, İncirli kükürdü ile birlikte sabun ve mercan gibi ürünler de sayılabilir. Doğu'dan halı, kokulu reçine, esans ve ipekliler gibi ürünler elde edilebiliyordu. Rodos pazarındaki canlılık, korsanlığa da dayanmaktaydı. Rodos, özellikle XVI. yüzyılın başından itibaren Doğu Akdeniz'deki Hristiyan korsanlığının merkeziydi. Şövalyeler ve onlara bağlı olanlar korsanlığa katılıyor, tarikat lideri de korsanlara limanını açabiliyordu. Ada'da esir ticareti de yapılıyordu diye belirtilebilir.³⁰²

Rodos'ta ortaçağlarda fayans ve tuğla imalatı ileriye. Özellikle XVII. yüzyılda Rodos'un süslü seramikleri Avrupa'ya gönderilirdi. Ada'da dokumacılıkta, çinicilik ve seramikçilikte Anadolu etkisi görülebilirdi. Pamuk ekimi ve ipekçilik olduğundan üretimi de vardı. Döşemelik kumaş, yastık ve havlu gibi ürünlerin Avrupa'ya satıldığı görülürdü. Köylü kadınlar, el tezgâhlarında kıyafet dokurlardı. Dantel ve nakış işleri de yapıp gelir elde edilirdi. Ada'daki kumaş atölyelerinin bir kısmının gelirinin Kanuni Vakfı'na ait olduğu belirtilebilir. İpek, pamuk ve yün işlenerek ip, gömlek, şalvar ve manto gibi ürünler ortaya çıkmıştır. Küçük atölyelerde genellikle kadınlar çalışmıştır. Ada'da fetihten itibaren deri işlemeciliği yaygın olarak görülmüştür. Evliya Çelebi, hepsi bir arada çalışan ve sayıca çok fazla olan debbağlardan bahsetmiştir.³⁰³

³⁰¹ Doğan, *agt.*, s. 126-127, 129.

³⁰² Vatin, *age.*, s. 20-21, 53-56.

³⁰³ Örenç, *agt.*, s. 511; Tuğlacı, *age.*, s. 386.

XVIII. yüzyıla ait bir belgeden Sakız Adası'ndaki mastika sakızı ile ilgili kalite kontrol için belirli bir gözetici olmadığından her yıl birer Yahudi tayini olduğu ve bunlardan bazılarının kendi ticareti için haksızlık yaptığı görülmüştür. Bu kez doğruluğundan emin olunan Rodoslu Yahudilerden Yasef'in ve Larsyul'un tayin edildiği anlaşılmaktadır; bu durum Rodos Yahudi cemaatinin ticaretine örnek olarak verilebilir.³⁰⁴

Ada'nın gemi yanaşmaya uygun iki büyük limanı olup biri gemi inşa tezgâhının bulunduğu Tersane (Kadırga/Mendirek), diğeri ise Ticaret (Öküz) idi. Bu limanlar şehrin denizle bağlantı noktaları olarak görülebilir. Rodos'ta deniz ticaretinde önemli bir unsur olan fenerden 2 adet vardı. Beyaz renkte dönen, Fener Kulesi diye de adlandırılan Arap Kulesi'nde; kırmızı renkte yanan ise adanın en kuzey ucu olan Kumburnu'nda idi.³⁰⁵

Ada'nın, özellikle Akdeniz'de transit taşımacılık açısından önemli bir potansiyele sahip ve Anadolu'ya yapılacak ihracatta bir kapı görevinde olduğu söylenebilir. İzmir ve Sömbeki ile Rodos arasında transit ticaret konusunda bir rekabet yaşandığı belirtilebilir. XVII. yüzyılda ticari merkez olma konusunda İzmir'in öne çıktığı görülmüştür.³⁰⁶

XVIII. yüzyılda İstanköy, özellikle İstanbul'a ihraç edilen taze, kuru ya da suyu çıkarılmış meyveler sayesinde Rodos'tan daha önemli bir duruma gelmiş görünüyordu. Rumlar, Türkler ve Yahudiler, Mısır'ın ihtiyacını Karaman kerestesi ile karşılamayı sürdürürken bir kısmını yabancı gemileri kiralayarak; özellikle XVIII. yüzyılda Fransız bandıralı gemiler ile yapıyorlardı. Kereste, varacağı yerlere genellikle doğrudan Anadolu kıyılarından taşınarak ulaştırılıyordu; Rodoslular bu ticarete şövalyeler döneminde olduğu gibi egemen davranmıyorlardı. Avrupa ile ticari ilişkileri yok

³⁰⁴ BOA, İE.ML, Nu. 9515 (26 Muharrem 1126/12 Şubat 1714).

³⁰⁵ Örenç, *agt.*, s. 519, 522.

³⁰⁶ Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Ekonomi ve Kapitalizm XV-XVIII. Yüzyıllar, Dünyanın Zamanları*, c. 3, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara 1993b, s. 405; Örenç, *agt.*, s. 523; Suraiya Faroqhi, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Ed. Halil İnalcık ve Donald Quataert, c. 2, 1600 - 1914, içinde "Krizler ve Değişim 1590-1699", Çev. Ayşe Berktaş, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 633; Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, Çev. Gül Çağalı Güven, Özgür Türesay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 60.

denecek kadar az bir seviyeye düşmüştü; bunun nedeni ürünlerin Avrupa'ya artık İzmir yolu ile ulaştırılmasıydı.³⁰⁷

Emtia ticaretinin ağırlığının Osmanlı ve Venedik gemilerinden Batı Avrupa gemilerine geçme sürecinin XVIII. yy.'da hızlanmış olduğu görülür. Yine de Osmanlı'nın masraflı savaş filosu Batılı deniz ticaretinin de faydalandığı Akdeniz dünyasının güvenliğini ve düzenini sağlayan güç olma özelliğini devam ettirmiştir. 1718 Pasarofça Anlaşması, Osmanlı'nın Ege ve Doğu Akdeniz'deki egemen güç konumunu doğrulamıştır. XVIII. yy.'ın ikinci yarısına dek Osmanlı deniz sınırı üç kıta üzerinde egemenlik kurmuştur. İngiltere ve Fransa arasındaki Akdeniz savaşları, ticarete zarara uğrayan Osmanlı'nın 1745'te kıyı bölgelerindeki yöneticilerine tedbir amaçlı bir fermân göndermesine neden olmuştur.³⁰⁸

4.4. ÇEŞME OLAYI'NIN VE FRANSA'NIN MİSİR'İ İŞGALİNİN RODOS ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Çariçe Katerina, 1768'de Türkler ile savaşa girdiğinde Amiral Orlof'un yönettiği donanmasını Akdeniz'e gönderip isyanlara yol açtı. Adalardaki Rumlar da Osmanlı'dan kopmak amacıyla Amiral Orlof'un yanında yer aldı. 1774'te Küçük Kaynarca ile Ruslar, Osmanlı'daki Ortodoksların ve bununla bağlantılı olarak Oniki Ada halkının koruyucusu oldu.³⁰⁹

İstandil Adası'nın Osmanlı'ya katılmasından sonra tam olarak sağlanan Ege Denizi egemenliğine karşı ilk büyük saldırı, 1770'de Rus Donanması'nın Akdeniz'e varmasıyla olmuştur. Osmanlı ile Rus ve İngiliz güçleri arasındaki küçük boyutlu savaşlardan olan Koyun Adaları Savaşı'nda Osmanlı Donanması'nın başında Cezayirli Hasan Bey bulunmuştur. Rus Donanması'nın başıyorsa Orlof'tan gerekli talimatı almış olan İspiridof geçmiştir. Bu savaşta hararetli bir çarpışma yaşanmıştır. Savaş sonrasında Çeşme limanına çekilen Osmanlı'nın gemilerini bir gün sonra Rus Donanması ani bir saldırı ile yakmıştır. 5 Temmuz 1770'de Rusların ansızın hücum ettikleri savaştan sonra Cezayirli Hasan Bey tehlike konusunda önceden uyarılmış olmasına rağmen kaptan-ı

³⁰⁷ Vatin, *age.*, s. 358.

³⁰⁸ Uzunçarşılı, *XVIII...*, s. 584; Ekkehard Eickhoff, "Akdeniz'deki Osmanlı Deniz Cephesi (XVI-XVIII. Yüzyıl)", *Osmanlı*, c. 1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 390; Yiğit, "165 Nolu...", s. 135.

³⁰⁹ Çelikkol, *age.*, s. 25; Bastıyalı, *age.*, s. 62.

deryâ Hüsameddin Paşa donanmayı manevra yapamayacak şekilde Çeşme limanına sokunca gemi toplarının kullanılamayacağı bir durum oluşmuştu. İngilizler, Ruslara bu durumu söyledikten sonra bir İngiliz denizcinin kullandığı ateş kayığı limana girip Osmanlı Donanması'nı yakmıştı. 5-7 Temmuz arasında, donanmasında çokça İngiliz subay bulunan Ruslar böylece Osmanlı'ya karşı duruşlarını net bir şekilde göstermişlerdir. Bu olaydan sonra, savaşta bulunan Rodos beyi Cafer Bey yeni kaptan-ı deryâ olmuştur. Sonra bu göreve Cezayirli Hasan Paşa gelmiştir. Donanma'yı iyi duruma getirme çabaları ise; devletin kendini savunduğu bir dönemde olması ve para stoğunun yetersizliği nedenleriyle uzun vadeye yayılmıştır. Bu dönemde rüşvet ve itaatsizlik de görülmüştür.³¹⁰

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Rus Donanması, 1771'de Rodos da dahil bazı Ege adalarını işgal etmeye çalışmış ama sonuç alamamıştır. Rodos Kalesi'nin cephe ve mühimmat yönünden kuvvetlendirilmiş halde bulunmasından dolayı bir işgal görülmemiştir. 1774'te yapılan Küçük Kaynarca Antlaşması'nda Ruslar, kendilerine yardım eden adalar halkının yer almasını sağlayarak uzun vadede sorunlara neden olacak ticari kolaylık, genel af, dini faaliyetlere karışılmaması gibi içerikler barındıran hükümleri kabul ettirip Ortodoksların koruyucusu haline gelmiştir. Ayrıca Rusya, adalar halkından birçoğunu da ülkesine kabul etmiştir. Rumlar Karadeniz'deki Rus Donanması'nda görev almıştır. Osmanlı, Rumların Rusya'ya kaçışına engel olabilmek için Rum tüccâr gemilerine yeni kolaylıklar kazandırmıştır. Bu sayede Rumlar, daha büyük çapta gemilere sahip olabilme imkânını elde etmişlerdir. Rusya'nın Ege adalarında konsolosluk açma isteği ise yeni bir savaş göze alınamadığından Osmanlı tarafından kabul edilmiştir. Ruslar bu antlaşmadan oldukça kazançlı çıkmıştır. Rus gemiler boğazlardan serbestçe geçebilmiştir. Karadeniz'de Rusların iki filosu oluşmuştur. Kırım'a bağımsızlık verilmiştir. Karadeniz artık Osmanlı'nın kapalı denizi değildir. Antlaşma ile Rus ticaret gemileri Karadeniz ve Akdeniz'de ticaret yapmaya başlayıp Fransa'nın ve İngiltere'nin elde ettiği ticari imtiyazlara bir anda ulaşabilmiştir. Osmanlı, düzenden yoksun bir askeri güç ile düzenli askeri güçlere üstün gelemeyeceğini; Avrupa'daki gibi askeri düzenlemelere ihtiyacı olduğunu artık

³¹⁰ Örenç, *agt.*, s. 54; Nejat Gülen, *Şanlı Bahriye, Türk Bahriyesinin İkiyüz Yıllık Tarihçesi 1773-1973*, Kastaş Yayınları, İstanbul 2001, s. 28-29; Braudel, *Maddi Uygarlık...*, s. 416; Uzunçarşılı, *Karlofça Anlaşmasından...*, s. 399-401, 403.

anlamıştır. XVIII. yüzyıl ortalarında Venedik Donanması önemini yitirmiş olduğundan Osmanlı'yı Akdeniz'de tehdit edebilecek bir güç olmadığı sanılırken güçlenme döneminde olan ve İngilizlerin desteğini alan Rusların, Akdeniz'de kendini göstermesi üzerine alınan kötü sonuçlardan sonra Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın, kendi parasından da harcayarak tersaneyi iyileştirme çabaları görülmüştür. İngiltere ve Fransa bu konuda etkilenen ülkeler olmuşlardır. Sadece gemi yapmak değil gemici yetiştirmek için de uğraşmıştır.³¹¹

Çeşme Olayı sonrasında donanma, tersane ve adalar ile ilgili olarak XVIII. yüzyılın sonlarında iyileştirme girişimlerinde bulunulduğu görülmektedir. Çeşme'deki yenilgi, Osmanlı denizcilik tarihinde 1571'deki İnebahtı'dan sonraki ikinci önemli felaketti. Bu felaket, denizcilikte bir dönüm noktası olarak yöneticilerin denizciliğe önem vermelerine ve denizciliğin geliştirilmesi için ciddi çalışmalara başlamalarına sebep olmuştur. Tersanelerin teknik yönden geliştirilmesi ve deniz personelinin eğitimi amaçlarıyla Avrupa'dan mühendisler getirtilmiştir. 1727'de III. Ahmet döneminde yeniçerilerce durdurulmuş olan modernleşme çabası, sonra I. Mahmut döneminde de denenmiş; ancak daha sonra III. Mustafa döneminde yaşanan olaydan sonra uygulamaya geçebilmiş oluyordu. 1773'te Mekteb-i Riyâziye, 1775'te temelleri iki yıl önce atılan bir Bahriye Okulu olarak Hendesehâne ve 1784'te Mühendishâne-i Bahr-i Hümayun açılmıştır. Yine de olaydan sonra geçen 20 yıllık sürede denizle ilgili konularda önemli bir değişiklik gözlenmemiştir. Çeşme'de yok olan donanmanın yeniden inşa edilmesi için önce Fransız gemi mimarlarından yararlanılmıştır. Bu donanma Ruslarla yarışabilecek düzeyde değildi. Bir Fransız tanığa göre; Osmanlı Donanması 1784-1788 arasında, içlerinde Fransız mühendislerce yeni inşa edilmiş olan 74 toplu bir gemi olarak 25 tekneye sahipti. 1789-1796 arasında 15 tersane iyileştirildi. Fransız, İsveçli ve İngiliz mimarların ve mühendislerin Osmanlı denizciliğinde, özellikle gemi inşasında önemli rol oynadıkları belirtilebilir. III. Selim zamanında iyi bir donanma oluşturulabilmiştir. Bu dönemde Rodos tezgâhı epey hareketlenmiştir. Ada'ya

³¹¹ Örenç, *agt.*, s. 54-56; Ayoğuz, *agt.*, s. 22; Gülen, *age.*, s. 30; Bostan, *Beylikten...*, s. 289; Uzunçarşılı, *Karlofça Anlaşmasından...*, s. 403, 422, 425-426, 476-477.

İsviçre'den mühendisler ve ustalar da gelmiştir. 1797'de ada limanının derinleştirilmesinden sonra gemilerin kapasiteleri artmıştır.³¹²

Rodos'ta görevli konsolosların kale dışında ikamet etmeleri ile ilgili olarak yabancı gemilerin konsolosların olduğu yeri sıklıkla ziyaret etmesi, konsolosların gemilere zahire satışı ile reâyânın bu konuya ilgisi ve orada fuhuş gibi olayların artması durumları Rodos Müslümân ileri gelenlerinde ve halkında tepkiye neden olduğundan 1776'da onların tekrar kale içine alınması için başvuruda bulunulduğu bilinmektedir. Uzun süre sonra konsoloslar ve diğer Avrupalıların şehrin dışında, Kumburnu sahiline yakın ve bakımlı bir yer olan Neohori Karyesi'nde yaşadıkları görülmüştür.³¹³

Akdeniz'de bir kısmı Kaptanpaşa hassı bir kısmı ise mâlikâne ve vakıf statüsünde olan adalarda kadı, hâkim ve Müslümân zâbit eksikliği bulunduğu için adaların dış etkiye ve saldırıya açık olduğu belirtilmiştir. Bu durumun konsolosları da etkilemesiyle yaşanan sorunların ve tüm olumsuz durumların ortadan kaldırılması için önce yönetim konusunda bir çözüme ulaşmak gerektiği vurgulanarak birbirine yakın uzaklıkta ve alan açısından küçük olan adaların birleştirilip bir kaza yapılması, büyük adaların ise müstakil kaza olarak değerlendirilip kadı tayini ile kayıtlarının yapılması çözümü ortaya konmuş görünmektedir. Mâlikâne verilmiş olan mîrî mukataalar ve Haremeyn vakfı bulunan adaların reâyâyâ ilzâm edilmeyerek adanın durumuna göre Yörüklerden nüfus nakli ve zâbitân sevki konularında çalışılması da belirtilmiştir. 1790'da Kaptanpaşa'nın yetkisindeki adaların bir kısmı doğrudan deryâ tercümanları aracılığıyla vergilerin toplanmasıyla Kaptanpaşa tarafından tasarruf edilmiş, bir kısmı da vakıf, mîrimîranlık ve voyvodalık sisteminde tutulmuş idi. Bu adaların hizmet karşılığında mevkili devlet adamlarınca mâlikâne olarak tasarruf edilmiş olduğu görülmektedir. 15 Aralık 1782 tarihli dört adet defterin içeriğinde; başta Rodos'taki Kanunî Sultan Süleyman Vakfı'na ait olanlarla Marmara, Ege ve Akdeniz'deki 82 adanın statüleri belirlenmiştir. Adaların sorunları mecliste tartışılıp çözüm yolları bulunmuştur. Kaptan-ı deryâ Gazi Hasan Paşa'nın bu durumla ilgilenip düzenleme için

³¹² Örenç, *agt.*, s. 62-63, 514; Gülen, *age.*, s. 31-32, 34, 37; Bostan, *Beylikten...*, s. 207; Örenç, *age.*, s. 506; Braudel, *Maddi Uygarlık...*, s. 410; Uzunçarşılı, *Karlofça Anlaşmasından...*, s. 626-627.

³¹³ Örenç, *agt.*, s. 214.

çaba gösterdiği bilinmektedir. Adalarda 1782’de başlatılan sosyo-ekonomik düzenlemelerin etkisi bir süre devam etmiştir.³¹⁴

Ada’da XVIII. yüzyılın sonlarında salgın hastalık görülmüştür. 25 Muharrem 1206/24 Eylül 1791 tarihinde adada vebanın görüldüğüne dair bir hüküm bulunmaktadır.³¹⁵ Veba’nın gemi yoluyla yayıldığı söylenebilir.³¹⁶

Fransız İhtilâli, Osmanlı’yı da etkilemişti. Avrupa’da öğrenci olan Yunanlılar Rousseau, Voltaire ve Barthélémy gibi yazarların etkisinde kalmaya başlamıştı. Yunanlılar hakkında yazılan eserler Fransa’da bastırılıp satılmaktaydı. Napolyon’un hareketleri de dikkatleri Yunanlılara çektiydi. M. Savary gibi yazarlar ise Yunanlıları güzel günlerin beklediği umudunu aşıyordu.³¹⁷

1798’de Fransa Mısır’ı işgal için hareket edince Osmanlı hizmetindeki Fransızlardan kovulanlar oldu; ancak donanmanın iyileşmesinde etkisi olan mühendis Brun ve arkadaşları kaldılar. Yine de onun kontrol altında tutulmak istenmesi üzerine, bundan etkilendikleri düşünülerek, Fransız uzman heyetinden ülkesine dönenlerin olduğu söylenebilir. Brun 1799’da başarısı nedeniyle istenerek gizlice Rusya’ya gidince başmarangozu Benuva mühendis olarak atandı.³¹⁸

1798’de Napolyon Mısır’a çıkınca Ruslar bu kez Osmanlı’ya yardım etmişlerdir. Mısır’a gönderilen donanmayı ise Rodos beyi Rodoslu Murabitzade Hasan Kaptan komuta etmiştir.³¹⁹

1800’de Vezîriazam Yusuf Ziya Paşa, Jean Baptiste Kleber ile bir anlaşma imzalamaya karar verse de İngilizler bunu yeterli bulmamış; Fransızların şartsız olarak 1801’de teslim olup Mısır’dan gitmelerine dek Osmanlı’nın yanında bulunmuşlardır.³²⁰

³¹⁴ Örenç, *agt.*, s. 56-57, 61; Örenç, *age.*, s. 57-58.

³¹⁵ Baytimur, *agt.*, s. 51/210, s. 213.

³¹⁶ Faroqhi, *Osmanlı İmparatorluğu’nun...*, s. 571.

³¹⁷ Çelikkol, *age.*, s. 25.

³¹⁸ Bostan, *Beylikten...*, s. 209-210.

³¹⁹ Barnes, *agm.*, s. 403.

³²⁰ Barnes, *agm.*, s. 404.

SONUÇ

Güneş tanrısının rüzgârlı kızı, yılanların sarmaşık olup etrafını sardığı mitolojik gizemlerle dolu bir gül olan Rodos Adası'nın kökenleri bilinmezlik barındırsa da; denilebilir ki ilk önce Giritlilerle bağlantılı Telchinoi kavmine aitti. Girit ve Fenike etkisinde kalmış olan adanın, ilk şehirleri Lindos, Kamiros ve Iallisos'du. Bir dönem Miken etkisindeyken Ege'nin ticari merkezlerinden biri olarak görülmüş olan adanın hemen her devirde ticari ve stratejik yönden önem arz ettiğinin açıkça belli olduğu da belirtilmelidir. Dorların zamanında içinde Dor Heksapolisi; Altı Dor Şehri ortaya çıkmış ve Akdeniz'de ticari etkinlikte bulunan tüccar bir halka sahip olan ada, Atinalıların, Perslerin ve Romalıların gücüne ara ara boyun eğmiştir. Delos Deniz İttifakı'na üye olan ada, Peloponnes Birliği'nde de görülmüştür. Sanatçıların, düşünürlerin ve mimarların oyun sahası olan ada, ticaret dışında kültür ve sanat yönünden büyüleyici bir yerdi. Bazı zamanlar deniz gücü ve ticaret açısından gücünde zayıflama meydana gelse de kültürü ve sanatı her zaman ayakta idi. Birçok kavme ev olan ada, denizci, çiftçi ve tüccar halkları bünyesinde barındırmış olarak dünyanın 7 harikasından biri olan Kolossos Heykeli'nin tuttuğu meşalenin ışığı altında; felsefede ve edebiyatta ön planda, mimari yönden çağının bile ötesinde ve deniz ticaretinde gelişmiş olarak varlığını sürdürüyordu. Kendi adında bir şehir de kurulmuştur. Bir anfi tiyatroyu andıran bu şehir süslemeleri, heykelleri, resimleri, bazı eserleri ve yüksek binaları ile ünlü olmuştur. Pek çok deprem gören ada, bu depremlerin birinde Kolossos Heykeli'ni kaybetmiştir. Tunç heykelin kalan parçaları çok sonraki bir zamanda Araplarca satılmış olacaktır. Ada, depremler nedeniyle ekonomik anlamda ve nüfus yönünden de güç ve insan kaybına uğramıştır. Romalıların işgal döneminde ise sokak ve meydanları süsleyen binlerce heykel Roma'ya götürülmüştür. Uzun süre Roma İmparatorluğu egemenliğinde kalacak olan ada ticaret, kültür ve sanat yönünden en görkemli dönemini antik çağda yaşamıştır. Sonraki dönemlerde de ticaretle ilgilenecek olan ada, bir dönem Arapların etkisinde kalacaktır.

Anadolu sahiline yakın olan adaların en büyüğü olan Rodos, Anadolu'dan kopmuş bir parçadır. Anadolu'yu Yunanistan'a, Suriye'ye ve Mısır'a bağlayan yollar üzerinde olduğundan çok önemli bir durak yeridir. Oniki Ada'dan biri olan ada, güney sporatlar içindedir. Kıyıları girintili çıkıntılı; yüzeyi engebeli ve dağlıktır. Çeşitli ağaç

türleri de görülür. Genel olarak Akdeniz iklimi hüküm sürer. Ada'da sebze ve meyvecilik yapılır. Turunçgiller, zeytin, üzüm ve bazı tahıl ürünleri yetiştirilir. Derelere rastlansa da göl görülmez. Arazi olarak tarıma yüksek derecede elverişli değildir ama gelişme gösterebilir durumdadır. Çevre adalar tarıma pek elverişli değildir ve birçoğu kayalıktır. Ada ile birlikte diğer bazı adalarda süngercilik yapılır. Genel anlamda bakıldığında çorak sayılabilecek ve yazları susuz kalabilen yerlere sahip olarak ada ve çevresindekiler tarımda kendine yetebilecek durumda değildi ve dışa bağımlıydı. Bağımlı oldukları en önemli yerlerden biri de Anadolu'ydu.

Uzun süre Bizans egemenliği ile Venedik ve Cenevizliler arasındaki çekişmelerden sonra Hospitalier şövalyeleri adaya hükmetmiştir. M.S. II. yüzyıldan itibaren Hristiyanlık etkisinde kalmış; 2 yüzyıl sonra da piskoposluk merkezi haline gelmiş olan ada, şövalyeler döneminde korunma ve saldırı amaçlı bir kale; Avrupa ve Hristiyanlık için kuvvetli bir zırh haline gelmiştir. Sağlam kalesiyle yenilmez görülen bir güç olarak Avrupa ile güçlü ticaret bağlarına sahip ve buna muhtaç bir halde nefes alıyordu. Çevre adalar da alınarak kaleleri sağlamlaştırılmıştı. Şövalyelerin tarikatı, fakir ve düşkün olanlara yardım amacı taşıyarak kurulmuş olan ve hasta bakıcı özelliği taşıyan bir tarikatken, tarikata katılan şövalyelerin de etkisiyle savaşçı bir niteliğe bürünmüştü. Kudüs'ten kovulmuş bir halde kendilerine yeni bir yaşam yeri ararken bir ara Kıbrıs'ta ikamet eden şövalyeler, kendilerine uygun yerin Rodos olduğunu anlamışlardı. Bu ada, onlar için özgürce hareket edebilecekleri ve İslâm dinine karşı sürdürdükleri savaşı devam ettirebilecekleri ortamı sağlayabilir gibi görünüyordu. Bir Haçlı gücünün de desteğini alarak adayı ele geçiren şövalyeler, Rodos Şövalyeleri adını aldılar. Yerli halkın geleneklerini umursamadan, 8 devletin şövalyelerinden oluşan 8 dilli kendi tarikatlarını kurdular. Başlarında Grand Maitre/Üstad-ı Azam bulunan şövalyeler, adanın harap olmuş bazı yerlerini tamir edip yeni kaleler inşa ettiler. Deniz gücüyle etkili olup korsanlık yapmışlar; Müslümânlardan pek çok insanı zindanlarda esir ederek onlara işkenceler de bulunmuşlar ve İslâm karşıtı seferlerde destek güç olmuşlardır. Ortodoks Rumların geri planda bırakıldığı ve rahat edemediği bu dönemde adadaki Katolikler tarikatın üyeleri olarak zengin ve huzurlu bir hayat sürmüşlerdir. Şövalyeler zamanında Rodos, Oniki Ada'yı birbirine zincirleyen kale ağının merkez üssü olarak Müslümânlara zulüm edenlerin ve ekonomik açıdan onları büyük zarara uğratanların yuvasıydı. Askeri ve sağlık bakım hizmeti sunmaları ve ticaret ile

ilgilenmeleri yanında savaşçılık, korsanlık, casusluk ve Hristiyanlığın korunması konularında öncü olan şövalyelerin ilk Başreisi Foulques de Villaret, sonuncusu Villiers de l'Isle Adam idi. Rodos'ta yaşamış olan şövalyelerin, Avrupa'nın ve Hristiyanlık dünyasının ortaya çıkarttığı zorlu birer savaşçı olduklarını belirtmek gerekir.

Rodos'a yapılan Türk akınları Osmanlı öncesine dayanır. İlk akın, XI. yüzyılda Çaka Bey tarafından yapılmıştır. 1300'de Menteşeoğullarından Mesud Bey'in hücumu gerçekleşmiştir. Ada'da ele geçirilen pek çok yer olmuştur. Sonraki 7 yıl yağma akınları sürmüştür. Bu dönemde Rumların Türkmenlerle şövalyelere karşı işbirliği yaptığı görölmüştür. Ada'yı tamamen almak isteyen şövalyeler, aslında her ikisi için de tehdit unsuru taşıyordu. XIII. yüzyıldan XIV. yüzyıl başlarına dek Aydınoğullarına ait donanma ile akınlar devam etmiştir. Kazanan şövalye tarafı olmuştur. Memlûkler ve Osmanlılar ile de savaşan şövalyeler, sonunda Osmanlı'ya yenik düşmüşlerdir. Fatih Sultan Mehmet döneminde büyük bir sefer düzenlenmiştir; neredeyse ada alınacakken Mesih Paşa'nın hatası ve askerlerin kırılan şevki nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Öznel olmayan bir bakış ile şövalyelerin savaşçılık konusundaki uzmanlıkları ve sefer esnasında Osmanlı'nın zayıf noktalarını hızlı bir şekilde fırsata dönüştürmeleri nedenler arasına eklenebilir.

Rodos ve Osmanlı arasında Cem Sultan ile ilgili önemli bir sorun yaşanmıştır. Bu sorun yüzünden Rodos'un fethedilmesi gecikmiş; adaya sefer düzenlenememiştir. Osmanlı, şövalyelere Cem'im sağ olarak tutmaları için her yıl 45.000 düka vermek zorunda kalmıştır. Daha sonra Rodos'tan alınan Cem Fransa'ya, İtalya'ya ve Papalığa gönderilmiştir. Büyük ihtimalle zehirlenerek öldürölmüştür. Hüzün verici bir sonu olan Cem'in oğlu Murat da Avrupa tarafından Osmanlı'ya karşı kullanılmak istenmiştir. Rodos'ta bir Hristiyan olarak yaşayan Murat ve onun oğulları da ada fethedilince Osmanlı tarafından devletin yararı için öldürölmüştür.

Yavuz Sultan Selim oğlu Süleyman'a güçlü bir devlet bırakmıştı. Sorun yaşamadan başa geçen Sultan Süleyman, babasının tamamlayamadığı Rodos seferi için harekete geçip Doğu Akdeniz sahillerinin tamamen Osmanlı egemenliğine girmesini sağlamak istiyordu. Böylece deniz ulaşımı güvenli olabilecek ve Doğu Akdeniz deniz gücü de Hristiyanların elinden alınabilecekti. Müslümânlar Rodos zindanlarından kurtarılacak, adaya İslâm götürölmüş olacak, ibadet ve ticaret deniz yolunda huzur

sağlanacaktı. Avrupa'nın kendi içinde güç mücadelesi yaşadığı bu dönemde Kanuni, Piri Paşa'nın ve Kurdoğlu Muslihiddin Reis'in sefere çıkılması gerektiği ile ilgili düşüncelerini kabul etmiştir. Stratejik açıdan öneme sahip ve kaleleri zapt edilemez görülen Rodos'u fethetmek Kanuni'ye büyük ün kazandırabilecek bir olaydı. Avrupa şövalyelerce beklenen yardımı yapmadığından, şövalyelerin şevkinin kırılmasından, havalar soğusa da kuşatma kaldırılmadığından, askerlerin gereken özeni göstermesinden ve yetenekli yöneticilerden dolayı zafer elde edildi. Şövalyeler var güçleriyle direndiler; savaşçılıklarıyla Osmanlı askerini yıpratıp yıldırarak zamanlar da oldu. Kale'yi ele geçirmek kolay olmadı. Yetenekli mühendisleri sayesinde açılan gedikleri kısa sürede kapatabiliyorlardı. 28 Temmuz 1522'de başlayan kuşatma yeni yılın ilk gününde amacına ulaşmıştır. Lâğım açma kapama, top atışları ve karşılıklı hücumlar ile geçen savaşın kazananı Osmanlı'ydı. Bu sonucun alınmasında Avrupa'nın yeterli yardımı göndermemesi ve Osmanlı'nın kuşatmadan vazgeçmeden uzun süre mücadelesine devam etmesi önemli etkenlerdir. Anadolu kıyısında bulunan uygun limanlardan Osmanlı Donanması'nın lojistik destek alabilmesi de etkenlerdendir. Ayrıca o yüzyıl için yeni bir silah olan kumbara da ilk kez Rodos'ta Türkler tarafından kullanılmıştır. Anlaşma yapıldıktan sonra şövalyeler ile birlikte Rumlardan pek çok kişi adadan ayrıldı. Kiliselerden bazıları câmiye çevrildi. Ada'dan ayrılan Rumlar kendi istekleriyle gitmişlerdir. Kiliselerin câmiye çevrilme nedeni sadece dini değil; aynı zamanda câmi yapılarına dek var olan ibadethanenin kullanılması içindir. Şövalyelerin ileride yeniden Osmanlı karşısına çıkacağı tahmin edilse de gitmelerine izin verilmiştir. Bunun nedeni anlaşma şartlarında aranmalıdır.

Rodos, imar çalışmaları aksamadan ilerleyebilsin diye Midilli sancağına bağlanmış; daha sonra bağımsız bir sancak statüsüne ulaşmıştır. Ada'nın gelirleri tımar sistemine göre paylaştırılmıştır. Ada Kanuni Vakfı'nın maddi ve manevi gücünün gölgesinde yaşayan bir yer haline getirilmiştir. Yerli halkın büyük bir çoğunluğu uygun şartları olan anlaşmanın etkisiyle adadan ayrılmamıştır. Bir yandan surlar tamir edilirken bir yandan da adanın İslâmi bir görünüm kazanması için uğraşılmıştır. Yine de adada köklü değişiklikler yapılmamıştır. Ortaçağ evleri Müslümân evlerine dönüştürülmeye çalışılmıştır. Yıkılan yerler tamir edilmiş ve kalenin cephane eksikliği giderilmiştir. Ayrıca tüccarların adadan göç etmemesi için uğraşılmıştır. Var olan mimari özelliğin yok edilmeyip üzerine yeni bir özellik katılarak zenginleştirilmesi

Osmanlı'ya yaraşır bir tutumdur. Osmanlı'nın fethettiği bir yerde yıkıcı değil yapıcı davrandığı; var olanı bozmayıp bir nakış gibi onun çevresine İslâmi zerafet dokuduğu herkesçe bilinmektedir. Tüccarların adada tutulmaya çalışması ekonomik açıdan düşünüldüğünde kolayca tahmin edilebilecek bir tavidir. Ticari başarı için yapılan uğraşların büyük sonuçlar getirdiği söylenemez. Ada, antik çağda ya da şövalyeler döneminde olduğu kadar parlak bir ticari merkez değildir. Elbette önemini yitirmemiştir ama o eski seviyeye ulaşabildiğini söylemek zordur. Ada'nın Osmanlı döneminde sıradan bir sancak olarak kaldığını düşünmek bir yanılgı olsa da adadan destek verici elini çeken ve onun zenginliğine güç vermek için artık gönülsüz bir Avrupa olduğu doğrudur. Daha sonraki zamanlarda rakipleri de çıkınca ticari merkez olma özelliğinden giderek uzaklaşan bir ada görmek kaçınılmaz olacaktır.

Rodos'un alınması ile Osmanlı'nın Akdeniz siyasetinde bir dönüm noktası yaşandı. Deniz gücüne daha fazla önem verildi. Barbaros Hayreddin Paşa'nın kaptan-ı deryâlığında Akdeniz'de büyük başarılarla imza atıldı. Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Eyâleti kurulmuş olup Rodos da içinde yer almıştır. Bir dönem bu eyâlete merkezlik yapmıştır. Gelibolu'dan sonra ikinci önemli mevkidir. Rodos'un hem Anadolu kıyılarına yakın- ki bu sayede lojistik açıdan önemi anlaşılır- hem de önemli bir deniz güzergâhında stratejik değeri olan bir durak olması onu vazgeçilmez yapar. Ada, Osmanlı için askeri ve nakli konularda bir üsdür. Bu konuyla bağlantılı olarak surların hızla tamir edilmesi sadece imar açısından değil askeri açıdan da değerlendirilmelidir. Hristiyan ülkelerin şövalyelerle bir olup Rodos'u geri almaya çalışması uzak bir ihtimal değildi. Öyle ki; bununla ilgili küçük çaplı birtakım sonuçsuz denemeler de olmuştur. Bu yüzden Rumların şehir gibi merkezi bir yerde sayıca fazla olmalarının önüne geçilmiştir. Düşmanlarla gizlice anlaşıp Türklere karşı atağa geçebilecekleri düşünülmüş olmalıdır. Bu konuda haklı olduğu XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Ruslar adalarda kendini gösterdiğinde Rumların verdiği tepkiden belli olacaktır. Ruslarla işbirliğine girmişlerdir. Rusların Osmanlı Ortodokslarını himaye etmelerini sevinçle karşıladıklarını düşünmek abartı sayılmayacaktır. Oysa ki Osmanlı döneminde Rumların ibadetlerini yerine getirebilmeleri açısından bir sorun yaşanmadığı, manastırlarının ve kiliselerinin çoğunun kullanılmaya devam ettiği, Katolik baskısı ve ayrımcılığı altında yaşamadıkları, dillerini rahatlıkla konuşup resmi yazışmalar da dahil yazabildikleri ve çevre adalarda bir çeşit ihtiyar heyeti sayılabilecek Demogerondia adlı yerel meclisleri

bulunduğu belirtilebilir. Adalardaki Rumlar ayrıcalıklar elde etmiş olarak ılımlı bir politika ile yönetilmişlerdi.

Her adanın kendi gelirine uygun Maktu adlı bir vergi yıllık olarak alınırdı. Bu vergiyi miktar olarak en çok verenin Rodos'taki aynı adlı şehrin olduğunu dile getirmek yanlış olmaz. Bu durum şehrin çevre yerlere göre gelirinin daha yüksek olmasından kaynaklanmıştır.

Rodos'a iskân ve Türkleştirme amaçlı olarak Türk asıllı kişiler gönderilmiştir. Bu durum, imar ve vergi konularında olduğu gibi adanın şenlendirilmesiyle ilgilidir. Bu sayede olabildiğince sorunsuz bir egemen olma politikası uygulanmıştır.

XVI. yüzyılda adada 18 Müslümân mahallesi vardı. Yahudilerin de belirli bir çoğunluğu oluşturduğu adada genele bakıldığında şehir dışında Rumlar sayıca her zaman fazla olmuştur. Buradan sistemli bir iskân politikasının yürütülmediği anlaşıldığı gibi adanın çehresinin tamamen değiştirilmek istenmediği de ortaya çıkar. Câmî ve mescidler ile kilise ve şapeller arasında sinagoglar ibadet yerleri olarak varlıklarını birlikte sürdürmüşlerdir. Çayır, Salakoz, İstiryoz ve Kataviya gibi bazı köylerde Türkler de bulunmaktaydı. Uzgur köyü ise sadece Türklere aitti. Kale içinde Türkler ve Yahudiler surlarla çevrili olan mahallelerinde yaşarlardı. Türklerin yaşadığı yerlerin adı civarda bulunan câmilerin adlarıydı. Rumlar kale dışındaydı. Nüfus artışı nedeniyle zamanla varoşlar oluşmuştur. Yeni Varoş, Türklerin ve az sayıda Yahudinin bulunduğu bir yerleşim yeri idi. Diğer varoşlarda ya da yerli halkın tabiriyle Maraslarda Rumlar çoğunlukta idi. Bu yerlerin adları civarda bulunan kiliselerin adlarıydı.

Türklerin adada ilk yaptıkları binalar hamamlardı. Bunun nedeni elbette temizliğe verilen önemle ilgiliydi. Şehir'de onlarca çeşme de yapılmıştı. İmar işlerinde önceden de belirtildiği gibi eski yapılardan faydalanılarak askeri, dini ve sivil binalar oluşturulmuştu. Ada'nın sosyal hayatında vakıf sisteminin etkisi büyüktü. İlk dönemden itibaren adada vakıf eserleri görülmüştü. Devlet, hayırseverler ve sürgündeki bazı mevkili kişilerin yaptırdığı vakıf eserleri vardı. Ada'da Kur'an ağırlıklı eğitimin verildiği birçok yer vardı. Sıbyân mektepleri, tekkeler ve mescitler de bulunmaktaydı. Dârülkurra ve Dârülhadis de belirtilmelidir. Bütün bunların adada İslâm etkisini sürdürmek için var olduğu kolaylıkla anlaşılmaktadır. Ada'nın havasında

Müslümânların duaları yayılsın ve her yer İslâm ışııyla aydınlansın istenmiştir. Bazı hayırseverler ölümden sonraki yaşam için kendilerine dua edilmesini de istemiştir.

Kanuni Vakfı'na ait dükkanların yanında diğer dükkanlar, fırınlar, kahvehaneler ve hanlar adada işlevlerini yerine getirmekteydiler. Liman ve gümrük işlemleri de adanın en merkezi noktasını oluşturmaktaydı. Belli bir döneme kadar düzenli ve yüksek gelirler huzurlu bir ortamın oluşup devam etmesinde yaramıştı. Gelirler açısından sorunlar yaşandığında bile ada diğer bazı adalara göre en olaysız yaşayanlardan olacaktı. Şövalyeler Sarayı'nın Katolik ve gotik kokusunu solurken ezanların sesiyle ruhen titreşen, kemerli sokaklarda süslü çakıl taşlı yollarda gezinirken Ortodokslarinki dışında birçok farklı geleneğe rastlayan halk büyüğü bir masalın kahramanları gibiydi.

Ada'da 44 köy vardı. 1711 yılındaki sayımda bu durumun değişmediği görülmüştü. Kale'de ise 36 değirmen vardı. Yel ve su değirmenleriyle süslenmiş olan adanın şehri ve köyleri XVIII. yüzyılın ilk yarısında artık gerilemeye yüz tutmuştu. Köylerdeki Rumların nüfusunda da düşüşler yaşanmıştı. Büyük köylerden Archangelos da bile nüfus epey azalmıştı. Bunda, ekonomik sıkıntılar yaşayan insanların başka yerlere göç etmesinin etkisi söz konusuydu. Ege adalarına yakın yerlerde yaşanan savaşların ortaya çıkardığı güvensizlik, veba, kuraklık ve depremler de göçte etkiliydi. Ada nüfusu civardaki küçük adalara geçmeye başladı. Sömbeki, Herke, İlyaki ve Kalimnos, vergileri de düşük olduğundan büyüdü. Civar adalardan İstanköy ise zaten daha önce Rodos'tan sonraki ikinci merkez sayılırdı.

Ada, Anadolu ile ticari ve kültürel bir etkileşim içindeydi. Anadolu ile yapılan resmi ticaret dışında resmi olmayan bir ticaret ve kaçakçık da görülmüştü. Bir dönem korsanlar için barınak ve pazar yeri muamelesi gören adada eşkıyâlık da var olmuştu. Ticaret yolları değişince ve tüccarlar için yeni limanlar gözde olunca; kalelerinde muhafızları çok olan ada doğal olarak fakirleşmeye başlayacaktı.

Evliya Çelebi, Thomas Dallam, Bernard Randolph gibi birçok seyyah 41 kapılı görkemli kalesiyle meşhur adaya ziyaret etmişlerdir. Eskiden zindanlarıyla ünlü olan adanın bir mozaiği andıran farklı kültürler bileşimini gördükleri gibi pek çok güçlü ve tanınmış insanın heyecanla görmeye geldiği güzelliğini de hissetmişlerdir. Hristiyan olan seyyahlar Müslümânların hayatından neredeyse hiç bahsetmemişlerdir. Bu durum,

süren yaşamı kendi bakış açılarıyla görüp kendilerine yakın olanı tanıtmaya hevesi taşımış olmalarından kaynaklanmış olabilir. Müslümânlar ile bağlantılı olarak Murat Reis Mezarlığı ve Türbesi görmezlikten gelinememiş; kerametleriyle ilgili hikayeler dilden dile yayılmıştır. Bu mezarlık yüksek mevkili devlet memurlarının ve sürgündeki tanınmış kişilerin mezarlığıdır. Türbe, bir dönem anlatılan kerametleri nedeniyle çok sayıda ziyaretçi çekmiştir ve bunlara inanan halk tarafından saygıyla bakılmıştır. Ada, tarihinin ünüyle her dönemde Avrupalı asilzâdeler ve seyyahlar için davetkâr görünmüştür.

Ada Müslümânları demircilik, dericilik, fırıncılık, kalaycılık ve yoğurtçuluk gibi pek çok işte çalıştığı gibi kalede topçu ve sipahi olarak da hizmet etmiştir.

Osmanlı bürokrasisi, adayla her zaman ilgilenmiş olup adanın siyasi ve ekonomik durumuyla ilgili raporlar da tutmuştur. Bunun nedeni adanın stratejik konumuyla bağlantılı olmalıdır.

Rodos'ta Türklerin, Rumların ve Yahudilerin birbirleri arasındaki davalar İslâm hukuku çerçevesinde çözüm bulurdu. Kendi aralarındaki davalar için cemaat mahkemelerinin bulunduğu da belirtilebilir. Hukuki durum sosyo-ekonomik konularla da ilgilenen kadılar ve naibler aracılığıyla uygulanmıştır.

XVII. yüzyılda Rodos'un gelirlerinde bir düşme olmuştu. Eyâlet içinde toplam gelirden payı en düşük olduğu zamanlar bile görülmüştü. Bunun nedenleri arasında ticarete karşısına çıkan rakiplerin daha avantajlı bir konuma gelmeleri gösterilebilir. Bu rakipler arasında da İzmir en önde gelen yerdir.

Rodos, gemi bakım ve yapım tezgâhları ile Osmanlı Donanması'nın önemli bir uğrak yeri idi. Rodos tersanesi, Şövalyeler döneminden ziyade Osmanlı döneminde hareketlilik göstermiş ve gelişmiştir. Çünkü ada ticari yönden değil gemicilik yönünden yükselmeye başlamıştı. Osmanlı gemi tezgâhlarından birine sahip olarak ada XVII. ve XVIII. yüzyıllarda donanmanın ihtiyaç duyduğu faaliyetler için özellikle gerekli bir yerdi. Ticari yönden gerilese de iskele gümrüğü dış ticarete önemli bir gelir kaynağı olmaya devam etmiştir. Ada'nın çeşitli yönlerden değerli bir yer olduğu sancak beyinin denizcilikten anlayanlar arasından seçilmesinden, seferde donanma-yı hümâyûna

katılmasından, barış zamanında Akdeniz güvenliğini sağlama görevinden, belirli zamanlarda Akdeniz’de kaptan-ı deryânın vekili sıfatını almasından ve kaptan-ı deryâ olabilmesinden belliydi. Ayrıca; gözcülük yaparak düşman donanmasının durumunu kontrol ederdi, kalenin zahiresini ve mühimmatını sağlar, mustahfız ve neferatını yoklardı.

Askeri bir üs olması ile birlikte nakliyat için de bir üs olan ada, İstanbul ve İskenderiye limanı arasında gidip gelen gemiler açısından durak olarak görülürdü. Yüklü gemilerin güvenliği nedeniyle donanım ve personel sağlanmasından Rodos beyi sorumluydu. Tayin edilen memurların veya yabancı elçilerin gemilerle adaya geldiklerinde; istenilen yere güvenli bir şekilde ulaştırılmalarıyla da ilgilenirdi. Rodos’ta yapılan gemiler savaş gemisi olarak kullanıldığı gibi ticaret ve nakliye gemisi olarak da kullanılmıştır.

Ada’nın mutasarrıfları erzak stoklarını her zaman kontrol edip eksiklerini gidermek için çaba gösterirlerdi. Güvenlik, idari düzen ve adalet konularında yükümlülükleri vardı. Rodos ve ona bağlı olan civar adalarda vergilerin toplanıp hazineye teslim edilmesi için gereken tedbirleri alırlar, suçluların yakalanarak merkeze gönderilmesi için uğraşırlardı. Her türlü inşa ve tamir çalışmalarının kontrolünü yapar, adalar ve Anadolu arasındaki ticari faaliyetlerde sorun çıkarsa çözmeye çalışırlardı. Mutasarrıfların salyaneleri gümrüklerin, avârız mallarının ve çeşitli yerlerin gelirlerinden alınan paylarla oluşurdu. Yöneticilerin sorumluluklarının büyük olduğu ve masraflarının toprak verme yerine; ayrılan paylarla karşılandığı anlaşılmaktadır.

XVIII. yüzyılda halkının gelir seviyesinin yüksek olmadığı ada, Rumların isyan edeceği dönemde bile olayların dışında kalacaktır ve önemli bir muhafız gücüne sahip olarak Hristiyan ve Müslümân eserlerinin manzarası içinde sessizliğini koruyacaktır. Şehri bir Türk şehri görünümündedir; yeterince Türkleşmiş olduğu söylenebilir. Kale’nin ve eski yapıların verdiği rehavet altında uykuludur. Hiçbir zaman tamamen durgunluğa düşmemiştir ama bu yüzyılda eski dönemlerini arar olmuştur. Ticaret ve sanat konularında gerilemiş bir haldedir. Ada artık daha çok bir sürgün yeridir.

Ziyaret, sığınma ve memuriyet gibi nedenlerle adaya gelip ikamet edenlerden bazıları burada ikamete devam etmeye zorlanmıştır. Bazıları ise doğal yollarla vefat

etmiştir. Bu kişilerin büyük bir kısmı ünlü Murad Reis Mezarlığı'ndadır. Bu mezarlık memurların ve ailelerinin gömüldüğü bir yerdi. İçinde tekke de vardı. Burayı XVI. yüzyılın ünlü bir Türk denizcisi olan Murat Reis'in yaptırdığı söylenebilir. Mezarlığın içinde XVII. yüzyılda yaptırılmış bir câmi vardır. Bu câmi, geniş bir arazide medrese, tekke, türbe, mezarlık ve çeşme gibi yapılarla bezenmiş olarak bir külliye oluştururdu. İsyan çıkarma ve benzeri sebeplerle devletin sürgün ettiği mevkili kişiler için önemli bir sürgün yeri olan Rodos'ta Kırım hanlarının türbeleri de bulunmaktadır. Bazı vezîriazamlar ve paşalar ile birlikte Kırım hanları bu mezarlıkta gömülüdür. Canbek Giray, I. Fetih Giray, Saadet Giray, II. Devlet Giray, Kaplan Giray, II. Selâmet Giray, Hacı Giray ve II. Şahin Giray gibi çoğu Kırım hanının adı sayılabilir. Genellikle azledilerek Rodos'a sürgün edilmiş ve burada idamları gerçekleşmiş olduğu gibi eceliyle ölenler, başka adalara gönderilenler ve affedilenler de olmuştur. Kırım hanlarıyla ilgili yaşanan ve devletin düzeniyle bağdaşmayan sorunlarda önce azledip sonra Rodos'a gönderme yolu defalarca denenmiş bir yol olarak dikkat çeker. Ada, sürgün için uygun bir yer olarak görüldüğünden ve daha önce de adaya Kırım hanları sürgün edilmiş olduğundan bu yol seçilmiş olmalıdır.

İsyan nedeniyle Rodos'a sürülen devlet adamlarının başları gövdelerinden ayrılırdı, başlar Padişah'a götürülürdü; gövdeler ise adada gömülürdü. Bazı mezar taşlarının başlıksız olmasının nedeni budur. Eğer bir mezar taşında başlık varsa o kişinin eceliyle öldüğü anlaşılır.

Rodoslu Memi Paşa, Safevilerden II. Safi Mirza, Sadrazam Mehmet Rami Paşa ve İbşir Hüseyin Paşa Rodos'ta gömülü olan tanınmış kişiler arasındadır.

Coğrafi konumunun etkisiyle Osmanlı döneminden önceki dönemlerde de bir sürgün yeri olarak kullanılmış olan ada siyasi nedenlerle bazı boyarların, girayların, hanların, şeyhlerin, konar-göçer aşiretlerin, gözden düşmüş üst düzey devlet adamlarının, merkezden uzaklaştırılmak istenen yazarların ve görevini kötüye kullanmış olan memurların ikametgâhıydı. Ayrıca; burası cinayet ve benzeri ağır bir suç işlemiş olanların yakalanıp gönderildiği bir yerdi. Akdeniz adaları içinde kapasitesi en geniş olan hapisane Rodos'ta bulunmaktaydı. Eskiden zindanlarıyla ünlü olan bir ada için bu durum pek şaşırtıcı görünmemelidir.

Osmanlı'nın çeşitli bölgelerinde soruna yol açan aşiretlerin ve diğer bazı Türk unsurlar ile devlet adamlarının Rodos ve diğer Ege adalarına gönderilmesinde Türk nüfusunun belirli bir oranda tutulması düşüncesi de bir etkendi. Türkmenlerin adaya göç ettirilmesiyle ilgili yoğun bir çaba gösterildiği bilinmektedir. Ada'ya göçü cazip hale getirebilmek için bazı vergi muafiyetleri olmuştur. Uygulanan sürgün politikasında özellikle göçerlerin yerleştirilmesi için uğraşmıştır. Göç edip orada yaşayanlara toprak dağıtılmıştır. Ada'ya Yahudi iskânının da yapılmış olduğu görülür.

Rodos'ta geçici sürgünler dışında; satılmak üzere getirilmiş olan Afrikalı köleler de vardı. Rodos konumuyla bağlantılı olarak köle ticaretinin önemli duraklarından biriydi.

Ada'nın nüfus çeşitliliğine bakıldığında Türk, Rum ve Yahudi dışında az sayıda Kıpti, Ermeni ve Çingene yaşadığı görülür. Avrupa'dan gelenler de olmuştur. Özellikle XVII. ve XVIII. yüzyıllarda farklı etnik kimliklere sahip kişilerin oluşturduğu bir ortam gözlenmiştir. Farklı sonuçlardan yola çıkılırsa; toplam nüfus olarak adada 30.000 civarı insanın yaşadığı sonucuna varılabilir. Çayır ve Uzgur gibi Türk; Kalamine, Kataviya, Salakoz ve Sorani gibi Türk ve Rum karışık; Ayastridos, Misaneroz, Lahanya, Lardos ve Yennadis gibi Rum olan köyler 1711 yılında yeniden tahrir edilmiştir. Uzun zamandır tahrir yapılmamış olduğundan XVIII. yüzyıla ait tahrir önemli bilgiler içermektedir. Çalışma'da özellikle kullanılmış olan bu tahrir defterleri sayesinde tablolar oluşturularak bilgiler yansıtılmıştır.

Gayrimüslimlerin Lindos dışında diğer köylere göre sayıca daha çok ve Müslümânların ise az olduğu köylere Kataviya, Villanova, Enbona, Apolona, Manola, Archangelos, Marça, Sorani, Kuşkinoz, Kanaz, Kirmasti, Alayarma, Simnalı ve Apolke verilebilir. Müslümânların çoğunlukta olduğu köy Salakoz'dur. Köylerde kiliselere, manastırlara ve çiftliklere rastlanabilmektedir. Müslümânlara ait çiftlikler de bulunmaktadır. Bazı köyler boştur. Bunun nedenleri arasında verimsizlik sonucunda başka köylere göç edilmesi belirtilebilir. Civar adalarda Rumlar büyük çoğunluğu oluştururlar. Rodos'ta bile yoğun bir Müslümân göçü yaşanmadığına göre bu durum normaldir. Rodos ve civar adalarda sistemli bir sürgün ve iskân politikası yürütülmemiştir. Bunun nedeni olarak Demogerondia Meclisi gibi yerleşik ve işe yarayan bir düzenin olması, adaların farklı kimlikleri olduğundan değişik yönetilmeleri,

elde ettikleri ayrıcalıklar ve Anadolu halkından olanların bir adaya yerleşme konusundaki isteksizlikleri sayılabilir.

1710-1711 yılında en kötü durumda olan köy; ednâ sayısının fazla, alâ sayısının 1 olduğu, evsatınsa olmadığı Enbona'dır. Genel duruma bakıldığında köylerin çoğu kötü durumdadır. Kirmastı iyi durumda olan köylerden biridir. Rodos köylerinin durumu civar adalar için de geçerlidir. Orta halli yaşayanlar azdır, iyi durumdakilerle kötü durumdakiler arasında büyük bir uçurum vardır. Fakirlik çoktur. Bunun nedenleri arasında ticaret yollarının değişmesi ve dolayısıyla ticaret yönünden gerilemiş olmak, çevrede yaşanan savaşlar, sanayide yeterince ilerleyememiş olmak ve Osmanlı'nın eski gücünü kaybetmesi sayılabilir.

XVIII. yüzyılın başlarında Bab-ı Mesdud, Câmi-i Kebir, Câmi-i Enderûn ve Hüdayi kalabalık mahallelerdendir. En kalabalık mahallelerden biri olan Makşmade, durumu en kötü olanıdır. Mahalle ve köylerde koruyucu olanlar dışında çeşitli mesleklerden kişiler de yaşar.

Rodos'tan alınan cizye, haraç, öşür, ispenç, rüsûm, bac ve gümrük resmi dışında avâriz ve nüzûl vergilerinin de alındığı olurdu. Diğer vergiler arasında kacgın, cürm ü cinayet, adet-i ağnâm ve deştânî sayılabilir. Mevkili devlet adamlarına sancak ve kazalarla çeşitli vergi gelirlerinin ödenek olarak bölüştürüldüğü görülmüştür. Rodos ve diğer pek çok ada, hizmet karşılığı onlara mansıb, arpalık ve müstakil maîşet olarak ayrılabilmiştir. Rodos'un tüm dirlik mahsulünün büyük kısmı köylerden aynî olarak alınan öşürlerdendi. Köylülerin ürettikleri hubûbâtın ve diğer mahsullerin 5'te 1'ini kanunlara göre tımar sahiplerine aynî olarak vermeleri zorunluydu. Manastır arazilerinden de öşür istenip mahsulleri tımara dahil edilebilirdi. Manastır sakinleri bazen öşürden ve avârizdan muaf tutulmuştur. Ada'nın tımar hasılatının paylaşımında büyük bir kısım Sultan için hass olarak ayrılmıştır. 1711'de Sultan'a adadan büyük bir hisse ayrıldığı görülmüştür ki buna göre tımar sisteminin burada tam olarak yerleşememiş olduğu söylenebilir.

Kastelloz, Apollona, Kataviya, Triyanda, Kirmasti, Villanova, Malona ve Archangelos gibi diğer köylere göre durumu daha iyi olan köylerin gelirleri Sultan ve sancak beyi için ayrılmıştı. Küçük parçalar halinde tımar birimlerine ayrıldığı görülen

adanın has dışında kalan köy ve çiftliklerinde yaşayanların öşürleri tımarlı sipahilere aitti. Diğerlerine göre durumu iyi sayılabilecek olan bazı köylerin birkaç tımarlı sipahi arasında pay edildiği de olmuştur.

Halk, vergi alınırken haksızlık veya yanlışlık olduğunu düşünürse şikâyet hakkına sahipti. Durum incelemeye alınır ve sonuçta şikâyet haklı bulunursa gereken yapılırdı. İltizâm ve mâlikâne usulü sonrasında ayanların güçlendiği dönemlerde devlet otoritesi zayıfladığından bazı haksızlıkların çözümsüz kalabildiğini söylemek yanlış olmaz. Mukataa sahipleri ile devlet arasında para ve nüfuz çatışması yaşanmıştır. Her büyük devlette olduğu gibi Osmanlı'da da bir süre sonra rüşvet, haksızlık, kayırma, paranın ve gücün bir kişide toplanıp yerel bir gücün doğması sorunları yaşanmıştır.

1690-1691 tarihli kadı tasdikli Zimmî cizye kayıtlarında Rodos, İlyaki, İncirli, Hereke ve Sömbeki adalarının genel toplamına bakıldığında alâ 152, evsat 965 ve ednâ 1772 görülür. 4310 hane ve hane başına 270 olarak toplam 1.163.700 sayısı belirtilmiştir.

1791'de devletin cizye kayıtlarına bakıldığında Rodos ve ona bağlı yerlerde Gayrimüslim mükellef sayısı üst (alâ) seviye 773 orta (evsat) 6191 ve alt (ednâ) 823 olmak üzere toplam 7787'dir. Genele bakıldığında orta hallilerin fazla ve iyi ile kötü durumdakiler arasında benzer sayılar olduğu görülmektedir. Orta halli olarak yaşayanların çok olması halkın fakir olmadığını gösteriyor gibi görünse de bu sayıların cizye verenleri içerdiği ve sadece Rodos'u kapsamadığı belirtilmelidir. Cizye vergisinin toplanmasında Metropolit tarafından görevlendirilmiş kişilerin masrafları gelirden düşülmüştür. Cizye ve bedel-i nüzûl vergileri kale tamiri için de kullanılmıştır.

Diğer sancaklarda olduğu gibi Rodos'ta da hukukî ve iktisadî durum bir kanunnâme ile düzenlenmiştir. Bu kanunnâme de geçerli vergi ve gümrük hususları bulunmaktadır. XVIII. yüzyıla ait bir kanunnâme çalışmada aynen verilmiştir. Hangi malın gümrüğe tabi olduğu ve gümrük oranı yazılmıştır. Gümrük oranları Müslümân olan ve olmayana göre farklılık göstermiştir. Ada dışından getirilen yiyecek ve içeceklerin çoğu gümrüğe tabi tutulmuştur. Rodos maliyesinin durumu devletin diğer yerlerinden farklı değildir.

1711 tarihli avâriz kayıtlarına bakıldığında 1049 haneden her 3 kişi 1 hane sayılıp sülüslerle birlikte kişi sayısında toplam 3149'a ulaşıldığı görülür. Avâriz ile bağlantılı olarak Rodos'un kalesi içinde kişi toplamı 1348, varoşunda 537, köylerinde 1488'dir. Avâriz vergisinden muaf olanlar 1217 kişidir. Diğer adalarda muaf olanlar bu sayıya dahil değildir.

1711'deki dirlik gelirlerine bakıldığında gümrükten elde edilen gelirlerde Rodos önemli bir yerde görülmektedir. Eski ve yeni hasha-i hümâyûn toplamı 1.205.326'dır. Diğer gelirler de ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Çalışma'da konuyla ilgili bulunan tabloda sayısal değerler gözlemlenebilir.

Adalardaki manastırlar Rum patrikliğine bağlı Rodos metropolidliğine bağlıdır. Kendilerine vakfedilmiş topraklar bulunur. Elde ettikleri ürünler manastır fukarasının yemeği olduğu gibi yolculara da ikram edilir. Başlarında İğumenos bulunur. Manastırlar eski geleneklerin yaşam alanlarıdır. Bazı zamanlarda eşkıyaların ve gücünü kötüye kullanan yöneticilerin zulmüne uğradıklarını belirtmek gerekirse de devlet şikâyetleri dikkate almış ve eziyetlerin önüne geçmek için çaba harcamıştır. Osmanlı döneminde keşişler kendi ruhani yaşayışlarını rahatlıkla sürdürebilmişler ve hatta XVIII. yüzyılın sonlarına doğru bir keşiş eski bir manastırı kullanılabilir hale getirip Hristiyanlık gayeleri için açmıştır. Bu manastırın adı Tsambika'dır. Manastırlar dışında metropolidliğe bağlı pek çok kilise, bağ, bahçe, çiftlik, değirmen, ayazma, dükkan, hayvan, ağaç ve eşya bulunmakta olup bunlar İstanbul Rum patriğinin koruması altındadır. Ada piskoposları için atamalar Patrikhane'ye danışılarak İstanbul'dan yapılmıştır.

Philermos Dağı'ndaki Meryem Ana Tapınağı, Lindos'ta Panagia Kilisesi, Aya Yorgi Manastırı, Afandoz Manastırı ve Arkipoli Kilisesi çok sayıda bulunan Hristiyan ibadethanesi için örnek olarak verilebilir. Yahudiler içinse Kahal Kadosh Shalom Sinagogu belirtilebilir. Ada halkı ibadetlerini yerine getirebilir ve bayramlarını rahatlıkla kutlayabilir durumdaydı.

Rodos'ta sistemli olarak ticaretle ilgilenenler Yahudilerdi. Cemaat içi yapılanmalarında bir esnaf teşkilatı bulunurdu. Köylerden elde ettikleri şarabı ve rakıyı satarlardı ve şehirdeki meyhaneleri işletirlerdi. Şövalyeler döneminde olduğu gibi din

değiştirmeleri için baskı görmeden huzurlu bir şekilde yaşayan Yahudiler, Türklerle bir sorun yaşamamıştır. Ekonomik nedenlerle bazen Rumlarla sürtüşme yaşamışlardır. Bu nedenle Rumların Yahudilere ait dini törenlerde kimi zaman olay çıkarmış oldukları söylenebilir.

Katolikler Rodos'a yeniden yerleşmek istedilerse de 1720'de Triyande yolu üzerinde oluşturdıkları şapelleri 1743'te Rumlarca yakılmıştır.

Rodos'ta hayırseverliğin örnekleri herhangi sosyal kesimden birinin vakıf kurmasına izin verilmiş olduğu için çokça görülmüştür. Hayırsever kadın veya erkek Müslümânlar ev, mahzen, dükkan, yağhane ve değirmen gibi taşınmaz mallarını vakfetmiş olsalar da genellikle paralarını vakfetmişlerdir. Harcamalar, izin verilen düzeyde faize konulan paralarla yapılmıştır. Murabaha, vakıf kurucularında tercih edilen bir yöntem olmuştur. Adalarda sadece Osmanlı paraları değil farklı devletlerin paraları da görülmüştür. Akçe'nin çürük veya sağ olup olmadığına bakılıp ona göre işlem yapılmıştır. Kur'an okunması, kandil yakılması, câmi, mescid ya da mektep yapılması, fakirlere yardım edilmesi, ibadet için gereken malzemelerin elde edilmesi ve ibadethane çalışanlarının gelirleri için hayırlar yapılmıştır. Câmi-i Kebir, Süleymaniye, İbrahim Paşa ve Recep Paşa câmileri gibi birçok câminin ezan sesiyle huzur bulan Müslümânların İslâm ışığını korumak ve gönüllerine daha fazla esenlik katmak amacıyla hareket ederek hayırlar yapması doğal bir durumdur. Müslümânlara ait Hafız Ahmet Ağa Kütüphanesi de 1793'ten itibaren bu ışığın, esenliğin, inancın ve bilginin kubbesi olmuştur. Kur'an okuma odaları, bir kuyusu ve çeşmesi olan kütüphanenin avlusunda Türkler kurban keser ve aşure pişirirlerdi.

Rodos, su ve tahıl ürünleri yönünden sıkıntı yaşamaktaydı. Dağların eteklerine suların toplandığı küçük barajlar inşa edilmişti. Evlerin bahçesinde de su kuyusu olurdu. Anadolu'dan özellikle Menteşe, Hamid ve Teke bölgelerinden tahıl alınırdı. Ada, fetihten itibaren iaşe ile ilgili olarak Anadolu'ya bağımlı durumdaydı. Birçoğu ırgat ve çiftçi olan Rodoslu köylülerden mevsimlik işçi olarak Batı Anadolu'ya gidenler olmuştur. Tarım alanında daha çok kadınlar yer alırdı. Büyük çiftliklere rastlanılmasa da ziraate belli oranda elverişli görünmekteydi. Rodos şehrinin neredeyse 4 saatlik uzağındaki bağ, bahçe ve bostan arazisi verimli durumdaydı. Ada'nın arazisinin 1/3'ü ekilebilir haldeydi. Arazi'nin %50'si devlet malı ve köylülerce kullanılmaktaydı; %30'u

çoğunluğu Müslümânlara ait özel mülktü; %20'siyse vakıf eserlerine ayrılmıştı diye belirtilebilir.

Hava her zaman güneşliydi. Sıcaklık kışın 5-8 derece arasında olurdu. Bahar aylarında yağmurlar görülürdü. İklim ılıman olsa da geniş çaplı bir tarım yapıldığı söylenemezdi. Toprak bakımsızdı. Buğday, arpa, mısır ve çavdar ekimi ihtiyacı karşılayabilecek kadardı. Bakla, fasulye ve nohut tarlaları görülebilirdi. Sebzeçilik yapıldı. Zeytin, incir, portakal, üzüm, armut ve elma gibi meyveler yetiştirilirdi. Rodos şarabı ünlüydü. Rodos zeytinyağları da kaliteliydi ama gelişmemiş yağhaneler yüzünden hak ettiği ilgiyi görememiştir.

Villanova, Kanaz ve Kataviya gibi pek çok köyde tarımsal yönden Rumlar etkilidir. Müslümânlara göre daha fazla hisse ve dönüme sahiplerdir. Bastiye, Salakoz ve Kuşkinöz adlı köylerdeyse Müslümânların hisse ve dönümlerinin daha fazla olduğu söylenebilir. 1711 yılına ait bir tahrir defterinden hisse, dönüm, adet, bab, yevm, mahsul, kile, hane, öşr-ü keten, öşr-ü kapan, resm-i kovan, resm-i bennak, resm-i arusane, bad-ı heva ve harac-ı bagat değerlerine ulaşılabilmiştir. Bunlarla birlikte yine başka pek çok ürün ve vergi değeri; ayrıca kilise, manastır, çiftlik ve değirmen sayıları vardır. Bu bilgiler çalışmada bir tabloda ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Bağ, bahçe ve bostan ile ilgili olarak hisse, hane ve dönümlerde Müslümân ve Hristiyan hak sahiplerinin sayısına da ulaşılabilir. Kirmasti, Villanova, Salakoz, Apollona, Kataviya, Simnalı ve Archangelos diğerlerine göre daha büyük değerlere sahip olarak ileri gelen köyler olduklarını belli etmektedirler. Ornoz, Tologoz, Alayarma, Vati ve Aşkilipoz gibi diğer bazı köylerden de yüksek değerlere sahip olanlar vardır. Civar adalar arasındaysa İstanköy en yüksek değerlere sahiptir. Ada, tarımsal yönden çok ileri olmasa da ürünleri ve vergi gelirleri yönünden azımsanacak düzeyde değildi. Köylülerin maddi durumunun çok iyi olmaması genellikle toprağın onlara ait olmamasından ve alınan vergilerden kaynaklanmış olmalıdır. Sonuç olarak elde edilen ürünler adanın ancak kendi kendine yeteceği kadardı. Bu ürünlerin ileri düzeyde bir dış satımının yapılamadığı açıktı.

Rodos'ta dağlar adayı güneyden kuzeye doğru kestiğinden arazi durumu yolculuğa hayli elverişsizdi. Yollar genellikle bakımsızdı ve patika şeklindeydi. Bu

yüzden köyler arasında ulaşım özellikle katırlarla yapılıyordu. Katırlar arazi şartlarına dayanıklıydı ve Anadolu'dan getirtiliyordu.

Tarım arazisi kısıtlı olan adada halkın hayvancılığa yönelmiş olduğunu söylemek yanlış sayılmazdı. Geniş bir çalılık alan olduğundan en çok keçi ve koyun beslenirdi. Süt ve yününden faydalanılırdı. Domuz besleyenler de olurdu. Verimli ve geniş mera alanları vardı. Rodos ormanlarında geyik ve alaca görmek mümkündü.

Adalar halkı genellikle süngercilikle ilgilenirdi. Sünger avcılığından elde edilen gelirlerin halk için en büyük gelir kaynağını oluşturduğu söylenebilirdi. Özellikle arazisi kayalık olan adalarda yaşayanlar ve Rodoslu köylüler arasında işleyecek toprağı olmayanlar bu işi yapıyordu. Süngercilik işinde en başta olan ada Sömbeki'ydi. Sünger işi dışında Rodos'ta Lindosluların mercan avcılığı yaptığı görülmüştür.

Rodos, sanayi açısından da ileri düzeyde değildi. Bir memlahaya sahipti. Ada'da seramikçilik ve dokumacılık yapıldı. Debbağcılık yaygındı. Kereste işi daha çok Anadolu ile bağlantılı olarak keresteyi Mısır'a taşıma şeklinde gerçekleşirdi. Taşıma genellikle doğrudan Anadolu kıyılarından yapıldığı için Rodos'un bu konuda ön planda olduğu söylenemezdi.

1770'de Rusların Çeşme Baskını'nda Osmanlı Donanması yakılmıştı. İngilizlerin desteğiyle Ege'ye ulaşan Rusya Ortodoksların koruyucusu olma yolunda büyük adımlar atıyordu. Bu politika adalar üzerinde de etkili olacak ve bazı adaların Rum halkı Ruslara yardım için çabalayacak ve sorun çıkarmaya başlayacaktı. Rodos bu adalardan biri değildi. Stratejik konumu böyle durumlarda etkisini gösteren ada muhafız gücü ve Türkleşmiş görünümüyle Osmanlı'ya yardım etmek için bekliyordu. Ruslarla yapılan savaşta bulunan Rodos beyi Cafer Bey'in baskından sonra kaptan-ı deryâ olduğu görülmüştür. Para stoğunun yetersizliği, itaatsizlik, düzenden yoksun ve Avrupa'ya göre geri kalmış bir askeri güç Osmanlı'yı Rusya karşısında zor durumda bırakıyordu. Küçük Kaynarca Antlaşması ile Ruslar başarılı olduklarını ilan ediyorlardı. Artık Ortodoksların koruyucusu olan Rusya, adalar halkından birçoğunu ülkesine kabul etmiştir. Osmanlı Rumları topraklarında tutmak için onlara yeni birtakım kolaylıklar sağlamıştır. Ruslar zaten antlaşmada adalar halkı için ticari kolaylıkları, dini faaliyetlere karışılmamasını ve

Ege adalarında konsolosluk açmayı kabul ettirmiştir. Bütün bunlar ileride Osmanlı için soruna dönüşecektir.

1798’de Mısır’ı işgal eden Napolyon’a karşı İngilizler ve Ruslar bu kez Osmanlı’ya yardım etmişlerdir. Mısır’a gönderilen donanmayı Rodos beyi Rodoslu Murabitzade Hasan Kaptan kumanda etmiştir. XVIII. yüzyılın sonunda dahi Rodos’un donanma için stratejik önemi olan ve denizcilikten anlayan beylerinin önemli görevlere getirildiği bir ada olduğu anlaşılmaktadır.

Rodos, Mandraki gibi limanları ve tersanesi ile Akdeniz ticaretine ve Osmanlı deniz gücüne yön vermiş bir denizcilik merkezi olarak anılacaktır. Çok eski zamanlarda Rodosluların denizcilikleriyle ünlü olduğu ve deniz yasaları oluşturduğu da unutulmayacaktır.

Evliya Çelebi’nin gördüğü binlerce kale içinde kalesini farklı bulduğunu dile getirdiği ve köylerinin adlarının genellikle Rumca kalmaya devam ettiği medeniyetler mozaïği Rodos, antik dönemlerin gizemli kalıntıları, şövalyelerden kalma sarayı, kalesi, Hristiyan eserleri, kemerli ve çakıl taşlı sokakları ile her zaman geçmişin bir portresi olarak ziyaretçi çekecektir. Bu portre içinde Osmanlı dokusunu yansıtan ve eski önemini giderecek yitirecek olan Müslümân eserleriyse yıkılmaya yüz tutmuş bir halde merak uyandırmaya ve nefes almaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

A-BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

1-DEFTER TASNİFLERİ

1.1. BAB-I DEFTERİ MEVKUFAT KALEMİ

Nu. 27982

1.2. BAB-I DEFTERİ KEFE MUKATAASI

Nu. 26371

1.3. MALİYEDEN MÜDEVVER DEFTERLER

Nu. 76, 175, 187, 199, 18494

1.4. TAHRİR DEFTERLERİ

Nu. 872, 1142, 1147

1.5. MÜHİMME DEFTERLERİ

Nu. 128, 141

2-BELGE TASNİFLERİ

2.1. ALİ EMÎRÎ TASNİFİ (III. AHMED)

3304, 6222, 6980, 20784

2.2. CEVDET TASNİFİ

ADLİYE

4451

ASKERİYE

25598

BELEDİYE

530, 1067

HARİCİYE

1054

MALİYE

15304, 15351, 20463

ZAPTİYE

116, 571

2.3. EYALET-İ MÜMTAZE TASNİFİ

39

2.4. İBNÜLEMİN TASNİFİ**BAHRİYE**

167, 308, 1288

DAHİLİYE

2016

HARİCİYE

1005

MALİYE

595, 2601, 2971, 7884, 9515

2.5. HARİTALAR

269, 2571

2.6. TANZİMAT ÖNCESİ MERKEZ EVRAKI (KİLİSE)

2/15

B-YAZMA ESERLER

Ali Emiri Tarih Bölümü, *Feth-i Rodos*, Demirbaş No 0000289, 50 yk., (Külliyatlar, Konu Başlıkları) Millet Genel Kütüphanesi, A.E. Tarih 289, Mikrofilm Arşivi Nu 752, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi: İstanbul.

Halil Halid Bey (1326) *Fusul-ü Mütenevvia, Rodos Fethinde Sultan Süleyman'ın Tedabir-i Siyasiyesi*, İ. İsmail Hakkı Bölümü, Demirbaş No 0001088, 003 (3. Fasıl), Basılı Kitap, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi: İstanbul.

C-KİTAPLAR VE MAKALELER

Aslanapa, O. (1966) “Rodos’da Türk Eserleri”, *Türk Kültürü Dergisi*, sa. 37-48, Yıl 4, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü: Ankara, ss. 531 (27)-541 (37).

Avcı, N. (2007) *Tarih Süresince Rodos*, İlâhiyât Yayınları: Ankara.

----- (2001) “Rodos’a Karşı İki Büyük Fetih Girişimi ve Adanın Osmanlılar Tarafından Alınması”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, sa. 1, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Eskişehir, ss. 15-30.

----- (2000) “Osmanlıların Rodos Şövalyeleri ile İlk Temasları ve Kanuni’nin Adayı Fethi”, *İslâmî Araştırmalar*, c. 13, sa. 2, Türkiye Ekonomik ve Kültürel Dayanışma Vakfı: Ankara, ss. 209-216.

Bağdatlı, M. (2005) “On İki Ada’nın Başkenti Rodos Adası”, *Toplumsal Tarih*, sa. 139, Tarih Vakfı: İstanbul, ss. 28-32.

Balducci, H. (1987) *Rodos’ta Türk Mimarîsi* (Çev. C. Rodoslu), Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.

Balta, R. (1994) “Rodos ve İstanköy’deki Türk Varlığı”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, sa. 93, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı: İstanbul, ss. 20-23.

Barnes, J. R. (2005) “Murat Re’is Tekkesi (Rodos)”, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler, Kaynaklar-Doktrin-Ayin ve Erkân-Tarikatlar-Edebiyat-Mimari-Güzel Sanatlar-Modernizm* (Haz. A. Y. Ocak), XXX. Dizi, sa. 3, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara, ss. 375-407.

Bastıyalı, M. (1999) *Rodos ve Onikiadalar Tarihi* (özel yayın), Arkadaş Matbaacılık: İzmir.

Bostan, İ. (2011) *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınevi: İstanbul.

----- (2003) “Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin Kuruluşu (1534)”, *Tarih Dergisi*, sa. 38, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi: İstanbul, ss. 61-77.

----- (1992) *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.

Bouhours, D. (1679) *The Life of The Renowned Peter D'Aubusson, Grand Master of Rhodes*, Printed for G. Wells, and S. Carr: London.

Braudel, F. (1994) *II. Felipe Dönemi’nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası* (Çev. M. A. Kılıçbay), c. 2, İmge Kitabevi: Ankara.

----- (1993a) *II. Felipe Dönemi’nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası* (Çev. M. A. Kılıçbay), c. 1, İmge Kitabevi: Ankara.

----- (1993b) *Maddi Uygarlık Ekonomi ve Kapitalizm XV-XVIII. Yüzyıllar, Dünyanın Zamanları* (Çev. M. A. Kılıçbay), c. 3, Gece Yayınları: Ankara.

Brockman, E. (1969) *The Two Sieges of Rhodes 1480-1522*, Printed in Great Britain for J. Murray.

Cezzar, M. (1952) “Rodos Şövalyeleri”, *Resimli Tarih Mecmuası*, c. 3, sa. 26, Tan Matbaası: İstanbul, ss. 1291-1294.

Çelikkol, Z. (1992) *Rodos'taki Türk Eserleri ve Tarihçe*, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.

Danişmend, İ. H. (1948) *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi M. 1513 – 1573 H. 919 – 981*, c. 2, Türkiye Yayınevi: İstanbul.

Dürüst, M. K. (1982a) “Rodos ve Murat Reis Şehitliği”, *Türk Kültürü Dergisi*, sa. 228, Yıl XX, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü: Ankara, ss. 386 (62)-389 (65), 395 (71).

----- (1982b) “Rodos'ta Türk Mimarîsi”, *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, sa. 3, Vakıflar Genel Müdürlüğü: Ankara, ss. 9-22.

Eickhoff, E. (1999) “Akdeniz'deki Osmanlı Deniz Cephesi (XVI-XVIII. Yüzyıl)”, *Osmanlı*, c. 1, Yeni Türkiye Yayınları: Ankara, ss. 384-391.

Erdoğan, M. A. (2004) “Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos Seferi Ruznamesi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c. XIX, sa. 1, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını: İzmir, ss. 55-71.

----- (2000) “Rodos Adasındaki Osmanlı Evkafı (1522-1711)”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c. XV, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını: İzmir, ss. 9-30.

----- (1998) “Rodos Adası'nda 1711 Yılında Timarlar ve Timarlılar”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c. XIII, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını: İzmir, ss. 25-48.

----- (1996) “The Island of Rhodes Under Ottoman Rule: Military Situation, Population, Trade and Taxation”, *Arab Historical Review For Ottoman Studies* (Fondateur et Directeur: A. Temimi), Numéros 13-14, Zaghuan: Tunisia, ss. 29-41.

Evliya Çelebi (1984) *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (Haz. M. Çevik), c. 9, Üçdal Neşriyat: İstanbul.

Faroghi, S. (2004) *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (Ed. H. İncelik ve D. Quataert), c. 2, 1600 - 1914, içinde "Krizler ve Değişim 1590-1699" (Çev. A. Berktaş), Eren Yayıncılık: İstanbul, ss. 543-757.

----- (2003) *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak* (Çev. G. Ç. Güven, Ö. Türesay), Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Askeri Tarih Yayınları (1979) *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Dönemi III. Cilt Rodos'un Fethi 2 nci Kısım Eki (1522)*, Genelkurmay Basımevi: Ankara.

Gökbilgin, T. (2002) "Süleyman I", *Türkler*, c. 9, Yeni Türkiye Yayınları: Ankara, ss. 521-554.

Gülen, N. (2001) *Şanlı Bahriye, Türk Bahriyesinin İkiyüz Yıllık Tarihçesi 1773-1973*, Kastaş Yayınları: İstanbul.

Güvenç, L. ve Bozkurt R. (1977) *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III ncü Cilt 2 nci Kısım (1451-1566)* (Haz. R. Egemen), Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Harp Tarihi Yayınları, Gnkur. Basımevi: Ankara.

Hammer, J. Von (2008), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c. I, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık: İstanbul.

İbrahimgil, M. Z. (2009) "Girit ve Rodos Adalarındaki Osmanlı Dönemi Eserleri Üzerine Bir Değerlendirme", *X. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Prof. Dr. H. Örcün Barışta'ya Armağan (3-6 Mayıs 2006) Bildiriler* (Haz. M. Görür), Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Ankara, ss. 401-416.

Kaşlıoğlu, Ş. (2007) *Rodos'ta Saklı Zamanlar* (Ed. A. F. Örenç), Doğu Kütüphanesi: İstanbul.

Kâtib Çelebi (2008) *Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr (Deniz Seferleri Hakkında Büyüklere Armağan)* (Haz. İ. Bostan), Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı: Ankara.

Koçu, R. E. (1956) “Rodos’un Fethi”, *Resimli Tarih Mecmuası*, c. 7, sa. 9-81, Şehir Matbaası: İstanbul, ss. 537-543.

Konuk, N. (2008) *Midilli, Rodos, Sakız ve İstanköy’de Osmanlı Mimarisi*, Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM) Kültür Yayını: Ankara.

Mehmed Süreyya (1996) *Sicill-i Osmanî* (Haz. N. Akbayer, Eski Yazıdan Aktaran S. A. Kahraman), c. 1-5, Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul.

Nasuhoglu, M. S. (2004) *Rodos (Anılar - Öyküler)*, Muğla Üniversitesi Basımevi: Muğla.

Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (2002) *85 Numaralı Mühimme Defteri (1040-1041 (1042)/ 1630-1631 (1632)) <Özet - Transkripsiyon - İndeks>*, Dîvan-ı Hümâyûn Sicilleri Dizisi: VIII, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü: Ankara.

----- (2000) *82 Numaralı Mühimme Defteri (1026-1027 / 1617-1618) <Özet - Transkripsiyon - İndeks ve Tıpkıbasım>*, Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Dizisi: VI, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü: Ankara.

Örenç, A. F. (2006) *Yakındönem Tarihimizde Rodos ve Oniki Ada*, Doğu Kütüphanesi: İstanbul.

Piri Reis (1973) *Kitab'ı Bahriyye* (Haz. Y. Senemoğlu), Denizcilik Kitabı, c. 1, Tercüman 1001 Temel Eser 19, Kervan Kitapçılık: İstanbul.

Savvidis A. G. K., (2002) “14. Yüzyılın Başlarına Kadar Rodos’a Karşı Yapılan Türk Akınları” (Çev. E. Ozansoy), *Adalya*, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yıllığı, Nu. V: Antalya, ss. 203-210.

Taşkıran, C. (1996) *Oniki Ada'nın Dünü ve Bu Günü*, GNKUR. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi: Ankara.

Tekindağ, Ş. (1968) “Rodol’un Fethi”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Mayıs, Menteş Matbaası: İstanbul, ss. 58-65.

Tuğlacı, P. (1985) *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet Tesisleri: İstanbul.

Tuncel M. ve Bostan İ. (1998) “Dünden Günümüze Ege Adaları”, *Coğrafya Dergisi*, sa. 6, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Edebiyat Fakültesi Basımevi: İstanbul, ss. 27-58.

Turan, Ş. (1970) “Rodol’un Zaptından Malta Muhasarasına”, *Kanunî Armağanı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara, ss. 47-117.

----- (1965) “Rodol ve 12 Ada'nın Türk Hâkimiyetinden Çıkışı”, *Belleten*, c. XXIX, sa. 113-116, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara, ss. 77-119.

Uzunçarşılı, İ. H. (1983) *Osmanlı Tarihi, XVIII. Yüzyıl*, c. IV, 2. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.

----- (1978) *Osmanlı Tarihi, Karlofça Anlaşmasından XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar*, c. IV, 1. Bölüm, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.

----- (1977) *Osmanlı Tarihi, XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar*, c. III, 2. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.

Ünal, A. A. (2002) “XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Cezayir-i Bahr-i Sefid (Akdeniz-Ege Adaları ya da Kapudan Paşa Eyaleti)” *Türkler*, c. 9, Yeni Türkiye Yayınları: Ankara, ss. 614-617.

Vatin, N. (2004) *Rodol Şövalyeleri ve Osmanlılar Doğu Akdeniz’de Savaş, Diplomasi ve Korsanlık, 1480-1522* (Çev. T. Altınova), Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul.

Yıldız, M. (2009) “Sancak Kanunnamalarına Göre Osmanlı Toplumunda Ekonomik Yapı (İnebahtı, Rodol ve Diyarbakır Örnekleri)”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sa. 181, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı: İstanbul, ss. 111-134.

Yiğit, A. (2009) “165 Nolu Bodrum Şer’iyye Sicilinde Bulunan Denizciliğe Dair Kayıtlar”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, sa. 22, Muğla Üniversitesi, ss. 117-138.

----- (2007) “XIV-XVI. Yüzyıllarda Menteşe Livasında Değirmenler”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, sa. 18, Muğla Üniversitesi, ss. 97-155.

Ziver Bey (1312) *Rodos Tarihi*, Vilayet Matbaası: Rodos.

D- TEZLER

Alan E. (2008) *95 Numaralı Mühimme Defteri (Tahlil, Transkripsiyon ve Özet)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü: İstanbul.

Atçeken, Z. (1966) *Celal Zade Mustafa Çelebi Fetih-Name-i Rodos*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi: İstanbul.

Ateş, M. (2008) *88 Numaralı Mühimme Defteri’nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi 1637 – 1638 (H 1046 – 1048)*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Van.

Avcı, N. (1993) *Tabib Ramazan, Er - Risale El - Fethiyye Er - Radosiyye Es – Süleymaniyye*, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kayseri.

Ayoğuz, Ş. (1989) *Cezair-i Bahr-i Sefid Vilayeti*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.

Baytimur, S. O. (2005) *25 Numaralı Kal’abend Defteri (1/61-a.Sayfa) (H. 1205 / M. 1790-1791)*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Elazığ.

Bingöl, H. (2002) *Mühimme Zeyli Kataloğu’ndaki 5 Numaralı Mühimme Defteri’nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.

Çakan, İ. (1965) *Osmanlılar Devrinde Rodos*, Mezuniyet Tezi: İstanbul.

Demir, M. (2010) *1686-1687 (h. 1097-1098) Tarihli Atık Şikâyet Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü: İstanbul.

Doğan, G. (2008) *İngiliz ve Fransız Seyyahlara Göre 17. ve 18. Yüzyıllarda Ege Adaları (Midilli, Sakız, Sisam, Rodos) ve Çevresi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Gök, İ. (2007) *Başbakanlık Osmanlı Arşivi 168 Numaralı Mühimme Defteri (s. 200-376) (1183-1185/1769-1771) Transkripsiyon, Değerlendirme*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü: İstanbul.

Karataş, O. (2010) *3 Numaralı Mühimme Zeyli Rebiülevvel-Cemâziyelevvel 984 / Haziran-Ağustos 1576 (s.176-351)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü: İstanbul.

Koç, Y. (2011) *149 Numaralı Mühimme Defteri (1155-1156/1742-1743), İnceleme-Çeviriyazı-Dizin*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Kurt, Z. (2005) *13 Numaralı ve 1727-1730 Tarihli Mühimme Zeyli Defteri (Değerlendirme- Transkripsiyon- Dizin)* Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Elazığ.

Malcı, E. (1967) *Rodos'un Fethi*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi: İstanbul.

Örenç, A. F. (2001) *Yakındönem Tarihimizde Rodos Adası*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Şakar, M. F. (2007) *1101/1102 (1690/1691) Tarihli 100 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi [s. 1-145]*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü: İstanbul.

E- ANSİKLOPEDİLER

İslâm Ansiklopedisi (2008) “Rodos” mad., c. 35, Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul.

İslâm Ansiklopedisi (1988) “Rodos” mad., c. 9, Millî Eğitim Basımevi: İstanbul.

F- İNTERNET KAYNAKLARI

whatafy.com/the-medieval-city-of-rhodos-in-greece.html (31.01.2013)

www.athenstourgreece.com/wp-content/uploads/2010/05/RhodesCastle.jpg
(16.01.2013)

www.ecotourism-greece.com/tourism/activity/churches-monasteries/rodos (24.01.2013)

www.hurrem.net/rodos-seferi/oniki-ada-sorunu.html (30.10.2012)

www.mailce.com/rodos-heykeli.html/rodos (30.10.2012)

www.moorings.com/destinations/mediterranean/greece/kos/rhodes-island (16.01.2013)

www.phone-travel.com/things-to-see-in+rhodos+religious-places+tsambika-monastery
(24.01.2013)

www.villa-chevalier.com/travelinfo.htm (30.10.2012)

www.viptaxitours.com/?p=99 (16.01.2013)

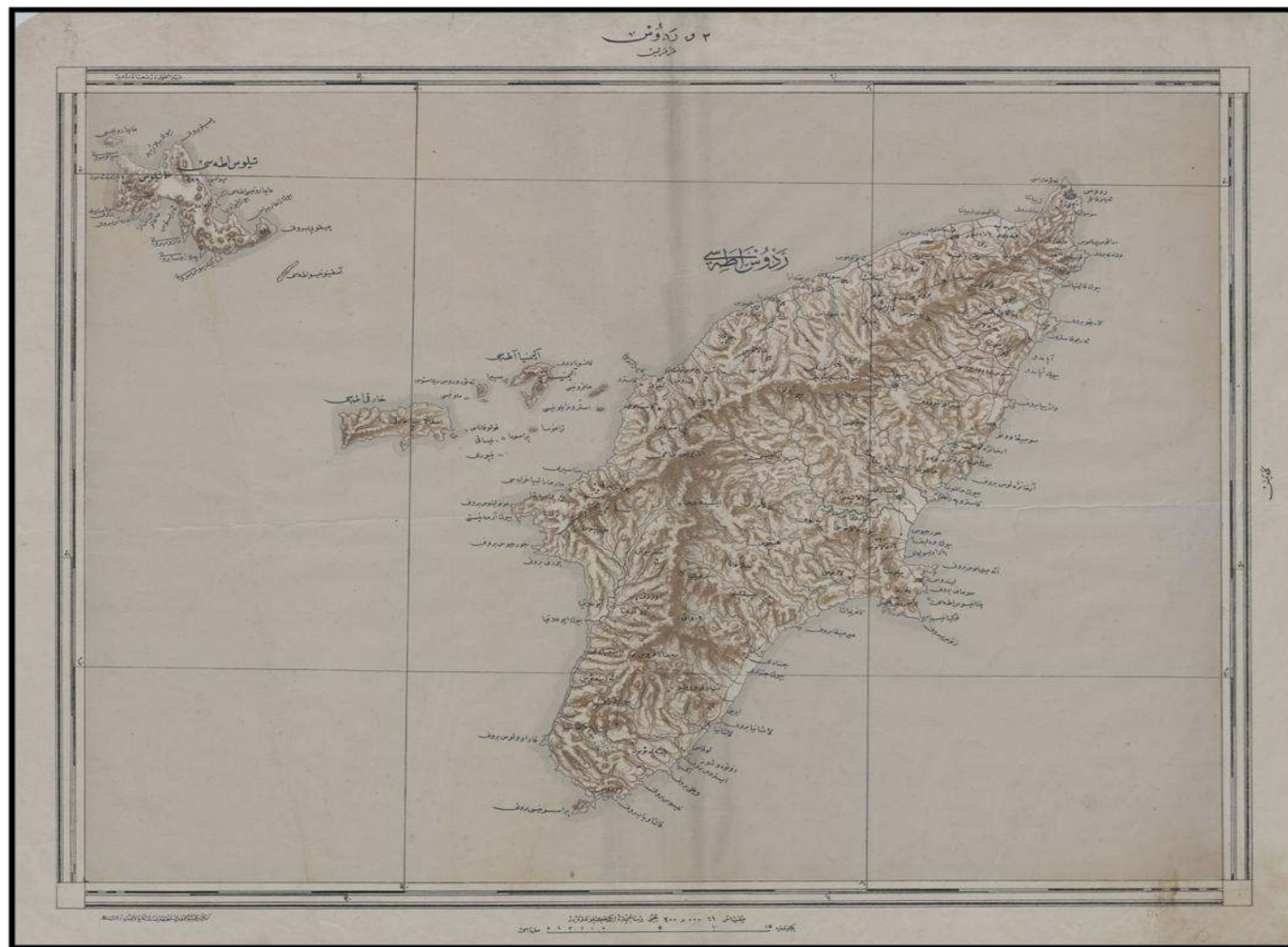
www.wmf.org/project/kahal-shalom-synagogue (24.01.2013)

www.yunanistandaosmanlieserleri.com/index.php?c_id=59 (19.12.2012)

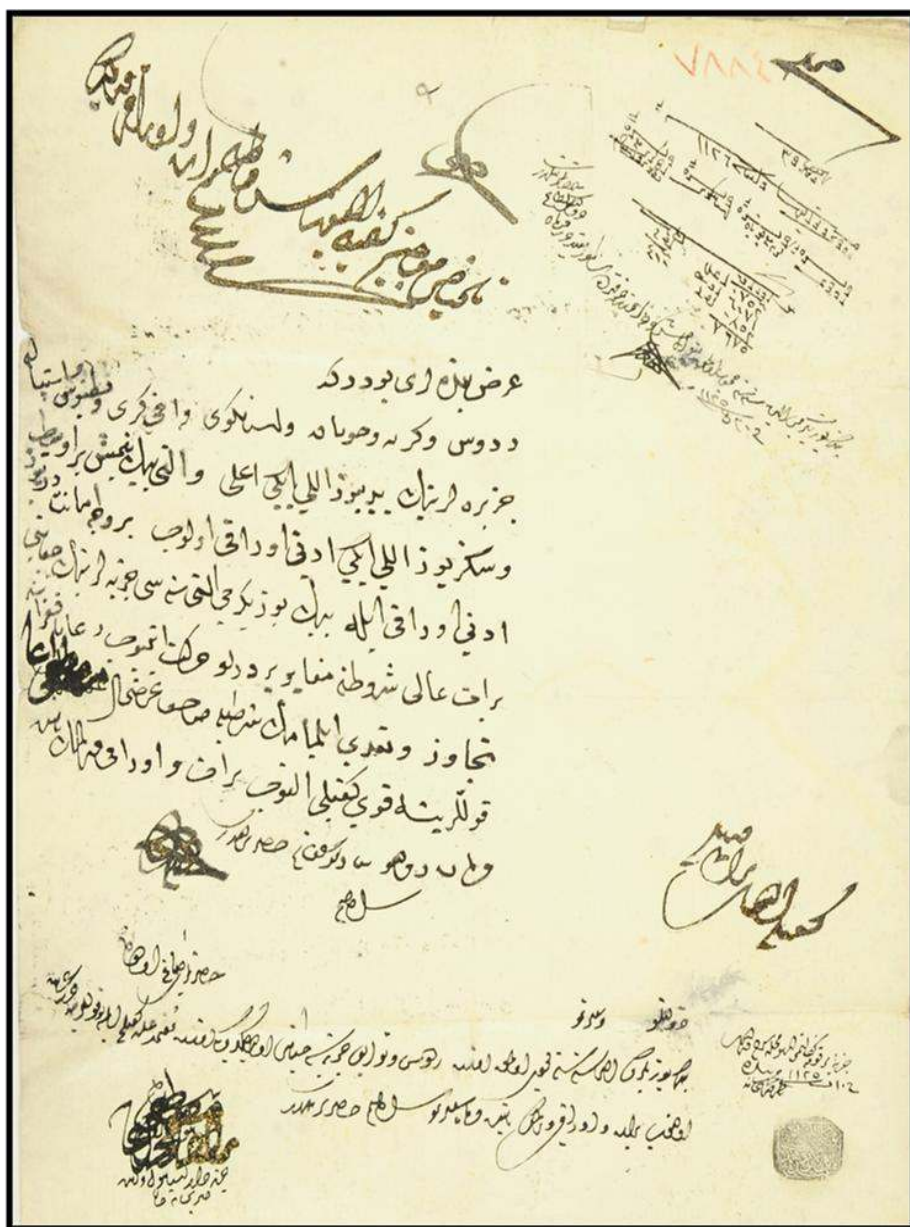
EKLER

EK 1: BOA, HRT, Nu. 269

EK 2: BOA, HRT, Nu. 2571

EK 4: BOA, İE.ML, Nu. 7884

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Uğur ÜNEN

Doğum Yeri ve Tarihi : İzmir 1980

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

e-posta Adresi : ugurun93@hotmail.com

Tarih :